

**JURIDISKO TEKSTU TULKOŠANA
TEORIJA UN PRAKSE III**

Zinātnisko rakstu krājums

**Ventspils Augstskola
2017**

Juridisko tekstu tulkošana. Teorija un prakse III. Zin.red. Valda Rudziša. Ventspils Augstskola: Ventspils, 2017, 126 lpp.

ISBN 978-9984-648-79-8

Izdevējs: Ventspils Augstskola. Inženieru iela 101, LV 3600 Ventspils
e-pasts: venta@venta.lv

Zinātniskais rakstu krājums apstiprināts un ieteikts izdošanai Ventspils Augstskolas Tulkošanas studiju fakultātes 2017. gada 5. decembra Domes sēdē (protokols Nr. 14).

Apstiprināts Ventspils Augstskolas Zinātnes padomes 2017. gada 7. decembra sēdē (protokols Nr. 17-06)

Zinātniskā redaktore Dr.philol. Dipl.iur. Valda Rudziša
Recenzents: Dr.philol. Juris Balduncīks

© Ventspils Augstskola, 2017

PRIEKŠVārds

Juridisko tekstu tulkošana atšķirībā no daudzu citu nozaru tekstu tulkošanas ir saistīta ar divkāršām grūtībām, jo juridisku tekstu tulkotājam jāpārvar ne tikai valodu, bet arī tiesību sistēmu barjera, proti, jāveic jēdzienu salīdzināšana avotvalodas un mērķvalodas tiesību sistēmā. Tulkošanas procesā šo tiesību sistēmu atšķirību konstatēšanai ir īpaša nozīme. Jāatzīst, ka, tulkojot daudzu citu nozaru tekstus, piemēram, elektronisku ierīču tehniskās dokumentācijas vai medikamentu lietošanas pamācības arī sastopamies ar zināmām atšķirībām, taču šajos tekstos parasti nav vērojama atšķirīga jēdzienu izpratne, piemēram, tādās avotvalodas un mērķvalodas tehniskajās disciplīnās kā medicīna vai mašīnbūve. Pazīstamais vācu jurists un valodnieks Rainers Arncs, atspoguļojot juridisko tekstu tulkošanas specifiku, trāpīgi aizrāda, ka lasītājam grūti iedomāties teiksim tādas disciplīnas kā “Ievads Vācijas mašīnbūvē” vai “Ievads Francijas medicīnā”, taču Vācijas vai Francijas tiesības kā atsevišķa zināšanu joma ir pašsaprotama lieta.

Šajā krājumā ir apkopoti to Ventspils Augstskolas bijušo un esošo maģistrantu raksti, kuri pievērsušies juridisko tekstu tulkošanas problēmām. Ņemot vērā pēdējo gadu tulkošanas tirgus attīstības tendences globalizācijas virzienā, galvenā uzmanība pievērsta Eiropas Savienības tiesību aktu tulkošanas problēmām gan terminoloģijas, gan teksta līmenī.

Šis krājums galvenokārt ir domāts kā papildu materiāls tiem studējošajiem, kuru programmās ir paredzēta juridisko tekstu tulkošana, pirmkārt, jau studējošajiem Ventspils Augstskolas Tulkošanas studiju fakultātes maģistrantūrā “Juridisko tekstu tulkošana”.

Izsaku pateicību darba autoriem, kas piekrita savu maģistra darbu pārveidošanai publikācijas vajadzībām, kā arī kolēģiem, jo īpaši profesoram Jurim Balduncīkam, par atbalstu šī krājuma tapšanā.

Dr.philol. Dipl. iur. **Valda Rudziša**
Ventspils Augstskolas asociētā profesore

SATURS

Solvita Štekerhofa. Juridisko tekstu tulkotājiem noderīgu avotu kritisks apskats	5
Valda Rudziša. Ekvivalences risinājumu meklējumi atšķirīgu tiesību kultūru juridiskajos tekstos.....	10
Liene Širmane. Pētījumi juridisko tekstu tulkošanā.....	18
Justīne Kuzņecova. Īrijas valsts valodu likuma tulkošanas problēmas latviešu valodā: terminoloģijas aspekti	31
Liene Lielmane. Angļu virstermina <i>tenancy</i> un tā apakšterminu atbilstes latviešu valodā	58
Baiba Egle. Policijas darbinieki Latvijā un Lielbritānijā: amatu nosaukumu tulkošanas problēmas	80
Liene Širmane. Eiropas Savienības aktu tulkošanas īpatnības: Parlamenta grozījumi	102

SOLVITA ŠTEKERHOFA

JURIDISKO TEKSTU TULKOTĀJIEM NODERĪGU AVOTU KRITISKS APSKATS

Juridiskie dokumenti (normatīvie akti, lēmumi, likumi, noteikumi u. tml.) tāpat kā lietvedības dokumentācija (pārskats, ziņojums, rīkojums, iesniegums, protokols u. tml.) pieder pie lietišķo rakstu valodas stila. Par valodas stilu klasifikāciju latviešu valodniecībā rakstīts samērā daudz, šim jautājumam pievērsušies vairāki latviešu valodnieki, pazīstamākās monogrāfijas ir I. Freimanis 1993. gadā publicētais mācību līdzeklis “Valodas kultūra teorētiskā skatījumā” un J. Rozenberga 1995. gadā izdotā grāmata “Latviešu valodas stilistika”. Šie darbi ir populārākie avoti latviešu stilistikas pētniecībā un savu nozīmi saglabā arī šodien.

Juridiskās terminoloģijas jautājumus Latvijā atspoguļo žurnāls “Jurista Vārds”, savukār nozares leksikogrāfiskajos avotos tiek iekļauti arī jaunāki juridiskie termini, savukārt, ja skatāmies juridisko tekstu rakstītājiem noderīgus valodas lietojuma avotus, varam secināt, ka tādu mūsdienās tikpat kā nav. Lai vērtētu noderīgus resursus, noteikti jāskata arī leksikogrāfiskie avoti. Sākot ar 20. gadsimta 90. gadiem var saskaitīt ap 20 dažādu juridisko terminu vārdnīcu, lai gan atskatoties vēsturē latviešu juridisko terminu vārdnīcas kā nozares terminu izguves avots saistāms ar 20. gadsimta 20. gadu sākumu, kad pirmo šāda veida vārdnīcu izdod Pauls Kreislers. 1923. gadā izdotā materiāla nosaukums tikai attāli atgādina vārdnīcu “Rokasgrāmata latviešu valodas apgūšanai un izmantošanai un vācu-latviešu juridiskās terminoloģijas vārdu krājums” (Štekerhofa 2016, 184). P. Keislera vārdnīcā ir norādīti juridiskajā saziņā biežāk lietotie termini, ko materiāla autors labi pārzinājis, jo strādājis par juristu. Ar juridiskās literatūras tulkošanu un juridiskās terminoloģijas izstrādi nodarbojās Jānis Lauva, kurš bija ne tikai Kodifikācijas departamenta sekretārs, bet aktīvi darbojās arī Juridiskās terminoloģijas komisijā. 1942. gadā tiek izdota J. Lauvas un H. Blēses sastādītā “Juridiskās terminoloģijas vārdnīca”, kuru veido divas daļas. Pirmā daļa ir latviski-krieviski-vāciskā daļa, bet otrā ir vāciski-latviskā daļa. Līdz 1970. gadam šī ir vienīgā plašā juridisko terminu vārdnīca latviešu valodā, un jāņem vērā, ka „līdz 1942. gadam nebija arī oficiālas pareizrakstības vārdnīcas, kas ļautu vismaz ieviest vienotu internacionālismu un jau pieņemto terminu rakstību un uzlabot arī terminoloģisko materiālu kvalitāti” (TTC 2005, 9). Šajā vārdnīcā kopumā ir „konsekventāka terminu sistēma” (Turpat), nekā iepriekš izdotajās. 1970. gada vārdnīca ir Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas vairāku gadu darba rezultāts. Līdz vārdnīcas izdošanai Terminoloģijas komisijā apstiprinātie termini daļēji tika jau iepriekš publicēti Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas biļetenos 50. gadu pirmajā pusē.

Mūsdienās juridiskās terminoloģijas izveide un saskaņošana notiek Juridiskās terminoloģijas apakškomisijā, regulāri tiek izdotas juridisko terminu vairākvalodu tulkojošās un skaidrojošās vārdnīcas, kuru sastādītāji un galvenie

redaktori ir tiesībzinātņu speciālisti. Šī aktīvā darbība pie vārdnīcu izdošanas norāda uz pozitīvu tendenci, ka juridiskās terminoloģijas attīstība nav apstājusies un interese par juridiskajiem terminiem nav mazinājusies. Tikai mūsdienās katrā nākamajā vārdnīcas izdevumā bieži vien netiek iekļauti pilnīgi visi juridiskie termini, tiek iekļauti tikai jaunākie, tie, kas nozarē vai nu ienākuši nesen, vai kļuvuši aktuāli pēdējos gados, piemēram, visi termini, kas saistāmi ar kibernoziem.

Diemžēl nav palielinājies publikāciju skaits, kas veltīts juridisko tekstu tulkošanas problēmām latviešu valodā, uz ko, piemēram, norāda V. Rudziša (Rudziša 2009, 6–12). Lietišķajam valodas stilam ir veltītas vairākas publikācijas, kur aplūkots lietišķo rakstu valodas praktikums. Šeit minams R. Kvašītes promocijas darbs “Mūsdienu lietišķie teksti lingvistiskā skatījumā” (1996), V. Krūmiņas un V. Skujiņas kopīgi izstrādātā “Normatīvo aktu izstrādes rokasgrāmata” (2002), A. Veisberga raksts “Latviešu valoda un Eiropas Savienība: medaļas divas puses”(2005), Valentīnas Skujiņas vairākkārt izdotā grāmata “Latviešu valoda lietišķajos rakstos” (1999, 2003, 2014), A. Sčuckas publikācija “Standartizētu konstrukciju lietojums dažādos funkcionālajos stilos” (2009), R. Kvašītes publikācija “Dažas lietišķā stila izpausmes presē jeb Kas kam ko kā sludina” (2009), A. Voginas raksts “Lietišķais stils plašsaziņas līdzekļos”(2009), I. Urbanovičas pētījums “Lietvārdu lokatīva formu desemantizēšanās lietišķajos rakstos” (2013). Sarakstu varētu papildināt ar citiem lietišķo rakstu veidotājam noderīgiem sekundāriem avotiem, piemēram, A. Blinkenas monogrāfija “Latviešu interpunkcija” (2009) un pēdējos gados izdotie citvalodu īpašvārdu atveides materiāli: “Portugāļu īpašvārdu atveide latviešu valodā” (2015), “Grieķu personvārdu atveide latviešu valodā” (2015), “Angļu īpašvārdu atveide latviešu valodā”, “Franču īpašvārdu atveide latviešu valodā” (2004), “Dāņu, norvēģu, zviedru un somu īpašvārdu atveide latviešu valodā” (2003) u. c. Šie materiāli nereti raisa izbrīnu rakstītāju (lietvežu un tulkotāju) vidū. Viens no iemesliem ir nezināšana un neorientēšanās jaunākajos valodniecības materiālos, otrs iemesls noteikti ir plašās, bet dažbrīd ierobežotās, interneta iespējas. Laikmetā, kad ērtākais un ātrākais rīks ir interneta resursi, nereti kāda sarežģītāka jautājuma risināšana sagādā lielas problēmas un ir laikietilpīgas, tāpēc nav jābrīnās, ka Valodas aģentūras konsultatīvais tālrunis ir viens no noslogotākajiem. Iemesls tam ir nevēlēšanās konkrēto neskaidro jautājumu izzināt pašam. Otrs iemesls ir rakstītāja neuzticēšanās savām zināšanām un bieži vien izpratnes spējām, pat gramatikā atrastā atbilde nešķiet ticama līdz brīdim, kad to nav apstiprinājis kāds autoritatīvs avots. Joprojām savu vērtību nav zaudējis Tulkošanas un terminoloģijas centra (TTC) 2006. gada izdevums “Tiesību aktu tulkošanas rokasgrāmata”, kas atrodama gandrīz ikviena tulkotāja datorā vai grāmatu plauktā, un nevis tāpēc, ka šis būtu labākais un jaunākais uzziņas avots, bet šis ir viens no pārskatāmākajiem materiāliem ikdienas darbā, lai arī izdots pirms vienpadsmit gadiem. Kā redzams, tad tulkotājam noderīgie materiāli, kurus varētu klasificēt kā rokasgrāmatas ir izdotas

pirms desmit gadiem, bet pieprasījums pēc šāda veida materiāliem nemazinās. TTC rokasgrāmata bieži tiek izmantota, jo tajā iekļauti piemēri no juridiskiem tekstiem. Tāpēc, piemēram, D. Guļevskas 2002. gadā izdotā “Pareizrakstības un pareizrunas rokasgrāmata” tiek izmantota retāk, jo tajā iekļauti piemēri no folkloras un sarunvalodas. Līdzīgus komentārus varētu veltīt vēl citiem tiešām noderīgiem materiāliem, kur, neskatoties uz kvalitatīvo un plašo temata izklāstu, ir neveiksmīga (tieši juridisko tekstu rakstītājiem un tulkotājiem) piemēru izvēle, kas balstīta dažādos daiļliteratūrā piemeklētos piemēros. Tāpēc ļoti pozitīvi vērtējams V. Laugales materiāls “Lielo burtu lietojums latviešu valodā: ieskats vēsturiskajā izpētē, problēmas un risinājumi” (2012), kur darba autore ir piemeklējusi gan labas, gan sliktas prakses piemērus, komentāros sniedzot pietiekami detalizētu skaidrojumu. Atsevišķi būtu minams saturiski visplašākais izdevums, kuru noteikti vajadzētu izmantot katram tulkotājam - “Latviešu valodas gramatika” (2013), kas uzskatāms par pilvērtīgāko materiālu mūsdienu latviešu gramatikā.

Tomēr neskaidro jautājumu skaits, kas nav aprakstīts nevienā no norādītajiem materiāliem, ir pietiekami liels. Grūti saprast, kāpēc netiek atjaunota un paplašināta normatīvo aktu izstrādes rokasgrāmata. Tās vietā tiek izmantota TTC 2006. gada “Tiesību aktu tulkošanas rokasgrāmata”. Pārmetumi vairāk tiek virzīti to institūciju virzienā, kas atbild par normu noteikšanu. Jo lai cik daudz arī nebūtu ieteikumu, tiem joprojām saglabājas ieteikuma raksturs.

Palīgmateriālu ir daudz, tomēr galvenā problēma ir tā, ka lielākā daļa ir tikai ieteikumi, normatīvu avotu ir maz vai tajos iekļautie piemēri ir novecojuši, piemēram,

“Čakli darba darītāji kopj druvas un pieliek visus spēkus, lai saliedētu kolektīvus, liekot galveno uzsvaru vai nu uz siena sagatavošanu, vai uz kartupeļu novākšanu. No vadības pleciem netiek noņemta atbildība.” (Freimane 1993, 329)

Un šādu piemēru ir daudz. Ar nožēlu jāatzīst, ka materiāli netiek aktualizēti. Liels prieks ir par citvalodu īpašvārdu atveides rokasgrāmatām, kas pēdējos gados tiek arvien aktīvāk izdotas, kas atvieglo darbu gan filologiem, gan arī tulkotājiem, turklāt šādu rokasgramatu izdošana veicina sabiedrības izpratni par latviešu valodas citvalodu īpašvārdu atveides principiem latviešu valodā. Negatīvi vērtējama arī normu ignorēšana organizatorisko veidojumu nosaukumu pareizrakstība. Praksē ļoti bieži jāstopas ar gadījumiem, kad uzņēmuma statūtos uzņēmuma nosaukuma pieraksts neatbilst lielo burtu lietošanas noteikumiem, bet statūti ir apstiprināti Latvijas Republikas Uzņēmuma reģistrā. Strādājot augstskolā gandrīz desmit gadus un docējot kursus, kas saistīti ar latviešu valodas attīstību, ir grūti iemācīt likumu, ja ikdienas praksē mēs ik uz soļa redzam atkāpes no normas, piemēram,

“Biedrība Buss Būs”, “Biedrība “Sporta Mācību Centrs””, SIA “LAIMES RATI”, IK “Laimesarbnīca” u.c.

Šeit varētu piebilst, ka kļūdas nereti tiek kultivētas jau vidusskolā. Kā ilustrāciju varētu minēt uzvārdus, kas lokāmi pēc trešās un sestās deklinācijas parauga, piemēram, *Dejus* un *Klints*. Daži joprojām domā, ka šie ir nelokāmi uzvārdi. Tikai izskaidrojot locīšanas paradigmu un kā argumentu izmantojot jaunāko latviešu valodas gramatikas izdevumu, izdodas pārliecināt par pretējo.

Mulsina arī Ministru kabineta noteikumu Nr. 916 “Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas kārtība” neievērošana dažādās skolu mācību grāmatās un autoritatīvos lietišķo rakstu paraugos. Šeit gan jāpiebilst, ka visticamāk nevar runāt par apzinātu neievērošanu, bet neiedziļināšanos. Diemžēl ar šādu neiedziļināšanos nākas sastapties arvien biežāk. Vienīgais ieteikums šādu kļūdu novēršanai ir nekopēt esošos materiālus, bet izlasīt Ministru kabineta noteikumus un uzrakstīt nepieciešamo dokumentu pašam.

Patīkami ik pa laikam atrast kādu līdz šim redaktoriem un tulkotājiem nezināmu noderīgu materiālu, kas publicēts pirms vairākiem gadu desmitiem, jo daži jautājumi aktualitāti nezaudē arī pēc trīsdesmit un vairāk gadiem. Gribētos, lai bez dažādu svešvārdu skaidrojumiem un atsevišķu vārdu pareizrakstības jautājumiem tiktu aprakstītas arī daudzas citas tulkotāju ikdienā sastopamās grūtības.

Literatūra

Ahero, Antonija. *Angļu īpašvārdu atveide latviešu valodā* / Antonija Ahero ; red. Regīna Jozauska. Rīga : Zinātne, 2006.

Blinkena, Aina. *Latviešu interpunkcija : viss par pieturzīmēm un to lietošanu*/Aina Blinkena ; red. Rūta Koluža ; māksl. Aigars Truhins. Rīga : Zvaigzne ABC, 2009.

Dāņu, norvēģu, zviedru un somu īpašvārdu atveide latviešu valodā. Rīga : Norden AB, 2003.

Franču īpašvārdu atveide latviešu valodā : Francija/Beļģija/Šveice/Kanāda / sast. Baiba Bankava. Rīga : Zinātne, 2004 (Latvijas karte).

Freimane, Inta. *Valodas kultūra teorētiskā skatījumā : mācību līdzeklis latv. val. specialitātes studentiem* / I. Freimane. Rīga : Zvaigzne, 1993.

Guļevska, Dainuvīte. *Pareizrakstības un pareizrūnas rokasgrāmata : latviešu valoda*/ D. Guļevska, A. Miķelsone, T. Porīte. [Rīga] : Avots, [2002].

Īpašvārdu rakstība. Rīga : LR Valsts valodas centrs, 1998.

Krūmiņa, Veronika. *Normatīvo aktu izstrādes rokasgrāmata* / V. Krūmiņa, V. Skujiņa. Rīga : [Valsts kanceleja], 2002. 116 lpp.

Kvašytē, Regīna. *Mūsdienu lietišķie teksti lingvistiskā skatījumā : disert. kopsav. filoloģijas doktora grāda iegūšanai* / Regīna Kvašytē ; Latviešu valodas institūts. Rīga : [b.i.], 1996. 46 lpp.

Kvašytē, Regīna. Dažas lietišķā stila izpausmes presē jeb Kas kam ko kā sludina : [par sludinājumu valodisko izteiksmi latviešu preses izdevumos]. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*, Nr.4 (2009), 42.-52.lpp.

Latviešu valodas gramatika/LU Latviešu valodas institūts; autori: Ilze Auziņa, Ieva Breņķe, Juris Grigorjevs, Inese Indričāne, Baiba Ivulāne, Andra Kalnača, Linda Lauze, Ilze Lokmane, Dace Markus, Daina Nītiņa, Gunta Smiltiece, Baiba Valkovska, Anna Vulāne ; recenzenti Trevors Gārts Fennels, Igors Koškins, Ieva Ozola, Andrejs Veisbergs ; maketētāja Gunita Arnava ; sagatavota Dainas Nītiņas un Jura Grigorjeva vadībā. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2013.

Laugale, Velga. *Lielo burtu lietojums latviešu valodā*: ieskats vēsturiskajā izpētē, problēmas un risinājumi / Velga Laugale, Dzintra Šulce; literārais redaktors Aldis Lauzis. Rīga : Latviešu valodas aģentūra, 2012 (Zelta rudens).

Placinska, Alla. *Portugāļu īpašvārdu atveide latviešu valodā*: ieteikumi/ A.Placinska ; recenzenti: Māra Rozenberga, Dzintra Šulce, Agris Timuška ; literārā redaktore Mairita Purviņa ; vāka dizains: Vanda Voiciša ; konsultantes: Mairita Purviņa, Dīte Liepa, Ingrīda Sjomkāne. Rīga : Latviešu valodas aģentūra, 2015.

Rozenbergs, Jānis. *Latviešu valodas stilistika* / Jānis Rozenbergs. [Rīga] : Zvaigzne ABC, [1995].

Rudziša, Valda. Juridisko tekstu tulkošanas problēmas globālā skatījumā. *Juridisko tekstu tulkošana*: teorija un prakse. Ventspils: Ventspils Augstskolas, 2009, 6.–13. lpp.

Rūmniece, Ilze. *Grieķu personvārdu atveide latviešu valodā*: jaungrieķu valoda: ieteikumi. Rīga : Latviešu valodas aģentūra, 2015.

Skujiņa, Valentīna. Valodas norma un funkcionālie stili : [Par rep. simpoziju "Valodas norma un funkcionālie stili" Viļņā (3.-4.okt., 1984)] *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 1985, Nr.2, 137.-138.lpp.

Skujiņa, Valentīna. *Latviešu valoda lietišķajos rakstos*/ Valentīna Skujiņa. Rīga : Zvaigzne ABC, 1999. 147,[3] lpp.

Skujiņa, Valentīna. *Latviešu valoda lietišķajos rakstos*/ Valentīna Skujiņa. Rīga: Zvaigzne ABC, [2003].

Skujiņa, Valentīna. *Lietišķo rakstu paraugi*/Valentīna Skujiņa. - Rīga : Zvaigzne ABC, 2006.

Skujiņa, Valentīna. *Latviešu valoda lietišķajos rakstos*: pareizrakstība, saīsinājumi, teksta izveide, palīgvārdi, adrese, pieturzīmes, vēstules, dokumenti/ Valentīna Skujiņa , redaktore Inese Auziņa; Rīga : Zvaigzne ABC, 2014.

Ščucka, Anita. Standartizētu konstrukciju lietojums dažādos funkcionālajos stilos. *Valoda: nozīme un forma* : plašsaziņas līdzekļu valoda = Language: meaning and form: mass media language/ Latvijas Universitāte. Latviešu un vispārīgās valodniecības katedra ; sast., atb. red. un iev. aut. Ilze Lokmane ; rekolēģija: Andra Kalnača, Dzintra Paegle, Ilze Lokmane, Sarma Kļaviņa, Juris Grigorjevs, Dace Markus, Gunta Smiltiece, Aldona Paulauskiene, Karls Pajusalu, Magdalēne Hilmane. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2009 (Latgales druka), 116.-124. lpp.

Tiesību aktu tulkošanas rokasgrāmata / Tulkošanas un terminoloģijas centrs; Rīga: Tulkošanas un terminoloģijas centrs, 2006.

Urbanoviča, Inta Lietvārdu lokatīva formu desamentizēšanās lietišķajos rakstos = Desemantization of locative case forms un business writing / Inta Urbanoviča.. Bibliogr.: 116.-117.lpp. *Valoda: nozīme un forma*, 3.[sēj.]: Teorija un metodoloģija latviešu valodniecībā (2013), 107.-117.lpp.

Veisbergs, Andrejs. Latviešu valoda un Eiropas Savienība: medaļas divas puses. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi* : populārzinātnisku rakstu krājums, Nr.1. / red. S.Lagzdīņa. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2005, 11.-18. lpp.

Vogina, Līga. Lietišķais stils plašsaziņas līdzekļos. *Valoda: nozīme un forma : plašsaziņas līdzekļu valoda* = Language: meaning and form : mass media language / Latvijas Universitāte. Latviešu un vispārīgās valodniecības katedra ; sast., atb. red. Ilze Lokmane; Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2009, 108.-115. lpp.

VALDA RUDZIŠA

EKVIVALENCES RISINĀJUMU MEKLĒJUMI ATŠĶIRĪGU TIESĪBU KULTŪRU JURIDISKAJOS TEKSTOS

Tā kā tiesību sistēmas dažādās valstīs ir atšķirīgas, to terminoloģija nesakrīt, un līdz ar to rodas terminu ekvivalences problēma, kas ievērojami apgrūtina juridisko tekstu tulkotāju darbu. Nosaucot jauno jēdzienu, kas raksturīgs citai tiesību sistēmai, rodas jautājums, kam dot priekšroku: latviešu valodas vārdu krājumam vai aizguvumiem no angļu valodas? LZA Terminoloģijas komisija līdz šim par terminoloģijas attīstības pamatavotu atzinusi latviešu valodas vārdu krājumu, ieskaitot sistēmiski pamatotu jaundarinājumu iespējas.

Neapšaubāmi, ka juridisko tekstu tulkošanā īpaša nozīme ir precīzam terminoloģijas lietojumam. Tiesību terminu lietojums ir atkarīgs no konkrētās tiesību sistēmas, proti, šie termini konkrēto nozīmi iegūst noteiktas valsts tiesību sistēmā, jo, neņemot vērā attiecīgās valsts tiesību normu sistēmu kopumā, nav iespējams izprast katra juridiskā termina nozīmi atsevišķi. Šī iemesla dēļ dažādu tiesību sistēmu juridisko terminu starpā ne vienmēr sastopami termini ar pilnīgi vienādu saturu. Ļoti bieži tulkotājam nākas sastapties ar tādu juridisku jēdzienu avotvalodā, kurš nav sastopams mērķvalodā, un līdz ar to nav arī atbilstīga apzīmējuma. G. R. de Grūts, piemēram, uzsvēris, ka pilnīga atbilde starp avotvalodas un mērķvalodas valsts tiesību sistēmas terminiem pastāvēs tikai gadījumā, ja abās valstīs būs vienādas tiesību sistēmas vai arī gadījumā, kad tulkošana notiek vienas tiesību sistēmas ietvaros, kā piemēru minot Kanādu un Šveici (*Groot 1999, 19*).

Tulkojot juridiskus tekstus, tulkotāja galvenais postulāts ir ievērot maksimālu atbilstību oriģinālam. Nereti praksē šis princips tiek pārprasts un precizitāti saprot ar burtiskumu. Uz to norādījusi arī S. Šarčeviča, uzsverot, ka juridisko tekstu tulkotāji nezin kāpēc cenšas pēc iespējas precīzāk ievērot avotteksta formu un saturu, tādējādi it kā ievērojot gaidāmo precizitāti (*Šarčevič 1997, 18*). Jāsaka, ka burtiskais tulkojums visos laikos ir bijis juridisko tekstu tulkošanas zelta likums, ko daži juristi aizstāv arī mūsdienās. V. Veisflogs pat aizrādījis, ka lasītājs gaida tādu juridiskā teksta tulkojumu, kas pēc iespējas precīzi atbilstu oriģinālam. Šai sakarā viņš atsaucies uz H. J. Olta komentāriem saistībā ar problēmām, kas radušās, Vācijas “Uzņēmuma nodokļu likumu” tulkojot no vācu valodas angļu valodā. Šī sarežģītā juridiskā teksta tulkojuma autors atzinis, ka neesot svarīgi, cik lielā mērā tulkojums atbilst mērķvalodas izteiksmes līdzekļu normām, galvenais, lai tas pēc iespējas atbilstu oriģināla formai, jo galu galā likuma teksts neesot daiļliteratūra, un tulkojumam nemaz neesot jābūt labskanīgam. Tas nekas, ka tulkojums dažviet skan neveikli un samāksloti, jo šī esot attiecīgā teksta veida (likuma) īpatnība (*Weisflog 1996, 55*).

Rezultātā par juridisko tekstu tulkošanu rodas priekšstats kā par “pārkodēšanas” procesu, kur avotvalodas tiesību sistēmas terminoloģija un frāzes tiek aizstātas ar atbilstīgu mērķvalodas tiesību sistēmas terminoloģiju un frāzēm,

neņemot vērā mērķvalodas izteiksmes līdzekļu un tiesību kultūras īpatnības. Šķiet gan, ka šo burtisko pieeju piemēro drīzāk tā iemesla dēļ, ka tulkotājs neorientējas attiecīgajā tiesību apakšnozarē, neizprot juridiskās kopsakarības un drošības labad savā tulkojumā balstās vienīgi uz oriģinālu, pārnesot avotvalodas izteiksmes līdzekļus mērķvalodā, tādējādi padarot tulkojumu svešādu un dažkārt pat neskaidru un nesaprotamu. Tulkotājs baidās no pārfrāzēšanas tulkojumā, slēpjoties aiz precizitātes vairoga. Šādā gadījumā nevajadzīgā turēšanās pie oriģināla ierobežo tulkotāja iespējas veidot lasītājam saprotamu tekstu. Protams, tulkojot juridiskus tekstus, jo īpaši tiesību aktus, ir jāievēro to formālās prasības, taču tas nenozīmē, ka avotvalodas teksts burtiski jāpārceļ mērķvalodā. Prasmi nepakļauties avotvalodas izteiksmes līdzekļu ietekmei tulkošanas procesā var apgūt tikai pieredzes ceļā. Par to varam pārliecināties, ja salīdzinām pieredzējušu tulkotāju un iesācēju tulkojumus. Ja teksts satur tādu jēdzienu apzīmējumus, kas eksistē vai neeksistē mērķvalodas kultūrā – un tā ir situācija, kas ārkārtīgi bieži rodas tulkošanas praksē, tad ir jāmeklē ekvivalences modelis, kas piemērots attiecīgajam tekstam.

Kā jau minēts, juridisko tekstu tulkotāji ar nelielu pieredzi parasti stingri ievēro formālo pieeju un izvairās no brīvākas tulkojamā teksta interpretācijas. Taču pēdējā ir ļoti svarīga, jo pārtulkotajam tekstam taču jābūt lasītājam saprotamam, nedrīkst izmainīt tā saturisko jēgu, kā arī jā saglabā oriģinālteksta mērķis, jo ikviena tulkotāja uzdevums ir transformēt avotvalodas tekstu tādējādi, lai mērķvalodas adresāts to saprastu un uztvertu tā, kā to iecerējis avotvalodas autors. Ja tulkotājs vēlas, lai lasītājs viņa tulkojumu pieņemtu kā neatkarīgu tekstu, īpaši neievērojot, ka tas ir tulkojums, tam atbilstīgās avotteksta strukturālās īpašības jāpielāgo mērķvalodai raksturīgajam teksta izklāsta veidam, jo ne velti ikdienā esam dzirdējuši apgalvojumu, ka labs tulkojums ir tāds, kuru lasītājs nemaz neuztver kā tulkojumu. Protams, tulkotājam ir jāprot arī atšķirt gadījumu, kad juridiskā teksta sarežģītība un nesaprotamība ir bijis autora īpašs nodoms.

Juridisko tekstu tulkotājam ir jāizprot ne tikai tulkojamā teksta lingvistiskais saturs, bet arī jāzina, kādām ir jābūt tā tiesiskajām sekām un ar kādiem mērķvalodas izteiksmes līdzekļiem panākt to, ka teksta adresāta izpratne par atbilstīgajām tiesiskajām sekām būs identiska ar avotvalodā domāto. Tādēļ pirms ķeršanās pie juridiska teksta tulkošanas jāiepazīstas gan ar avotvalodas valsts, gan savas valsts tiesību jomu, kas attiecināma uz avotvalodas teksta tēmu. Tulkojums nevar būt kvalitatīvs, ja tulkotājam nav priekšstata un izpratnes par tulkojamā tekstā aprakstītajām tiesiskajām attiecībām.

Juridisko tekstu tulkošanu tradicionāli uzskata par vienu no sarežģītākajām jomām nozartekstu tulkošanā, jo, ņemot vērā juridiska satura dokumentu nozīmi, to tulkošana prasa vislielāko uzmanību un precīzas terminoloģijas zināšanas, kā arī padziļinātu izpratni par dokumenta saturu. Pat šķietami nenozīmīgai kļūdai var būt izšķiroša nozīme, jo pārtulkotajam tekstam jārada tādas pašas tiesiskās sekas kā tulkojuma oriģinālam. Tas nozīmē, ka juridisko tekstu tulkotājam

nepieciešamas pamatzināšanas tiesībās un padziļinātas zināšanas tajā tiesību nozarē, ar kuras tematiku saistīts tulkojamais teksts.

Juridisko tekstu tulkošana atšķirībā no citu nozaru tekstu tulkošanas ir saistīta ar divkāršu izaicinājumu, jo šajā gadījumā tulkotājam ir jāpārvar ne tikai valodu, bet arī tiesību sistēmu barjeras, proti, jāveic attiecīgā juridiskā teksta transformēšana citā tiesību kultūrā. Tulkojot juridiskus tekstus, tulkotājs parasti sastopas ar divām tiesību sistēmām, proti, avotvalodas un mērķvalodas. Tas nozīmē, ka tulkotājam jāņem vērā ne tikai abu valodu izteiksmes līdzekļu, bet arī abu valodu (resp., divu valstu) tiesību sistēmu īpatnības, neaizmirstot, ka tulkojuma lasītājam, piemēram, mērķvalodas tiesību sistēmas juristam, ir cits iepriekšējo zināšanu kopums par tekstā atspoguļoto tiesību tematiku. Ikviens autors, veidojot juridisku tekstu, parasti darbojas vienā konkrētā tiesību sistēmā, savukārt juridisko tekstu tulkotājs sastopas ar divām tiesību sistēmām, un tulkošanas procesā šo sistēmu juridisko atšķirību konstatēšanai ir īpaša nozīme. G. R. de Grūts norādījis, ka juridisko tekstu tulkotāji principā nodarbojas ar dažādu tiesību sistēmu tiesību normu salīdzināšanu, jo, tulkojot juridiskos terminus, jāpārbauda avotvalodā lietoto terminu nozīme un jāatrod termins ar atbilstošu vai līdzīgu definīciju mērķvalodā (*Groot* 1999, 14). P. Sandrīni savukārt uzsvēris, ka juridiskus tekstus tulko nevis no vienas valodas otrā, bet gan no konkrētas tiesību sistēmas valodas citas tiesību sistēmas valodā (*Sandrini* 1996, 17).

Neapšaubāmi, ka ikvienā valodā tās izteiksmes līdzekļi ir atšķirīgi, tomēr neskatoties uz to, gan mērķvalodā, gan tiesību sistēmā, kurā atbilstīgais oriģinālteksts transformēts, tulkojumam jāveic tāda pati funkcija kā oriģinālam. Ja oriģinālteksta valoda ir precīza, skaidra, vienkārša, lakoniska un stilistiski vienota, kā tas juridisku tekstu gadījumā praksē diemžēl mēdz būt visai reti, tieši ar tādām pašām īpašībām jābūt apveltītam arī tulkojumam.

Jāuzsver, ka jautājumiem par oriģinālteksta un tulkojuma atbilstību un tā līdzvērtību oriģinālam, kā arī par iespējām šādu atbilstību sasniegt tulkojumzinātnieki ir pievērsušies jau sen. Par oriģināla un tulkojuma līdzvērtīgumu vēstures gaitā ir izteikušies rakstnieki, kas paši pievērsušies tulkošanai. Šie izteikumi parasti publicēti darbu tulkojumos kā tulkotāja priekšvārdi.

Runājot par tulkošanas paņēmieniem, jau J. V. Gēte ir norādījis, ka tulkošanā iespējams izmantot divus principus: vai nu oriģināltekstu cenšamies "pielāgot" tulkojuma lasītāja uztverei, vai oriģināltekstu vienkārši "pārceļam" svešajā kultūrā, atstājot tulkojumā avotvalodas izteiksmes īpatnības un saglabājot svešās valodas svešos elementus. Tulkojumzinātnē, kas kā atsevišķa disciplīna nostiprinājās tikai pagājušā gadsimta piecdesmitajos gados, šis pieejas ir pazīstamas kā formālā un dinamiskā atbilstība jeb ekvivalence.

Tulkojamības problēma, kā zināms, ir viens no galvenajiem jautājumiem, kas tiek risināts tulkojumzinātnē. Šai sakarā tulkojumzinātnieki ir ieviesuši jau iepriekš pieminēto ekvivalences jēdzienu, kuram dažādās zinātņu nozarēs ir

atšķirīga nozīme. Jēdziens tulkojumzinātnē pārņemts sešdesmitajos gados no mašīntulkošanas, kur šo terminu lietoja, norādot uz oriģināla un tulkojuma ekvivalenci un uzsverot, ka, attulkojot pārtulkoto tekstu, iegūst precīzu oriģināltekstu. V. Vilss savukārt norādījis, ka *ekvivalence* nepārprotami ir uzskatāma par matemātikas terminu, kuru lieto, ja runa ir par elementu līdzvērtību, piemēram, vienādojumu gadījumā (Wilss 1988. 29). Tieši šī iemesla dēļ daudzu tulkojumzinātnieku vidū vērojama skepse pret šī termina izmantošanu oriģināla un tulkojuma līdzvērtīguma apzīmēšanai, jo, ņemot vērā ikvienas valodas izteiksmes līdzekļu bagātību, tulkojot kādu pārtulkotu tekstu atpakaļ oriģināla valodā, reti kad iegūsim precīzu iepriekšējo oriģināltekstu. Protams, šajā gadījumā ir runa par tekstu tulkošanu kopumā un nevis par terminoloģiju, jo terminoloģijas vienotības prasība ir saistīta ar jau minēto attulkošanas prasību.

“Valodniecības pamatterminu skaidrojošajā vārdnīcā” ekvivalence jeb atbilstība ir skaidrota kā “divu vai vairāku vienumu satura, formas, kvalitātes, apjoma, funkcijas u. tml. raksturlielumu savstarpēja līdzvērtība (vienādība), piemēram, tulkojuma atbilstība oriģinālam, termina atbilstība jēdzienam un šī paša jēdziena apzīmējumam citā valodā” (VPSV 2007, 51). Tātad saskaņā ar šo vārdnīcu ekvivalences jēdziens tulkojumzinātnē tiek akceptēts, kad ir runa par oriģināla un tulkojuma līdzvērtīgumu. Tie ir uzskatāmi par līdzvērtīgiem, ja sakrīt to lingvistiskais konteksts (teksta daļa, kas nepieciešama, lai saprastu teksta vienības nozīmi) un situatīvais konteksts (pragmatisku apstākļu kopums noteiktā situācijā, kas palīdz izprast teksta vienības) (Garzymisch-Arbogast 1996, 184).

Tulkojumzinātnieki, apkopojot un sistematizējot dažādu literatūras žanru un teksta veidu tulkošanas problēmas, ir izstrādājuši noteiktus ekvivalences tipus. Jāuzsver, ka joprojām nepastāv vienota izpratne par ekvivalences jēdzienu tulkojumzinātnē. M. Snella-Hornbija ir secinājusi, ka speciālajā literatūrā, runājot par oriģināla un tulkojuma līdzvērtīgumu jeb ekvivalenci, parādās 58 dažādi ekvivalences tipi, kuros atspoguļojas atšķirīga izpratne par ekvivalences jēdzienu. Autore minējusi, piemēram, J. Naidu (*E. Nida*), kurš ieviesis formālās un dinamiskās ekvivalences jēdzienu, M. Beikeres (*M. Baker*) pragmatisko ekvivalenci, V. Kollera (*W. Koller*) denotatīvo, konotatīvo, tekstnormatīvo, Č. Teibera (*Ch. Taber*) dinamisko, G. Jēgera (*G. Jäger*) funkcionālo un komunikatīvo, H. Garcimišas-Arbogastas (*G. Garzymisch-Arbogast*) atomistisko un holistisko ekvivalenci utt. (Snell-Hornby 1994, 15–16).

R. Arncs un H. Pihts, kuri galvenokārt pievērsušies terminoloģijas jautājumiem, uzsvēruši, ka termini divās valodās ir uzskatāmi par ekvivalentiem, ja sakrīt visas to semantiskās pazīmes, proti, kad pastāv pilnīga jēdzieniskā identitāte (Arntz, Picht 1995, 159). Savukārt I. Honholds skaidrojis, ka ekvivalence oriģināla un tulkojuma terminu starpā nozīmē terminu līdzvērtību un nevis vienādību vai identiskumu, tādējādi arī norādot uz ekvivalences jēdziena nepiemērotību tulkojumzinātnē (Hohnhold 1990, 56). K. Reisa, īpaši neiedziļinoties ekvivalences jēdziena saturā, norādījusi, ka tā ir panākama gan teksta līmenī, gan arī starp atsevišķām tulkojuma vienībām (Reiss 1983, 143).

Speciālajā literatūrā vācu valodā pazīstama V. Kollera ekvivalences teorija, kurā minēti seši ekvivalences tipi, ņemot vērā valodas normatīvos, stilistiskos, kā arī pragmatiskos aspektus (Koller 1996, 159), no kuriem pragmatiskā ekvivalence ļoti tuva J. Naidas dinamiskās ekvivalences teorijai. Šeit minama arī H. J. Fermēra (*H. J. Vermeer*) skopos teorija, kur uzsvērts, ka tulkojumam vienmēr ir jābūt orientētam uz mērķvalodas lasītāju un tam jāatbilst komunikatīvajam nolūkam mērķvalodas kultūrā (Vermeer 1992, 47). *Skopos* grieķu valodā nozīmē ‘mērķis’: tāpat galvenais ir tulkojuma mērķis (*skopos*), proti, mērķvalodas tekstam ir jābūt tādai pašai komunikatīvajai funkcijai kā avotvalodas tekstam. Neapšaubāmi tulkotājam jāņem vērā arī tas, ka avotvalodas teksta adresāts un mērķvalodas teksta adresāts ir atšķirīgu valodu un kultūru pārstāvji.

Juridiskajos tekstos īpaša nozīme ir terminoloģijai, jo viena no raksturīgākajām kvalitatīvu juridisku tekstu iezīmēm ir precīzs terminoloģijas lietojums – no tās var būt atkarīga teksta interpretācija.

V. Skujiņa norādījusi, ka termina būtības izpratnes pamatā ņemams uzskats par to, ka termins ir nevis substancionāla, bet gan funkcionāla vienība t. i., ka termins ir nevis īpaša leksiskā vienība, bet gan vārds īpašā funkcijā. Termina kā funkcionālas vienības būtību nosaka un leksiskajai vienībai terminoloģiskumu piešķir šīs vienības lietošanas sfēra un funkcionālā nozīme (Skujiņa 2002, 7). Autore uzsvērusi, ka termins valodniecībā definēts vairākkārt un, kaut arī tā pamatzpratne ir nostabilizējusies, tomēr arvien vēl definīcijas formulējumā nav vienveidības (Skujiņa 2002, 7).

Ko saprotam ar juridisku terminu? P. Sandrīni uzskata, ka juridiskais termins ir ar īpašu saturu, kurš atklājas tikai tiesību aktu kontekstā (Sandrini 1996, 15). Tādu pašu viedokli pārstāv arī V. Veisflogs, kurš uzskata, ka juridiskie termini ir abstrakcijas, kuru saturs ir definēts un tā lietojums ierobežots konkrētā tiesību sistēmā, kas nozīmē, ka juridiskie termini ir cieši saistīti ar konkrētu tiesību sistēmu (Weisflog 1996, 91). Savukārt G. R. de Grūts norādījis, ka juridisko valodu veido ne tikai likumos definētie juridiskie termini, bet arī termini, ko lieto tiesību zinātnes literatūrā. Tie ir termini, kas nav īpaši definēti, bet tiesību aktos tiek lietoti konsekventi vienā nozīmē (Groot 1999, 15). Tādējādi varam secināt, ka juridiskie termini ir termini, kas tiesību aktos vienmēr tiek lietoti vienā un tajā pašā nozīmē un kam tiesību nozarē ir piešķirta īpaša nozīme, kura atšķiras no to vispārīgajos tekstos lietotās nozīmes un atklājas tikai tiesību aktu kontekstā. Tāpat juridisko tekstu tulkotājam, meklējot avotvalodas terminiem atbilstošus terminus mērķvalodā, jāņem vērā to nozīme konkrētajā tiesību sistēmā. Piemēram, runājot par Eiropas Savienības direktīvu tulkošanu latviešu valodā, jāņem vērā, ka šie tulkojumi paredzēti Latvijas iedzīvotājiem, tādēļ tulkotājam jāizvēlas latviešu valodas ekvivalents, kam ir līdzvērtīgas juridiskās sekas Latvijas tiesību izpratnē. S. Šarčeviča šādus terminu ekvivalentus dēvē par funkcionālajiem ekvivalentiem, uzsverot, ka īpaša uzmanība pievēršama avotvalodas un mērķvalodas terminu salīdzinājumam, lai atrastu visprecīzāk

atbilstošo ekvivalentu, jo lielākā daļa funkcionālo ekvivalentu nenodrošina pilnīgu ekvivalenci mērķvalodas tiesību sistēmā (Šarčevič 1997, 237). Arī P. Sandrīni norādījis, ka dažādu tiesību sistēmu juridisko terminu starpā reti kad sastopama pilnīga ekvivalence (Sandrini 1996, 29). Tātad juridiskajā terminoloģijā atspoguļojas attiecīgās tiesību sistēmas elementi.

Runājot par juridisko tekstu tulkošanas problēmu sarežģītības pakāpi, jānorāda, ka ir tādas tiesību nozares, kurām raksturīgas spilgtāk izteiktas nacionālās īpatnības, piemēram, saistību tiesības, mantojuma tiesības, lietu tiesības, ģimenes tiesības, arī krimināltiesības u. tml. Līdz ar to tajās konstatējams vairāk atšķirību nekā tādās nozarēs, kas tiešā veidā ir saistītas ar starptautisko sadarbību, piemēram, komerciesībās un banku tiesībās. Mazāk tulkošanas problēmu būs arī tiesību nozarēs, kuras ir izveidojušās salīdzinoši nesen un kuras pilnībā neatbilst klasiskajam priekšstatam par tiesību iedalījumu privātajās un publiskajās tiesībās, proti, autortiesības, apkārtējās vides tiesības, plašsaziņas līdzekļu tiesības, interneta tiesības u. tml. Vairāku tādu valstu tiesību nozarēs, kuru ekonomiskā un sabiedriski politiskā attīstība risinās līdzīgi, veidojas salīdzināmi jēdzieni un attiecīgi arī salīdzināmi termini. Kā tipiskus piemērus varam minēt terminus no vides tiesībām: *ekoinovācija*, *emisija*, *ilgtspējīga attīstība*, *vides monitorings*, no personu datu aizsardzības tiesībām: *datu subjekts*, *sensitīvi personas dati*, *personas datu operators*, *personas identifikācijas kods*, no autortiesību jomas: *publiskošana*, *publisks izpildījums*, *reproducēšana*, *autors*, *izpildītājs*.

Runājot par juridiskajiem terminiem un to atbilstēm dažādās valodās, nekādā ziņā nevaram aizmirst arī Eiropas Savienības tiesību aktus. Ienākot šiem normatīvajiem aktiem Latvijas tiesiskajā aprītē, juridiskā terminoloģija ir kļuvusi vēl daudzveidīgāka. Kā jau minēts iepriekš, terminu tulkošanas galvenā problēma ir tajā apstākļi, ka tiesību terminu lietojums ir atkarīgs no konkrētās tiesību sistēmas, proti, šie termini savu konkrēto jēgu un nozīmi iegūst noteiktas valsts tiesību sistēmā, jo, neņemot vērā attiecīgās valsts tiesību normu sistēmu kopumā, nav iespējams izprast katra juridiskā termina nozīmi atsevišķi. Visā tiesību aktu izstrādes un pieņemšanas procesā Eiropas Savienības likumdevējs, izvēloties terminus, ņem vērā to, ka tiesību akti ir jātulko daudzās valodās, un tādēļ ir noteikts, ka pēc iespējas jāvairās no terminiem, kas pārāk raksturīgi tikai vienas konkrētas valsts tiesību sistēmai, jo šādus terminus var pārtulkot vienīgi aprakstoši vai aptuveni atbilstīgi, kas nenovēršami izraisa semantiskas atšķirības dažādās valodu versijās (KoPR 2008, 16).

Tulkojot juridiskos tekstus no vienas tiesību sistēmas otrā, vienmēr ir skaidrs, par kuru konkrēto tiesību sistēmu ir runa, taču, tulkojot Eiropas Savienības tiesību aktus, nereti rodas jautājums, kurai tiesību sistēmai tas ir piederīgs: Eiropas Savienības vai attiecīgajai dalībvalsts tiesību sistēmai. Tulkojot, piemēram, vācu *Verordnung*, tulkotājam parasti nerodas šaubas, ka dalībvalsts tiesību sistēmas ietvaros šī termina atbilde latviešu valodā ir *rīkojums*, bet Eiropas Savienības tiesību aktos – *regula*, taču šādu vienkāršu

gadījumam ir samērā maz, un tulkotājam bieži vien nepieciešamas speciālistu konsultācijas. Turklāt jāņem vērā arī apstākļi, ka tulkotājiem nereti jātulko tādi Eiropas Savienības tiesību akti, kas jau ir tulkojumi, vai arī tos sagatavojuši autori, kuriem attiecīgā tiesību akta valoda nav dzimtā valoda. Neapšaubāmi jāmin arī apstākļi, ka Eiropas Savienības vēsturiskās attīstības gaitā ir izveidojusies specifiska tikai šai organizācijai raksturīga terminoloģija.

Juridisko tekstu tulkošanā liela nozīme ir ne vien terminu ekvivalences nodrošināšanai, kas palīdz izprast oriģinālteksta jēgu un mērķi, bet arī terminu konsekvencei. Terminu konsekvence nozīmē, ka viena juridiska jēdziena izteikšanai jāizmanto vieni un tie paši termini un ka vienādus terminus neizmanto atšķirīgu jēdzienu izteikšanai. Mērķis ir panākt, lai par termina nozīmi nebūtu nekādu neskaidrību, pretrunīgu viedokļu vai šaubu. Tādēļ katrs termins jālieto vienotā veidā, to attiecinot uz vienu un to pašu jēdzienu, un cita jēdziena izteikšanai jāizvēlas cits termins (KoPR 2008, 22). Par terminu konsekvences nozīmi tiesību aktos minējušas arī V. Krūmiņa un V. Skujiņa "Normatīvo aktu izstrādes rokasgrāmata", norādot, ka sinonīmu vai citu termina variantu lietošana liecina par likumā lietotās terminoloģijas nesakārtotību (Krūmiņa, Skujiņa 2002, 24). Tātad arī terminu konsekvence ir ļoti būtisks juridisko tekstu tulkošanas kvalitātes aspekts, jo nekonsekvents terminu lietojums ne tikai var apgrūtināt teksta uztveri, bet pat radīt pārpratumus juridiskā teksta interpretācijā.

Literatūra

- Arntz, Picht 1996 – Arntz, Rainer, Picht, Heribert. *Einführung in die Terminologiearbeit*. Hildesheim, Zürich, New York: Georg Olms Verlag, 1996.
- Garcone 1999 – Garcone, Giuliana. The Translation of Legal Texts. A Functional Approach in a Pragmatic Perspective. *TEXTUS (Translation Studies Revisited)*, XII, 2, 393.–409.
- Garzymisch-Arbogast 1996 – Garzymisch-Arbogast, Heidrun. *Termini im Kontext. Verfahren zu Erschliessung und Übersetzung der textspezifischen Bedeutung von fachlichen Ausdrücken*. Narr: Tübingen, 1996.
- Groot 1999 – Groot, de, Gerhard Renè. Das Übersetzen juristischer Terminologie. Groot, de, G. R. Schulze R. *Recht und Übersetzen*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999, 11.–47.
- Hohnhold 1990 – Hohnhold, Ingo. *Übersetzungsorientierte Terminologiearbeit: eine Grundlegung für Praktiker*. In Tra: Stuttgart, 1990.
- Koller 1992 – Koller, Werner. *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Heidelberg: Quelle & Meyer, 1992.
- KoPR 2008 – *Kopējā praktiskā rokasgrāmata Kopienas tiesību aktu izstrādei*. Luksemburga: Eiropas Kopienu Oficiālo publikāciju birojs, 2008.
- Krūmiņa, Skujiņa 2002 – Krūmiņa, Veronika, V. Skujiņa, Valentīna. *Normatīvo aktu rakstīšanas rokasgrāmata*. Rīga: Valsts kanceleja, 2002.
- Reiss 1983 – Reiss, Katharina. *Texttyp und Übersetzungsmethode. Der operative Text*. Heidelberg: Groos, 1983.
- Sandrini 1996 – Sandrini, Peter. *Terminologiearbeit im Recht. Deskriptiver, begriffsorientierter Ansatz vom Standpunkt des Übersetzers*. Wien: TermNet, 1996.
- Snell-Hornby 1994 – Snell-Hornby, Mary. *Übersetzen, Sprache, Kultur. Übersetzungswissenschaft - eine Neuorientierung: zur Integrierung von Theorie und Praxis*. Tübingen: A. Francke Verlag, 1994.

- Skujiņa 2002 – V. Skujiņa, Valentīna. *Latviešu terminoloģijas izstrādes principi*. Rīga: LVI, 2002.
- Stolze 1992 – Stolze, Radegundis. *Hermeneutisches Übersetzen. Linguistische Kategorien des Verstehens und Formulierens beim Übersetzen*. Tübingen: Gunter Narr, 1992.
- Šarčevič 1997 – Šarčevič, Susan. *New Approach to Legal Translation*. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International.
- VPSV 2007 – *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Sastādījis autoru kolektīvs V. Skujiņas vadībā. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, Valsts valodas aģentūra, 2007.
- Vermeer 1992 – Vermeer, Josef Hans. *Skopos und Translationsauftrag – Aufsätze*. Frankfurt/M: Verlag für Interkulturelle Kommunikation, 1992.
- Weisflog 1996 – Weisflog, Walter. *Rechtsvergleichung und juristische Übersetzung. Eine interdisziplinäre Studie*. Schultess Polygraphischer Verlag: Zürich, 1996.
- Wilss 1988 – Wilss, Wolfram. *Kognition und Übersetzen*. Niemeyer: Tübingen, 1988.

PĒTĪJUMI JURIDISKO TEKSTU TULKOŠANĀ

Ievads

Šajā rakstā izklāstītas un analizētas pazīstamāko tulkojumzinātnieku atziņas par aktuāliem tulkošanas problēmu jautājumiem, apkopojot dažādus zinātnieku un praktiķu viedokļus un atziņas par to, kas juridisko tekstu tulkošanu padara par tik sarežģītu uzdevumu, aplūkota arī tulkotāja loma šādu tekstu tulkošanā, kā arī tulkojamības problēmas un juridisko tekstu tulkošanā izmantotās pieejas un metodes.

Juridiskie teksti ir specifisks teksta veids, un to tulkošanā nākas saskarties ar vienīgi šo tekstu tulkošanai raksturīgām problēmām, tādēļ pēdējos gados tulkotāji un tulkojumzinātnieki ir atzinuši, ka juridisko tekstu tulkošana ir īpaša tulkošanas nozare, tādēļ ir pievērsušies tās izpētei.

1. Juridisko tekstu tulkošana

Lai runātu par juridisko tekstu tulkošanu, vispirms ir jānoskaidro, ko tas ietver. Šai sakarā piemērotākā šķiet Kornēliusas piedāvātā definīcija: „Juridisko tekstu tulkošana ir avotvalodas teksta “pārceļšana” mērķvalodā, ņemot vērā tulkotā teksta ietekmi, funkciju un juridisko statusu, kā arī tiesību un kultūras sistēmu, kurā tulkotais teksts tiks lasīts un/vai izmantots” (*Cornelius* 2011, 128).

Juridiskie teksti uzskatāmi par speciālā lietojuma tekstiem ar vispārīga satura tekstu iezīmēm, kuros lietota speciālā valoda. S. Šarčeviča izšķir trīs juridisko tekstu veidus, pamatojoties uz to funkcionalitāti, proti, galvenokārt preskriptīvi teksti (tiesību akti, noteikumi, līgumi, nolīgumi, konvencijas), galvenokārt aprakstoši teksti ar preskriptīvu tekstu iezīmēm (tiesas nolēmumi un dokumenti, ko izmanto tiesvedībā) un aprakstoši teksti (tiesībzinātnieku pētījumi) (*Šarčević* 1997, 11). Savukārt H. Hārvijs šai sakarā norāda, ka juridiskais teksts atkarībā no komunikatīvās situācijas var būt gan preskriptīvs, gan arī informatīvs. Piemēram, tiesību akta teksts ir preskriptīvs personām, uz kurām tas attiecas un vienlaikus arī informatīvs personām, kurām tas nav saistošs (*Harvey* 2002, 179). D. Keja savukārt piedāvā šādu juridisko tekstu iedalījumu: 1) tiesību akti, 2) tiesvedības dokumenti; 3) tiesībzinātnieku pētījumi; un 4) privāttiesiski dokumenti (*Cao* 2007, 8–10). Dž. Garcone izstrādājusi atšķirīgu juridisko tekstu dalījumu, kura pamatā ir citi kritēriji, proti: 1) teksti, kas izstrādāti vienas valsts tiesību sistēmas ietvaros; 2) dokumenti, kas izstrādāti bilingvālās valstīs (piemēram, Kanādā); 3) tā sauktie hibrīdteksti jeb teksti, kas izstrādāti starptautiskās un multikulturālās sabiedrībās (piemēram, Eiropas Savienības tiesību akti); un 4) starptautiski dokumenti, kas regulē dažādu valstu pilsoņu attiecības (*Garzone* 2000, 6).

D. Keja uzskata, ka juridisko tekstu tulkošanu var iedalīt trīs kategorijās atkarībā no tekstu funkcijas mērķvalodā. Pirmkārt, juridisko tekstu tulkošana regulatīvā nolūkā, kas ietver vienlīdz autentisku tekstu, piemēram, vietējo tiesību

aktu un starptautisku juridisku instrumentu, radīšanu divvalodīgās vai daudzvalodīgās jurisdikcijās; šādus tekstus uzskata nevis par tulkojumiem, bet autentiskiem tekstiem. Šādas divvalodīgas vai daudzvalodīgas jurisdikcijas ir ne tikai Eiropas Savienība, bet arī Kanāda, Dienvidāfrika un Šveice. Otrkārt, juridisko tekstu tulkošana informatīvā nolūkā, proti, tādu tekstu tulkošana, kuru uzdevums ir sniegt informāciju, piemēram, tiesas nolēmumu un tiesībzinātnieku pētījumu tulkošana. Un, treškārt, juridisko tekstu tulkošana vispārīgā tiesiskā nolūkā — šādu tulkojumu galvenais uzdevums ir informācijas sniegšana, tie lielākoties ir aprakstoši (Cao 2007, 10–12).

2. Juridisko tekstu tulkošana — viens no sarežģītākajiem rakstveida tulkošanas virzieniem

Domājot par juridisko tekstu tulkošanas sarežģītības līmeni, ir lietderīgi noteikt tulkotāja darba rezultātu un identificēt tulkojuma lietotāju. Gan A. Felici, gan Štolce uzskata, ka juridiska teksta tulkojums nav paredzēts konkrētai mērķauditorijai — juridiskais teksts ir saistošs pēc būtības (Felici 2010, 99, Stolze 2001, 302). Tomēr R. Štolce izšķir divas galvenās juridisko tekstu adresātu grupas, un tās ir: juridisko tekstu piemērotāji, proti, juristi un sabiedrība kopumā (Stolze 2001, 305). Līdzīgs viedoklis ir arī S. Šarčevičai. Viņa atsaucas uz Kelzenu (Kelsen 1979), kurš uzskata, ka var izšķirt tiesību aktu tiešos un netiešos lietotājus vai adresātus. Netiešie lietotāji ir visas personas, kuras skar attiecīgais tiesību akts, proti, sabiedrība, taču tiešie adresāti ir speciālisti, kuru uzdevums ir interpretēt un piemērot konkrēto tiesību aktu. Šo autoru viedokļi atspoguļojas arī Kopējās praktiskās rokasgrāmatas Kopienas tiesību aktu izstrādei (turpmāk „Kopējā praktiskā rokasgrāmata”) 3. pamatnostādņē, kas paredz, ka „izstrādājot tiesību aktus, ņem vērā personas, kurām tos paredzēts piemērot, lai tās varētu nepārprotami noteikt savas tiesības un pienākumus, kā arī personas, kurām šie akti būs jāīsteno”. Turklāt no iepriekš minētā izriet, ka likumdošanas procesā saziņa notiek galvenokārt starp divām speciālistu grupām, proti, tiesību aktu izstrādātājiem un juristiem, kuri interpretē un piemēro šos tiesību aktus (Šarčevič 2000, 4).

Plašā tulkojuma mērķauditorija un juridisko tekstu lietojums ļauj secināt, ka juridisko tekstu tulkošana nav vienkāršs uzdevums, turklāt šādu tekstu tulkošanas sarežģītību ietekmē arī vairāki citi aspekti, proti, valstu tiesību sistēmu, to terminu korpusu un jēdzienisko sistēmu struktūras atšķirības, kā arī klasifikācijas noteikumu, tiesību avotu, metodoloģisko pieeju un sociālekonomisko principu atšķirības (Šarčevič 2000). Papildus iepriekšminētajam pastāv arī tulkošanas procesu apgrūtināošas juridisko tekstu formas un leksiski gramatiskās īpatnības, kā arī terminoloģijas aspekti. Arī citi tulkojumzinātnieki un nozares speciālisti ir vērsuši uzmanību uz vairākiem aspektiem, kas apgrūtina juridisko tekstu tulkošanu. Kā pirmo var minēt D. Kejas argumentu, proti, juridisko tekstu tulkošana ir īpašs uzdevums, jo juridisko tekstu tulkojumiem var būt ne tikai lingvistiska ietekme, bet arī

juridiskas sekas (Cao 2007, 8–10). Vairāki autori kā problēmu minējuši arī būtiskās tiesību sistēmu atšķirības, ko nosaka to piederība konkrētam tiesību lokam, vēsturiskie apstākļi un kultūras atšķirības (Šarčević 1997, 13, Cao 2007, 20–23). Uz kultūras aspektu norāda arī Kornēliusa — viņa uzskata, ka juridisko tekstu tulkošana ir darbs ar dažādām valodām atšķirīgās tiesību un kultūras sistēmās. (Cornelius 2011, 121). Dž. Garcone savukārt norāda, ka, tulkojot juridiskos tekstus, tulkotājs ir pakļauts stingrākajiem semiotiskiem ierobežojumiem visos līmeņos: juridiskajiem tekstiem parasti raksturīgi standartizēti formulējumi, tie ir neskaidri un arhaiski. Turklāt katram teikumam ir ārkārtīgi liela informatīvā slodze, tāpēc tie var būt ļoti gari un sintaktiski ārkārtīgi sarežģīti (Garzone 2000, 3). Arī E. Kornēliusa vairākkārt ir minējusi, ka juridisko tekstu tulkošanā tulkotājs ir pakļauts būtiskiem ierobežojumiem, turklāt ierobežojumiem visos līmeņos. R. Štolce to aspektu vidū, kas padara juridiskos tekstus par īpašiem tekstiem, ir minējusi leksisko piesātinātību, abstraktus formulējumus, bezpersonisku stilu un ciešamās kārtas lietojumu (Stolze 2001, 308).

D. Keja savos centienos skaidrot juridisko tekstu tulkošanas sarežģītību min šādus četrus aspektus: leksika, sintakse, lingvistiskā pragmatika un stils (Cao 2007, 20). Runājot par leksiku, jānorāda, ka juridiskajai valodai ir raksturīgs sarežģīts un unikāls vārdu krājums, turklāt šis vārdu krājums katrā valodā būtiski atšķiras un katrā valodā šim krājumam piemīt savas īpatnības. No sintakses viedokļa juridiskajiem tekstiem raksturīgi gari un sarežģītas uzbūves teikumi, kā arī uzskaitījumu lietojums. Juridiskajos tekstos bieži lietotas ciešamās kārtas konstrukcijas. Vērtējot juridiskos tekstus no lingvistiskās pragmatikas viedokļa, var secināt, ka juridiskā valoda ir vērsta uz darbību, izmantotajiem vārdiem nereti ir vairākas nozīmes un tekstos ir plašs darbības vārdu lietojums (Cao 2007, 21, 94).

Īpaši svarīgs aspekts juridisko tekstu tulkošanā ir terminoloģija jeb, pareizāk sakot, ekvivalences meklējumi terminu līmenī, ko bieži apgrūtina jēdzieniskā neatbilstība. L. Bīla norāda, ka saskaņā ar pētījumiem terminu meklēšana kopumā aizņem 75 % no tulkošanai veltītā laika (Biel 2008, 22).

Juridisko tekstu tulkošanā terminoloģijas jomā D. Keja izšķir četras problemas: 1) tiesību jēdzienu ekvivalence; 2) juridiskā leksika un termini, kas ir piederīgi konkrētai sistēmai, piemēram, iestāžu un amatu nosaukumi; 3) vārdu nozīme vispārīgā lietojuma valodā pretstatā to nozīmei tiesību akta kontekstā; un 4) terminoloģiskās problēmas, kas rodas lingvistiskās neskaidrības dēļ (Cao 2007, 54). Lingvistiskās neskaidrības radītās terminoloģiskās problēmas ir minējusi arī S. Šarčevića, un tās ir attiecināmas uz tādu terminu tulkojumiem kā *pienācīga rūpība (due care)*, *bērna labākās intereses (best interests of the child)* un tamlīdzīgi (Šarčević 1997, 233). Savukārt vārdu nozīme vispārīgā lietojuma valodā pret nozīmi tiesību akta kontekstā ir problemātiskā joma, ko uzsvērusi arī R. Štolce, norādot, ka tieši šī īpatnība atšķir juridisko terminoloģiju no citu nozaru terminoloģijas, proti, daudzi juridiskie termini ir piederīgi vispārīgā

lietojuma valodai, taču var atšķirties to semantiskais saturs, jo ar tiem apzīmē juridiskus jēdzienus (*Stolze 2001, 305*), turklāt juridisko jēdzienu un terminu nozīmi var veidot un stabilizēt citi avoti, tostarp tiesību akti un judikatūra (*Biel 2008, 24*). Arī S. Šarčeviča secina, ka minēto iemeslu dēļ juridiskie termini atšķirīgās tiesību sistēmās ir jēdzieniski neatbilstoši (*conceptually incongruent*), turklāt atšķirīgās tiesību sistēmās ar vienu terminu var apzīmēt atšķirīgus jēdzienus. Tāpat S. Šarčeviča norāda, ka ikvienā tiesību sistēmā ir termini, kuriem nav atbilstmju citās tiesību sistēmās gluži vienkārši tāpēc, ka tajās nav attiecīgo priekšmetu, attiecību, darbību vai procedūru. Šādi konkrētai sistēmai piederīgi termini parasti tiek uzskatīti par netulkojamiem (*Šarčević 1997, 231–233*). Kā šīs terminoloģijas problēmas risinājumu S. Šarčeviča piedāvā izmantot funkcionālo ekvivalentu — terminu, ar ko mērķa tiesību sistēmā apzīmē jēdzienu vai institūtu, kuram ir tāda pati funkcionālā nozīme kā konkrētajam jēdzienam avota tiesību sistēmā (*Šarčević 1997, 236*). Funkcionālā ekvivalenta izmantošanu kā procedūru problēmas risināšanai iesaka arī P. Nūmārks. Viņš uzskata, ka funkcionālais ekvivalents neitralizē vai vispārina avotvalodas vārdu, turklāt tas ir piemērotākais risinājums kultūrspecifisku vārdu tulkošanai, kas juridisko tekstu tulkošanā var būt arī juridiski termini. Šo tulkošanas metodi izmanto arī tad, ja mērķvalodā nav konkrētā vārda vai termina (*Newmark 1995, 83*). Kā citus iespējamus risinājumus S. Šarčeviča piedāvā leksisko paplašināšanu, aprakstošo parafrāžu un definīciju, kā arī alternatīvu ekvivalentu un aizguvumu izmantošanu (*Šarčević 1997, 254*).

D. Keja un A. Feliči ir norādījuši, ka juridiskos tekstus, īpaši tiesību aktus, raksturo neskaidrība un nenoteiktība, kas, no vienas puses, ļauj tiesību aktus interpretēt pēc iespējas plašāk, taču, no otras puses, izraisa juridiskus strīdus un domstarpības, kā arī sarežģī to tulkošanu (*Correia 2003, 38, Cao 2007, 19, Felici 2010, 98*). Šai sakarā D. Keja uzskata, ka „tulkotāja galvenais uzdevums ir tulkot, nevis risināt juridiskās problēmas”, un tādēļ tulkotājam ir jāatpazīst šāda tīša vai netīša lingvistiskā nenoteiktība un jā saglabā tā tulkojumā (*Cao 2007, 80*). Lingvistiskā neskaidrība ir raksturīga visiem juridiskajiem tekstiem, taču Eiropas Savienības tiesību aktos tā īpaši pamanāma. Kā norādījuši Koreija un Kolins Robertsons, lēmumu pieņemšana Eiropas Savienības līmenī nereti ietver sarežģītus kompromisus, kas saistīti ar zināmu lingvistisku neskaidrību, kura uzskatāma pat par tīšu lingvistisku neskaidrību (*Correia 2003, 42, Robertson, 2010, 71*). Arī G. Zirdziņa attiecībā uz tiesību aktiem atzinusi, ka „likumdevēju galvenā vēlme bijusi izveidot tekstu, lai tā īsti nemaz nevarētu saprast, kas tur ir domāts”. Viņa norāda, ka „teksta skaidrība tiek upurēta kāda lēmuma sasniegšanai” (*Zirdziņa 2004, 19*).

Līdztekus iepriekšminētajiem aspektiem juridiskos tekstos, jo īpaši preskriptīvos juridiskos tekstos, raksturo arī plašs definīciju lietojums. D. Keja definīcijas iedala pilnīgās (*exhaustive definition*) un nepilnīgās definīcijās (*non-exhaustive definition*). Pilnīgās definīcijas parasti izmanto, lai precizētu neskaidru terminu, sašaurinātu vārda vai frāzes nozīmi un lietojumu, kā arī lai definētu un

skaidrotu saīsinājumu vai citu īsu atsaucēs formu. Pilnīgās definīcijas parasti ietver vārdu *means* angļu valodā un vārdu *nozīmē* vai *ir* latviešu valodā. Savukārt nepilnīgo definīciju uzdevums ir paplašināt vārda vai izteiciena sākotnējo nozīmi, atrunāt robežgadījumus un ilustrēt vārda vai frāzes lietojumu ar piemēriem (Cao 2007, 107). Nepilnīgās definīcijās paskaidroto vārdu vai frāzi un tā paskaidrojumu parasti saista ar vārdiem *include* vai *does not include* angļu valodā un vārdiem *ietver* vai *neietver* latviešu valodā. Jautājumam par definīcijām ir pievērsusies arī S. Šarčeviča — viņa uzskata, ka definīcijas veicina tiesību normu vienveidīgu interpretāciju un piemērošanu. S. Šarčeviča iedala definīciju dalījumu paskaidrojošās un nosakošās definīcijās, kur paskaidrojošās definīcijas nodrošina nepieciešamo noteiktību, savukārt nosakošās maina vārdu tradicionālo nozīmi, sašaurinot vai paplašinot to, vai piešķirot vārdam pilnīgi citu nozīmi. Tāpat viņa norāda, ka, tulkojot definīcijas, būtiska nozīme ir precizitātei — definīciju tulkojumā jā saglabā visi avotvalodā rakstītas definīcijas elementi un to loģiskā sasaiste (Šarčević 1997, 153, 157). S. Šarčeviča izšķir šādus definīciju veidus:

- 1) definīcijas, kuras ierobežo nozīmi, izsakot ekvivalenci; ar tām var mainīt vārda parasto nozīmi;
- 2) definīcijas, kuras sašaurina termina lietojumu līdz konkrētai nozīmei, nemainot tā parasto nozīmi, piemēram:
- 3) definīcijas, kuras sašaurina vārda tradicionālo nozīmi ar izslēgšanu;
- 4) definīcijas, kuras paplašina vārda tradicionālo nozīmi, piešķirot nozīmi, kas vārdam parasti nepiemīt;
- 5) definīcijas, kuras sašaurina vārda tradicionālo nozīmi un paplašina vai izslēdz nozīmi uzsvēršanas nolūkā;
- 6) definīcijas, kuras izmanto, lai saīsinātu uzņēmumu, iestāžu, amatu nosaukumus.

Šeit sniegtais juridisko tekstu tulkošanas problemātikas apskats nebūtu pilnīgs, ja netiktu minēts kāds interesants, taču lielā mērā atšķirīgs viedoklis. Hārvijs norāda, ka juridisko tekstu tulkošanai īpašais statuss piešķirts, pamatojoties uz trijiem apšaubāmiem iemesliem, un tie ir: pirmkārt, nepamatota dažādu tekstu gradācija pēc to sarežģītības un, otrkārt, zināmā mērā ideālistisks skatījums uz juridisko tekstu tulkošanas izziņas teoriju jeb epistemoloģiju. Kā trešo iemeslu Hārvijs min sociāli profesionālos apsvērumus, ar tiem domājot to, ka, ja juridisko tekstu tulkošanai nepieciešams salīdzinoši vairāk laika un/vai labākas prasmes, tad par to jāmaksā vairāk (Harvey 2002, 177). Viņš uzskata, ka ir grūti precīzi noteikt īpašas iezīmes, kas juridisko tekstu tulkošanu padarītu par tulkošanas virzienu, kas īpaši atšķiras no citu specializēto tekstu tulkošanas, taču viņš atzīst, ka juridisko tekstu tulkošanas sarežģītību nosaka nevis kāds konkrēts aspekts, bet drīzāk dažādu problēmu kumulatīvā ietekme (Harvey 2002, 182).

3. Tulkotāja loma un uzdevums juridisko tekstu tulkošanā

Tā kā juridiskajiem tekstiem piemīt tikai tiem raksturīgas īpatnības, ir jānosaka tulkotāja specifiskā loma un uzdevumi juridisko tekstu tulkošanā. Lai

gan šķietami to izdarīt ir vienkārši, arī šajā jautājumā viedokļi atšķiras. S. Šarčeviča norāda, ka sākotnēji tulkotājs tika uzskatīts par vidutāju starp avotteksta radītāju un mērķteksta lietotāju, taču mūsdienās vairāki teorētiķi pauž viedokli, ka tulkotājs ir neatkarīgs teksta radītājs, kurš rada jaunu tekstu, ievērojot mērķteksta lietotāju noteiktus kritērijus (Šarčević 2000, 4). R. Štolce uzskata, ka „tulkošanas uzdevums ir formulēt no oriģinālteksta izrietošo vēstījumu”. Viņa arī norāda, ka „tulkošana ir ne tikai starpkultūru saziņa, bet arī speciālā saziņa” (Stolze 2001, 301). Savukārt A. Čestermans uzskata, ka tulkojumam jābūt kā logam vai stiklam - tam jāļauj skaidri saskatīt oriģinālu, un tāpēc tulkotāja klātbūtnei jābūt nemanāmai (Chesterman, Wagner 2002, 28). E. Vāgnere un E. Čestermans norāda, ka tulkotājs vienmēr intuitīvi cenšas uzlabot tekstu (Chesterman, Wagner 2002, 34), taču vairāki tulkojumzinātnes speciālisti ir vienisprātis, ka tulkotājs nedrīkst interpretēt juridisko tekstu, it īpaši tiesību aktu, un ka tulkotājam nav jāpanāk juridiskā teksta vispārēja saprotamība, it īpaši tāpēc, ka nereti likumdevējs mērķtiecīgi izmanto nenoteiktību, neskaidrību un vispārīgumu (Stolze 2001, 303, Felici 2010, 98, Cao 2007, 5, Šarčević 2000, 5).

Vairāki tulkojumzinātnieki, arī S. Šarčeviča un E. Kornēliusa, ir atzinuši, ka apstākļos, kuros arvien vairāk tiesību aktu tiek izstrādāti divvalodu un daudzvalodu vidē, tulkotājs no vidutāja ir kļuvis par pilntiesīgu likumdošanas procesa dalībnieku, kas apspriežas un sadarbojas ar pārējiem teksta radītājiem un atrodas mijiedarbībā ar mērķteksta adresātiem (Šarčević 1997, 109, Cornelius 2011, 132). Arvien vairāk tiek uzsvērts, cik būtiska nozīme tulkošanas procesā ir grupas darbam. Jo īpaši iepriekš minētais attiecas uz tiesību aktu tulkotājiem Eiropas Savienības iestādēs, kā arī citās divvalodu un daudzvalodu jurisdikcijās, piemēram, Kanādā un Šveicē.

Tā kā juridiskie teksti ir īpašs teksta veids, arī to tulkotājiem ir izvirzītas īpašas prasības — viņiem ir ne tikai ļoti labi jāzina sava dzimtā valoda un jāpārvalda vismaz viena svešvaloda (Eiropas Savienības iestādēs — vismaz divas citas Eiropas Savienības oficiālās valodas), bet arī jābūt zinošiem tiesību jomā un terminoloģijā. Tulkotājam būtu jāpārzina arī tiesību aktu izstrādes principi un kārtība, jābūt padziļinātai izpratnei par problēmām valodniecībā un juridisko tekstu terminoloģijas struktūru (Stolze 2001, 302), kā arī jāizprot juristu, tostarp likumdevēju un tiesnešu, domāšana un pieeja teksta izstrādei (Cao 2007, 5). Juridisko tekstu tulkotājam jāspēj pieņemt gan juridiskus, gan arī lingvistiskus lēmumus (Cornelius 2011, 130). D. Jankova uzskata, ka tulkotājiem jāpārzina salīdzināmo tiesību analītiskās un empīriskās metodes, kā arī jābūt plašām zināšanām par avota un mērķa tiesību sistēmu (Yankova 2008, 143). Lai nodrošinātu Eiropas Savienības dokumentu kvalitatīvu tulkojumu, Eiropas Savienības iestādes pieņem darbā augsti kvalificētus speciālistus, izvirzot augstas prasības un organizējot tulkotāju konkursus. Jāuzsver, ka minētās prasības un kritēriji ir izpildāmi, it īpaši tāpēc, ka tulkošana ir dinamisks process, un tulks/tulkotājs savā profesionālajā darbībā attīstās, mācās un apgūst jaunas zināšanas. Kā Eiropas Parlamenta tīmekļa vietnē „Daudzvalodība Eiropas

Parlamentā” norāda Eiropas Parlamenta Tulkošanas direktorāta vadītājs Helmut Spindlers (*Helmut Spindler*), tulkam un tulkotājam visā darba mūžā nepieciešams nepārtraukti apmeklēt kursus, profesionāli pilnveidoties un efektīvi izmantot lingvistiskos resursus, novatoriskas pieejas, kā arī iekšējos un labi pārvaldītus ārējos resursus. Ņemot vērā juridisko tekstu tulkotājiem izvirzītās prasības un tiesību aktu izstrādes īpatnības starptautiskās organizācijas un iestādēs, salīdzinoši nesen ir radusies jauna profesija — jurists lingvists, kas būtībā ir tiesību speciālists ar ļoti labām svešvalodu zināšanām. Tas tikai apliecina, kā mūsdienās mainījušās tulkam un tulkotājam izvirzītās prasības, kā arī tulka un tulkotāja uzdevumi.

4. Juridisko tekstu tulkojamības problēmas

Tulkojamība ir viens no aktuālākajiem problēmjaudājumiem tulkojumzinātnē. J. Sīlis uzskata, ka tulkojams ir viss — „visi rakstītie un runātie teksti nav vis tulkojami un netulkojami, bet gan ir vairāk pārtulkojami vai mazāk pārtulkojami” (Sīlis 2009, 18). Savukārt B. Hatims un Dž. Mandijs, atsaucoties uz J. Naidu (*Nida, Taber* 1969, 4) norāda, ka „visu, ko var pateikt kādā valodā, var pateikt arī citā valodā, ja vien vēstījuma būtisks elements nav forma” (*Hatim, Munday* 2004, 40). Ņemot vērā juridisko tekstu tulkošanas īpašo raksturu, zinātnieki ir sākuši pievērst pastiprinātu uzmanību tieši juridisko tekstu tulkojamībai, ko dēvē arī par ekvivalenci. Termins *ekvivalence* „Valodniecības pamatterminu skaidrojošajā vārdnīcā” tiek skaidrots kā divu vai vairāku vienumu satura, formas, kvalitātes, apjoma, funkcijas u. tml. raksturlielumu savstarpēja līdzvērtība (VPSV 2007, 51), taču ne tulkotāji, ne arī tulkojumzinātnieki joprojām nespēj vienoties par vienotu ekvivalences definīciju, un viņu viedoklis par šā jēdziena lietderību būtiski atšķiras. Laika gaitā ekvivalences jēdziens ir ievērojami mainījies, un ekvivalence vairs netiek uzskatīta par identiskuma atbilstumi, bet gan par līdzības atbilstumi (*Biel* 2008, 24). Rezumējot vairāku tulkojumzinātnieku viedokļus, Kenija norāda, ka „ekvivalence ir tulkošanas priekšnosacījums, šķērslis progresam tulkošanas studijās vai noderīgs tulkojumu raksturlielums” (*Kenny* 1998, 77). Kollers atzīst, ka „ekvivalence ir relatīvs jēdziens vairāku iemeslu dēļ — to, no vienas puses, nosaka kultūrvēsturiskie apstākļi, kādos teksti tiek radīti un uztverti mērķkultūrā, un, no otras puses, nereti pretrunīgi un tik tikko savienojami lingvistiski tekstuāli un ekstralingvistiskie faktori un nosacījumi [...]” (*Koller* 1995, 191). Lai gan A. Feliči, piemēram, uzskata, ka juridisko tekstu tulkošanā pilnīga ekvivalence nav iespējama, un tāpēc, tulkojot tiesību aktus, nākas saskarties ar grūtībām, kādu nav citu tekstu tulkošanā, attiecībā uz Eiropas Savienības tiesību aktiem viņa norāda, ka to tulkošanā jācenšas panākt augsts vārdu, nozīmes un radītā rezultāta ekvivalences līmenis (*Felici* 2010, 98, 103). Nedaudz atšķirīgu nostāju attiecībā uz Eiropas Savienības tiesību aktiem pauž R. Štolce un K. Koskinena. R. Štolce uzskata, ka tiesību aktu, it īpaši Eiropas Savienības tiesību aktu, tulkošanā ekvivalence ir pamatprincips (*Stolze* 2001, 304), savukārt K. Koskinena nepiekrīt dažu

tulkumzinātņu uzskatam, ka ekvivalence ir „vēsturisks relikts” tulkumzinātnē, jo ekvivalence ļauj nodrošināt visu Eiropas Savienības tiesību aktu autentiskumu visās valodās, un tāpēc Eiropas Savienības juridisko tekstu tulkošanā ekvivalence ir nevis mērķis, uz ko tiekties, bet visiem tulkumiem raksturīga iezīme. Turklāt viņa uzskata, ka Eiropas Savienības dokumenti ir ekvivalenti ne tikai avottekstam, bet arī tekstiem visās pārējās Eiropas Savienības oficiālajās valodās (Koskinen 2001, 296). D. Keja pauž viedokli, ka visi tiesību akti neatkarīgi no to piederības kādai konkrētai tiesību sistēmai ir tulkojami, un līdzšinējā pieredze liecina, ka tulkojumi tiek sagatavoti veiksmīgi. Zināmu ekvivalences līmeni ir iespējams panākt vienmēr, taču, ņemot vērā lingvistiskās, tiesību sistēmu, kultūras un citas atšķirības, pilnīgas ekvivalences meklējumi ir veltīgi (Cao 2007, 33). Vairāki Eiropas Savienības iestāžu tulkotāji ir norādījuši, ka, ja nav iespējams panākt pilnīgu ekvivalenci, būtu vismaz jācenšas panākt līdzvērtīgu ietekmi (*equivalent effect*); taču, ja arī tas nav iespējams, tulkotājs var mēģināt risināt problēmu, izsakot vienādu nodomu (Wagner, Bech, Martinez 2002, 7). Šim uzskatam piekrīt arī S. Šarčeviča, norādot, ka „juridiskā teksta tulkošanas mērķis ir radīt tekstu, kas nodrošina juridiskā instrumenta vienotību, garantējot tā vienveidīgu interpretāciju un piemērošanu”, taču viņa lielāku uzsvāru liek tieši uz nepieciešamību panākt vienādu nodomu (Šarčevič 1997, 71–72, 87).

J. Naida izšķir formālo ekvivalenci un dinamisko ekvivalenci. Formālā ekvivalence ir vērsta uz vēstījumu kopumā — gan tā formu, gan arī saturu, savukārt dinamiskās ekvivalences pamatā ir iepriekšminētā līdzvērtīgā ietekme (Nida 1964, 156–171). Turpretī E. Vāgnere dinamisko ekvivalenci definē kā oriģinālteksta nozīmes pārtulkošanu mērķauditorijai saprotamā veidā (Wagner 2003, 178).

Nespējot vienoties par to, kas tad īsti ir ekvivalence juridisko tekstu tulkošanā, tulkumzinātņi ir nonākuši pie secinājuma, ka ir jādefinē jauni, tikai juridiskajiem tekstiem piemērojami ekvivalences kritēriji, un tā rezultātā radījuši jaunu jēdzienu ‘juridiskā ekvivalence’, kas papildus citiem ekvivalences kritērijiem paredz ņemt vērā arī tulkotā teksta juridisko spēku mērķkultūrā (Garzone 2000, 5). S. Šarčeviča uzsver, ka termins *juridiskā ekvivalence* raksturo nevis tulkojuma kvalitāti, bet drīzāk saistību starp tulkojumu un attiecīgā juridiskā dokumenta paralēlajiem tekstiem (Šarčevič 1997, 48). Savukārt Kornēliusa ar juridisko ekvivalenci saprot to, ka tulkotājam ir jāpiemeklē lingvistiskie ekvivalenti, kas to juridiskās nozīmes ziņā atbilst gan oriģinālajam tekstam avotvalodā, gan arī tulkotajam tekstam mērķvalodā. Jēdzienam ‘juridiskā ekvivalence’ juridisko tekstu tulkošanā ir ārkārtīgi būtiska nozīme un jo īpaši, lai noteiktu tulkošanas stratēģiju, jo papildus citiem ekvivalences kritērijiem, ir jāņem vērā mērķvalodas teksta juridiskās sekas (Cornelius 2011, 124.–126.)

5. Juridisko tekstu tulkošanā izmantotā stratēģija, metodes un paņēmieni

Juridisko tekstu tulkošanā izmantotās pieejas jeb stratēģijas savos darbos analizējuši vairāki autori, tostarp A. Feliči un S. Šarčeviča. Rezumējot A. Feliči apkopoto informāciju, var secināt, ka sākotnēji — turklāt vēl nesen — juridisko tekstu tulkošanas studijās dominēja burtiskās tulkošanas pieeja jeb princips, kas paredz stingri pieturēties pie avotteksta uzbūves un elementiem. Tieši no šā principa izriet tulkojumzinātnē nereti lietotais jēdziens ‘uzticība avottekstam’ (*fidelity to the source text*). Taču laika gaitā, mainoties juridisko tekstu tulkotāja lomai, bija vērojamas pārmaiņas arī tulkošanas teorijā, proti, arvien lielāka vērība tika pievērsta funkcionālajai pieejai. Līdz ar šādas pieejas parādīšanos tulkošanā 20. gadsimta septiņdesmitajos gados uzmanību pastiprināti pievērsa konkrētu tekstu veidu komunikatīvajai funkcijai. Laika gaitā tulkojumzinātnieki ir secinājuši, ka juridisko tekstu tulkošanā izmantojamās pieejas jānosaka no jauna, pamatojoties uz vairākiem kritērijiem, tostarp avotteksta priekšmetu (*Gémar 1995*), juridiskā teksta funkciju avotvalodā un tā tiesiskajām sekām (*Šarčević 1997*), kā arī avotteksta un mērķteksta tiesisko statusu un komunikatīvo mērķi (*Cao 2007*). Vienlaikus viņa apšaubā funkcionālās pieejas piemērojamību tekstiem, kas uzskatāmi par autentiskiem vairākās valodās, piemēram, Eiropas Savienības tiesību aktiem, jo jaunākā tendence tiesiski saistošu tekstu tulkošanā ir pārnest teksta būtību jeb avotteksta galveno nozīmi un tādējādi apliecināt, ka tiesiskais aspekts vienmēr prevalē pār lingvistiskiem un ekstralingvistiskiem faktoriem (*Felici 2010, 97–100*). Arī S. Šarčeviča uzskata, ka, izvēloties juridisko tekstu tulkošanas stratēģiju, tiesiskie apsvērumi vienmēr prevalē (*Šarčević 2000*). Viņa norāda, ka, lai gan daudzus gadsimtus šādu tekstu tulkošanā uzsvars likts vienīgi uz avottekstu, vēlāk secināts, ka tulkošanas pieeju jeb stratēģiju var izvēlēties atkarībā no mērķteksta saņēmēja, proti, uzsvaru var likt uz tulkojuma funkcionalitāti (*Šarčević 1997, 18*).

Dž. Garcone norāda, ka 20. gadsimta deviņdesmitajos gados vairāki teorētiķi apšaubīja funkcionālās pieejas piemērotību speciālā lietojuma tekstiem un jo īpaši juridisko tekstu tulkošanai, kā galveno argumentu minot to, ka funkcionālā pieeja ir vērsta galvenokārt uz teksta adresātu, kas, ņemot vērā stingros juridisko tekstu interpretācijas noteikumus, darbā ar juridiskajiem tekstiem nav pieņemama. Taču viņa pati uzskata, ka juridisko tekstu daudzveidība padara funkcionālo pieeju par ne tikai īpaši piemērotu, bet pat efektīvu (*Garzone 2000*).

Lai arī var secināt, ka laika gaitā juridisko tekstu tulkošanā izmantotā pieeja attālinājusies no burtiskās tulkošanas un tuvinājusies funkcionālajai tulkošanai, tulkotāju un tulkojumzinātnieku viedokļi par izmantojamo pieeju joprojām atšķiras. Var piekrist S. Šarčevičas secinājumam, ka juridisko tekstu tulkošanā izmantojamo pieeju nevar izvēlēties, pamatojoties vienīgi uz teksta funkciju, katrā situācijā ir jāanalizē arī saziņas aspekti (*Šarčević 2000*).

Iepriekš minētā formālā ekvivalence un dinamiskā ekvivalence var būt ne tikai tulkošanas rezultāts, bet arī tulkošanas pieeja jeb stratēģija, kā norāda

B. Hatims un J. Mandijs, ka formālā ekvivalence ir process, kura laikā avotvalodas vārds vai frāze tiek formāli aizstāts ar mērķvalodas vārdu vai vārdkopu. To nevajadzētu jaukt ar burtisko tulkojumu, jo tajā avotvalodas elementi tiek gandrīz mehāniski aizstāti ar mērķvalodas elementiem, taču formālā ekvivalence gandrīz vienmēr ir vērsta uz kontekstu (*Hatim, Munday 2004, 40*). Savukārt dinamiskā ekvivalence pieļauj lielāku tulkotāja rīcības brīvību un atkāpes no formas par labu saturam (*Hatim, Munday 2004, 42*). Abi autori gan atzīst, ka tulkotājs savā darbā pārmaiņus izmanto abas pieejas, kā arī īpašu tulkošanas metodi - pielāgošanu (*adjustment*), kas būtībā ir pakāpeniska virzība no formālās uz dinamisko ekvivalenci jeb, citiem vārdiem sakot, vidusceļš.

Cenšoties atvieglot juridisko tekstu tulkošanu, vairāki tulkojumzinātnieki un praktiķi piedāvā ne tikai vispārīgas un lielā mērā teorētiskas pieejas un stratēģijas juridisko tekstu tulkošanai, bet arī konkrētas metodes, kas var palīdzēt praktiskā darbā. Piemēram, E. Kornēliusa uzskata, ka būtisks priekšnosacījums, kas palīdz veikt tulkošanas pasūtījumu un radīt veiksmīgu tulkojumu, ir izpratne par avotteksta retorisko struktūru (*Cornelius 2011, 137*), proti, par dažādu teksta daļu savstarpējo saistību. Viņa arī iesaka veikt sagatavošanās darbu un juridiskajiem tekstiem tik ļoti raksturīgos garos un sarežģītos teikumus sadalīt, nosakot teikuma virslocekļus un palīglocekļus (turpat). Atbilstīgi E. Kornēliusa piedāvātajam modelim juridiskajos tekstos bieži vien teikuma priekšmets ir tiesību subjekts (*legal subject*), proti, persona, kurai tiek piešķirtas īpašas tiesības vai pienākumi, un izteicējs - tiesību subjekta veiktās vai veicamās darbības (*legal action*). Kopā šāds tiesību subjekts un veicamās darbības veido nosacījuma klauzulu (*provisionary clause*). Savukārt teikuma palīglocekļi, arī palīgteikumi, veido vienu vai vairākus nosacījumus vai ierobežojumus (*qualifications*), un parasti tieši šie nosacījumi ir tie, kas apgrūtina teikuma uztveri un izpratni (*Cornelius 2011, 137*). Jāpiebilst, ka E. Kornēliusa šajā modelī skaidrības labad lietojusi juridiskos terminus, kuriem juridiskā kontekstā ir cita nozīme.

Arī P. Ņūmārks ir definējis ne tikai dažādas tulkošanas metodes, ko izmanto darbā ar tekstu kopumā, bet arī tulkošanas paņēmienus, ko var izmantot tulkošanas problēmu risināšanai teikumu un mazāku valodas vienību līmenī. Šā tulkojumzinātnieka apskatītās metodes ir izmantojamas dažādu tekstu veidu, tostarp juridisko tekstu, tulkošanā. P. Ņūmārks izšķir vairākas lielākā vai mazākā mērā atzītas tulkošanas metodes (*Newmark 1995, 45–46*), tomēr juridisko tekstu tulkošanā būtu izmantojamas tikai dažas no tām, proti:

1) precīzā tulkošana (*faithful translation*) — izmantojot šo metodi, tulkotājs mēģina precīzi atveidot oriģinālā teksta kontekstuālo nozīmi, ņemot vērā mērķvalodas gramatisko struktūru ierobežojumus; izmantojot šo metodi, tiek pārveidotas reālijas un panākta saudzīga attieksme pret gramatisko un leksisko noviržu iespējamību; tulkotājs cenšas būt pilnīgi precīzs, atveidojot oriģinālā teksta autora nodomus un teksta saturu;

2) semantiskā tulkošana (*semantic translation*) — šī metode no precīzās tulkošanas atšķiras ar to, ka ņem vērā avotvalodas estētisko vērtību, vajadzības

gadījumā pieļaujot kompromisu attiecībā uz vairākām vārda nozīmēm, lai nekaitētu teksta saturam; izmantojot šo metodi, tulkotājs nenonivelē reālijas un tikai nedaudz piekāpjas lasītājam; kā arī

3) komunikatīvā tulkošana (*communicative translation*) — ar šīs metodes palīdzību tiek mēģināts atveidot oriģinālā teksta precīzu kontekstuālo jēgu tādā veidā, ka gan valoda, gan saturs lasītājam ir viegli uztverami un saprotami. Jāpiebilst, ka precīzā un semantiskā tulkošana lielākā mērā atbilst formālās ekvivalences pieejai, savukārt komunikatīvā tulkošana — dinamiskās ekvivalences pieejai. Lielākoties tulkotājs kādu no šīm metodēm savā darbā izmanto intuitīvi.

Kā jau minēts iepriekš, P. Ņūmārks runā par noteiktām tulkošanas metodēm (*Newmark 1995, 83–93*). Dažas no tām ir izmantojamas un tiek izmantotas juridisko tekstu tulkošanā. Viena no šīm metodēm, proti, funkcionālā ekvivalenta izmantošana, jau ir aprakstīta iepriekš. Vēl viena vārdu un terminu līmenī piemērojama metode ir aprakstošā ekvivalenta (*descriptive equivalent*) izmantošana. To izmanto, ja mērķvalodā nav atbilstīga termina vai ja apraksts rada lielāku skaidrību. P. Ņūmārks ir minējis arī tādas tulkošanas metodes kā kalkošana (*through-translation*), pārnese (*shifts* vai *transpositions*), atzīta tulkojuma izmantošana (*recognised translation*), pagaidu tulkojums (*translation label*), kompensēšana, kā arī reducēšana un paplašināšana (*reduction* un *expansion*).

Pamatojoties uz sniegto informāciju I. Freimanes pētījumā „Valodas kultūra teorētiskā skatījumā”, var secināt, ka kalkošana ir pēc citu valodu līdzības darinātu valodas līdzekļu, proti, vārdu un frazeoloģismu, izmantošana, turklāt kalki var būt nepieciešami, vēlami un nevēlami (Freimane 1993). I. Freimane arī uzskata, ka galvenā pazīme, kas attaisno kalkēšanu, ir nepieciešamība, proti, „attiecīgajam kalkam aizgūšanas brīdī jābūt neaizstājamam” (Freimane 1993). Pārneses metode attiecināma uz avotvalodas gramatisko struktūru pārnesei mērķvalodā, un, kā rāda pieredze, šīs metodes izmantošana juridisko tekstu tulkošanā ir neizbēgama. Ar atzīta tulkojuma izmantošanu P. Ņūmārks ir domājis atzītu terminu izmantošanu, turklāt šo metodi tiek izmanto arī vārdu, vārdkopu un frazeoloģismu tulkošanā, un jo īpaši tas attiecas uz Eiropas Savienības iestādēs sagatavotajiem dokumentiem. Pagaidu tulkojums parasti ir jauns vārds vai vārdkopa, kas vēl nav ieguvusi termina statusu, bet jau tiek aktīvi lietota konkrētā kontekstā. Šādu pagaidu tulkojumu piemēri varētu būt tā dēvētais minimālas ietekmes tūrisms (*soft tourism*), ar ko saprot ekoloģiski un sociāli ilgtspējīgu tūrisma dabā, paužot cieņpilnu attieksmi pret kultūras mantojumu un izvairoties no tehnikas un tehnoloģiju izmantošanas, kā arī taisnīguma kultūra (*just culture*). Praksē šādus pagaidu tulkojumu gan angļu, gan arī latviešu valodā parasti liek pēdiņās, un latviešu valodā šādu vārdu vai vārdsavienojumu īpašo un bieži vien pārnesto nozīmi var uzsvērt ar *tā sauktais(-ā)* vai *tā dēvētais(-ā)*. Saskaņā ar Ņūmārku kompensēšana ir procedūra, kuru veicot nozīmes, metaforas vai pragmatiskā efekta zudums kādā teikuma daļā

tiek kompensēts citā teikuma daļā (Newmark 1995, 90), savukārt reducēšana un paplašināšana ir diezgan neprecīzas tulkošanas procedūras. Reducēšanu parasti izmanto, lai novērstu liekvārdību, vai, ja tas nepieciešams teksta formas ierobežojumu dēļ, taču paplašināšana parasti uzlabo teksta skaidrību un saprotamību.

Savukārt K. Koskinena un Dž. Mandijs izšķir divas metodes: tiešo tulkošanu (*direct translation*), kas ietver aizguvuma izmantošanu, kalkošanu un burtisko tulkojumu, un netiešo tulkošanu (*oblique translation*), kas ietver pārneši (*transposition*), modulāciju (*modulation*), ekvivalenci un pielāgošanu (*adaptation*) (Hatim, Munday 2004, 30). Šīs metodes piemēro trīs valodas līmeņos, proti, leksikas līmenī, gramatisko struktūru līmenī un vēstījuma līmenī, ar ko saprot situatīvo izteikumu un tādus teksta elementus kā teikumi un rindkopas (Hatim, Munday 2004, 30t). Vēstījuma līmenī var izmantot arī tādu stratēģiju kā kompensēšanu. Jāatzīmē, ka B. Hatima un J. Mandija minētās metodes zināmā mērā atbilst P. Nūmārka izklāstītajām tulkošanas metodēm: to var attiecināt, piemēram, uz kompensēšanu, kalkošanu, kas pilnībā atbilst P. Nūmārka noteiktajai metodikai, un pārneši atšķirībā no P. Nūmārka, B. Hatims un J. Mandijs uzskata, ka šo metodi var izmantot ne tikai attiecībā uz gramatiskajām struktūrām, bet arī vārdu kategorijām. Saistībā ar pārējām juridisko tekstu tulkošanā izmantotajām B. Hatima un Dž. Mandija minētajām metodēm jānorāda, ka aizguvumu izmanto, lai tulkotu lakūnu, savukārt modulācija ir vēstījuma formas maiņa, mainot uzsvaru teikumā vai rindkopā. (Hatim, Munday 2004, 149–151).

Iepriekš izklāstītās metodes tulkotāji savā darbā izmanto lielākoties intuitīvi. Šajā rakstā sniegts tikai neliels ieskats praktiski izmantojamās tulkošanas metodēs, tādējādi sniedzot ierosmi turpmākiem pētījumiem par šādu metožu un procedūru izmantošanu juridisko tekstu tulkošanā.

Literatūra

- Biel, Lucja. Legal Terminology in Translation Practice: Dictionaries, Googling or Discussion Forums? 2008. Elektroniskais resurss: https://www.academia.edu/223221/Legal_terminology_in_translation_practice_dictionaries_googling_or_discussion_forums.
- Cao, Deborah. Translating Law. Ontario: Multilingual Matters Ltd, 2007.
- Chesterman, Andrew, Wagner, Emma. Can Theory Help Translators? A dialogue between the ivory tower and the wordface. Manchester: St. Jerome Publishing, 2002.
- Cornelius, Eleanor. The Curious Case of Legal Translation. 2011. Elektroniskais resurss: <http://www.literator.org.za/index.php/literator/article/viewFile/6/6>.
- Correia, Renato. Translation of EU Legal Texts. In: Crossing Barriers and Bridging Cultures: The Challenges of Multilingual Translation for the European Union. Clevedon: Multilingual Matters Ltd, 2003.
- Felici, Annarita. Translating EU law: legal issues and multiple dynamics.// *Perspectives*, 18:2, 2010. 95.–108. lpp.
- Freimane, Inta. Valodas kultūra teorētiskā skatījumā. Rīga: Zvaigzne, 1993.
- Giuliana, Garzone. Legal Translation and Functionalist Approaches: a Contradiction in Terms?// *ASTTI/ETI*, 2000. 395.–414. lpp.

- Harvey, Malcolm. What's so Special About Legal Translation? 2002. Elektroniskais resurs: <http://www.erudit.org/revue/meta/2002/v47/n2/008007ar.pdf>.
- Hatim, Basil, Munday, Jeremy. Translation: An advanced resource book. Abingdon: Routledge, 2004.
- Kenny, Dorothy. Equivalence. In: Baker, Mona. Routledge Encyclopedia of Translation Studies. London: Routledge, 1998.
- Koskinen, Kaisa. How to research EU translation?// *Perspectives*, 9:4, 2001. 293.–300. lpp.
- Munday, Jeremy. Introducing Translation Studies: Theories and applications. Abingdon: Routledge, 2008.
- Newmark, Peter. A Textbook of Translation. Hertfordshire: Phoenix ELT, 1995.
- Sīlis, Jānis. Tulkojumzinātnes jautājumi: teorija un prakse. Ventspils Augstskola. Ventspils: 2009.
- Stolce, Radegundis. Translating legal texts in the EU.// *Perspectives*, 9:4, 2001. 301.–311. lpp.
- Šarčević, Susan. Legal Translation and Translation Theory: a Receiver oriented Approach. 2002.
- VPSV 2007: Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca. Autoru kolektīvs V. Skujiņas vadībā. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2007.
- Zirdziņa, Gaida. Tiesību aktu tulkošana: starp valodniecību un jurisprudenci//*Jurista vārds*, Nr. 49 (354), 2004. gada 21. decembris.
- Wagner, Anne. Translation of the language of the Common Law into legal French: Myth or reality//*International Journal for the Semiotics of Law* 16: 177-193, 2003.
- Wagner, Emma, Bech, Svend, Martínez, M. Jesús. Translating For the European Union Institutions. Manchester: St. Jerome Publishing, 2002.
- Yankova, Diana. The text and context of EU directives: implications for translators//*IBÉRICA* 16, 2008, 129.–146. lpp. Elektroniskais resurs: www.aelfe.org/documents/08_16_Yankova.pdf

JUSTĪNE KUZŅECOVA

ĪRIJAS VALSTS VALODU LIKUMA TULKOŠANAS PROBLĒMAS LATVIEŠU VALODĀ: TERMINOLOĢIJAS ASPEKTI

Ievads

Īrijas Republikā ir noteiktas divas oficiālās valodas – īru un angļu, tāpēc arī tiesību akta nosaukumā izmantots daudzskaitlis – 2003. gada Valsts valodu likums (*Official languages Act 2003*). Minētais likums pieņemts 2003. gadā ar mērķi palielināt īru valodas lietojuma īpatsvaru valsts iestādēs un piešķirt plašākas lingvistiskās tiesības īru valodā runājošajiem. Pats tiesību akts izstrādāts gan īru, gan angļu valodā, tajā detalizēti noteikti ar valsts valodu lietojumu saistīti noteikumi.

Šī raksta mērķis ir konstatēt Īrijas Republikas Valsts valodu likuma galvenās terminoloģijas tulkošanas problēmas no angļu valodas latviešu valodā, noteikt to specifiku un piedāvāt konkrētu šo problēmu risinājumu. Šis valsts likums izvēlēts tādēļ, ka tajā detalizētāk nekā analogiskos citu valstu likumos regulēti jautājumi, kas attiecināmi uz lingvistiskajām tiesībām. Pētījuma gaitā veikts atsevišķu likumā minēto īru valodas terminu, iestāžu un amatu nosaukumu un citu likumā minēto tiesību aktu nosaukumu tulkojums no angļu valodas latviešu valodā, veicot kontrastīvo Īrijas un Latvijas tiesību aktu analīzi.

1. Lingvistiskās tiesības

Lingvistiskās tiesības nereti definē kā tiesības izmantot savu dzimto valodu gan privātā, gan publiskā telpā. Tās bieži saista ar vispārējām cilvēktiesībām, jo saskaņā ar to pamatprincipu, ka cilvēkam ir tiesības uz dzīvību, brīvību, demokrātiju un vienlīdzību, lingvistiskās tiesības pieņem kā vienu no šo pamattiesību izpausmēm.

Lingvistiskās tiesības var aplūkot no divām pusēm, pirmkārt, tās ir tiesības, kuras izmanto vienā valodā runājošie cilvēki, lai nodrošinātu saziņu savā lokā, nereti tās iekļaujot dažādās starptautiskās konvencijās, un otrkārt, vispārējās tiesības (*comprehensive rights*), kas nosaka lingvistisko tiesību regulējumu valstī, piemēram, saziņā ar valsts iestādēm. Pie šī iedalījuma pieder arī analizējamais Īrijas tiesību akts (*Pinto 2014, 233*).

Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 21. pantā noteikts, ka ir aizliegta jebkāda veida diskriminācija, arī valodas diskriminācija. Ar šo pantu tika noteiktas indivīda tiesības attiecībā uz savas valodas lietojumu. Tiesību aktu, kuros noteiktas katra indivīda lingvistiskās tiesības ir salīdzinoši maz, vispazīstamākā ir 1996. gadā Barselonā pieņemtā Vispārējā lingvistisko tiesību deklarācija. Deklarācijai oficiāla tulkojuma latviešu valodā nav, tomēr ir pieejams tulkojums, kuru veikusi Ventspils Augstskolas Juridisko tekstu tulkošanas maģistra programmas absolvente Arta Flugrāte sava maģistra darba izstrādes ietvaros. Citi tiesību akti, kuros skarts šī tiesību institūta regulējums ir Vispārējā

konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību (Strasbūra, 1995), kurā teikts, ka pusēm jāveicina vairākuma valodas apguvi, netraucējot dzimtās valodas lietojumam un izglītības iegūšanai dzimtajā (minoritāšu) valodā un UNESCO Vispārējā deklarācija par kultūras daudzveidību, kuras viens no mērķiem ir aizsargāt cilvēces lingvistisko mantojumu un izplatīt to pēc iespējas vairākās valodās, kā arī veicināt lingvistisko daudzveidību, vienlaikus respektējot minoritāšu valodu lietotājus. Bez līgumiem, kuriem ir juridiski saistošs raksturs, starptautiskajā jomā pastāv virkne citu dokumentu, kuriem ir ieteikuma raksturs (*soft law*). Valodu lietošanas jomā lielu skaitu ieteikumu var atrast Eiropas Drošības un sadarbības organizāciju sanāksmju noslēguma dokumentos, kā arī Oslo rekomendācijās par mazākumtautību lingvistiskajām tiesībām (1998). Saskaņā ar Vispārējo lingvistisko tiesību deklarāciju lingvistiskās tiesības var būt vienlaicīgi gan neatņemamās personiskās tiesības, gan valodu grupas kolektīvās tiesības. Deklarācijas 3.1. pantā noteikts, ka personiskās tiesības ir, piemēram, tiesības izmantot savu dzimto valodu gan ikdienas saziņai, gan sazinoties ar valsts iestādēm, lietot savu vārdu, veicināt savas kultūras un valodas saglabāšanu un attīstību. Deklarācijas 3.2. pantā uzskaitītas dažas valodu grupas kolektīvās tiesības, t.i. iespēju apgūt savu dzimto valodu, izmantot savu valodu savstarpējos komunikāciju kanālos, saņemt paziņojumus no valsts iestādēm savā dzimtajā valodā. Īrijā valsts valodu statuss noteikts Konstitūcijas 8. pantā, kurā teikts, ka īru valoda ir pirmā oficiālā valsts valoda (*The Irish language as the national language is the first official language*), savukārt angļu valoda ir otrā oficiālā valoda (*The English language is recognised as a second official language*), tomēr var izstrādāt noteikumus (*provision may be made by law*) par minēto vai citu valodu atsevišķu lietojumu jebkāda veida mērķiem visā valstī vai kādā tās daļā. Likums nosaka iespēju iedzīvotājiem sazināties ar valsts iestādēm gan īru, gan angļu valodā un paredz to, ka valsts iestādēm jāizstrādā galvenie dokumenti abās minētajās valodās, piemēram, gada un finanšu pārskatus un dokumentus ar valsts politikas priekšlikumiem (*public policy proposals*). Papildus likuma nosacījumiem valsts iestādēm var piemērot arī papildu noteikumus par oficiālās valodas lietojumu. 2008. gada oktobrī tiesību aktam pievienoja noteikumus par īru valodas lietojumu publisko vietu norādēs, dokumentu nosaukumos un ierakstītos mutvārdu paziņojumos (OLA 2007). Minētais tiesību akts analizēts sīkāk ceturtajā nodaļā, pievēršoties specifisko terminu tulkošanas problēmām.

Citi tiesību akti, kuros regulēts īru valodas kā pirmās oficiālās valodas statuss ir 2011. gada „Īru valodas, īru valodas reģionu un salu (Departamentu administrācijas un Ministriju funkciju nodošanas) likums” (*Irish Language, Gaeltacht and the Islands (Transfer of Departmental Administration and Ministerial Functions) Order 2011*), 2008. gada Likums par juristiem, kuri strādā īru valodā (*Legal practitioners (Irish language) Act 2008*), 1996. gada noteikumi par vietējo īru valodas reģiona pārvalžu darbību (*Local offices (Irish language) regulations, 1966*), 2001. gada „Pašvaldību likums” (*Local Government Act, 2001*), 1999. gada likums par Lielbritānijas – Īrijas vienošanos (*British-Irish*

Agreement Act, 1999), 1973. gada īru valodas vietvārdu likums (*Place-names (Irish forms) Act, 1973*), 1988. gada datu aizsardzības likums (*Data protection Act, 1988*) un citi tiesību akti, kuros uzsvēta pirmās oficiālās valodas nozīme.

Seno ķeltu valodu, uz kuras pamata radusies mūsdienu īru valoda Īrijas teritorijā, sāka lietot 300 gadus p.m.ē, tomēr īru valodas rakstība nostiprinājās tikai 5. gs. līdz ar kristietības uzvaru pār pagānismu. Līdzīgi kā Latvijas teritorijā 16. gs., arī Īrijā rakstība tolaik galvenokārt bija nepieciešama kristīgās ticības sludināšanas mērķiem. 6. gs. īri sāka apdzīvot arī mūsdienu Dienvidskotijas teritoriju, tādējādi īru valoda izplatījās pa visu tagadējās Skotijas teritoriju. Mūsdienās šo valodu sauc par gēlu (*gaelic*) valodu, un vēl tagad starp šo un mūsdienu Īrijā lietoto īru valodu pastāv daudz līdzību. Līdz 9. gs. īru valoda bija izplatījusies vairākās Ziemeļlielbritānijas daļās, kā arī Menas salā. 12. gs. Īriju iekaroja Anglijas un Normandijas karaspēks, tāpēc vietējā valoda tika būtiski papildināta ar angļu un franču valodas leksiku, jo īpaši ar juridisko un militāro vārdu krājumu, Dublinā un tās apkārtnējos reģionos angļu valoda bija galvenā saziņas valoda (*Hamnett 2011, 9*). 1601. gadā Īrija nonāca vispārējā Lielbritānijas pakļautībā, līdz ar to īru valoda pilnībā zaudēja savu juridisko nozīmi, tā zaudēja oficiālās valsts valodas statusu un valsts amatpersonām tika aizliegts izmantot īru valodu, tādējādi izskaužot īru valodas lietojumu gandrīz visā sabiedrībā. Par spīti īru valodas lietojuma panīkumam līdz 19. gs. bija saglabājušies ap 4 miljonu īru valodas pratēju, tie galvenokārt bija nabadzīgo sociālo grupu pārstāvji, kuriem nebija nepieciešamības sazināties ar valsts pārvaldes pārstāvjiem. Kaut arī 19. gs. oficiālā valoda bija angļu valoda, atsevišķos reģionos iedzīvotāji sazinājās īru valodā. Tolaik īru valodas lietotāji bija nabadzīgi un sociāli atpalikuši. Šī iemesla dēļ paši īru valodas pratēji vēlējās, lai to bērni apgūtu angļu valodu, iegūtu izglītību un izkļūtu no valsts nabadzīgās teritorijas (*Hamnett 2011, 11*). Savukārt 19. gs. īru valoda piedzīvoja uzplaukumu, daudzi izglītību ieguvušie īri iedziļinājās īru valodas mantojumā, Dublinā un Belfāstā aizsākās īru valodas aizsardzības kustības *The History of Irish*. 1922. gadā Īrijas Republika ieguva neatkarību no Lielbritānijas, tāpēc liela loma bija valodas politiskajam aspektam, īru valoda ieguva valsts pirmās oficiālās valodas statusu, arī skolās kā obligāts mācību priekšmets tika noteikta īru valoda (*Diarmait 2012, 398*). Tomēr īru valodas reālais lietojums tika īstenots tikai valsts Rietumu piekrastes reģionos (*Gaeltacht regions*). Tāda pati situācija vērojama arī mūsdienās. Saskaņā ar 2011. gada datiem tikai 2 milj. Īrijas iedzīvotāji prot sazināties īru valodā, taču Īrijas valdība izstrādā dažādas programmas un veicina iedzīvotāju vēlmi apgūt šo seno ķeltu valodu. Roberts Lindsejs savos tiešsaistes emuāros pauž uzskatu, ka, lai gan īru valodu pārvalda tikai daļa no Īrijas sabiedrības, tai ir ievērojami lielākas iespējas izdzīvot turpmākos 100 gadus nekā citām Eiropas mazajām valodām, tieši pateicoties šiem valdības ieguldītajiem līdzekļiem valodas aizsardzības un saglabāšanas mērķu attīstībā. Arī Latvijas Republikas valdībai vajadzētu pievērst pastiprinātu uzmanību latviešu valodas kā kultūrvēsturiska mantojuma daļas saglabāšanai.

2. Īrijas Valsts valodu likuma juridiskās valodas īpatnības

Juridiskā valoda radusies noteiktas valsts juridisko tradīciju, uzskatu un kultūras attīstības rezultātā, tādējādi juridiska teksta tulkojums nav vienkārši atsevišķu vārdu nozīmju pārvešana no vienas valodas otrā, bet gan vienas tiesību sistēmas pārvešana citā - mērķvalodā. Tādēļ pastāv uzskats, ka juridiskā valoda ir ļoti sarežģīta, grūti saprotama un smagnēja. Arī Īrijas Valsts valodu likums ir piemērs angļu juridiskās valodas sarežģītībai. Īrijas Republikas tiesību aktus sarežģītus padara ne vien to specifiskā juridiskā valoda, bet gan ļoti detalizētas informācijas iekļaušana tiesību aktos un to noteiktais precizitātes līmenis ar mērķi nepieļaut kāda tiesību akta nepareizu vai maldinošu interpretāciju. Īrijas likumu reformas komisijas (*The Law Reform Commission*) 1999. gada apspriedes dokumentā (*Consultation paper*) izteikts ieteikums tiesnešiem neskaidros vārdus nemeklēt vārdnīcā, tādējādi iegūstot maldinošu vai novecojušu termina nozīmi, bet gan izmantot personisko profesionālo pieredzi vārda interpretācijā. Lai gan šāda pieeja tulkotājam arī varētu būt noderīga, respektīvi, nemēģināt burtiski tulkot avotvalodas vārdus mērķvalodā, bet gan tulkojumā skaidri izklāstot, kas tiesību aktā patiesi domāts, tā ne vienmēr būtu īstenojama. Tulkojot no svešvalodas dzimtajā valodā tulkotāji izmanto gan divvalodu, gan vienvalodu skaidrojošās vārdnīcas, jo, lai tulkotājs varētu izmantot tikai savu pieredzi, tam jāiegūst ļoti plašas zināšanas attiecīgajā jomā, kā arī jāuzmanās no tiesību akta pārāk brīvas interpretācijas.

Lai gan Īrijas Valsts valodu likums ir salīdzinoši jauns (tas pieņemts 2003. gadā), arī tajā ir vērojamas raksturīgās angļu juridiskās valodas iezīmes. P. Tīrsmā (2006, 44 – 45) izdala šādas galvenās juridiskās valodas iezīmes:

1. Nozares terminoloģija (*technical vocabulary*). Šajā iedalījumā ietilpst gan parastie tiesību nozares vārdi, gan profesionālisti. Īrijas Republikas Valsts valodu likumā rodami šādi piemēri – *miscellaneous, proceedings, enactment, prejudice*, u.c.

2. Arhaiska, oficiāla, neierasta vai sarežģīta terminoloģija. Īrijas Republikas Valsts valodu likumā lietvārda *beginning* vietā izmantots franču valodas izcelsmes vārds *commencement, to cite – to name, foregoing – following, expedient – useful, shall not be compelled – do not have to*, u.c.

3. Bezpersoniskas konstrukcijas. Parasti netiek izmantoti pirmās un otrās personas vietniekvārdi, dodot priekšroku trešās personas lietojumam (*this court finds*). Īrijas Republikas Valsts valodu likumā izmantotas šādas konstrukcijas – *a person appearing, other persons, the body concerned, the public*, u.c.

4. Ciešamās kārtas konstrukcijas. Juridiskā angļu valoda ir bagāta ar ciešamās kārtas konstrukcijām bez norādes uz darītāju (*mistakes were made*), kas dažkārt noklusē atbildīgās vai iesaistītās personas vārdu. Arī analizējamā tiesību aktā ir vērojamas šādas konstrukcijas – *it may be fixed, the draft has been passed, it may be specified*, u.c.

5. Nominalizācija. Cita juridiskās valodas iezīme ir lietvārdu pārsvars pār darbības vārdiem, nereti lietvārdus no tiem atvasinot. Piemēram, *consideration*

no *to consider*, *injury* no *to injure*. Īrijas Republikas tiesību aktā vienlīdz izmantoti gan lietvārdi, gan darbības vārdi, tomēr ir sastopami arī deverbāli lietvārdi, piemēram, *commencement (to commence)*, *confirmation (to confirm)*, *failure (to fail)*, *operation (to operate)*, *provision (to provide)*, *validity (to validate)*, u.c.

6. Noliegums. Juridiskajos tekstos bieži izmantota nolieguma forma, kas pati par sevi nav problēma, tomēr nereti tekstos parādās vairāku noliegumu izmantošana pēc kārtas, kas apgrūtina tā skaidru uztveršanu. Īrijas tiesību aktā nolieguma formas ir izmantotas, tomēr nav izmantotas dubultas vai vairākas nolieguma formas.

7. Gari un sarežģīti teikumi. Nereti angļu valodas juridiskajos tekstos vērojami teikumi, kuru vārdu skaits sasniedz vairākus simtus. Arī analizējamā tiesību akta ievada daļa ir apkopota vienā teikumā, kas sastāv no 120 vārdiem, kurus vietām gan atdala semikols.

8. Liekvārdība un atkārtotāšanās. Daudzi piekrīt pieņēmumam, ka angļu juridiskajā valodā pārāk daudz viena vārda vietā izmanto vairākus vienādas nozīmes vārdus, vai arī vārdus, kuriem nav saturiski papildinoša nozīme, piemēram, *heretofore by me made*, *terms and conditions*, u.c. Analizējamā tiesību aktā atrodamas šādas vārdkopas – *no longer have any force and effect*, *have no legal effect or consequences* (. Kopumā Īrijas Republikas tiesību aktā nav vērojama ievērojama liekvārdība, kas liek domāt, ka mūsdienu Īrijas tiesību aktu sastādītāji īpašu uzmanību pievērš juridisko tekstu saprotamības veicināšanai.

3. Lingvistiskās un juridiskās nozīmes ekvivalence juridisko tekstu tulkošanā

Tulkojot juridiskus tekstus, ir svarīgi nodrošināt divkāršu ekvivalenci tulkojumā – lingvistisko un juridisko. Valodniecības pamatterminu skaidrojošajā vārdnīcā norādīts, ka termins *ekvivalence* ir sinonīms vārdam *atbilstība*, t.i. divu vai vairāku vienumu satura, formas, kvalitātes, apjoma, funkcijas u. tml. līdzvērtība. Runājot par juridisku tekstu tulkošanu, tradicionāli izšķir juridiskās un lingvistiskās ekvivalences jēdzienu. Pastāv uzskats, ka viena no galvenajām juridisko tekstu tulkošanas problēmām ir atšķirīgās tiesību sistēmas, kuru atšķirības izpaužas attiecīgo juridisko dokumentu saturā. Tomēr ne vienmēr šīs juridiskās ekvivalences atšķirības ir ļoti izteiktas, piemēram, pētot Īrijas Republikas Valsts valodu likumu, kļuva skaidrs, ka šis tiesību akts uz īpašām tiesību sistēmu atšķirībām nenorāda. Tā kā saturs Īrijas un Latvijas tiesību aktos ir samērā atšķirīgs, tiesību akti nosaka arī citādas procesuālās sankcijas. Šajā gadījumā galvenais problemātiskais akcents jāliek uz pašiem terminiem nevis uz to, kādas tiesību sistēmas tie pārstāv. Tomēr jāpiebilst, ka īpaša uzmanība jāpievērš avotvalodas teksta struktūrai, to pēc iespējas precīzāk un pārskatāmāk saglabājot mērķvalodā, jo arī teksta struktūras elementi ir saistīti ar pārstāvēto tiesību sistēmu.

Lingvistiskās ekvivalences jēdziens ir plaši apspriests un diskutēts tulkojumzinātnieku vidū. J. Naida (*Nida* 1965, 159), kuru citē J. Mandijs (*Munday* 2008, 42), izdala divus ekvivalences veidus – formālo un dinamisko. Formālās ekvivalences pamatā ir avotvalodā ietvertā ziņojuma precīza pārnese mērķvalodā, savukārt dinamiskajā ekvivalencē galvenais ir ekvivalentā efekta princips (*the principle of equivalent effect*), kura pamatā ir mērķis tulkojuma lasītājam izraisīt tādu pašu reakciju, kādu to izraisītu oriģinālvalodas teksts. J. Naida turklāt ir izvirzījis četrus pamatnoteikumus veiksmīgai tulkojuma ekvivalences sasniegšanai: 1) saturiskā jēgas saglabāšana, 2) oriģinālteksta veida un būtības pārnese mērķvalodā, 3) dabisks un viegli uztverams izteiksmes veids, 4) līdzīgas lasītāja reakcijas nodrošināšana.

J. Naidas uzskati par tulkojuma ekvivalenci ir ietekmējuši citus tulkojumzinātnē darbojošos teorētiķus. Piemēram, J. Naidas domubiedrs ir P. Nūmārks, kura izstrādātie tulkošanas iedalījumi, komunikatīvā (*communicative*) un semantiskā (*semantic*) tulkošana, idejiskā ziņā sakrīt ar J. Naidas piedāvāto teorētisko materiālu (*Newmark* 1995, 48). Tomēr P. Nūmārks apgalvo, ka J. Naidas iedalījums ir pārāk šaurs, jo vienmēr pastāvēs plaisa starp avottekstu un mērķvalodas tekstu. Nūmārka komunikatīvā tulkošanas metode velk paralēles ar J. Naidas dinamisko ekvivalenci, ar mērķvalodas tekstu cenšoties panākt tādu pašu efektu uz lasītāju kā ar avotvalodas tekstu. Savukārt semantiskā tulkošana nozīmes ziņā ir līdzīga J. Naidas formālajai ekvivalencei, tās mērķis ir pēc iespējas tuvāk mērķvalodā pārnest avotvalodas semantisko un sintaktisko struktūru. Tulkojumzinātnes teorētiķus vieno uzskats, ka tulkojumam pēc iespējas tuvāk jāatbilst avotvalodas tekstam, kā arī jābūt lasītājam saprotamam un nepārprotamam.

Šo iemeslu dēļ tulkotājam jādara viss iespējamais, lai panāktu vēlamu ekvivalenci, pretējā gadījumā tulkojumam zudīs jēga vai būs pat maldinošs raksturs. M. Hroma izvirza pieņēmumu, ka prasmīgs juridisko tekstu tulkotājs ir spējīgs pārtulkot jebkuru tekstu, t.i. ekvivalenti pārnest mērķvalodas teksta elementus avotvalodā pat tad, kad tulkotājam šķiet, ka mērķvalodā atbilstošā ekvivalenta nepastāv. Šādos gadījumos Hroma iesaka izmantot aprakstošās un paskaidrojošās tulkošanas metodes, rezultātā panākot tādu pašu efektu (*Chromá* 2004, 58). Tomēr tulkotājs arī šādos gadījumos nedrīkst pārkāpt savu profesionālo kompetenci, jo saskaņā ar VVC speciālistu stingru ieteikumu, nav pieļaujama jēdzienu patvaļīga paplašināšana, sašaurināšana vai skaidrošana.

Nereti tulkotājs var saskarties ar t.s. nulles ekvivalenci jeb valodniecībā sauktu par lakūnu, kas apzīmē kultūrspecifiskus terminus, kas raksturīgi tikai avotvalodas teksta pārstāvošajai kultūrai (*Береуцагин, Костомаров*, 2011). Sastopoties ar lakūnām, tulkotājam pirmkārt jāprot tās identificēt, kas ir iespējams izmantojot fona zināšanas, iepazīstoties ar pētījumiem attiecīgajā jomā u.tml. Beikere izdala vairākus nulles ekvivalences veidus: 1) kultūrspecifiski jēdzieni, t.i. jēdzieni, kas mērķvalodas kultūrā nepastāv, tie var būt gan konkrēti, gan abstrakti, 2) jēdzieni, kuri pastāv mērķvalodas kultūrā, tomēr tiem nav

atsevišķa apzīmējoša termina, 3) avotvalodas termini, kas semantiski ir ļoti sarežģīti, 4) vienādi termini, bet atšķirīgas to nozīmes abās kultūrās, 5) vispārīgi apzīmējumi, kuriem nav tikpat vispārīga apzīmējuma mērķvalodā, 6) atšķirības emocionālajā jēdziena nozīmes uztveršanā, u.c. (*Baker* 1992, 233 – 234). Kā redzams, nulles ekvivalence var izpausties daudzos un dažādos veidos, tāpēc tulkotājam ir jābūt īpaši uzmanīgam, jo lakūnas iespējams konstatēt arī juridiskajos tekstos. Vienlīdz svarīgi ir saprast, kā nulles ekvivalenci veiksmīgi nodrošināt mērķvalodas tekstā. Visbiežāk tulkotāji izvēlas izmantot paskaidrojošus elementus, atstājot terminu oriģinālvalodā, tomēr ir iespējas izmantot arī citas metodes, piemēram, transkripciju, transliterāciju, zemsvītras atsauci, vizuālus palīglīdzekļus, u.c. Tā kā tulkojuma ekvivalence ir vistiešākajā mērā saistīta ar juridiskajos tekstos iekļauto terminoloģiju, nākamajā apakšnodaļā tiks sniegts ieskats juridiskās terminoloģijas teorētiskajos aspektos un iespējamajās tulkošanas metodēs.

4. Terminoloģijas aspekts juridisko tekstu tulkošanā

Pastāv uzskats, ka juridiskā terminoloģija ir galvenā iezīme, kas atšķir juridiska rakstura tekstu no jebkuras citas nozares tekstiem. Lai izprastu terminoloģijas nozares vispārīgās iezīmes, ir jānoskaidro tās galvenā elementa – termina – definīcija.

Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca vārdu *termins* definē kā konkrētas tematiskās jomas, speciālās nozares jēdziena vārdisku apzīmējumu – vārdu vai vārdkopu, kas izteic (nosauc un iezīmē) attiecīgās jomas (nozares) noteiktu jēdzienu kā nozares jēdzienu sistēmas sastāvdaļu. No definīcijas var vienkāršos vārdos secināt, ka juridiskā terminoloģija ir terminoloģija, kuru izmanto jurisprudences nozarē. Šeit jāpievēršas vēl vienam ļoti būtiskam terminoloģijas izmantošanas aspektam – konsekvencei, kas nozīmē vienotu terminu izmantošanu visā dokumentā, kā arī izvairīšanos no sinonīmu lietošanas. Konsekvenci ir svarīgi ievērot ne tikai viena dokumenta ietvaros, bet arī plašākā mērogā, lai izveidotos vienota, nesinonīmiska terminoloģijas sistēma. Piemēram, tulkojot no angļu valodas latviešu valodā, atbilstošās situācijās jāizmanto tie paši termini, kas izmantoti iepriekšējos augstas kvalitātes tulkojumos. Tādējādi valodas sistēmā mazināsies terminu sinonīmija un vispārīgs apjukums, kad tulkotājam jāizvēlas, kurš no nozīmē līdzīgajiem terminiem būtu piemērotākais. Tulkojot terminus nepieciešams īpašu uzmanību pievērst tam, vai termins ir kopējs visai nozarei (analizējamā tiesību akta tulkošanas gadījumā – jurisprudences nozarei), vai atsevišķai nozarei, kuru pārstāv atsevišķais dokuments (analizējamā tiesību akta tulkošanas gadījumā – termini no dažādām nozarēm, kas tiek izmantoti tiesību aktā).

Par citvalodu terminu atbilstmēm latviešu valodā ir runājuši daudzi latviešu valodnieki un tulkojumzinātnieki, piemēram, V. Skujiņa, I. Freimane, M. Baltiņš, J. Baldunčiks, J. Sīlis, A. Veisbergs, u.c. Pēdējo gadu laikā lielākā uzmanība pievērsta tieši terminu tulkošanai no angļu valodas latviešu valodā. V. Skujiņa

skaidro, ka latviešu valodā jauni termini galvenokārt jāveido, balstoties uz jau esošajiem terminiem, ņemot vērā literārās valodas normas un attīstības tendences (Skujiņa 2002, 81). Tā kā tulkotājs vairumā gadījumu nav terminoloģijas speciālists, tad tulkojot jebkuru terminu latviešu valodā, ir jāpievērš īpaša uzmanība to specifiskās atbildmes prasībām, proti – sistēmiskumam, nozīmes precizitātei un formas īsumam, viennozīmīgumam un mononīmiskumam, t. i., sinonīmijas nevēlamībai (Termini LZA). Arī I. Freimane apgalvo, ka terminu izstrādē galvenās prasības ir to 1) semantiskā precizitāte, 2) viennozīmīgums, 3) īsuma, labskanības, lietošanas ērtuma, 4) stilistisks un emocionāls neitrālums (Freimane 2002, 15).

Ja termins gan mērķvalodā gan avotvalodā apzīmē vienu un to pašu jēdzienu, tulkotājam atbildmes mērķvalodā ir salīdzinoši viegli atrodamas. Tomēr, ja tulkotājam rodas grūtības atrast termina ekvivalentu mērķvalodā, G. R. de Grūts iesaka izmantot šādas metodes:

- termina saglabāšanu avotvalodā, iekavās vai ar zemsvītras atsauci norādot pēc nozīmes atbilstīgu terminu mērķvalodā un tā skaidrojumu.
- parafrāzēšanu, t.i. avotvalodas terminam tiek sniegts plašāks skaidrojums. Tomēr, ja šādi teksts kļūst smagnējs un lasītājam grūti uztverams, atsevišķos gadījumos ir ieteicams veidot
- neoloģismus, t.i. terminus, kas nav iekļauti avotvalodas juridiskās terminoloģijas sastāvā. Ja nepieciešams, izveidotajam neoloģismam var pievienot skaidrojumu. G. R. de Grūts norāda, ka tulkotājam jāizmanto šīs metodes tikai galējas nepieciešamības gadījumā, kā arī kārtīgi jāpārlicinās, vai avotvalodas terminam tiešām nav ekvivalenta mērķvalodā. (*de Groot* 2006, 427 – 428).

V. Skujiņa piebilst, ka terminu darināšanai ir īpaši priekšnoteikumi, t.i. valodas sistēmā jābūt nobriedušai vajadzībai pēc jauna termina (ja attiecīgajai reālijai vispār vēl nav nosaukuma, vai ja nosaukums pastāv, bet ir neatbilstošs vai neērts valodas lietojumā), tam ir jābūt vārdā izsakāmam jēdzienam, kā arī ir jābūt attiecīgam vārddarinājuma paraugam valodā (Skujiņa 2009, 491).

G. R. de Grūta un V. Skujiņas ieteikumiem pievienojas arī L. Mušķiņina, piebilstot, ka tulkotājam pirms šo metožu izmantošanas ir jāiegūst informācija par attiecīgajiem terminiem. Piemēram, lai novērstu termina izmantošanu nozarē, kurā tam jau ir cita nozīme (*Мушкунина* 2005, 93). Būtībā viens no tulkotāja galvenajiem uzdevumiem ir noskaidrot, vai mērķvalodā pastāv attiecīgie termina ekvivalenti un vai tie nozarē apzīmē vienu un to pašu jēdzienu. V. Skujiņa norāda, ka terminu darināšanas process norāda uz valodas dzīvīgumu un attīstību, tomēr tulkotājam jāatceras, ka juridisko tekstu tulkošana ir specifiska nozare, kurā terminu jaundarināšana jāizmanto vien galējas nepieciešamības gadījumā.

Juridisko tekstu tulkošana tulkotājam pieprasa attīstīt visaptverošas prasmes, kas ir nepieciešamas tekstu tulkošanas daudzpusējo problēmu risināšanai. Pirms tiesību akta tulkošanas, tulkotājam ir svarīgi izraudzīt terminus, kuriem nepieciešama detalizēta analīze, lai nepieļautu nepareizas nozīmes

termina tulkojumu mērķvalodas tekstā. Tāpat ir svarīgi izvēlēties atbilstošās tulkošanas metodes, lai tulkotājs varētu veiksmīgāk rastu tiesību akta terminu lingvistiskās un juridiskās nozīmes atbilstmi mērķvalodā.

5. Terminoloģijas problēmu risinājumi

Kā jau minēts iepriekš, tulkotājam pirms tulkojuma ir jāfiksē iespējamās tulkošanas problēmas un jānosaka piemērotākās tulkošanas metodes. Viena no galvenajām juridisko tekstu pazīmēm ir speciālās terminoloģijas lietojums, tāpēc šī nodaļa ir veltīta dažādu terminoloģijas tulkošanas problēmu risināšanai. Īrijas Republikas Valsts valodu likumā ir daudzi specifiski termini, kuru tulkošana latviešu valodā varētu radīt tulkošanas problēmas. Tiesību akts ir apjomīgs un terminu ir daudz, tāpēc tie ir iedalīti trīs grupās: 1) tiesību aktā minētie īru valodas termini 2) iestāžu un amatu nosaukumi 3) likumā minēto tiesību aktu nosaukumi. Tā kā maģistra darba apjoms ir ierobežots, no katras grupas ir izvēlēti pieci termini, kuri spilgtāk atspoguļo iespējamās tulkošanas grūtības.

Īrijas Republikas Valsts valodu likums izstrādāts abās oficiālajās valodās – īru un angļu valodā. Neskatoties uz to, daži nosaukumi angļu valodas tekstā ir izteikti īru valodā, šos terminus var uzskatīt par daļu no īru kultūras, tāpēc ir svarīgi noskaidrot, kādas īpatnības, tulkošanas problēmas un risinājumi raksturīgi kultūrspecifiskiem terminiem. P. Nūmārks uzskata, ka vairums kultūrspecifisko terminu tekstā ir viegli atpazīstami, jo tos parasti netulko. Viņš norāda, ka valsts politiskā un sociālā iekārta atspoguļojas valsts iestāžu nosaukumos (*Newmark* 1998, 94). Ja iestādes vai amata nosaukums sastāv no plaši zināmiem terminiem, tad tulkošanas problēmām nevajadzētu rasties. Savukārt, ja nosaukums ir specifisks, tad jāmeklē tā oficiālais tulkojums, kas parasti ietver paskaidrojošos elementus, tomēr šajā gadījumā, tiesību aktam oficiāla tulkojuma latviešu valodā nav. Saskaņā ar Latviešu valodas nozaru terminoloģijas izstrādes vadlīnijām katram terminam ir divas pamatfunkcijas: nosaukt (nominatīvā funkcija) un iezīmēt, t. i., ar minimāliem valodas līdzekļiem ieskicēt, definēt (definitīvā funkcija) attiecīgās nozares jēdzienu iespējami precīzi, reizē norādot uz šī jēdziena vietu attiecīgās nozares jēdzienu sistēmā (*Terminoloģijas jaunumi*, 2000). Lai īru valodas terminu būtu iespējams definēt latviešu valodā, nepazaudējot to saturisko jēgu, jāizvērtē veids, kā pareizi tos pārtulkot. Tā kā termini īru valodā, visticamāk, latviešu lasītājam nebūs zināmi, viens no iespējamajiem risinājumiem ir atstāt īru valodas terminus oriģinālrakstībā (paturot arī īru valodas diakritiskās zīmes). Šādas tulkošanas metodes gadījumā nepieciešams izmantot paskaidrojošus elementus, lai lasītājs saprastu minētās iestādes vai amata funkcijas. Šīs funkcijas pirms termina atbilstmes izvēles arī jānoskaidro tulkotājam, lai nekļūdītos termina skaidrojumā. Īrijas Republikas tiesību aktā iekļauti vairāki termini īru valodas oriģinālrakstībā.

Piemēri:

a) *Oifig Choimisinéir na dTeangacha Oifigiúla* un *An Coimisinéir Teanga*

Kā minēts iepriekš, tulkotājam vispirms jāpārlicinās par iestāžu un amatu precīzām funkcijām. Analizējamā tiesību akta 20. panta pirmajā daļā sniegta definīcija abiem terminiem:

20.-(1) There is established an office to be known as Oifig Choimisinéir na dTeangacha Oifigiúla and the holder of the office shall be known as An Coimisinéir Teanga and is referred to in this Act as the Commissioner.

Saskaņā ar definīciju *Oifig Choimisinéir na dTeangacha Oifigiúla* ir iestāde, savukārt *An Coimisinéir Teanga* ir šīs iestādes vadītājs jeb komisārs. Komisāra 2009. gada oficiālajā ziņojumā iestādei *Oifig Choimisinéir na dTeangacha Oifigiúla* iekavās sniegts tulkojums angļu valodā – *the Office of the Commissioner of the Official Language*, kas latviešu valodā tulkojams kā *Valsts valodas uzraudzības komisāra birojs*. Īrijas Republikas tiesību akta latviešu valodas tulkojumā ir iespējams izmantot oficiālajā ziņojumā izmantoto metodi – iestādes nosaukumu rakstīt oriģinālvalodā, savukārt tās tulkojumu iekavās. Lai nerastos nozīmes pārpratumi, latviešu valodas tulkojuma vienība tika papildināta ar lietvārdu *uzraudzība*, atsaucoties uz iestādes funkcijām. Cits tulkojuma variants varētu būt *Valsts valodas kontroles komisāra birojs*, pamatojoties uz funkciju ziņā radniecīgo iestādi Latvijā – VVC Valodas kontroles nodaļu.

An Coimisinéir Teanga jeb *Commissioner* funkcijas ir uzskaitītas analizējamā tiesību akta 21. panta (a) – (f) punktos. Būtībā komisāra funkcijas atbilst Latvijas VVC Valodas kontroles nodaļas vadītāja amata funkcijām, t.i. tā galvenie uzdevumi ir uzraudzīt, lai Īrijas Valsts valodu likuma noteikumi tiek ievēroti valsts iestādēs, veikt pasākumus, lai tiesību akta noteikumi netiktu pārkāpti, veikt izmeklējumus saistībā ar tiesību akta piemērošanu, sniegt savus atzinumus par tiesību aktu noteikumu ievērošanu valstī. *An Coimisinéir Teanga* tulkojumā angļu valodā nozīmē *Language Commissioner*, pamatojoties uz to, iespējamais tulkojuma variants varētu būt *Valsts valodas uzraudzības komisārs*. Tomēr šeit jādomā par termina *commissioner* atbilstošu tulkojumu latviešu valodā, vai tulkot burtiski kā *komisārs*. Latviešu valodas vārdnīcā norādīts, ka komisārs ir 1) Amatpersona ar valdības piešķirtām īpašām pilnvarām (kāda noteiktā jomā), 2) Policijas virsnieka dienesta pakāpe [...].

Ir skaidrs, ka analizējamā amata nosaukumam varētu atbilst termina *komisārs* pirmā nozīme. Pēdējo gadu laikā gan terminu *komisārs* lielākoties izmanto ES kontekstā, ko apstiprina arī Svešvārdu vārdnīcā rodamais viens no termina *komisārs* skaidrojumiem – Eiropas Savienības, Apvienoto Nāciju Organizācijas amatpersona, kas koordinē darbību kādā noteiktā sfērā, tāpēc latviešu lasītājam termins *komisārs* var radīt asociācijas tieši ar ES. Tomēr jāatceras, ka tiek tulkots un analizēts specifisks Īrijas tiesību akts, tāpēc lasītājam varētu būt skaidrs, ka termins *komisārs* neapzīmē vienu no ES komisāriem. Arī Eur-lex datu bāzē pieejamos tulkojumos, kas neattiecas uz ES, *commissioner* ir tulkots kā *komisārs*. Jāpiemin, ka periodikā latviešu valodā termins *komisārs* ir lietots jau kopš 20. gs. divdesmitajiem gadiem, runājot par kara komisāru vai valsts amatpersonu. To apstiprina Latviešu valodas vārdnīca, kurā teikts, ka

komisārs ir 1) Amatspersona ar sabiedriski politiskām, administratīvām funkcijām, 2) Padomju Savienībā no 1918. gada līdz 1942. gadam - karaspēka daļas politiskais vadītājs. Arī šajā gadījumā analizējamā tiesību akta terminam atbilst pirmā nozīme. Arī juridisko terminu vārdnīcā viens no termina *commissioner* tulkojumiem ir *komisārs*. Lai gan Latvijas tiesību aktos termins *komisārs* nav lietots, kopumā var secināt, ka var izmantot terminu *komisārs*, jo latviešu valodas lasītājam tas būs zināms un saprotams, arī pēc termina nozīmes latviešu valodā tas ir atbilstošs analizējamā tiesību akta termina nozīmei. Cits variants ir termina *komisārs* vietā lietot latviešu cilmes terminu *vadītājs*, kas vienlīdz labi atbilstu minētā amata funkcijām.

b) *The Oireachtas, Dáil Éireann un Seanad Éireann*

Pilnais *the Oireachtas* nosaukums ir *The Houses of the Oireachtas*, tiesību aktā lietots gan saīsinājums, gan pilnais nosaukums. Saskaņā ar Īrijas valdības sniegto informāciju, *the Oireachtas* ir Īrijas Republikas parlamenta nosaukums, līdzīgi kā Latvijas Republikai – Saeima. *Dáil Éireann* un *Seanad Éireann* ir parlamenta palātas, attiecīgi *Dáil Éireann* ir pārstāvju palāta, savukārt *Seanad Éireann* – senāts. ES tiesību aktu datu bāzē rodami vairāki termina *Oireachtas* tulkojuma varianti. Visbiežāk termins atstāts oriģinālvalodā slīpinātiem burtiem, tomēr šāda pieeja ne vienmēr būs veiksmīga, jo tiesību akta mērķauditorija ir plaša, ne visi lasītāji ir informēti par Īrijas Republikas parlamenta specifisko apzīmējumu. P. Nūmārks uzskata, ka speciālai (*educated*) auditorijai tulkojuma variants *Oireachtas* būtu pieņemams, savukārt vispārējai mērķauditorijai (*general readership*) nepieciešams skaidrojums (Newmark 1998, 99). No tā var secināt, ka parlamenta apakšpalātām – *Dáil Éireann* un *Seanad Éireann* – tulkojums veicams, izmantojot šos paskaidrojošus elementus, attiecīgi *Dáil Éireann* – pārstāvju palāta un *Seanad Éireann* – senāts. Lai gūtu apstiprinājumu šīs paskaidrojošās metodes izmantošanas atbilstībai, ieteicams aplūkot gadījumus, kad tulkoti citu Eiropas valstu parlamentu nosaukumi latviešu valodā, izmantojot Eur-lex datu bāzi un citos avotus, piemēram, LR Ārlietu ministrijas sniegto informāciju. Piemēram, Igaunijas parlamenta nosaukums *Riigikogu*, tulkojot latviešu valodā, atstāts oriģinālrakstībā, pievienojot paskaidrojošus elementus – Igaunijas parlaments, šāda pieeja izmantota arī tulkojot parlamenta nosaukumu angļu valodā. Norvēģijas parlaments *Stortinget* latviešu valodā tulkots kā Stūrtings, izmantojot vārda izrunas transkripcijas metodi, nereti paskaidrojot, ka tas ir Norvēģijas parlaments. Šāda pati metode izmantota, tulkojot Dānijas parlamenta *Folketinget* nosaukumu. Turpretim Vācijas parlaments *Bundestag* visbiežāk tulkots kā Bundestāgs, jo šis nosaukums latviešu valodas lasītājam ir zināms un paskaidrojoši elementi nav jāpievieno, vārds latviešu valodā ir nostiprinājies ar nozīmi Vācijas parlaments. Tāpat arī Lietuvas parlamenta nosaukums *Seimas* latviešu valodā tiek tulkots kā Seims nereti bez paskaidrojošiem elementiem. Aplūkojot dažus ārvalstu parlamentu nosaukumu tulkošanas gadījumus latviešu valodā, var secināt, ka daži nosaukumi ir nostiprinājušies latviešu valodā un papildu paskaidrojoši elementi nav

nepieciešami, jo tie latviešu lasītājam ir labi zināmi, savukārt, ja parlamenta nosaukums nav plaši zināms latviešu mērķauditorijai, var izmantot transkripcijas metodi vai nosaukumu atstāt oriģinālrakstībā, pievienojot paskaidrojošus elementus. Šajā gadījumā Īrijas parlamenta nosaukums un tā apakšpalātas drīkst atstāt oriģinālrakstībā, pievienojot paskaidrojošus elementus, t.i. *Dáil Éireann* – pārstāvju palāta un *Seanad Éireann* – senāts.

c) *An Coimisiún Logainmneacha*

Īrijas tiesību akta 31. pantā norādīts, ka „*the Commission*” means the body known as *An Coimisiún Logainmneacha*. Īrijas Mākslas, kultūras mantojuma un īru valodas reģionu ministrijas (*Department of Arts, Heritage and the Gaeltacht*) vietnē ir pieejams angļu valodas tulkojums šim īru valdas terminam – vietvārdu komisija (*placenames commission*). *An Coimisiún Logainmneacha* dibināta 1946. gadā ar mērķi veikt pētījumu par Īrijas vietvārdiem, kā arī, lai īru valodas vietvārdiem rastu tulkojumus angļu valodā, savukārt angļu valodas vietvārdiem īru valodā. Latvijas Republikā nav izveidota atsevišķa iestāde, kas nodarbojas tikai ar vietvārdu atdarināšanu, savukārt viena no Valsts valodas centra funkcijām ir sekmēt valodas kultūrvides sakārtošanu, īpaši veicinot valstij raksturīgo vietvārdu atjaunošanu un aizsardzību. Turklāt, līdzīgi kā iestādes *An Coimisiún Logainmneacha* veidotajai vietvārdu datu bāzei, Latvijā pieejama Latvijas ģeotelpiskās informācijas aģentūras pieejamā vietvārdu datu bāze. Tas nozīmē, ka latviešu valodas lasītājam būs skaidras *Vietvārdu komisijas* funkcijas, jo vārds *vietvārds* latviešu valodas lietotājiem ir plaši zināms un izmantots. Termins *vietvārds* turklāt izmantots vairākos LR tiesību aktos – Valsts valodas likumā, Ģeotelpiskās informācijas likumā, Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likumā un vairākos Ministru kabineta noteikumos. Tulkotājam, tulkojot šīs iestādes nosaukumu, iespējams izmantot paskaidrojošus elementus, piemēram, *An Coimisiún Logainmneacha* jeb Vietvārdu komisija.

d) *Department of the Taoiseach*

Īrijas tiesību akta pirmajā pielikumā uzskaitītas vairākas valsts iestādes uz kurām attiecas tiesību aktā minētie noteikumi. Viena no tām ir *Department of the Taoiseach*, kuras nozīme un funkcijas, iespējams, tulkotājam uzreiz nebūs skaidras. *Department of the Taoiseach* vietnē skaidrots, ka *the Taoiseach* ir Īrijas premjerministrs (*the Irish prime minister*). Īrijā premjerministru ievēl parlamenta apakšpalāta, premjerministram jābūt kādas politiskās partijas vai partiju koalīcijas, kas vēlēšanās ieguvusi vislielāko balsu skaitu, vadītājam. Premjerministrs izraugās ministru kandidātus, kurus vēlāk apstiprina parlaments. Latvijā ministru prezidenta respektīvi, premjerministra kandidātu nosauc valsts prezidents, premjerministrs vada Ministru kabineta darbu, ieceļ ministrus un pārrauga vairāku valsts iestāžu darbību, tas nozīmē, ka Īrijas un Latvijas premjerministru funkcijas lielākoties sakrīt. Latviešu valodā vārdam *premierministrs* ir vairāki sinonīmi – valdības vadītājs, valdības galva, ministru kabineta vadītājs, premjers, ministru prezidents. Ministru kabineta iekārtas

likumā izmantots termins *ministru prezidents*, kas nozīmē to, ka šis termins ir latviešu valodā pieņemtais amata nosaukuma apzīmējums. Tā kā *ministru prezidents* ir ne tikai latviešu valodai raksturīga forma, tulkotājs var izvēlēties arī citu aizgūtu terminu – *premjermīnistrs* (no angļu val. – *prime minister*), lai maksimāli tuvinātu to tiesību akta oriģinālā lietotajam terminam. *Department* Eur-lex tiesību aktu datu bāzē visbiežāk tulkots kā departaments, dienests, nodaļa, direkcija un ministrija. Tā kā *Department of the Taoiseach* ir viena no sešpadsmit Īrijas Republikas ministrijām, parādās atšķirības valstu politiskās struktūras ziņā, jo Latvijā ministru prezidents vada Ministru kabinetu, kuru veido pats Ministru prezidents un ministriju ministri; Ministru kabinets nav viena no ministrijām. Eur-lex datu bāzē pieejamais tulkojums iestādei *Department of the Taoiseach* ir *Premjerministra (Taoiseach) ministrija*, kas latviešu lasītājam varētu šķist neskaidrs politiskās struktūras atšķirību dēļ. Šajā gadījumā tulkotājs var izmantot aprakstošus elementus, piemēram, Premjerministra pārvaldībā esošā ministrija vai Premjerministra pārraudzībā esošā ministrija.

e) *An Chomhairle um Oideachas Gaeltachta agus Gaelscolaíochta*

Īrijas tiesību akta Pirmā pielikuma 1. panta 2. punktā uzskaitītas valsts iestādes un uzņēmumi, uz kuriem attiecas Valsts valodu likumā noteikti nosacījumi. Viena no šādām iestādēm ir *An Chomhairle um Oideachas Gaeltachta agus Gaelscolaíochta*. Atšķirībā no iepriekš analizētajiem īru valodas terminiem, šim iestādes nosaukumam nav tulkojuma angļu valodā. Minētā iestāde atrodas Izglītības ministrijas (*The Department of Education and Skills*) pārraudzībā, tās galvenā funkcija ir sniegt palīdzību īru valodas reģionu un citām valsts skolām īru valodas mācības jautājumā. Iestādes darbinieki sagatavo īru valodas mācību materiālus, sniedz konsultācijas īru valodas skolotājiem, kā arī nodarbojas ar īru valodas zinātnisko izpēti. Lai tulkotājs labāk izprastu iestādes nosaukuma nozīmi, ir nepieciešams noskaidrot visus iestādes nosaukuma veidojošos elementus. Izmantojot īru – angļu valodas tiešsaistes tulkojošo vārdnīcu, kļūva skaidrs, ka iestādes nosaukums apzīmē padomi, kas pārrauga īru valodas reģionu skolu sniegto izglītību īru valodā. Tā kā latviešu valodas skaidrojums ir garš un nav viegli uztverams, tulkotājam jādomā par iespējami īsāku un skaidrāku iestādes nosaukuma tulkojumu. Iespējamais variants būtu Īru valodas reģionu izglītības pārvalde, pamatojoties ar Latvijas Izglītības un zinātnes ministrijas pakļautībā esošajām pilsētu izglītības pārvaldēm.

6. Iestāžu un amatu nosaukumu tulkošana

Tā kā Īrijas Republikas Valsts valodu likums galvenokārt paredzēts valodu noteikumu piemērošanai valsts iestādēs, tajā ir minēti daudzu iestāžu un amatu nosaukumi. Iestāžu un amatu nosaukumi tulkojumzinātnieku vidū pēdējo gadu laikā ir bijis bieži apspriests jautājums. P. Nūmārks uzskata, ka iestāžu un amatu nosaukumi vairumā gadījumu tulkojami burtiski. No otras puses viņš norāda, ka, izmantojot šādu tulkošanas metodi, ir jābūt ļoti piesardzīgiem, jo iestāžu un amatu nosaukumu ekvivalenti mērķvalodā var ietvert sevī atšķirīgas funkcijas. Ja

tulkotājam šķiet, ka atbilstošu ekvivalentu mērķvalodā atrast nav iespējams, P. Nūmārks iesaka iekavās norādīt amata vai iestādes nosaukumu oriģinālvalodā, tādējādi sniedzot iespēju pašam lasītājam saprast par kuru iestādi rakstīts (Newmark 1998, 99). Šāda metode izmantojama vien retos gadījumos, jo lasītājs no tulkotāja sagaida pilnīgu teksta tulkojumu, turklāt pārāk bieža svešvalodas terminu paturēšana tulkojamā mazina teksta vieglu uztveršanu. Kopumā ņemot, P. Nūmārks uzskata, ka amatu un iestāžu nosaukumu tulkošanā galvenās problēmas nav lingvistiskie aspekti, bet gan mērķauditorija. Ja lasītājs iepriekš ir interesējies par valsti un tās politisko struktūru, daudzas iestādes un amatu nosaukumi oriģinālrakstībā būtu zināmi jau iepriekš.

Problēmu no cita viedokļa puses apraksta Jānis J. Sīlis. Viņš uzskata, ka administratīvo terminu tulkošanā burtisks tulkojums nav pieļaujams. Iesākumā ir jānoskaidro minētā amata vai iestādes darbības specifika, tad jāmeklē amats vai iestāde ar līdzīgām funkcijām mērķvalodas kultūrā. Nereti tulkošanas problēmas no angļu valodas latviešu valodā sagādā polisemantiskas nozīmes vārdi, piemēram, *officer*, kam ir vairākas vārdnīcas nozīmes – virsnieks, ierēdnis, iestādes darbinieks, amatpersona (J. Sīlis 2009, 32, skat. arī J. Baldunčiks 2015, 279), u.c. Šādos gadījumos īpaša uzmanība jāpievērš arī citiem vārdiem, kuri veido amata vai iestādes nosaukumu.

J. Sīlis uzsver, ka iestāžu un administratīvo amatu nosaukumus nevar uzskatīt par terminiem šī jēdziena klasiskajā izpratnē (J. Sīlis 2009, 98). Šie termini jebkurā valodā ir vai nu kultūrspecifiski vārdi, piemēram, tādi, kas aplūkoti iepriekš, vai arī aprakstošas vārdkopas, kas arī bieži ir kultūrspecifiskas. Tulkojot administratīvo amatu un iestāžu nosaukumus, galvenokārt jāievēro šādi principi:

- svešvalodas tulkojumā nav pieļaujamas tulkojuma valodas valstu kultūras konotācijas;
- tulkojumā nav pieļaujama lasītāja neprecīza informēšana par attiecīgās institūcijas vai amata funkcijām vai statusu;
- tulkojums nedrīkst skanēt absurdi un tam jāatbilst konkrētās svešvalodas gramatiskajām u.c. normām;
- tulkojumā, kas atbilst konkrētam latviešu terminam vai nosaukumam, jāievēro konsekvence, pretējā gadījumā rodas tulkojumu paralēlvarianti (Sīlis 2009, 101).

Īrijas Republikas tiesību akta iestāžu un amatu nosaukumu tulkošanas analīze tiek veikta, ievērojot visos iepriekš minētos ieteikumus. No analizējamā tiesību akta tika atlasīti šādi amatu un iestāžu nosaukumi:

a) *the Minister for community, rural and gaeltacht affairs*

Tiesību aktā šis amata nosaukums saīsināts kā *Minister*. Saskaņā ar 2003. gada Sabiedrības, lauku attīstības un īru valodas reģionu lietu ministra pilnvaru un funkciju likumu (*Minister for community, rural and gaeltacht affairs (powers and functions) Act 2003*) ministra pienākumos ietilpst plašs jautājumu

loks, īru valodas uzraudzība valsts iestādēs ir tikai daļa no visiem veicamajiem pienākumiem. Minētajā tiesību aktā noteikts, ka ministra galvenais pienākums, sadarbojoties ar Finanšu ministrijas un Transporta ministrijas ministriem, ir uzraudzīt transporta un finanšu nozares attīstību rietumu piekrastes reģionā, kā arī sniegt pārskatus parlamentam par īru valodas lietojuma kārtību.

Kērlija papildina, ka Sabiedrības, lauku attīstības un īru valodas reģionu lietu ministrs darbojas Vides aizsardzības, mantojuma saglabāšanas un pašvaldību ministra (*the Minister for the Environment, Heritage and Local Government*) paspārnē (Curley 2006, 65). Tā pienākumos arī ietilpst mājokļu un pilsētu attīstības uzraudzīšana, narkotiku apkarošana un sabiedrības lietu īstenošana. Sabiedrības lietas ietver sevī īru valodas kā oficiālās valodas izmantošanu reģionos. ES tiesību aktu datu bāzē rodami vairāki amata nosaukuma tulkošanas varianti. Piemēram, Kopienas, lauku un īru valodas lietu ministrs. Šis tulkojuma variants nav veiksmīgs, jo tajā vērojamas neprecizitātes. Vārds *rural* tulkots kā Lauku (lietu) ministrs (*IATE*). Domājams, ka šāds tulkojums precīzi nedefinē ministra darba funkcijas. Vārdu savienojums Lauku (lietu) ministrs lasītāju var maldināt, vai pat radīt neizpratni, jo katram ir savas asociācijas saistībā ar lauku lietām. Turklāt, šāds tulkojums ir neatbilstošs literārās valodas normām, bet gan saistās ar sarunvalodas elementiem. Lai gan *rural* bieži vien tiek tulkots kā *lauksaimniecības* vai *lauku*, šajā nozīmē tas apzīmē *reģionu* attīstību. Saskaņā ar ministra funkcijām tā pienākums ir veicināt reģionālo attīstību, kas nozīmes ziņā neatšķiras no lauku attīstības. Lai neatkārtotos vārdi ar pamatmorfēmu *reģion* (*Īru valodas reģionu* un *reģionu attīstības*), reģionālās attīstības vietā iespējams izmantot vārdkopu lauku attīstība, tādējādi nosaukumā iekļaujot paskaidrojošus elementus. Termins *Gaeltacht* tulkots kā īru valodas (lietu) ministrs. Šajā gadījumā termins pārtulkots pārāk konkrēti. Vārds *gaeltacht* tulkojumā no īru valodas neapzīmē īru valodu, bet gan īru valodā runājošo reģionu jeb īru valodas reģionu. Iespējams, ka tulkotājs patiešām vēlēties izmantot konkretizācijas metodi, vai arī ir sajaukti termini *gaeltacht*, kas apzīmē reģionu un termins *gaeilge*, kas tulkojumā no īru valodas nozīmē īru valoda. Cits tulkojuma variants, kas rodams Eur-lex datu bāzē ir Kopienas, lauku un Gaeltacht (ģēļvalodīgo reģionu) lietu ministrija. Šajā piemērā termins *gaeltacht* atstāts oriģinālvalodā, iekavās norādot paskaidrojumu, kas gan nav īsti precīzs. Citos tiesību aktos un dokumentos vārdu *ģēļvalodīgs* vai *ģēls* atrast neizdevās, savukārt ES Padomes Preses paziņojumā un daudzviet publicistikā izmantots vārds *ģēļvalodīgs*, kas apzīmē īru valodā runājošos. Pieņemot, ka tiesību akta mērķauditorija ir bez specifiskām šīs nozares zināšanām un tulkojuma labskanības dēļ ieteicams *gaeltacht* tulkot kā īru valodas reģioni, tādējādi termins ir skaidrs jebkuram lasītājam un nerada pārpratumus. Arī termins kopiena šajā kontekstā nav iederīgs, jo terminu kopiena latviešu valodā mūsdienās galvenokārt izmanto Eiropas Savienības tekstu kontekstā. Termina *kopiena* vietā var lietot latviešu valodas vārdu *sabiedrība*, nepazaudējot amata nosaukuma funkciju atspoguļojumu.

b) *the Office of the Comptroller and Auditor General, the Comptroller and Auditor General*

Minētās iestādes vietnē lasāmi tās galvenie uzdevumi, t.i. veikt kontroli un sagatavot ziņojumus par valsts iestāžu budžetu, uzraudzīt to izlietojumu, pārraudzīt starptautisko finanšu kontroli, u.c. Funkciju ziņā iestāde līdzinās LR Valsts kontrolei. LR Valsts kontroles likumā kā Valsts kontroles vadītājs minēts valsts kontrolieris. Saskaņā ar tā likumā noteiktajām funkcijām viņš pārstāv Valsts kontroli, vada Valsts kontroles darbu, ir Valsts kontroles budžeta izpildītājs, iesniedz pārskatus Saeimai un Ministru kabinetam u.c. Vairākās vietnēs, kurās aplūkoti jautājumi par finanšu tēmu, termini *comptroller* un *auditor general* lietoti kā sinonīmi. Oksfordas angļu valodas vārdnīcā norādīts, ka vārds *comptroller* ir pilnīgs sinonīms vārdam *controller*, kas latviešu valodā Eur-lex bāzē tulkots kā *kontrolieris, pārzinis*. Vārds *auditor* šajā kontekstā skaidrots kā persona, kas veic uzņēmuma finanšu kontu auditu.

V. Skujiņa skaidro, ka angļu valodas vārdam *auditor* latviešu valodā ir divi ekvivalenti – gan revidents, gan auditors, kuri latviešu valodā apzīmē divas dažādas profesijas. Revidents ir persona, kas pilnvarota veikt revīziju, t.i. likumīgu pārbaudi, ko iniciē augstāka institūcija, īpaši saimnieciskajā un finanšu jomā ar mērķi konstatēt pārkāpumus, savukārt auditors ir speciālists, kas īpaši sagatavots veikt auditu. Audits ir process, kuru iniciē iestāde, uzņēmums vai fiziska persona, lai konstatētu saimnieciskās darbības stāvokli un novērstu bankrotu. Atsaucoties uz minētās Īrijas Republikas iestādes funkcijām, top skaidrs, ka šajā kontekstā ir domāts termins *revidents*. Eur-lex datu bāzē *the Office of the Comptroller and Auditor General* tulkots kā Valsts kontroliera un revidenta birojs, kas lasītājam var radīt maldinošu iespaidu par minēto iestādi un tās vadītāju. LR Valsts kontroles likuma 19. pantā uzskaitīti Revīzijas departamenta sektora vadītāja pienākumi, šī vadītāja pakļautībā atrodas vairāki revidenti – personas, kas pilnvarotas pārbaudīt (iestādes vai amatpersonas darbu) (LVV 675, 1998). Tā kā valsts kontroliera funkcijas pārklājas ar revidenta funkcijām un abu terminu izmantošana tulkojumā rada iespaidu, ka nosaukumā minētas divas darbojošās personas nevis viena, iestādes nosaukuma tulkojuma variants varētu būt Valsts kontroles birojs, atsakoties no amatpersonu minēšanas nosaukumā, bet izmantojot lietvārdu, kas vislabāk apzīmē iestādes funkcijas. Tāpat, tulkojot terminu *the Comptroller and Auditor General* iespējams izmantot vispārinošo metodi un amata nosaukumu tulkot kā Valsts kontrolieris, kas latviešu mērķauditorijai būtu vissaprotamākais apzīmējums.

c) *The Office of the Local Appointments Commissioners, the Local Appointments Commissioners*

2004. gada Valsts iestāžu pārvaldes likuma (Pieņemšana un iecelšana darbā) (*Public Service Management (Recruitment and Appointments) Act 2004*) ievaddaļā norādīts, ka turpmāk amata nosaukumu *the Local Appointments Commissioners* devēs par *Chief Executive of the Public Appointments Service*, savukārt *The Office of the Local Appointments Commissioners* par *The*

Commission for Public Service Appointments. Tā kā Īrijas Valsts valodu likums pieņemts 2003. gadā, bet Valsts iestāžu pārvaldes likums 2004. gadā, tulkots tiks Īrijas valsts valodu likumā minētais nosaukums, bet aktuālā informācija par iestādes darbību tiks meklēta, izmantojot arī jauno nosaukumu.

Minētās iestādes vietnē skaidrots, ka iestāde regulē personāla pieņemšanu darbā valsts pārvaldē un nosaka augsta līmeņa amata kandidātu izvērtēšanas un pieņemšanas standartus, kuri apkopoti Prakses kodeksā (*Code of practice*). Iestādes darbinieki regulāri veic pārbaudes valsts iestāžu un pašvaldību darbībā, lai nepieļautu negodīgu amata kandidātu izvērtēšanas un pieņemšanas procesu. Latvijā par darba jautājumiem atbild Labklājības ministrijas pārziņā esošā Valsts darba inspekcija, tomēr tās galvenā funkcija ir valsts uzraudzības un kontroles īstenošana darba tiesisko attiecību un darba aizsardzības jomā, neietverot korupcijas novēršanu amatu piešķiršanas jomā. Valsts darba inspekcijas funkcijas vairāk atbilst Īrijas Valsts darba tiesību pārvaldei (*National Employment Rights Authority*). Cita Latvijas valsts pārvaldes iestāde – Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs – arī tiešā veidā nenodarbojas tikai ar korupcijas novēršanu, kas saistīta ar amata kandidātu novērtēšanu un izraudzīšanu valsts iestādēm un uzņēmumiem, tāpēc var apgalvot, ka Latvijā atsevišķa iestāde, kas nodarbojas tikai ar nozīmīgu amata kandidātu izvērtēšanu un pieņemšanu darbā nepastāv un tulkojums būs jāveic, balstoties uz atsevišķu terminu tulkojumu, nevis uz radniecīgas iestādes nosaukumu Latvijā.

Īrijas iestādes nosaukums iekļauj terminus *Local Appointments*. IATE terminu datu bāzē termins *appointment* tulkots kā *iecelšana*, tāpat arī Eur-lex datu bāzes tulkojumos dominē termins *iecelšana*. Latviešu valodā vārdam *iecelšana* var būt vairākas nozīmes, piemēram, iecelt kasti automašīnā un iecelt par nodaļas vadītāju, tāpēc tulkojumā vārdam *iecelšana* jāpievieno paskaidrojošs elements, piemēram, *iecelšana amatā*. Vārda *local* nozīme latviešu valodā ir *vietējais*. Vārds *local* nosaukumā norāda uz to, ka iestāde darbojas visā valstī, t.i. visās pašvaldībās, tāpēc vārdu *vietējais* var aizvietot ar vārdu *valsts*, lai lasītājam, izlasot iestādes nosaukumu, būtu skaidras iestādes nozīmes un funkcijas. Kopumā iestādes nosaukumu varētu tulkot kā Valsts iecelšanas amatos uzraudzības vadītāju birojs, tomēr šāds tulkojums ir stilistiski neveikls. Tulkotājs var izmantot aprakstošo metodi, netulkojot iestādes nosaukumu burtiski, bet gan pēc tās nozīmes un funkcijām, piemēram, kā Valsts amatu konkursu uzraudzības birojs, un attiecīgi tā vadītājus kā Valsts amatu konkursu uzraudzības vadītāji.

d) *The Office of the Attorney General, the Attorney General*

Minētās valsts iestādes vietnē minēts, ka tās mērķis ir sniegt juridisko palīdzību ministrijām un citām valsts iestādēm, savukārt *The Attorney General* ir parlamenta juridiskais padomdevējs un galvenā persona valsts juridisko jautājumu jomā. *The Attorney General* arī apmeklē Īrijas parlamenta sēdes un konsultē to par konstitucionāliem un juridiskiem jautājumiem, kas rodas parlamenta sapulču laikā vai pirms tām. Cits pienākums ir uzraudzīt, vai Īrijā pieņemtie tiesību akti nav pretrunā ar Īrijas Republikas konstitūciju, Eiropas

Savienības tiesību aktiem un līgumiem, Eiropas Cilvēktiesību konvenciju un citiem starptautiskas nozīmes līgumiem, kas ir saistoši Īrijas Republikai. *The Attorney General* turklāt lemj, vai valsts var ratificēt atsevišķus starptautiskus līgumus un konvencijas, pārstāv valsti tiesvedības procesos un veic citus nozīmīgus ar tiesvedību saistītus pienākumus.

Eur-lex datu bāzē, meklējot terminu *The Attorney General* dokumentos, kas saistīti ar Īrijas Republiku, redzams, ka vairumā gadījumu termins nav tulkots, bet atstāts oriģinālvalodā un slīpināts. Tomēr terminu būtu ieteicams tulkot, citādi lasītājs, lasot tiesību aktu, var nesaprast tā nozīmi. Paplašinot meklēšanas iestatījumus tikai uz terminu *The Attorney General*, tulkojumos parādās termini *ģenerālprokuratūra* un *ģenerālprokurors*, bet vairumā gadījumu teksti ir par ASV vai atsevišķu Eiropas valstu tiesiskajiem procesiem, tāpēc terminu nevar uzreiz arī attiecināt uz Lielbritāniju vai Īriju. Ja salīdzina Īrijas *The Attorney General* un Latvijas prokuratūras un ģenerālprokurora funkcijas, var noteikt gan līdzības, gan atšķirības. Latvijas Republikas prokuratūra ir tiesu varas institūcija, kas pastāvīgi veicina likumības ievērošanu, reaģē uz likuma pārkāpumu, nodrošina ar to saistītās lietas izlemšanu un kuras darbību regulē ģenerālprokurators.

Vienojošais elements ir tas, ka abās valstīs prokuratūra sniedz juridisku palīdzību parlamentam un parlamentam ir tiesības prokuratūrai uzdot pārbaudīt kādu prettiesisku darbību, abās valstīs ģenerālprokuratoru ieceļ tās parlaments un abās valstīs ģenerālprokuratūra uzrauga, vai pieņemti likumi nav pretrunā ar valstī noteiktajām tiesiskajām normām. Atšķirības vērojamas Latvijas Republikas un Īrijas Republikas ģenerālprokuroru funkcijās. Latvijas Republikas ģenerālprokuratoram ir tiesības piedalīties Saeimas sēdēs un ar Saeimas piekrišanu izteikt savu viedokli jautājumos, kas tieši skar prokuratūras darbību, cits tā pienākums ir ziņot Saeimai par atklātiem būtiskiem likuma pārkāpumiem, kam ir valstiska nozīme, uzraudzīt sodu izpildi, uzsākt un veikt kriminālvajāšanu, u.c. Latvijas Republikas ģenerālprokurators arī piedalās lietu izskatīšanā tiesā, kas Īrijas ģenerālprokuratora amata pienākumos nav minēts.

Latvijas Republikas tiesību aktu datu bāzē *likumi.lv the Attorney general* minēts vairākas reizes. Tiesību aktos, kur termins minēts saistībā ar Īrijas Republiku, tiesību akta nosaukums nav tulkots, bet atstāts oriģinālvalodā. Datu bāzē atrodams tiesību akts, kas attiecas uz Austrāliju, *the Attorney-General's Department of Australia* tulkots kā *Austrālijas ģenerālprokuratūra*, bet Latvijas Republikas ģenerālprokuratūra angļu valodas tulkojumā kā *General Prosecutor's Office of the Republic of Latvia* (Latvijas Republikas un Austrālijas līgums par izdošanu). Tā kā latviešu valodā parādās viens termins, bet angļu valodā divi, ir jānoskaidro, vai minētie termini ir sinonīmi, vai arī pēc nozīmes ir atšķirīgi.

e) *The Office of the Director of Public Prosecutions, the Director of Public Prosecutions*

Turpinot iepriekšējā termina analīzi, kur parādās šīs iestādes un tās vadītāja nosaukums, ir jānoskaidro, kā tulkot katru iestādes nosaukumu atsevišķi, jo

pieejamajos tulkojumos abi termini tulkoti kā *ģenerālprokuratūra* un attiecīgi *ģenerālprokurators*. Minētās iestādes vietnes pieejamajā informācijas bukletā latviešu valodā, iestādes nosaukums tulkots kā *ģenerālprokuratūra* un tās vadītājs kā *ģenerālprokurors*. Tajā norādīts, ka Ģenerālprokuratūra ir neatkarīga iestāde, kas izvirza apsūdzības par smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem un kuras vadītājs pieņem lēmumus neatkarīgi no valsts iestādēm vai policijas, neņemot vērā politiskus vai kādus citus ārējus aspektus. Īrijas policija (*Gardai*) pēc lietas izskatīšanas nosūta tās materiālus minētajai iestādei, lai tā izlemtu, vai izvirzīt tālāku apsūdzību pret apsūdzēto, tālāk iestāde analizē iesniegtos pierādījumus, lai noteiktu, vai apsūdzētais ir uzskatāms par vainīgu un, vai ir nepieciešams uzsākt kriminālprocesu. Iestāde izvirza apsūdzības valsts, nevis kādas noteiktas personas vārdā. Ja iestāde nosaka, ka apsūdzētais ir vainīgs, lietu nosūta izskatīšanai krimināltiesā.

Salīdzinot *The Attorney General* un *the Director of Public Prosecutions* funkcijas, vērojamas noteiktas atšķirības. Ja pirmā minētā amatpersona galvenokārt darbojas kā juridiskais padomdevējs parlamentam, tad otra pamatā izvirza apsūdzības smagos vai sevišķi smagos kriminālnoziegumos. No tā var secināt, ka funkciju ziņā Latvijas Republikas ģenerālprokurors ir tuvāks Īrijas Republikas *the Director of Public Prosecutions*, tātad *The Office of the Attorney General* nosaukuma tulkošanai nākas izmantot citu variantu. Balstoties uz iestādes funkcijām, tulkojuma variants varētu būt Valsts tiesību aizsardzības birojs, atsaucoties uz Latvijas Republikas prokuratūras pārraudzībā esošo Personu un valsts tiesību aizsardzības departamenta funkcijām. Amatpersonas nosaukumā minēts vārds *attorney*, kas latviešu valodā nozīmē *advokāts*, *pilnvarotais*, *pārstāvis*. Tomēr, lai gan vārdnīcā nav minēts variants *vadītājs*, tas veiksmīgāk veidotu pilnu *the Attorney general* amata nosaukumu – Valsts tiesību aizsardzības biroja vadītājs. Cits tulkojuma variants varētu būt Īrijas Valsts juridiskais padomdevējs jeb juriskonsults. Terminu iespējams arī tulkot burtiski kā *ģenerālatornejs*. Šāda termina gan nav Juridisko terminu vārdnīcā, bet ir rodams Svešvārdu vārdnīcā – *Valsts augstākā justīcijas persona justīcijas amatpersona Lielbritānijā, ASV u.c. valstīs*. Tā kā Lielbritānijas un Īrijas sistēma ir cieši saistītas, šo definīciju var attiecināt arī uz analizējamā tiesību akta valsti. Šāds termins rodams jau 20. gadsimta divdesmito gadu periodikā latviešu valodā.

7. Tiesību aktu nosaukumu tulkošana

Īrijas Republikas Valsts valodu likumā ietvertas vairākas atsauces uz citiem tiesību aktiem. Tāpat kā tulkojot iestāžu un amatu nosaukumus, arī tiesību aktu nosaukumu tulkošanā galvenokārt jāvadās pēc to satura jeb galvenajām funkcijām. Īrijas Republikas tiesību aktu nosaukumu struktūra atšķiras no Latvijas Republikas tiesību aktiem. Piemēram, atšķirībā no Īrijas tiesību aktiem, Latvijas tiesību aktos netiek iekļauts gads, kurā attiecīgais tiesību akts izstrādāts. Protams, atšķirības vērojamas arī lielo sākumburtu lietojumā. Tulkošanas problēmas visspilgtāk atspoguļojas šādu tiesību aktu nosaukumos:

a) *Official Languages Act 2003*

Vispārzināms, ka angļu valodas terminu *official language* latviešu valodā parasti izsaka ar vārdkopu valsts valoda, oficiālā valoda, nacionālā valoda, vai kā citādi. LR Valsts valodas likumā termins *oficiālā valoda* nav minēts. Latvijas tiesību aktos tiek izmantots termins *valsts valoda* nevis *oficiālā valoda*, šādi uzsverot latviešu valodas simbolisko un integratīvo, ne tikai instrumentālo lomu (Joma 2008, 41). Tāpēc jānoskaidro, kāda būs precīzākā termina *official language* atbilde latviešu valodā. Druviete uzskata, ka termins *nacionālā valoda* latviešu valodā ir problemātisks vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, *nacionāls* vispārīgā lietojumā ievieš neskaidrības, bieži vien to angļu valodas ietekmē izmanto ar nozīmi *valsts*, piemēram, nacionālais attīstības plāns, kas loģiski spriežot, ir valsts attīstības plāns. Otrkārt, termins *nacionālā valoda* latviešu valodā nostiprinājies ar nozīmi 'etnosa valoda', saistot to ar jaunlatviešu un viņiem sekojošās paaudzes darbībai valodas attīstības jomā. Treškārt, *nacionālā valoda* nav identificējama ar terminu *latviešu valoda*, jo latviešu valoda sevī iekļauj gan tās dialektus, gan izloksnes, gan sociālos variantus (Druviete 2012, 65). Šie paši apsvērumi jāņem vērā, tulkojot terminu *official language* latviešu valodā, arī Īrijas Republikas Konstitūcijas 8. panta 1. un 2. daļā noteikts –

- *The Irish language as the national language is the first official language.*
- *The English language is recognised as a second official language.*

Termins *oficiālā valoda* savukārt ir angļu valodas termina *official language* burtisks tulkojums. Spolskis (Spolsky 2011, 180), kuru citē Druviete (Druviete 2012, 72) skaidro, ka oficiālā valoda tiek lietota valsts pārvaldē, likumdošanas aktos, oficiālā mutvārdu vai rakstveida saziņā. Valodniecības pamatterminu skaidrojošajā vārdnīcā termins *oficiālā valoda* definēts kā valoda, kam valstī piešķirts oficiālo dokumentu valodas statuss. Dažās valstīs šo terminu lieto kā sinonīmu valsts valodai (VPSV 2007, 267). Druviete norāda, ka starptautiski saistošos dokumentos vadlīniju šo terminu lietošanai nav, bet termins *oficiālā valoda* kļūst arvien izplatītāks. Tā kā nozīmes šķīruma starp terminiem *valsts valoda* un *oficiālā valoda* pēc būtības nav, ieteicams izvēlēties *valsts valoda*, jo latviešu valodā šis termins ir nostiprinājies. Arī TTC piedāvātajā tulkojumā Valsts valodas likums tulkots kā *Official Language Law*, tāpēc tulkojot to pretējā valodu pāri, iespējams izmantot *valsts valoda*, atsaucoties uz LR tiesību akta nosaukumu.

Runājot par tiesību akta veidu (angļu val. – *act*), jānoskaidro tā precīzu atbildmi latviešu valodā. IATE terminu datu bāzē latviešu valodā termins *act* tulkots kā *akts*, *tiesību akts*, *vienošanās*. Eur-lex tiesību aktu datu bāzē pieejami vairāki termina tulkojumi, galvenokārt tas tulkots ar latviešu valodas terminu *akts*. LZA terminu datu bāzē terminam *act* sniegti šādi juridisko terminu ekvivalenti – *likums*, *likumdošanas akts*, *lēmums*, *akts*, *dokuments*. Spriežot pēc tiesību akta funkcijām un mērķa, vienīgās piemērotās atbildmes varētu būt *likums* un *akts*. Juridisko terminu vārdnīcā ir skaidrots, ka termins *akts* ir oficiāls

dokuments, raksts, protokols (JTV 1996, 11), kas šajā nozīmē tomēr neatspoguļo tiesību akta precīzu nozīmi. Savukārt *likums* ir augstākās valsts varas iestādes normatīvais akts ar vislielāko juridisko spēku, tas izsaka tautas gribu, tiek izdots Konstitūcijas noteiktā kārtībā (JTV 1998, 144). Šī tiesību akta mērķis un funkcijas ir saskaņā ar termina *likums* definīciju. Tā kā ir izanalizēti atsevišķi problēmgadījumi, ir jāsniedz pilns tiesību akta nosaukuma tulkojums. Kā minēts iepriekš, tiesību aktam *Official Languages Act 2003* tulkojums latviešu valodā līdz šim nav sniegts, tāpēc ir nepieciešams sniegt pēc iespējas precīzu likuma nosaukuma tulkojuma variantu. LR Normatīvo aktu projektu sagatavošanas noteikumos noteiktas galvenās nosaukuma veidošanās vadlīnijas:

- nosaukums ir lakonisks, atbilstošs tiesību akta saturam;
- nosaukums atklāj tiesību akta saturu;
- nosaukumu noslēdz vārds *likums*, vai
- sākas ar vārdu *par* un tālāk raksta vārdus, kas atklāj tiesību akta saturu (šajā gadījumā vārds *likums* vairs iekļauts netiek)
- ievēro valsts valodas literārās un gramatiskās normas, juridisko terminoloģiju un pareizrakstības prasības.

Stilistiski veiksmīgāk būtu noslēgt likuma nosaukumu ar vārdu *likums* nevis to iesākt ar vārdu *par*, turklāt nosaukums *Valsts valodu likums* atklāj tiesību akta saturu un atbilst latviešu valodas literārajām un gramatikas normām. Pēdējais elements tiesību akta nosaukumā ir gadskaitlis – 2003, kas norāda, ka tiesību akts pieņemts 2003. gadā. Latviešu valodas tiesību aktu nosaukumu izstrādes praksē nav vērojama izstrādes gada iekļaušana tiesību akta nosaukumā, šī informācija parasti tiek norādīta tiesību akta beigās. Pastāv vairāki gadskaitļa iekļaušanas varianti nosaukumā: 1) Valsts valodu likums 2003, saglabājot avotvalodas struktūru. Šāds tulkojuma variants nebūtu vēlams, jo latviešu valodas noteikumi pieprasa pēc kārtas skaitļa vārdiem likt punktu, 2) Valsts valodu likums (2003), šāds variants ir iespējams, tomēr latviešu valodai struktūrai neraksturīgs, un 3) 2003. gada Valsts valodu likums, kas būtu vispieņemamākais tulkojuma variants. Eur-lex datu bāzē pieejami tulkojumi citiem likumu nosaukumiem angļu valodā (no Lielbritānijas vai Īrijas), kas var kalpot par piemēru tam, kā citi tulkotāji risinājuši likuma nosaukumā iekļautā gadskaitļa jautājumu. Piemēram, *Criminal Justice Act (2006)*, kas tulkots kā 2006. gadā pieņemtais Krimināltiesību likums. Šāds aprakstošs risinājums būtu pieņemams tikai tekstā, savukārt, ja nav teksta, bet minēts tikai likuma nosaukums, šāda pieeja nebūtu pareiza, jo tulkojums pagarina nosaukumu un veidojas liekvārdība un nepārskatāmība. Cits piemērs ir *the Social Welfare Consolidation Act 2005*, kas tulkots kā 2005. gada Konsolidētais Sociālās labklājības likums, līdzīgi arī *the Local Government Finance Act 1988* tulkots kā 1988. gada likums par pašvaldību finansēm, izmantojot to pašu gadskaitļa pieraksta veidu, bet ģenitīva vietā, izmantojot vārdu *par*. Kopumā var secināt, ka labskanības dēļ ieteicams izvēlēties šādu likuma pieraksta veidu – 2003. gada Valsts valodu likums.

Gadījumos, kad konteksts nenorāda, ka tiesību akts ir Īrijas Republikas akts, ir ieteicams paskaidrot, ka tas ir Īrijas Republikas valsts valodu likums, jo tiesību akts ar tādu pašu nosaukumu *Official languages act* vairākkārt ir pieņemts arī Kanādā.

b) *Public Service Management Act 1997*

Kā minēts iepriekš, pirms tiesību akta nosaukuma tulkošanas ir jānoskaidro tā mērķis un galvenās funkcijas. Saskaņā ar *Public Service Management Act 1997* paskaidrojošo daļu tiesību akts paredzēts valsts iestāžu vadības struktūras uzlabošanai, tādējādi veicinot valsts iestāžu darbību, efektivitāti, darbību pārredzamību un ierēdņu darbu. Šis Īrijas Republikas tiesību akts latviešu valodā nav tulkots, bet ir pieejami atsevišķu tā elementu tulkojumi. Eur-lex tiesību aktu datu bāzē pieejami vairāki *public service* tulkošanas varianti, piemēram, *sabiedriskie pakalpojumi*, *valsts civildienests*, *pārvaldības dienests* u.c. Redzams, ka vārdkopai atbilst pēc nozīmes visai atšķirīgi tulkojumi. Saskaņā ar juridisko terminu vārdnīcu termins *public service* angļu valodā apzīmē pakalpojumus, kurus sniedz valsts iestādes vai ar valsts pārvaldi saistītas organizācijas, kā arī pašu iestādi, kas sniedz šos valdības pakalpojumus vai darbojas valdības vārdā un interesēs. Tulkojumos bieži lietotais termins *sabiedriskie pakalpojumi* neatbilst šī likuma funkcijām, jo latviešu valodā *sabiedriskie pakalpojumi* ir pakalpojumi, kurus sniedz iestādes siltumapgādes, gāzes apgādes un elektroenerģijas apgādes jomā (Sabiedrisko pakalpojumu sniedzēju iepirkumu likums). Šis likums angļu valodā tulkots kā *Law On the Procurement of Public Service Providers*, kas ir precīzs tulkojums, jo cita nozīme *public service* angļu valodā ir dažādu patēriņa preču, piemēram, gāzes, elektrības, transporta, u.c. piegāde. Saskaņā ar Īrijas Republikas tiesību akta funkcijām *public service* apzīmē pirmo sniegto angļu valodas definīciju vārdkopai *public service*, attiecīgi – valsts iestāde. TTC veiktajā likuma tulkojumā *valsts iestāde* gan tulkota kā *state administration*, savukārt to sniegtos pakalpojumus par *public service*. Tā kā tiesību akta galvenais mērķis ir vēstīt par tā saturu un galveno mērķi, ieteicamākais variants būtu *Valsts iestāžu darbība*, lai maksimāli atspoguļotu tiesību akta saturu. Vārdam *management* latviešu valodā sniegti vairāki tulkojumi – *pārvaldība*, *pārvalde*, *pārvaldīšana*, *vadība*, *vadīšana*, *menedžments*, *administrācija*, *pārzināšana* u.c. No piedāvātajiem variantiem atbilstošākais būtu *pārvalde* vai *pārvaldība*, lai uzsvērtu procesu. *Pārvalde* vienā no nozīmēm ir sinonīms *pārvaldībai*. Latviešu valodas vārdnīcā skaidrots, ka *pārvalde* ir vadoša administratīva iestāde, valsts pārvaldes sistēma, darbība ar nozīmi *pārvaldīt*, savukārt *pārvaldīt* nozīmē *valdīt*, *vadīt*, *pārzināt*, termins *pārvaldība* vārdnīcā nav iekļauts. Tā kā termini darbības vārda formās ir sinonīmi, bet lietvārda forma vārdnīcā pieejama tikai terminam *pārvalde*, tulkotājs var izvēlēties šo tulkojuma variantu.

Valsts iestāžu [darbības] pārvaldes likums pilnībā atspoguļotu likuma mērķi un funkcijas, ja ir iespējams, var izmantot paskaidrojošo elementu *darbības*, bet tas likuma nosaukumu padarītu garāku un piesātinātu ar lietvārdiem. Pilns likuma nosaukuma tulkojuma variants varētu būt šāds –

1997. gada valsts iestāžu [darbības] pārvaldes likums. Tāpat kā tulkojot iepriekšējo likuma nosaukumu, arī šajā nepieciešamības gadījumā var uzsvērt, ka tas ir Īrijas Republikas likums, jo likums ar tādu pašu nosaukumu ir arī Austrālijā.

c) *The Ordnance Survey Ireland Act 2001*

Analizējamā Īrijas tiesību akta 34. pantā noteikti šī likuma grozījumi:

- *to depict placenames and ancient features in the national mapping and related records and databases in the Irish language or in the English and Irish languages.*

No šī panta punkta izriet, ka likuma saturs ir saistīts ar Īrijas valsts kartēm un tajās ietvertajiem teritoriālajiem nosaukumiem. Pašā tiesību akta (*The Ordnance Survey Ireland Act 2001*) 4. pantā minētas tā funkcijas, t.i. veikt valsts teritorijas kartogrāfiju (*to provide a national mapping service in the State*), sagatavot un izdot kartes, kā arī veikt valsts ģeogrāfisko datu uzskaiti. Arī iestādes vietnē var lasīt, ka tā izgatavo dažādas valsts kartes gan tūristiem, gan profesionāliem mērķiem. Latvijā funkciju ziņā radniecīgas iestādes varētu būt Valsts zemes dienests, kura funkcijas ietver arī topogrāfiju un kartogrāfiju, kā arī Valsts Ģeotelpiskās informācijas aģentūra, kas funkciju ziņā lielā mērā atbilst minētajai Īrijas iestādei. Aģentūra ir vadošā iestāde valsts politikas īstenošanā ģeodēzijas, kartogrāfijas un ģeotelpiskās informācijas jomā, tā izveido un uztur valsts ģeodēziskā tīkla punktu datubāzi, veic zemes un robežu uzmērījumus, veido kartes, uztur un atjaunina ģeotelpiskās informācijas un vietvārdu datu bāzi, u.c. Lielākā atšķirība starp Latvijas un Īrijas iestādēm ir tāda, ka Valsts Ģeotelpiskās informācijas aģentūra nenodarbojas ar karšu reklāmu un pārdošanu, ar to nodarbojas privātuzņēmēji, piemēram, karšu izdevniecība Jāņa Sēta. Tā kā analizējamās Īrijas iestādes galvenā funkcija ir tieši karšu izgatavošana, likuma nosaukumā ietverti iestādi var tulkot kā Īrijas kartogrāfijas dienests, jo termini *ģeotelpiskā informācija* ietver sevī ne tikai kartogrāfiju, bet arī citas iestādes funkcijas. Lai gan saskaņā ar LR Normatīvo aktu projektu sagatavošanas noteikumiem likumu nosaukums, kas regulē Latvijas valsts iestāžu darbību, var sākt ar vārdu *par* un tālāk rakstīt vārdus, kas atklāj tiesību akta saturu, Īrijas tiesību akta nosaukumam šī struktūra nebūs stilistiski pieņemama, tāpēc var izmantot ģenitīva formu – 2001. gada Īrijas Kartogrāfijas dienesta likums.

d) *The Tribunals of Inquiry (Evidence) Act 2002*

Īrijas Iedzīvotāju informācijas vietnē norādīts, ka Īrijas parlaments ir tiesīgs dibināt izmeklēšanas tiesas (*the tribunals of inquiry*), lai izmeklētu valsts nozīmes noziegumus. Tās nav parastas izmeklēšanas tiesas, bet nodarbojas tikai ar īpaši svarīgu lietu izskatīšanu un pēc to izskatīšanas tiesneši sniedz ziņojumu parlamentam. Minētās tiesas nepastāv kā fiziska iestāde, tās dibina tikai atsevišķiem mērķiem, ieceļot viena vai vairāku tiesnešu un tiesas piesēdētāju sastāvu. Pēc lietas izskatīšanas tiesa tiek slēgta. Minētais tiesību akts piešķir plašas pilnvaras personām, kas izskata izmeklēšanas tiesas lietu, piemēram, izsaukt un nopratināt lieciniekus, sagatavot lietas dokumentus, veikt izmeklēšanu.

Izmeklēšanas tiesu iedala trīs veidos: 1) apsūdzības pret valsts iestāžu darbību, 2) apsūdzības pret privātpersonām un organizācijām, 3) apsūdzības vienlaicīgi gan pret valsts iestādēm, gan privātpersonām vai organizācijām (*O'Toole* 2014, 158). Latvijā apsūdzības izskata tiesu iestādēs, lai gan dažkārt tiek izveidotas Izmeklēšanas komisijas īpašiem izmeklēšanas gadījumiem. Eur-lex datu bāzē *The Tribunals of Inquiry* latviešu valodā nav tulkots. Šajā gadījumā tulkotājam nenākas saskarties ar sarežģītiem terminiem vai iestādes funkcijām, bet ar tulkošanas problēmu, kā definēt izmeklēšanas tiesu, kas nepastāv kā iestāde, bet gan kā atsevišķu personu grupa, kas veic izmeklēšanu. Atsaucoties uz iepriekš minētajiem Sīļa ieteikumiem iestāžu nosaukumus netulkot burtiski, bet gan pēc tās darbības veida un funkcijām, viens variants ir tiesas nosaukumu tulkot kā Īrijas izmeklētāju tiesa, liekot uzsvāru uz lietas izskatīšanā iesaistītajām personām, kas būtībā veido pašu tiesu. Cits variants ir tulkojumā neiekļaut vārdu *tiesa*, jo latviešu valodas lasītājs to uztvers kā iestādi tās klasiskajā izpratnē, izveidojot šādu tulkojumu – Īrijas valsts nozīmes lietu izmeklēšanas grupa, tomēr šāds nosaukums likuma nosaukumam šķiet pārāk garš. Ja tulkojumam izvēlas pirmo variantu, tad likuma nosaukuma tulkojums varētu būt šāds – 2002. gada Īrijas Izmeklētāju tiesas (Pierādījumi) likums. Cits variants ir Īrijas iestādes nosaukumu tuvināt funkciju ziņā radniecīgajām izmeklēšanas komisijām Latvijā, tādējādi nosaukumu tulkojot kā 2002. gada Izmeklēšanas komisijas (Pierādījumi) likums. Latviešu valodas likumu nosaukumu konstrukcijās neietilpst vārdu iekavās iekļaušana nosaukumā, bet atsaucoties uz Eur-lex datu bāzē rodamajiem Īrijas un Lielbritānijas tiesību aktu nosaukumu tulkojumiem, nereti tā ir ierasta prakse, tulkojot šos likumu nosaukumus, paturēt to konstrukciju.

e) *Ministers and Secretaries (Amendment) Act 1956*

Ministers and Secretaries (Amendment) Act 1956 ir grozījumi *Ministers and Secretaries 1924* likumam. 1924. gada likumā nosaka vienpadsmit ministriju izveidi un to vadītāju – ministru – iecelšanu, tie paši nosacījumi paliek spēkā 1956. gadā, papildinot ministriju sarakstu ar vienu ministriju. Ja izpēta vairākus analizējamā likuma grozījumus, var secināt, ka likumā iekļautie amatpersonu nosaukumi laika gaitā ir mainījušies un valsts sekretārs vairs nav minētās amatpersonas amata nosaukums. 1924. gada likumā ar *the secretary* apzīmēja *the secretary of the Department*, savukārt 1977. gada likuma grozījumos – *the minister of state*. Tātad mūsdienās Īrijas valsts iekārtā ir gan ministri (*ministers*), gan valsts ministri (*state ministers*). Valsts ministri atšķirībā no ministriem nav kādas ministrijas vadītāji, bet gan pilda Latvijas *valsts sekretāram* līdzīgas funkcijas, tie dažkārt strādā Īrijas valdībā ar specializāciju savā jomā un atrodas ministru pārraudzībā. Kā redzams, gan ministru, gan sekretāru funkcijas abās valstīs lielākoties sakrīt. Tā kā minētās funkcijas atbilst Latvijas *valsts sekretāra* amata funkcijām, tulkojumā var iekļaut vārdu *valsts sekretārs*, jo burtiskais tulkojums *valsts ministrs* bez papildu paskaidrojuma var būt nesaprotams latviešu lasītājam, vai arī šķīstu tas pats, kas vienkārši *ministrs*, jo pirms Ministriju iekārtas likuma atcelšanas 2003. gadā, Valsts ministrs apzīmēja tagadējo ministra

amatu. Arī Valsts pārvaldes iekārtas likuma tulkojumā *valsts sekretārs* burtiski tulkots kā *state secretary*, savukārt ministrs kā *minister*. Angļu valodas termina *secretary* gan viena no nozīmēm pēc būtības atbilst latviešu valodas terminam *ministrs*, tāpēc pēdējos gados vērojami kļūdaini tulkojumi, kad termins *secretary* tulkots kā *sekretārs*, kad pēc konteksta termins atbilst latviešu valodas terminam *ministrs*. Atšķirībā no angļu valodas, latviešu valodā nav iespējams tulkot vienkārši kā *sekretārs*, bet ir jāpievieno vārds *valsts*, jo vārds *sekretārs* latviešu valodā ir sinonīms vārdam *lietvedis*.

Šī tiesību akta nosaukumā arī ir iekļautas iekavas, tomēr šajā gadījumā tās nav nepieciešams saglabāt, jo latviešu valodā likuma grozījumus var norādīt izmantojot lokatīva formu, tātad 1956. gada grozījumi Ministru un valsts sekretāru likumā.

Tulkojot tiesību aktus nosaukumus tulkotājam vislielākās pūles jāvelta tieši kultūrspecifiskajam aspektam, protams, analizējot arī lingvistisko un juridisko aspektu. Pirms specifisku terminu, iestāžu un amatu un tiesību aktu nosaukumu tulkošanas nepieciešams detalizēti izpētīt attiecīgā tiesību akta vai amata galvenās funkcijas, lai atrastu pēc iespējas precīzāku atbilstmi mērķvalodā. Tā kā Īrijas Valsts valodu likums funkciju un satura ziņā ievērojami atšķiras no radniecīgā Latvijas tiesību akta, daudzas terminu atbilstmes tajā rast nav iespējams. Tulkojot citas valsts iestāžu, amatu un citus nosaukumus, liela uzmanība arī jāpievērš terminiem, kuri abās valodās šķiet vienādi, bet starp kuriem ir nozīmes šķīrums. Šādos gadījumos jānoskaidro iestāžu un amatu funkcijas, kā arī rūpīgi jāizvērtē konteksts, jo avotvalodas termins mērķvalodā nereti var apzīmēt dažādus jēdzienus. Lai tulkotājs veiksmīgāk spētu pārtulkot šāda veida terminus, ir nepieciešams salīdzināt informāciju par radniecīgu iestādi vai amatu Latvijā, tādējādi iegūstot zināšanas par to darbību, kas ļauj nosaukumu pārtulkot precīzi un latviešu valodas lasītājam saprotami. Cits nozīmīgs aspekts ir latviešu valodas konstrukcijai radniecīgu formu veidošana, kas nereti sagādā pūles, jo latviešu valodas likuma nosaukumiem ir sava vienota struktūra, turpretim Īrijas tiesību aktiem sava. Lai rastu risinājumu šīm problēmām, tulkotājam jāveic izpēte iepriekš veiktos tulkojumos, vai jārod padoms teorētiskajos palīgmateriālos, piemēram, Tiesību aktu tulkošanas rokasgrāmatā vai citos likumos.

Nobeigums

Tulkojot tiesību aktus, nereti lielākā uzmanība jāpievērš terminoloģijas aspektam. Arī šajā gadījumā galvenās tulkošanas problēmas ir saistāmas ar terminoloģiju. Pēc likumā minēto īru valodas terminu, iestāžu un amatu nosaukumu un tiesību aktu nosaukumu analīzes un tulkošanas, kļūst skaidrs, ka galvenās terminoloģijas tulkošanas problēmas nav saistītas ar vispārīgiem ar lingvistiskajām tiesībām saistītiem terminiem, bet gan ar kultūrspecifiskiem Īrijas terminiem, kas sasaucas ar teorētiskajā daļā izvirzītajiem atklājumiem, ka valsts politiskā un sociālā iekārta atspoguļojas valsts iestāžu nosaukumos. Tāpat šie secinājumi velk paralēles ar pūliņiem valstī ieviest divvalodu sistēmu, kurā

atsevišķi valsts iestāžu un amatpersonu nosaukumi tiek rakstīti īru valodā. Darbā piedāvāti šo kultūrspecifisko terminu tulkošanas iespējamie risinājumi.

Tiesību akta terminoloģija, protams, ir cieši saistīta ar paša tiesību akta saturu. Šī iemesla dēļ tika analizēta Īrijas Republikas valsts valodu likuma struktūra un saturs, salīdzinot ar atbilstošo Latvijas Republikas tiesību aktu. Saturiski Īrijas Valsts valodu likums ir daudz plašāks par analogo Latvijas tiesību aktu. Latvijas Valsts valodas likums neregulē vairākus jautājumus, kas minēti Īrijas tiesību aktā, līdz ar to Latvijas tiesību akts netika izmantots kā galvenā terminu ekvivalentu meklēšanas bāze, arī pēc satura un funkcijām tas ir atšķirīgs no analizējamā Īrijas tiesību akta. Tā kā Latvijas tiesību aktā terminu ekvivalenti nebija rodami, piemērotas atbildes galvenokārt tika meklētas dažādos Latvijas Republikas likumos, LZA terminoloģijas datu bāzē, Eur – lex tiesību aktu datu bāzē, kā arī tulkojošās un skaidrojošās vārdnīcās. Pētījuma praktiskajā daļā termini iedalīti trīs galvenajās tematiskajās grupās – likumā minētie īru valodas termini, iestāžu un amatu nosaukumi un tiesību aktu nosaukumi –, katrā no grupām analizējot piecus terminus.

Liela daļai Īrijas tiesību akta terminu latviešu valodā nav ekvivalentu, piemēram, gadījumos, kad tiesību aktā minēta kāda iestāde vai amats, kas nav raksturīga Latvijai. Šādos gadījumos tulkotājam jāklūst par terminologu un balstoties uz tulkojumzinātnes teorētiskajiem materiāliem un paralēlajiem tekstiem, jāveido latviešu mērķauditorijai saprotams nosaukuma ekvivalents.

Izanalizējot teorētisko materiālu, tika noskaidrots, ka juridisko tekstu tulkotājam jāiegūst ne tikai teicamas valodu, bet arī tiesību zinātnes pamatzināšanas. Vairākus autorus vieno uzskats, ka tiesību akta tulkojums ir tas pats tiesību akts, tikai citas valodas versija. Līdz ar to tulkotājam ir jāstrādā, lai rastu precīzas atbildes mērķvalodā, nodrošinātu gan lingvistisko, gan juridisko ekvivalenci, tanī pat laikā nepārkāpjot savu profesionālo prasmju un pienākumu robežu, tāpēc tulkotājam jāvelta papildu laiks, lai rastu piemērotus un saprotamus tulkojumus analizētajiem īru valodas kultūrspecifiskajiem terminiem.

Literatūra

- J. Baldunčiks, Juris. A New Trend in the Translation of Polysemous English Words INTO Latvian: Semantic Hypertrophy of the Basic Equivalent. *Within language, beyond Theories (Vol. II): Studies in Applied Linguistics*. Anna Bloch-Rozmej, Karolina Drabikowska (Eds). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. 2015, 274-288
- Baltiņš, Māris, Druviete, Ina, Veisbergs, Andrejs Latviešu valoda 15 neatkarības gados Valsts valodas komisija Zinātne 2007
- Baker, Mona In Other Words: A Coursebook on Translation Routledge 1993
- Cao, Deborah Translating Law. Clevedon: Multilingual Matters LTD, 2007.
- Chromá, Marta Legal Translation and the Dictionary, Max Niemeyer Verlag Tübingen, 2004.
- De Groot Gerard- René Legal Translation, J.M. Smits (ed) Elgar Encyclopedia of Comparative Law, Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2006.
- Diarmait, Mac Giolla Christ A question of national identity or minority rights? The changing status of the Irish language in Ireland since 1922, Nations&Nationalism, Vol. 18 Issue 3, 2012

Garzone, G. Legal Translation and Functional Approaches: a Contradiction in Terms? University of Bologna, 2000.

OLA 2008 - General questions about the Official Languages Act 2007. Elektroniskais resurss: <http://www.coimisineir.ie/downloads/FAQ001GeneralQuestionsAboutTheOfficialLanguagesAct.pdf>

Irish Dictionary online Elektroniskais resurss: <http://www.irishdictionary.ie>

Ireland: Government. Principal Government Officials. Elektroniskais resurss: <http://globaledge.msu.edu/countries/ireland/government>

Irish Statute Book Elektroniskais resurss: http://eur-lex.europa.eu/nlex/info/info_ie/index_en.htm

Mikkelson, Holly Awareness of the Language of the Law and the Preservation of Register in the Training of Legal Translators and Interpreters, Valencia, 1998.

Munday, Jeremy Introducing Translation Studies *Theories and applications*, Routledge, 2008

Newmark, Peter A Textbook of Translation, Phoenix, 1995.

Sīlis, Jānis Tulkojumzinātnes jautājumi Teorija un prakse, Ventspils Augstskola, 2009.

Skujiņa, Valentīna Latviešu terminoloģijas izstrādes principi, LZA 2002.

Šarčević, Susan New Approach to Legal Translation, Kluwer Law International, London, 2007.

Tiersma, Peter M. Some Myths About Legal Language, Loyola Law School, Los Angeles, 2006.

Мушнина Об особенностях перевода юридических терминов Elektroniskais resurss: <http://archiv.jura.uni-saarland.de/russian/jurips/bibliothek/Maria1.htm>

ana Society Foman Rights Studies China Society For Human

The history of Irish. Elektroniskais resurss:

http://www.bbc.co.uk/voices/multilingual/irish_modern.shtml#A

LIENE LIELMANE

ANĢĻU VIRSTERMINA *TENANCY* UN TĀ APAKŠTERMINU ATBILSMES LATVIEŠU VALODĀ

Ievads

Šī raksta mērķis ir izpētīt virstermina (virsjēdziena) *tenancy* un tā apakšjēdzienu terminu mikrosistēmu un apzināt atbilstošo jēdzienisko mikrosistēmu latviešu valodā, piedāvājot strukturētas atbildes (ekvivalentus) mērķvalodā un ieviešot terminoloģisko skaidrību.

Galvenā motivācija temata izvēlei bija konstatētās problēmas avotvalodas un mērķvalodas sastatījuma aspektā, jo īpaši terminu trūkums latviešu juridiskajā valodā, lai apzīmētu citu valstu juridiskās reālijas un aizvien biežāk novērotās nepilnības, kad konkrētas nozīmes vārds tiek lietots nepiemērotā kontekstā, apzīmējot pavisam citu jēdzienisko saturu, tādējādi zaudējot sākotnējo avotvalodas leksiski semantisko būtību. Sabiedrībā ir izplatīts viedoklis, ka termins ir nepieciešams tikai tad, ja pēc tā rodas vajadzība. Visbiežāk pirmie ar šādu problēmu saskaras tulkotāji, kad jāpārnes avotvalodas specifiskās vienības mērķvalodā. Pieaugot juridisko dokumentu plūsmai, dažkārt rodas grūtības izteikt konkrēto saturu latviešu valodā ar vārdiem, kuru semantika būtu atbilstoša mērķvalodas leksēmām kādā no praktizētajiem tiesību lokiem. Pievērsoties angļu un latviešu juridiskās terminoloģijas kontrastīvajai analīzei noteiktā segmentā, ir iecerēts papildināt latviešu juridisko terminu krājumu.

1. Ieskats angļu juridiskās valodas vēsturiskajā attīstībā

Angļu juridiskās valodas attīstība sākās jau aptuveni ap 1066. gadu, kad normāņi iekaroja anglosakšu zemes. Neskatoties uz citu valodu ietekmi, juridiskie dokumenti sākotnēji tika sastādīti latīņu valodā, kas bija saprotami jebkurā valodā runājošam izglītotam Anglijas iedzīvotājam. D. Melinkofs (*Mellinkoff* 1963), kuru citē H. Mikelsons (*Mikkelson* 2015), angļu valodas juridiskās saknes meklē no ķeltu pamatvalodas līdz sekmīgiem romiešu, anglosakšu, un franču iekarojumiem. Laika gaitā tika ieviesti aizguvumi, hibrīdformas un burtiski tulkojumi. Viņš norāda uz vairākām juridiskā teksta stila iezīmēm: svešvārdi oriģinālformā (galvenokārt latīņu un franču valoda: *ex post facto*, *voir dire* utt.), juridiskas vārdkopas (*cease and desist*; *in my name, place and stead*), aliterācija (*lewd and lascivious*; *rest, residue and remainder*), arhaismi, piemēram, seni angļu valodas salikteni (*hereinbefore, whomsoever*) un vārdi, kas vairs netiek lietoti (*slay*), kā arī neskaidra un uzpūsta liekvārdība. Ir daudzi piemēri, kas apliecina juridiskās angļu valodas (anglosakšu tiesību loka) izteiksmes līdzekļu pārbagātību: *The landlord has let and by these presents does grant, devise and let unto the Tenant and the said Tenant has agreed to hire and take, and does not hereby hire and take as tenant the following space in the apartment building.* Latviešu valodā (kontinentālās Eiropas tiesību loks) tas būtu pārtulktojams vienkārši: *Īzīrētājs izīrē īrniekam šādu dzīvojamo platību.*

Pagājušā gadsimta 70. gados Amerikā tika uzsākta kustība „*Plain English*”, kuras mērķis bija veidot lasītājam saprotamu juridisko dokumentu. Pirmie no dokumentiem, kur šāds paņēmiens tika izmantots, bija apdrošināšanas polises un aizdevumu līgumi. Mūsdienās šī iniciatīva Amerikā ir iestrādāta obligātajā mācību programmā, un lēnām arī Apvienotā Karaliste un Austrālija virzās uz šādu praksi.

Noteiktas likuma jomas, it īpaši nekustamā īpašuma terminoloģija ir piesātināta ar franču valodas vārdiem: *cestui que use, chattel, conveyance, curtesy, tenant, terture, trespass*. (Tiersma 1999, 31). Anglijas Nekustamā īpašuma likumā jūtama feodālisma ietekme, ko Anglijā ieviesa normāņi (11. gs.), kas tiek uzskatīti par angļu valodas lielākajiem ietekmētājiem un pārmaiņu ieviesējiem valodas līmenī, kas, protams, neradīja tūlītēju lingvistisko revolūciju, bet ir atstājuši acīmredzamas sekas valodā un tās gramatikā, kas pastāv vēl šodien. Normāņu iekarotājam Viljamam piederēja visa Anglija: tās iedzīvotāji pārvaldīja zemes kā īrnieki (*tenant*), nevis īpašnieki, vai kā karaļa apakšīrnieki (*sub-tenant*). Anglijā straujiem soļiem attīstījās feodālisms. Tieši Viljams un viņa pēcnācēji bija tie, kas Anglijā nodibināja vienotu likumu sistēmu, izveidojot mūsdienās zināmo Anglosakšu tiesību loku un ieviešot tā saucamās izbraukuma tiesas sēdes (*general eyre*), kas nozīmē, ka karaļa pārstāvji tika izsūtīti pa visu valsti, viņi veica ierakstus par zemi, valsts labklājību, iekasēja nodokļus un izšķīra strīdus. Laika gaitā šis process kļuva par tiesisku, nevis tikai administratīvu. Laikam ejot, šāds amata modelis izzuda, un to vietā izbraukumos devās *karaliskie tiesneši* — bīskapi, baroni, kas iemantoja iedzīvotāju cieņu. Pēc izbraukumiem viņi visi sanāca kopā, apsprieda savu pieredzi, atklājumus un lēma par iznākumiem, šādi veidojot vienotu pieeju tiesāšanai visā Anglijā (Padfield 1970, 10–11). Kā iepriekš norādīts, zemes īrētāja/nomātāja (*tenant*) saknes ir senas un pastāvo vēl mūsdienās. Lielākoties šis vārds ir sastopams tieši Anglosakšu tiesību lokā, kas ir otra lielākā tiesību sistēmu grupa, kuru pārstāv tādas valstis kā Lielbritānija, ASV (izņemot Luiziānu), Kanāda (izņemot Kvebeku), Austrālija, Jaunzēlande, Lielbritānijas bijušās kolonijas u. c.

2. Virsjēdziena *tenancy* raksturojums

Virsjēdziens *tenancy* ir atvasināts no vārda *tenant*, izmantojot aizguvuma morfēmu *-ancy* kas etimoloģiski ir franču valodas (svešvalodas) piedēklis un kam piemīt abstraktas nozīmes lietvārda pazīmes — lietvārds, kas nosauc darbību, pazīmi vai nemateriālu parādību (VPSV 2007, 79). Vārdam *tenant* ir divas homonīmas leksēmas: substantīvs (lietvārds) un verbs (darbības vārds). Kā lietvārdam, kas ir dominējošā forma terminoloģijā, tam piemīt šādas trīs nozīmes:

- 1) kāds kura īpašumā ir zeme vai mājoklis ar jebkādam nekustamā īpašuma tiesībām;
- 2) kāds, kuram pieder zeme, māja utt., ko, savukārt izīrē ilgtermiņā vai uz noteiktu laiku;
- 3) kāds, kurš apdzīvo kādu vietu.

Kā darbības vārdam — šādas divas nozīmes:

- 1) būt par īrnieku/nomnieku, it īpaši, apdzīvot, aizņemt kādu vietu;
- 2) dzīvot kaut kur (reti izmantota nozīme) (OED III, 230).

Vārdam ir arī vēl viena jēdzieniskā nozīme, kas gan nav norādīta iepriekš minētajos resursos, bet kas ir iespējama — *amata ieņemšana, piemēram, universitātes profesors*.

Enciklopēdijā *Britannica tenancy* nav sastopams, bet ir *tenant*, kam dots apraksts vārdu savienojumā *tenant farming*, kas ir lauksaimniecības sistēma, kurā zemes īpašnieki nodod savu zemi un iekārtas īrnieka/nomnieka pārvaldībā, bet īrnieks/nomnieks nodarbina sevi dažādos veidos. Nomas/īres maksa var būt daļa no saražotā, skaidrā naudā vai abu kombinācijā. Šādam saimniecības modelim ir dažādi realizēšanas veidi, tas ir plaši izplatīts Anglijā un Velsā, kā arī Taizemē un Dānijā. Šāds saimniecības veids var būt ļoti efektīvs, kā tas ir pierādīts Apvienotajā Karalistē un ASV vidējos rietumos. Pārkāpumi rodas tad, ja zemes īpašnieka pilnvaras ir pārmērīgas un īrnieki/nomnieki ir nabadzīgāki un ar zemāku sociālo statusu. Kopš Otrā pasaules kara valdības ir centušās uzlabot situāciju šādā saimniecības modelī, piemēram, samazinot nomas/īres maksu, nosakot minimālo nomas/īres laiku, kā arī saņemt atlīdzību par īrnieka/nomnieka kapitālieguldījumiem.

Virsjēdziens ir daudznozīmīgs jeb polisemantisks juridiskajā jomā atbilstoši kontekstam, tāpēc valodas lietotājam ir jābūt īpaši uzmanīgam, lai šīs nozīmes nesajauktu un zemes nomātāju nepārveidotu par zemes īpašnieku/pārvaldnieku vai otrādi.

Virsjēdziena *tenancy* hronoloģiskie pirmsākumi ir *tenance* 12. gadsimtā, *tenantia* 1200. gadā un *tenentia* 1776. gadā (OED III, 235), jau šajā laikā ir liecības par saikni ar juridisko nozari, norādot, ka tas nozīmē zemes vai nekustamā īpašuma piederību kādam ar jebkāda veida īpašumtiesībām, kā arī zeme vai nekustamais īpašums, kas ir nodots nomā vai īrē.

Daudzi angļu juridiskās valodas leksikogrāfi ir sastādījuši juridiskās skaidrojošās vārdnīcas (grāmatu formātā) Anglosakšu tiesību lokā, starp kurām ir atrodams *tenancy* jēdzieniskais skaidrojums, piemēram, *Oxford Dictionary of Law, Dictionary of Modern Legal Usage, Merriam-Webster's Dictionary of Law, Dictionary of Law, Burton's Legal Thesaur*, tostarp arī vienvalodas ekonomikas skaidrojošā vārdnīca *International Business Terms*. Tajās ir konstatēta *tenancy* jēdziena saturiskā apraksta dažādība. Par pamatu virsjēdziena un apakšjēdzienam skaidrojumam avotvalodā ir izmantota angļu juridiskās valodas skaidrojošā vārdnīca *Black's Law Dictionary*, kura pieejama jau 10. izdevumā (izdota no 1891. gada), tā ietver vairāk nekā 50 000 juridisko terminu šķirkļu. Vārdnīca tiek uzskatīta par uzticamāko juridisko terminu un definīciju avotu, kas veido saikni starp terminu un jēdzienu, avotu, lai gan jāsaaka ne visiem tālāk aprakstītajiem vārdkopterminiem tajā ir atrodami skaidrojumi un, aplūkojot vecākus izdevumus

tā ir pārdzīvojusi izmaiņas, proti, dažiem terminiem definīcijas ir saīsinātas. Darbā ir izmantots jaunākais Latvijas bibliotēkās pieejamais 9. izdevums.

Vārdnīcā *Black' Law Dictionary* jēdziens *tenancy* ir raksturots ar šādām trim nozīmēm:

- 1) zemes pārvaldīšana, to nomājot;
- 2) šādas nomas, īres laiks;
- 3) nekustamā vai personīgā īpašuma valdījums ar īpašumtiesībām, it īpaši, ja šādas īpašumtiesības pārņemtas ar dāvinājuma līgumu vai testamentu.

Ieraksts *dāvinājuma līgumu vai testamentu* norāda uz ko ļoti specifisku, tāpēc salīdzinošai analīzei un iezīmju kontrasta atzīmei ir norādīti arī jēdzieni no citām līdzīga satura, piederības vārdnīcām; dažas no tām ir pieejamas tiešsaistes formātā, kur atrodami skaidrojumi vārdkopterminiem, kas nav pieejami vārdnīcā *Black' Law Dictionary*.

Juridisko terminu vārdnīcā *Oxford Dictionary of Law* šis termins ir raksturots kā kāda, kuram pieder zeme, labuma gūšanas avots, nepieminot nekustamo īpašumu. Tāpat tiek norādīti dažādi veidi, kā iespējams nomāt vai izīrēt īpašumu.

Internetā pieejamās juridisko terminu vārdnīcās (thelawdictionary.org) *tenancy* ir skaidrots kā īrnieka/nomātāja attiecības ar zemi, kura tiek īrēta/nomāta, nepieminot nekustamo īpašumu. Savukārt, citā interneta tiešsaistes juridisko terminu vārdnīcā *tenancy* ir aprakstīts kā tiesība pastāvīgi aizņemt nekustamo īpašumu uz laika periodu, kuru var pārtraukt atbilstoši konkrētam noteikumam utt.

Šajos avotos raksturotā *tenancy* jēdzieniskā nozīmē atšķiras, kas liecina, ka daļēji mērķvalodas lietpratējs, piemēram, jurists vai tulkotājs, tiek maldināts, ja skatās tikai pēc leksikogrāfiskās atbilstības, kas nozīmē, ka tālāk jau būtu jāskatās konteksta nozīme.

Katram terminam ir konteksts, kurā tas tiek atbilstīgi iekļauts un lietots, aprakstot situāciju un piešķirot tam apzīmējumu. Visērtākais materiāls konteksta meklējumiem ir valodas korpus (krātuve), kas ir teksta analīzes materiāls — pārskatāms un tieši reprezentē vārda jēdziena nozīmi. Datorlingvistikā un korpuslingvistikā ar *korpusu* saprot rakstīta teksta vai transkribētas runas kopumu elektroniskā formā, ko izmanto valodas analīzē un aprakstā (Andronova un Andronovs 2001, 42). Termins *tenancy* meklējams mūsdienu britu nacionālajā korpusā (natcorp.ox.ac.uk) un amerikāņu angļu valodas korpusā (corpus.byu.edu/coca), kur gūstams priekšstats par sfēru, dokumentiem un nozīmi, kādā tas tiek lietots. Piemēram, britu angļu valodā ir atrodams savrups termins vai tā lietojums vārdkopā: īres līgums, zemes noma, kopīpašums, nomas laiks (dažādās grāmatā, noteikumos, likumos). Līdzīgi amerikāņu angļu valodas korpusā — īpašuma iegūšana valdījumā, ilgtermiņa noma, noma, kopīpašums (noteikumos, likumos, grāmatās). Tā kā tam ir vairākas sinonīmijas, to faktisko nozīmi var nošķirt tikai pēc konteksta, nosakot, kādā juridiskā dokumentā termins

tiek lietots. Korpus juridiskās tulkošanas nozarē ir lielisks palīgs, ja pēc tulkojumā materiāla nav skaidra tā jēdzieniskā nozīmē vai nepieciešams papildu skaidrojums, ieskaujot to konkrētā tekstā.

3. Virsjēdziena *tenancy* leksiski semantiskās paralēles latviešu valodā

Termina *tenancy* jēdziens latviešu valodā ir attiecināms uz nekustamā īpašuma jomu, kur tas varētu būt iedalāms divās atšķirīgās jēdzieniskās nozarēs: ‘nomāšana/īrēšana’ un ‘īpašuma pārvaldīšana’. Nozīmes ir uzskatāmas par diametrāli pretējām un savstarpēji nesaistītām lingvistiskā aspektā, bet saistošām no praktiskā viedokļa, kad persona, kuras pārvaldīšanā ir īpašums, to iznomā/izīrē citai juridiskai/fiziskai personai. 1937. gadā pieņemtajā un no 1992. gada atjaunotajā Latvijas Republikas Civillikuma (kas sastāv no ievada, ģimenes, mantojuma, lietu un saistību tiesību daļām) 14. nodaļā Nomas un īres līgums ir atrodami vārdi *noma* un *īre*, kas kontekstā ar vārdu līgums ir raksturoti kā *noma vai īre ir līgums, ar ko viena puse piešķir vai apsola otrai par zināmu nomas vai īres maksu kādas lietas lietošanu. Līgums, ar kuru piešķir vai apsola augļu nesējas lietas lietošanu augļu ievākšanai no tās, ir noma, bet ikviens cits lietošanas piešķiruma līgums - īre*. Jēdzieniskā struktūra iedalās divās daļēji sinonīmiskās nozīmēs, kuras nezinot, vārda izvēle var būt mulsinoša. Bieži vien vispārīgā lietojuma valodā tiek novērots, ka valodas lietotājiem nav zināšanu par to jēdzienisko nozīmi un vārdi tiek lietoti pamīšus, piemēram, visspilgtāk tas ir novērojams saistībā ar automašīnu izīrēšanas nozari, kur praktiski visos gadījumos automašīna tiek piedāvāta *nomai*, kur fiziska persona izīrē automašīnu, lai pārvietotos no viena pieturpunkta uz citu (ar starppieturām un galamērķi). Šeit nav saistības ar augļu ievākšanu, tāpēc uzskatāms, ka termins pēc Civillikumā norādītā tiek lietots pilnīgi nepareizi un neatbilstoši tā niansētajai nozīmei; pareizi būtu *auto īre*, bet šāds savienojums praktiski nav sastopams.

Lai izprastu, kāpēc ir iespējams šāds pārpratums un nozīmes pārnēsums starp vārdiem *īre* un *noma*, būtu jāaplūko to vēsturiskais lietojums latviešu valodā, to pamatiezīmes un tendences. Turklāt ir jāpatur prātā, ka daudzos gadījumos no pagātnes mantotās problēmas, piemēram, daudzu terminu paralēlformas, iespējams sekmīgi risināt tikai tad, ja zināma to nozares terminoloģijas veidošanās gaita (Baltiņš 2009, 84).

Pirmie dokumentētie ieraksti ir atrodami jau 1789. gada Stendera izdotajā *Lettisches Lexicon* latviešu - vācu daļā, kur ir minēts tikai viens no diviem aplūkojamajiem vārdiem - *noma*, kam vācu valodā dots tulkojums *Cinze, Steuer, Hausheuer* un papildus pierakstīts iespējamais vārda lietojums savienojumos *uz nomu ņemt, nomas nauda, nomas kungs*. Atskatoties vēsturē (Latvijas PSRS Mazā enciklopēdija), kā šis vārds ir lietots latviešu valodā — feodālajā laikā Latvijā, it īpaši sākot ar XVII gs. notika feodālo zemes īpašumu iznomāšana. XVII gs. Vidzemē sakarā ar zviedru valdības izdarīto muižu redukciju valsts rokās uz laiku nonāca lielākā daļa Vidzemes muižu, bet muižu agrākie valdītāji kļuva par šo muižu nomniekiem. Ar zemnieku brīvvaldības likumu (Kurzemē

1817. gadā, Vidzemē 1819. gadā) muižnieki tika atzīti par visas zemnieku zemes neierobežotiem īpašniekiem, bet zemnieki piespiedu kārtā kļuva par savu māju nomniekiem. 1919. gadā bezzemnieku interesēs izdeva dekrētu par zemes nacionalizāciju. Zemi parniecīgu nomas maksu varēja nomāt ikviens, kas vēlējās un spēja šo zemi apstrādāt.

Latviešu etimoloģijas vārdnīcā *īre* raksturota kā aizguvums no vācu valodas, un vārdu plaši lietoja viduslaiku Hanzas kuģniecībā, un jau agri tas aizgūts latviešu valodā, bet *noma* kā apvidvārds, kam sākotnējā nozīme ir 'nodeva'. Pamatā ide. **nem-*, no kā arī *ņemt*. Tās pašas cilmes senkrievu *намь, нами* 'procenti, uzvija', kas figurē Novgorodas 11.–13. gs., dokumentos (tāšu rakstos). 14.–15. gs. dokumentā *дау .. изо нама* 'dod nomā' (kur *изо* 'par'), tātad konstatējama vārda nozīmes maiņa tāpat kā latviešu valodā. Ir redzama tieša vācu un krievu valodas ietekme uz šo vārdu lietojumu, nozīmi latviešu valodā, bet pretēji vārdnīcā norādītajam, ka *īre* ir aizguvums no vācu valodas, Stenders to nav norādījis, bet izmantojis leksisko dialektismu, kas radies no senkrievu valodas. Turklāt vēsturiski Rietumlatvijā vārdu *noma* aizstāj aizguvumi *īre, rente*, un 17.–19. gs. šo mantoto vārdu pazina galvenokārt Zemgalē un Kurzemē, bet ar 19. gs. likumu tulkojumiem (galvenokārt A. Stērstes redakcijā), vārds *noma* kļuva par visā latviešu valodā lietojamu terminu. Šajā laika posmā parādās vārds *rente*, kas arī minēts Stendera vārdnīcā ar tulkojumu vācu valodā *Miethe, Pacht, Urrende* un vārdkopa *rentes kungs*. Etimoloģijas vārdnīcas ieraksts liecina, ka *rente* ir aizguvums no vācu valodas, kas savukārt cēlies no senfranču *rente* 'ienākumi, peļņa'. Latviešu valodā aizguvums minēts 17. gs. Reģistrēta paralēlforma *arendē*, kam vēsturiskās saknes meklējamas no 1784. gada ar nozīmi — Krievijā kaut kam dota lietošanā muiža. Dažādos leksikogrāfiskos materiālos tam ir norāde skatīt šķirkli *rente, noma*. Šis vārds mūsdienā latviešu valodā nav aktīvs.

Kaut gan Latviešu konversācijas vārdnīcas (LKV) 18. sējumā ir ietverts vārds *rente*, kam norādīta jau iepriekš etimoloģijas vārdnīcā dotais franču *rente*, kas savukārt radies no latīņu *rendere* (atdot atpakaļ, samaksāt) un tālāk seko skaidrojums, ka *rente ir ienākums, kuru bez kāda darba saņem mantas īpašnieks par savas mantas nodevumu citas personas lietošanai, patiesībā līdz 1940. gadam, šis vārds Latvijas teritorijā tika lietots ar nozīmi zemes rente, kad viens zemes īpašnieks, lai iegūtu lielāku apsaimniekojamo platību, slēdz nomas līgumu ar citu zemes īpašnieku* (ESV, 165). Lai gan CL *rente* nav minēta, tā ir norādīta Terminu skaidrojošā vārdnīcā Civilttiesībām (2011) ar identisku Konversācijas vārdnīcas definīciju. Mūsdienās vārds ir ieguvis savu nozīmi, un noteikti nav sinonīmiski pielīdzināms vārdam *īre*, ar ko kopā tas minēts kā *nomas* aizstājējs.

2000. gada Juridisko terminu vārdnīcā (latviešu-angļu, angļu- latviešu) *rente (rent, tenancy)* – jebkurš ienākums, ko regulāri saņem, no saimnieciskā viedokļa lietderīgs, ienesīgs, izdevīgs. Definīcija būtu saprotama, bet treknrakstā

iezīmētais no tulkojumiem angļu valodā ir nepareizs, jo pilnībā neatbilst jēdzienam, kas noskaidrots iepriekš.

LKV 7. sējumā, kas ir publicēts pirms Civillikuma pieņemšanas 1937. gadā, ir vārds *īre* ar skaidrojumu: attiecināma uz *telpu*. Noteikumi par īri atrodami vispārējos civillikumos (LcL. 4025-4130. p.). Stiprāk aizsargājot īrnieku intereses, izdod Likumu par telpu īri (1924. gads). Šeit gan ir runa tikai un vienīgi par telpu īri, bet jau 1937. gada Civillikumā parādās nozīmes dalījums *īrei* un *nomai*, un šeit jau *īri* attiecina uz jebkuras lietas lietošanu.

1937. gadā, vienlaikus ar Civillikuma stāšanos spēkā, iznāk LKV 15. sējums, kas ietver *nomas* skaidrojumu. Šķirkļi patiesībā ir *noma-īre* (latīņu *location conductio*), un *nomas-īres* līgums pieder pie līgumiem, kas vērsti uz svešas lietas lietošanu; pie tiem pieskaita vēl patapinājumu. Un tālāk seko jau Civillikumā iekļautais skaidrojums par nomu kā piemērojumu gadījumos, kad lietu dod augļu ņemšanai, bet īri — kad kādai citai lietošanai.

Visi trīs vārdi ir sastopami arī Kārļa Mīlenbaha sastādītajā Latviešu valodas vārdnīcā, kur 1923.–1925. gadā izdotajā I sējumā ir iekļauts šķirkļis *īre* (*die Miete; uz īres dzīvot, zur Miete wohnen*), 1925.–1927. gadā izdotajā II sējumā atrodams šķirkļis *nuōma* (*die Pacht, Miete, die Abgabe, nuōmas nauda*), savukārt 1927.–1929. gadā izdotajā III sējumā ir šķirkļis *rente* ar šādām trim atdalītām nozīmēm: 1) *rente* (*die Arrende, Pacht, Miete, Rente, uz renti ņemt, uz renti izduot (izrentēt), rentes kungs*); 2) *rente* (*die Reihe, der Streifen, die Linie, zaldāti gāja visi rentē*); 3) *rente* (*Herzschlag vom Vieh N., nicht bekannt*). Redzams, ka šeit tulkojumam vācu valodā visiem trim vārdiem ir pieejams viens kopīgs vārds *die Miete*, kas liecina, ka vācu valodā šim vārdam vēsturiski ir iespējama plašāka jēdzieniskā struktūra, kas kaut kādā mērā var mijiedarboties latviešu valodā tieši īpašuma īrēšanas/nomāšanas nozīmē, kas ir atstājis savu ietekmi uz to, kā vārdi *īre*, *noma* un *rente* ir lietoti latviešu valodā iepriekšējos gadsimtos.

Vārdi *īre* un *noma* nekādā gadījumā nav uzskatāmi par sinonīmiem, bet gan daļējiem/relatīviem sinonīmiem, kam ir vienāda lietojuma nozare ar būtiskām atšķirīgām iezīmēm, tāpēc uzskatāms, ka 2012. gadā izdotajā Latviešu valodas sinonīmu vārdnīcā šķirklim *noma* nebūtu vēlams norādīt sinonīmu *rente*, jo vārdu *rente* nevar attiecināt uz *īri* un *nomu*, savukārt *īrei* un *nomai* būtu nepieciešama skaidrojoša piezīme vai vismaz atsauce uz atbilstīgu skaidrojošo avotu. Kā norāda vārdnīcas redakcija, šis izdevums nav uzskatāms par sinonīmas materiālu krājumu, bet gan tikai par palīgavotu visiem, kas vēlētos kuplināt savus izteiksmes līdzekļus. Tomēr ir vērts piebilst, ka šāds vārdnīcas dotumu raksturojums ir pārāk neskaidrs un neizprotams, jo nosaukums ir sinonīmu vārdnīca, un tās lietotāji ne vienmēr izlasīs ievadā norādīto frāzi, ko pat varētu saukt par atkāpi vai atrunu.

Kā redzams, informācijas apjoms un precizitāte starp dažādiem minētajiem leksikogrāfiskajiem avotiem atšķiras. Ir aizdomas par leksikogrāfu un terminologu konsultāciju trūkumu, un ieskats jau esošās vārdnīcās vai arī iepriekš

izdotās vārdnīcas ir uzskatīts par nevajadzīgu. Tam varētu vilkt paralēlas ar Baltiņa (2009, 83) teikto rakstā par latviešu terminoloģijas saskaņošanas principiem līdz 1918. gadam, kad sistēmiska terminrade bija iespējama tikai dažās nozarēs, turklāt lielākoties tas nebija saskaņots vairāku speciālistu viedoklis, bet vienas personas redzējums; šāds modelis iezīmējas arī šo terminu nekonsekventajā lietojumā jau izdotajās latviešu valodas vārdnīcās pēc šī gada līdz pat mūsdienām.

Otrā vārda *tenancy* nozīme varētu būt nekustamā vai personīgā īpašuma valdījums ar īpašumtiesībām un arī ir attiecināma uz nekustamo īpašumu jomu. Nozīme šeit varētu diferencēties, gan apzīmējot *īpašumu*, gan *valdījumu* Latvijas tiesību sistēmā, un vārds varētu būt sarežģīti tulkojams gan vārda, gan vārdkopu līmenī. CL 927. pantā definēts — *īpašums ir pilnīgas varas tiesība par lietu, t. i. tiesība valdīt un lietot to, iegūt no tās visus iespējamus labumus, ar to rīkoties un noteiktā kārtā atprasīt to atpakaļ no katras trešās personas ar īpašuma prasību, savukārt valdījums — tiesībām atbilstoša faktiskā vara.*

1998. gadā izdotajā Juridiski terminoloģiskajā, skaidrojošā vārdnīcā juristiem iesācējiem *valdījums – faktiskā vara pār lietu, kas dod iespēju tās turētājam iedarboties uz lietu.*

2009. gadā izdotajā Juridisko terminu vārdnīcā *valdījums (possession) – kādas personas faktiskā vara pār lietu, turklāt šī persona izrāda gribu rīkoties ar to līdzīgi īpašniekam.*

2011. gadā izdotajā Terminu skaidrojošā vārdnīcā civiltiesībās *valdījums – tiesībām atbilstoša uz valdītāja gribu balstīta faktiskā vara pār ķermenisku vai bezķermenisku lietu; valdījums ir arī īpašuma tiesības sastāvdaļa tiesiskā varā par lietu.*

Kā redzams, 3 minētajās definīcijās iezīmes ir diezgan līdzīgas un faktiski pēc jēdzieniskā raksturojuma, šķiet, ka par pamatu ir ņemts Civillikums. Šis gan ir vārds ar ieskaitu nozīmi noteiktā kontekstā, jo vārds nav atrodamas Etimoloģijas vārdnīcā, Latviešu konversācijas vārdnīcā, sinonīmu vārdnīcā, Latviešu valodas vārdnīcā. Ir daži šķirķļu ieraksti par darbības vārdu *valdīt*, bet arī tam nozīme dalās, vistuvākā no tām ir Etimoloģijas vārdnīcā norādītā par tā asociāciju ar lietuviešu vārdu *valdyti*, tas pats senprūšu *waldūns* ‘mantinieks’, ar saknes *e* lietuviešu apvidvārdu *veldeti* ‘mantot, pārņemt īpašumā, ‘valdīt’. Šis vārds ir raksturojams kā terminoloģizēts juridiskajai nozarei.

2001. gadā izdotajā Juridiski terminoloģiskā, skaidrojošajā vārdnīcā *valdījums* raksturots šādi: *tiesību subjekta (fiziskas vai juridiskas personas) valdījums pār lietu (mantu), kas ir nostiprināts ar likumu, ir viens no īpašnieka tiesīgajiem veidiem. Par likumīgu (titula) valdītāju var arī nebūt lietas (mantas) īpašnieks, bet — īpašuma īrnieks uz mantas nomas līguma pamata, personai, kurai manta ir nodota uz mantas bezatlīdzības līguma pamata, ķīlas turētājs, pārvadātājs — attiecībā uz lietām, kas ir nodotas transportēšanai, mantas glabātājs, komisnārs u.c.* Šī definīcija ir plašāka un sniedz precīzāku

skaidrojumu, bet treknrakstā iezīmētais norāda uz *īres/nomas* terminoloģijas sajaukumu.

Latviešu valodā vārdu nozīmju atšķirīgums ir vērojams ne tikai vārdnīcās, bet arī to dzīvās valodas lietojumā ikdienā (iepriekš minēto *auto nomu*), tāpēc, lai iezīmētu, kā vārdi ir lietoti, ir jāieskatās Latviešu valodas korpusā, līdzīgi kā darīts ar angļu virsjēdzienu. No pagājušā gadsimta 90. gadiem ir bijuši centieni apkopot valodas resursus elektroniski, digitalizējot tos LU Matemātikas un informātikas institūtā (MII). Vēl liels darbs jāiegulda, lai izveidotu tekstu korpusus dažādās jomās, bet latviešu valoda noteikti nevēlas uz sevi attiecināt otro Gūtenberga efektu, kas skars valodas, kurām laikus netiks nodrošināta lietošana datoros. 2005. gadā LU MII pēc Valsts valodas centra konkursa izstrādāja latviešu valodas korpusa koncepciju. Atbilstoši izstrādātajai koncepcijai MII sagatavoja 1 milj. vārdlietojumu lielu līdzsvarotu mūsdienu korpusu ar metadatiem, ietverot tajā latviešu valodas tekstus no 1991. gada līdz 2008. gadam (Andronova, Andronovs 2011, 43). Šobrīd jau ir pieejami vairāki MII veidotie korpusi mājas lapā www.korpuss.lv, lejupielādējot platformu „Bonito”. Jāsaka gan, ka juridisko tekstu daļa ir aptuveni 8%, tāpēc ieskats tieši juridisko dokumentu jomā nebūs pilnvērtīgs. Ierakstot *īre*, iegūstam 6 rezultātus, kas visi ir, iespējams, no periodikas (55%) vai citiem tekstiem (5%). Latviski, protams, ir jāņem vērā gramatiskā konstrukcija locījumu sistēmā, kas ierobežo iegūto rezultātu skaitu uz vienu locījumu un pagarina laiku, kas nepieciešams vārda konteksta apskatei korpusā. Arī *noma* nominatīvā parādās tikai un vienīgi pie *īres* minētajos tekstu veidos; līdzīgi ir ar abu vārdu locījumiem. Jau iepriekš izkristalizējot *valdījuma* piederību juridiskajai jomai, šis vārds noteikti ir no trim interesantākais aplūkojamais objekts, proti, vai tas ir iekļauts vispār un kādos dokumentos. Nominatīvā gan tas nav atrodams, bet citos locījumos ir pieejams teikumos, kas jau pēc pirmajām asociācijām norāda uz juridisku dokumentu. Izmantojot tīmekļa meklēšanas iespējas, konstatēts, ka korpusa materiāls *valdījuma* iekļaušanai kontekstā ir Valsts pārvaldes iekārtas likums. Lai akadēmiski analizētu vārdu sastopamību gan statistikā, gan kontekstā noteiktā specializētā lietojuma valodā, šis korpus vēl nav pietiekami apjomīgs un pašlaik nav finansiālu un tehnisku iespēju izveidot pietiekami lielu un līdzsvarotu korpusu, kas turklāt papildinātos ar jauniem un ne tik jauniem, bet no tekstu tipoloģijas aspekta nepieciešamiem, tekstiem (Baldunčiks 2015, 11).

4. Virstermina *tenancy* un tā apakšterminu raksturojums un atbilstes mērķvalodā

Noskaidrojot virsjēdziena termina *tenancy* jēdzienisko nozīmi angļu valodā, konstatējot tā polisēmiskumu un atrodot jēdzienu atbilstības latviešu valodā, ir jāaplūko *tenancy* un tā apakšterminu pieejamība Latvijā izdotajos leksikogrāfiskajos avotos, vai tā iekļaušana divvalodu vārdnīcās laika gaitā ir nemainīga, vai nav sastopamas lakūnas tieši jēdzienu sistēmā.

Ir dažādi veidi, kā izstrādāt vārdnīcas un specializēties terminradē konkrētā jomā: viena speciālistu grupa skaita konkrēta vārda lietojuma biežumu, citi kā nozares speciālisti apkopo tos konkrētās nozares vārdus un vārdkopas, ko viņi uzskata par saistošiem nozares specifiskajai vārdnīcai. Virsjēdziena termina *tenancy* apakšterminu apkopošanai ir izmantots otrs minētais variants, un termini ir ekscerpēti no juridiskajām vārdnīcām avotvalodā, uzskatot terminu grupu par saistošu tagad un iespējami nākotnē juridiskajai nozarei Latvijas tiesību lokā.

Vispārpieņemts uzskats, ka terminradē izmanto pamatkritēriju kopumu: atbilstība valodas normām, sistēmiskums, īsums, labskanība, precizitāte, neatkarība no konteksta, viennozīmīgums, caurskatāmība, atvasināšanas iespējas, u. c., taču ir labi zināms, ka tos visus savienot viena jēdziena apzīmēšanai parasti nav iespējams (Veisbergs 2010, 84). Tāpēc dažiem principiem ir jādod priekšroka. Līdz ar to turpmāk vispirms tiek pārbaudīti jau esošie tulkojumi, apstiprināta vai noraidīta to piemērotība, kā arī tiek meklēta un piedāvāta apakšterminu atbilstība mērķvalodā.

5. Virstermins *tenancy* angļu-latviešu/latviešu-angļu vārdnīcās

Jebkuras specializētās leksikogrāfijas pamatā ir vispārīgā leksikogrāfija, no kuras ir pārņemti vārdi, respektīvi, termini, kas pielāgoti apzīmējumiem specializētajā valodā. Ir diezgan grūti un dažbrīd neiespējami novilkt robežu starp juridiskajiem terminiem un vispārīga rakstura terminiem. Lai izprastu, kā latviešu leksikogrāfi ir izvēlējušies/neizvēlējušies iekļaut terminu *tenancy* angļu-latviešu vārdnīcās, noteikti ir vērts atskatīties, kāda tipa vārdnīcās tas ir iekļauts, vai vārdnīcas izvēlei, kur meklēt terminu, ir nozīme.

Vārdnīcas un to leksiski semantiskais līdzsvars ir maz pētīta joma latviešu valodniecībā. Vairumam izdoto vārdnīcu ir nozīme, kur var smelties informāciju par vārdu kādreizējo tulkojumu un jēdzienisko piešķirumu (visdrīzāk tieši akadēmiķiem pētniecības darbā). Maz ticams, ka tulkotājs vai interesents ieskatīsies pagājušā gadsimta pirmās puses vārdnīcā, lai noskaidrotu vārda tulkojumu mērķvalodā; parasti cenšas atrast jaunāko divvalodu vārdnīcu, kas ir tikai pašsaprotami, jo jaunākais resurss atspoguļo aktuālāko dzīvās valodas informāciju; bet arī šajā ziņā ir jābūt uzmanīgam un sākotnēji jānoskaidro resursa uzticamība.

Divvalodu vārdnīcās ir sniegti avotvalodas leksēmu ekvivalenti mērķvalodā. Vairumā gadījumu ierakstam ir ierobežots informācijas apjoms un tas ietver garu vārdu virkni bez informācijas par atšķirībām starp ekvivalentiem un neatbilstības pakāpi attiecībā uz avotvalodas jēdzieniem (*Biel* 2008, 25). Vārdnīcām ir liela nozīme vārdu izvēlē - valodas lietotāji izmanto vārdnīcas kā uzticamus avotus, uz ko balstīt savu izvēli, tāpēc uzskatīt, ka vēsturiski vārdnīcas iekļautajiem tulkojumiem, definīcijām, ir maza nozīme būtu nepareizi, jo tas ir atstājis sekas uz to, kādus dokumentus ir saņēmuši lasītāji, uz to kāda ir bijusi citu leksikogrāfu ietekmēšanās no iepriekšējiem vārdnīcu resursiem. Sakārtojot

vārdnīcas hronoloģiskā secība pēc izdošanas gada (augošā secība), var ieskatīties termina semantikas attīstībā. Daudzas pagājušā gadsimta vārdnīcas mūsdienās ir palikušas vai nu publiski pieejamās krātuvēs, vai personīgā lietojumā.

Vecākā angļu-latviešu divvalodu vārdnīca ir 1924. gadā izdotā Angļu-latvju vārdnīca, kurā termina *tenancy* piedāvātais tulkojums ir *nomājums*. Tulkojums nav atrodams mūsdienu skaidrojošās vārdnīcās un dzīvās valodas lietojumā, tāpēc uzskatāms par vairs nelietotu, pieņemot, ka J. Dravnieka piedāvātais jaunvārds nav nostiprinājies valodā. Civillikumā ir atrodams tikai *iznomājums*, kas ir attiecināms uz lietu nomu.

1931. gadā izdotajā Angliski-latviskajā vārdnīcā ir šāds reģistrējums: *tenancy pagaidu piederums, rentes jeb nomāta (māja, zeme)*. Civillikuma trešās daļas Lietu tiesības pirmās nodaļas Dažādas lietu šķiras Pirmajā apakšnodaļā Lietas un lietu kopības vispār IV panta nosaukums ir Piederumi, kur piederums tiek apzīmēts kā blakus lieta, kurai ir piederība galvenajai lietai, bet kā redzams vārdnīcā iekavās ir norādīta māja vai zeme, kas apzīmē galveno lietu, tāpēc tulkojums nav uzskatāms par pareizu.

Abas iepriekš minētās vārdnīcas ir izdotas pirms Civillikuma pieņemšanas, kas noteikti ir atstājis ietekmi uz vārdu atbilstmju meklējumiem.

1940. gada Praktiskajā angļu-latviešu vārdnīcā *tenancy* ir tulkots kā *turēšana nomā, nomas laika ilgums, amata turēšana*. Pirmās divas nozīmes ir attiecināmas uz juridisko jomu un būtu uzskatāmas par pareizām, ja vien neņemtu vērā, ka 1937. gadā ir iznācis Civillikums, kur ir nošķirti *īres* un *nomas* jēdzieni. *Amata turēšana* ir iespējams tulkojums vispārīgā lietojuma leksikā (jāsecina, ka šī ir vienīgā vārdnīca, kur šāds tulkojums ir atrodams).

1962. gadā izdotajā Angļu-latviešu vārdnīcā un 1989. gadā izdotajā Angļu-latviešu vārdnīcā *tenancy* vispār nav minēts. Savukārt Latviešu-angļu vārdnīcā (otra vārdnīcas daļa) nav atrodams vārds *noma*, nedz *rente*, vienīgais no trim pieejamajiem ir *īre*, kam dots tulkojums *renting*.

1994. gadā izdotajā Latviešu-angļu-latviešu juridisko terminu vārdnīcā *tenancy* ir *noma, īre; īslaicīga nomas maksa*. Šeit interesi pievērš vārds *īslaicīga* — iepriekš pētījumā nav izdevies gūt apstiprinājumu, ka kādam no šiem vārdiem būtu jēdzienā ietverts ilgums.

2006. gadā izdotajā Angļu-latviešu vārdnīcā juridisko tekstu tulkotājiem *tenancy* atsevišķi vispār nav norādīts, bet gan vārdu savienojumā *tenancy agreement* – īres līgums, kas iekļauj nozīmi konkrētā lietas došanas veidā.

2008. gadā izdotajā Juridisko terminu vārdnīcā, kas ir paredzēta tieši speciālistiem, kuri savā darbā saskaras ar angļu un amerikāņu juridisko literatūru, kā pirmais šķirkļis ir norādīts pavisam cits vārds, kas nav sastopams nevienā citā vārdnīcā — *valdījums* (piemēram, nekustamā īpašuma), kam seko nozīmes: *valdījums ar nomnieka tiesībām, noma, telpu īre, nomas laiks, nomāts īpašums*. Šo varētu saukt par nesakārtotu vārdu virkni tulkojumā, jo *tenancy* piešķirtas daudzas nozīmes latviešu valodā, kas tomēr būtu sakārtojamas pēc piederības, analogijas un loģikas principiem.

2013. gadā izdotajā (jaunākais izdevums) Angļu-latviešu vārdnīcā, kas uzskatāma par visbiežāk lietoto vispārīgā lietojuma vārdnīcu, ir atrodamas šādas nozīmes: 1) nomāšana, 2) noma, rente, 3) nomas termiņš, 4) nomāts īpašums. Jāsecina, ka nozīmes ir diezgan pretējas un apzīmē vairākus jēdzienus, kas savukārt neprecīzi atbilst angļu valodas jēdzienam.

Tiešsaistes vārdnīcas, kas mūsdienās ir ērts lietojums ātrai šķirkļu pārskatīšanai, akadēmiskajā terminu datubāzē *AkadTerm* šāds šķirklis vispār nav atrodamas, bet Letonikā tika atrasts tās pašas angļu-latviešu literārās valodas vārdnīcas nozīmes.

Apzinot Valsts valodas centra terminu datubāzi, konstatēts, ka tajā ir gan pieejams tulkojums terminam *tenancy* — *noma, īre* (nozare: *likumdošana, tiesību akti*), *valdījums, valdījums uz nomas līguma pamata, nomāšana, īslaicīga noma, īslaicīga īre*, gan vairākiem tā apakšjēdzieniem (skatīt tālāk). Vairākiem šķirkļiem kā nozare ir norādīta lauksaimniecība (kas gan ir pamatoti, ņemot vērā vēsturisko avotvalodas un mērķvalodas jēdziena lietojumu), tikai pēc noklikšķināšanas uz saites *Aplūkot pilnu šķirkli* ir atrodamas skaidrojums, ka terminu avots ir Lauksaimniecības terminu vārdnīca, kas izveidota pēc Tulkošanas un terminoloģijas centra tulkotajiem ES tiesību aktiem lauksaimniecībā, bet tālāk seko komentārs par to, ka šajā vārdnīcā piedāvātās latviešu terminu atbilstmes var būt novecojušas. Precīzākās latviešu terminu atbilstmes lūdzam skatīt Augu aizsardzības, Augkopības, Lopkopības un veterinārijas un Zivsaimniecības terminoloģijas darba grupās akceptēto terminu krājumos. Pēc šo krājumu izskatīšanas gan netiek atrasts apstiprināts termins *tenancy* vai tā apakštermini. Pēc konsultācijām Valsts valodas centrā ir gūts apstiprinājums, ka neviens no terminiem nav apstiprināts darba grupā, līdz ar to tulkojumu „liktenis” nav izlemts, un šie tulkojumi ir uzskatāmi par informatīviem.

Vārdnīcas uzrāda acīmredzamu šī termina tulkojuma metamorfozi gadu desmitu laikā, katram no tiem piemērojot lingvistiski jēdzieniskās niansas. Protams, par ietekmi uz šādu tulkojumu izvēli mūsdienās var tikai diskutēt, bet daži no iespējamajiem iemesliem ir dzīvās valodas lietojums, sociālekonomiskie apstākļi, vēlme izteikties īsāk, kas visvairāk ietekmē valodu. Pastāv daudzas paralēlformas, kas ne visas ir dzīvotspējīgas valodas praksē, un ir redzama vairāku formu izzušana mūsdienās. To varētu raksturot arī ar valodas dinamiku, kas tieši atspoguļojas leksikā. Gadsimtu griezumā (no Stendera vārdnīcas līdz jaunākajai angļu-latviešu vārdnīcai) valodas iekšējā rekonstrukcija ir bijusi niecīga, jo vārds *noma* ir saglabājis nozīmi un aktivitāti valodā, tāpēc latviešu valodā šim vārdam var piešķirt semantiskās dominantes statusu.

Viena un tā paša vārda atšķirīgais tulkojums dažādos leksikogrāfiskos avotos rada problēmas tulkotājiem pareizā varianta izvēlē, kas nozīmē, ka gadsimta laikā tulkotajos dokumentos ir dažādi vārda *tenancy* tulkojumi atbilstoši tam, kādu resursu tulkotājs ir izmantojis. Tā kā vārdnīcās precīza nozīme, kas būtu piemērojama *īrei* un *nomai* latviešu valodā, gan nav izdalīta, ieteikums būtu

tomēr turpmāk divvalodu vārdnīcās norādīt, uz ko attiecas abi šie termini, lai lietotājam būtu izprotams, kāds jēdziens ir jāpiemēro konkrētajam apstrādājamajam tekstam. Lietotājs nevar vienprātīgi paļauties uz vienu vārdnīcu, bet, lietojot vairākas no iepriekš minētajām, var apmulst par termina pareizību kā tādu. Uz šādu secinājumu arī virza aplūkotās latviešu-angļu valodas vārdnīcas, kur *nomai* un *īrei* ir atrodami atšķirīgi tulkojumi. Arī šeit vārdnīcas ir mēģināts sakārtot hronoloģiskā secībā, tostarp iekļaujot tieši vēsturiskās juridiskās vārdnīcas latviešu-vācu-krievu valodā, uzrādot tikai latviski iekļautos šķirkļus un to vārdu savienojumus, lai tādējādi iezīmētu šo vārdu iekļaušanas nozīmību un iespējamās variācijas savienojumos.

1942. gadā izdotajā Juridiskās terminoloģijas vārdnīcā (latviski-vāciski-krieviskā daļa, vāciski-latviskā daļa) latviski ir minēti vārdi *īre* (un vārdkopas *īres līgums*, *īres maksa*, *īres valde*), *noma* (un vārdkopas *nomas ienesība*, *nomas līgums*, *nomaksas maksa*) un *rente*.

1962. gadā izdotajā Latviešu-angļu vārdnīcā, *īre* tulkota kā *hire*; (*par ilgāku laiku*) *rent*; (*uz noteiktu laiku*) *lease*; *noma* tulkota kā *lease*, *hire*, *rent*, savukārt *rente* kā *rent*. Šajā vārdnīcā ir arī atrodams termins *valdījums*, kam klāt norādīts *jur.* un sniegts tulkojums *tenure*, kas ir neapšaubāms Anglosakšu tiesību loka pārstāvis un nozīmē darbību vai faktu, kad kāds pārvalda īrētu/nomātu īpašumu, zemi, māju, dzīvokli — it īpaši saistoši angļu likumiem) (*OED*). Secināms, ka valdījums latviski ir uztverts par procesu/darbību, nevis fakta konstatējumu.

1970. gadā izdotajā Juridisko terminu vārdnīcā (latviski-krieviski un krieviski latviski) latviski ir minēti vārdi *īre* (un vārdkopas *dzīvojamās telpas īre* un *mantas īre*), *noma*, arī *nomāšana*, *rentēšana* (un vārdkopas *teritorijas noma*, *zemes noma*), savukārt šķirklis *rente* nav atrodams, tā vietā *rentēšana* ar atsauci uz *noma*.

1994. gada Latviešu-angļu-latviešu juridisko terminu vārdnīcā ir šādi šķirklju ieraksti: 1) *īre* – *rent*; 2) *noma* – *rent*; *lease*; 3) *noma*, *īre*, *īslaicīga* - — *tenancy*. Jau iepriekš aplūkots, ka šīs pašas vārdnīcas angļu-latviešu daļā ir tāds pats sastatījums.

1994. gada Latviešu-angļu-latviešu juridisko terminu vārdnīcā *valdījums* kā savrups atsevišķs šķirklis nav atrodams, bet gan tikai kā daļa no vārdkopstermina, piemēram, *valdījums*; *faktiskais* – *actual possession*.

1998. gada Juridiski terminoloģiskā, skaidrojošā vārdnīcā juristiem iesācējiem *noma* un *īre* ir iedalīta vienā šķirklī ar tulkojumu angļu valodā *lease*, *hire* un definējumu, kas ir CL skaidrojuma par *īri* un *nomu* citāts.

2000. gada Juridisko terminu vārdnīcā (latviešu-angļu, angļu- latviešu) *noma* (*lease*, *rent*, *hire*) un *īre* (*hire*, *rent*) un definējumu, kas ir CL skaidrojuma par *īri* un *nomu* citāts.

2010. gadā izdotajā Latviešu-angļu vārdnīcā *noma* ir *lease*, *hire*, *rent*, *rental*, *nomas līgums* – *lease agreement*, *noma ar izpirkuma tiesībām* — *lease-to-buy*, *lease-buy-out*, *auto noma- a car hire form*, *car rental*, bet *īre* ir *hire*;

(ilgāku laiku) *rent*; (uz noteiktu laiku) *lease*, *īres līgums* – *rental agreement*, *rent* – *trent*, starp tiem *tenancy* nav atrodams.

2009. gada Juridisko terminu vārdnīcā (angļu-latviešu, latviešu angļu) ir *īre* (*hire, rent*) — *noma* (*lease, rent, hire*) un *rente* (*rent, tenancy*), un definējumu, kas ir CL skaidrojuma par *īri* un *nomu* citāts.

2006. gada latviešu valodas vārdnīcā: *noma* – 1) *lietošana par maksu pēc līguma*, 2) *lietošanas maksa, īre – dzīvojamo telpu, arī priekšmetu iegūšana lietošanā (par maksu); atlīdzība, samaksa par telpu, arī priekšmetu lietošanu*. Šeit acīmredzami sākotnējā nozīme Latviešu konversācijas vārdnīcā un CL nav paturēta un ir vispārināta.

2010. gada latviešu-angļu vārdnīcā *valdījums* ir pārtulkots kā *tenure* un *possession* ar piezīmi juridisks termins.

Hronoloģiskā secībā ir iespēja aplūkot *īres, nomas, rentes* tulkojumu angļu valodā, tāpat dažādus vārdnīcu piedāvātos vārdkopterminus, kas ir diezgan daudz, bet reti ar atkārtotām pazīmēm. Par vienu no neveiksmīgākajiem ir uzskatāms *nomaksas maksa* — divi vienas saknes vārdi, kur pirmajam ir tikai pievienots priedēklis. Kopējā iezīme, definējot *īri* un *nomu*, ir atsauce uz CL, kas ir pozitīva iezīme starp šo vārdnīcu leksikogrāfiem. Tāpat acīmredzama kopīgā iezīme ir atpakaļtulkojums *lease, rent, hire*, kas ir izskaidrojums ar piederību tieši Kontinentālo tiesību lokam, kur šie vārdi ir bieži un aktīvi lietoti angļu valodā. Vietām *rente* un *īre* tulkoti vienādi ar *rent*, bet jau iepriekš izkristalizēts, ka tie ir jēdzieniski dažādas nozīmes vārdi. Arī šeit (tāpat kā iepriekšējos vārdnīcu apskatos) ir novērots *valdījuma* tulkojums *tenure*, kas nav uzskatāms par precīzu, ja uz *valdījumu* neskatās kā uz procesu, bet fakta konstatējumu. 2010. gada vārdnīcā minētais *auto noma* vēlreiz apliecina šī vārdu savienojuma spēku dzīvajā valodā.

6. Apakšterminu raksturojums un to atbilstes mērķvalodā

Papildus virsterminam tiek ekscerpēti apakštermini, kas ir jēdzieniski saistīti ar virsjēdziena terminu *tenancy*. Apakšjēdzieni acīmredzami pārmanto virsjēdziena funkcionalitāti un iezīmes gan avotvalodas, gan mērķvalodas semantiskajā laukā. Ekscerpēšanai tiek izmantotas angļu valodas juridiskās skaidrojošās vārdnīcas un tiešsaistes juridiskās skaidrojošās vārdnīcas, apkopojot terminus un vārdkopterminus, kam, iespējams, jau ir ekvivalenti mērķvalodā, kas pieder konkrētajam virsjēdziena un apakšjēdzieniem iedalījumam vai kas varētu būt noderīgi turpmāk, jau laikus apzinot iespējamās jaunu tiesību aktu iestrādes. Daudzu ekscerpēto terminu un vārdkopterminu tulkojumi nav atrodami vārdnīcās latviešu valodā, bet tas nenozīmē, ka tiem nav iespējams rast atbilstes.

Tālāk minētajos piemērus, gan izzūd *valdījuma* kā latviskās nozīmes atbilstes, jo Latvijas tiesību sistēmā pēc jēdzieniskā relatīvisma tam ir pielīdzināms vārds *īpašums*. Tas izriet no valodniecības principa, ka jēdzienu netulko, bet meklē tam ekvivalentu mērķvalodā, panākot jēdzienisko identitāti.

Pirmajā grupā tieši aiz *tenancy* ierindojamais termins ir *cotenancy* (arī *cotenancy*), kas raksturots kā stāvoklis, kad vairāk nekā vienai personai ir īpašumtiesības uz nekustamo īpašumu (*dictionarylaw.com*), kam latviskā atbilde būtu divkomponentu saliktenis *kopīpašums* un kas Juridisko terminu vārdnīcā definēts šādi: tas izveidojas no tiesības, kas ir īpašuma tiesība, kura pieder uz vienu un to pašu nedalītu lietu vairākām personām tikai domājamās daļās, piemēram, 1/2, 1/3, 1/5, sadalīts ir šīs tiesības saturs, piemēram, lietas vērtība. Ja lieta pieder vairākām personām un katrai no tām ir sava noteikta reālā daļa, šāda daļa ir katra atsevišķa dalībnieka pastāvīgs īpašuma priekšmets (CL 1067. p. (Juridisko terminu vārdnīca). Savukārt Civiltiesību terminu skaidrojošā vārdnīca sniedz īsu definīciju, apkopojot Konversācijas vārdnīcā izklāstīto *kopīpašuma* definējumu — *ar to saprotams tāds vairāku personu īpašums uz vienu un to pašu lietu, kā rezultātā katram kopīpašniekam ir kvalitatīvi līdzīgs tiesiskais stāvoklis attiecībā pret kopējo lietu. Kopīpašumā katram kopīpašniekam pieder domājamā daļa (LKV, 9. sēj. 17453. sleja)*. Likuma par nekustamā īpašuma nodokli 2. panta Nekustamā īpašuma nodokļa maksātāji 4. punkta semantiskais vārdu lietojums nav izprotams, pamīšus lietojot gan *kopvaldījums*, gan *kopīpašums* — *...kas uz kopīpašuma tiesību pamata pieder vairākām personām vai atrodas kopvaldījumā, maksā katrs kopīpašnieks (kopvaldītājs) atbilstoši savai domājamai daļai kopīpašumā (kopvaldījumā)*. Nav izprotams, kāpēc pirmo reizi ir minēts *kopvaldījums*, kas pēc tam ir likts *kopīpašuma* apzīmējuma iekavās. Arī CL ir tikai vienu reizi minēts *kopvaldījums* 724. pantā — *nevienu nevar piespiest palikt mantojuma kopvaldījumā, un katrs līdzmantinieks var prasīt tā dalīšanu*, kas patiesībā būtu nedalītā mantojuma valdījums. Vārda lietojums ir ierobežots un attiecināms uz atsevišķiem izteikšanās gadījumiem, tāpēc nav pārliecības par to dzīvotspēju un faktisko nozīmi valodā. Ieteikums šo terminu tulkot kā *kopīpašums*.

Primārie šīs terminu sistēmas izvērstie pārstāvji *joint tenancy* un *tenancy in common* bieži tiek uztverti nepareizi un tulkoti praktiski identiski; bieži vien pat angļiski runājošie jauc to jēdzieniskumu. Viens no atrodamajiem tulkojumiem latviešu valodā ir Angļu-latviešu lauksaimniecības terminu vārdnīcā *tenancy in common* — *kopējas valdījuma tiesības; nedalāmas valdījuma tiesības; kopējs valdījums (kopējs valdījums, kur individuālam vadītājam nav tiesību uz atsevišķu (mantas) daļu)*, savukārt Juridisko terminu vārdnīcā, kur *joint tenancy* ir tulkots kā *kopvaldījums*, bet *tenancy in common* ir tulkots kā *kopīgs valdījums*. Izdalās veseli trīs iespējamie varianti — morfēma *kop-* un apzīmētāji *kopējs* un *kopīgs*. No valodniecības viedokļa, neņemot vērā to jēdzienisko izteiksmi, termini latviski ne ar ko neatšķiras, jo vienam ir izmantots saliktenis, bet otram tādas pašas nozīmes vārdkopa. Kā lasāms skaidrojošajā vārdnīcā: *kop-* nozīmē ‘kopīgs’, ‘tāds, kas saistīts ar visiem, attiecas uz kopumu, kopējs’, piemēram, *kopīpašums*, *kopsaimniecība*, *koplietošana*. Turklāt vārdam *valdījums* šeit ir nepareizs tulkojums, jo avotvalodā *joint tenancy* izdala kā nekustamā īpašuma īpašumtiesības, kad katrai pusei ir īpašumtiesības uz nekustamo īpašumu un

vienāda nekustamā īpašuma daļa ar mantošanas tiesībām, kas ir tieši tas, kas nošķir *joint tenancy* no *tenancy in common*. Līdz ar to skaidri secināms, ka pašreizējie vienīgie pieejamie tulkojumi nav precīzi un ir nepieciešamas semantiskas korekcijas, savukārt LTV piedāvātais tulkojums bez skaidrojuma nav saprotams, bet skaidrojums ir pārāk garš. Turklāt tie ir tulkoti vienādi bez jebkādas jēdzieniskās atšķirības. Izmantojot dinamiskās ekvivalences principus, ieteikums ir tulkot *joint tenancy* kā *kopīpašums (ar mantošanas tiesībām)*, bet *tenancy in common* tulkot kā *kopīpašums (bez mantošanas tiesībām)*, līdz ar to saglabājot virsjēdziena kā vienojošā vārda un apakšjēdziena kā diferencējošā vārda nozīmi.

Termina *co-tenancy* pretstatītais vārds (antonīms) ir *Entire tenancy*, kas nozīmē, ka īpašumu pārvalda tikai viena persona (*BLD*) pretēji *kopīpašumam (ar mantošanas tiesībām)* un *kopīpašumam (bez mantošanas tiesībām)*. Vārdnīcā Ekonomikas, lietvedības un darba organizācijas termini ir pieejams šķirklis *individuālais īpašums*, kas būtu attiecināms uz angļu jēdzienu. Arī terminoloģijas datu bāzē *Eurotermbank* ir pieejams *individuālais īpašums* (angliski *individual property*).

Avottermins *tenancy by the entirety*, kas ir jēdzieniski piederošs iepriekš minētajiem terminiem (*joint tenancy* un *tenancy in common*), jo arī ir attiecināms uz kopīpašumu *per se*, tiek definēts kā kopīgas abu laulāto īpašumtiesības, kad abiem ir tiesības uz visu īpašumu un, kādam no viņiem nomirstot, otrs iegūst visu īpašumu (*DictionaryLaw.com*). Tas nozīmē, ka šāds īpašums nav iekļaujams mantojumā un dalāms. Angļu valodā tam ir arī sinonīms — *estate by the entirety*. Šobrīd vienīgais latviski pieejamais tulkojums ir 2008. gada Angļu-latviešu juridisko terminu vārdnīcas ieraksts *laulāto īpašuma kopība*, bet šāds vārdkoptermins nepastāv un nav atrodamas nevienā resursā un lingvistiski atšķiras no *kopīpašuma* iepriekšējā kontekstā, līdz ar to tiek piedāvāts tulkojums *laulāto kopīpašums*, jo, pirmkārt, šāds īpašumtiesību veids ir attiecināms tikai un vienīgi uz laulātu pāri, otrkārt, tas tiek uzskatīts kā piederošs vienai juridiskai personai un ir asociējams ar iepriekš piedāvātajiem terminiem. Vārdkoptermins *laulāto kopīpašums* (otrs tulkojums ir *laulāto nedalītais kopīpašums*) ir atrodamas 1970. gada Juridisko terminu vārdnīcā, kur mērķvaloda ir krievu valoda), tāpēc ir ieteikums iekļaut tieši avotterminu un tam mērķvalodas tulkojumu. Otrs iespējamais variants varētu būt *laulāto mantas kopība*, kas ir CL termins, bet šeit ir niansēta jēdzieniskā atšķirība, kas to nošķir no *tenancy by the entirety*, proti CL definē, ka, *pastāvot laulāto mantas kopībai, padzīvojušā laulātā mantas daļu nošķir no mirušā laulātā daļas*, līdz ar to, tulkojot to šādi, tiktu zaudēts avotvalodas jēdziens. Jāsaka gan, ka šis vārdkoptermins ir terminoliģizēts juridiskajā valodā Anglosakšu tiesību lokā, tāpēc, ja tulkotu *laulāto kopīpašumu* angļu valodas vispārīgā lietojuma tekstā kā *tenancy by the entirety* (kas nav juridisks dokuments), šis gan nebūtu piemērotākais tulkojums, un te drīzāk būtu izmantojams kāds vispārīgs sarunvalodas apzīmējums. Līdz ar to ieteikums būtu to iekļaut tikai juridiskās divvalodu vārdnīcās.

Latviešu valodā neesošs, bet, iespējams, turpmāk nepieciešams un aktuāls termins ir *tenancy in partnership*, kas apzīmē īpašumtiesību attiecības, kas pastāv starp partneriem, kuru attiecības tiek regulētas ar Partnerattiecību likumu. Kā zināms Latvijā šāda likuma nav, bet nav izslēgts, ka nākotnē tāds varētu tikt pieņemts (jo Latvijas Republika ir viena no retajām Eiropas Savienības dalībvalstīm, kurā nav partnerattiecību tiesiskā regulējuma, bet šāds jautājums jau kādu brīdi tiek aktīvi apspriests sabiedrībā). Partnerattiecības nav laulību analogs, bet gan iespēja cilvēkiem neatkarīgi no dzimuma reģistrēt attiecības un iegūt tiesisko aizsardzību. Tāpēc, apzinot šī vārdkoptermina piederību iepriekš aprakstīto terminu grupai, tiek piedāvāts tulkojums *partneru kopīpašums* — pēc analogijas ar *laulāto kopīpašums*. Šis termins būtu viens no spilgtākajiem piemēriem tam, ka leksikogrāfiem ir jābūt soli priekšā tulkotājiem un jāpiedāvā tulkojums vēl pirms tā dzīvā lietojuma valodā.

Pie šīs grupas piederošais termins ir arī *several tenancy*, kas raksturots kā īpašums, kas pieder tikai un vienīgi vienam īpašniekam, bez partneriem un līdzīpašniekiem (*DictionaryLaw.com*). Ir sastopams arī tā sinonīms *tenancy in severalty*. Juridisko terminu vārdnīcā ir pieejams tulkojums *patstāvīgs valdījums (atšķirībā no kopvaldījuma)*. Kā jau iepriekš norādīts, arī šeit ir piemērojams vārds *īpašums*, līdz ar to tiek piedāvāts tulkojums *patstāvīgs īpašums*. Šāds termins latviešu valodā lietots likumā Par nekustamā īpašuma ierakstīšanu zemesgrāmatā (piemēram, 46. panta 3) daļa *katrai dzīvojamās mājas daļai un saimniecības ēkām kā patstāvīgam īpašumam iekārtota ēkas (būves) kadastrālās uzmērīšanas lieta.*

Otrā terminu grupa ir saistīta ar *tenancy* tulkojumu *noma* vai *īre*. Avotvalodā ir pieejami vairāki atšķirīgi īpašuma *nomas* vai *īres* veidi, kam piedāvātas atbilstmes latviešu valodā.

Vārdkoptermins *tenancy at will* ir raksturots kā citam piederoša nekustamā īpašuma aizņemība (nomāšana/īrēšana) līdz brīdim, kad īpašnieks paziņo par šādu attiecību pārtraukšanu (*TheLawDictionary.org*), tas apliecina, ka *noma* vai *īre* ir beztermiņa jeb uz nenoteiktu laiku. Avotvalodas definīcijā gan nav norādīts, vai persona, kas nomā/īrē, gūst kādus augļus, tāpēc juridiskajā vārdnīcā sniegtais tulkojums *noma uz nenoteiktu laiku* ir uzskatāms par nepilnvērtīgu, jo tikpat labi tā var būt arī *īre*. Vērts pieminēt, ka juridiskajā vārdnīcā pie *tenancy at will* ir norāde skatīt *indefinite tenancy*, kas uzskatāmi par sinonīmiem, turklāt vārdkopterminam *general tenancy* ir norādīts tulkojums *beztermiņa noma*, kam ESK ir definējums — *nomas paveids, kuras objekts parasti ir zeme un cits nekustamais īpašums (ēkas, būves u. c.) un kuru iznomā nomniekam uz visu dzīves laiku. Šis nomas veids nomniekam ir visizdevīgākais, bet, uzsverot vēlreiz, ka avotvalodā ir vispārīgāks termins (kam konteksta skaidrojums ir šāds: ja dzīvojat dzīvoklī un jums nav noslēgts īres līgums ar īpašnieku, bet esat saņēmusi mutisku atļauju, jūs esat vienojamies par īri uz nenoteiktu laiku (If you are living in your apartment without a lease but with the permission of your landlord, you are a tenant at will)), uzskatāms, ka pašreizējais tulkojums ir nepilnvērtīgs, jo*

raksturo tikai *nomu*, bet apzīmētāji *beztermiņa* un *uz nenoteiktu laiku* ietver identisku nozīmi. Tāpēc visiem trim avotvalodas terminiem, par primāro uzskatot sinonīmu *tenancy at will*, tiek piedāvāti divi tulkojumi *beztermiņa īre* un *beztermiņa noma*, lai nošķirtu jau iepriekš aprakstīto atšķirību starp *nomu* un *īri*.

Vārdkoptermins *tenancy at sufferance* tiek raksturots kā situācija, kad nomnieks/īrnieks aizņem nekustamo īpašumu pēc tam, kad izbeidzas vienošanās par nomu vai īri termiņš, bet īpašnieks nav norādījis, vai viņš piekrīt, ka nomnieks/īrnieks turpmāk aizņem īpašumu, Ja īpašnieks izsaka skaidru gribu, nomai/īrei tiek piemērots *beztermiņa īres* vai *beztermiņa nomas* statuss (ODL). Tieši tāda pati jēdzieniskā nozīmē ir piemērojama vārdkopterminam *holdover tenancy*, kas citā avotvalodas juridiskā skaidrojošā vārdnīcā ir raksturots līdzīgi iepriekš minētajam vārdkopterminam. Juridisko terminu vārdnīcā ir piedāvāts tulkojums *valdījums ar īpašnieka klusējošu piekrišanu*, kam nevar piekrist, jo šeit ir runa par nomu/īri. Līdz ar to, vārdkopterminus *tenancy at sufferance* un *holdover tenancy* klasificējot kā sinonīmus, tiem abiem tiek piedāvāti divi tulkojumi *noma ar īpašnieka klusējošu piekrišanu* un *īre ar īpašnieka klusējošu piekrišanu*.

Vārdkoptermins *life tenancy* nozīmē, ka īpašumu pārvalda personas, t. i., valdītāja, dzīves laikā (BLD). Vienīgais latviski sastopamais tulkojums ir LTV, kur tam dots tulkojums *mūža noma*. Pieļaujams, ka ES dokumentu tulkošanā, kā vārds kontekstā radies, ir bijis saistījums tikai ar *nomu*, bet, iekļaujot to vārdnīcā, nav paredzēta tā jēdzieniskā relatīvā sinonīmija. Kā jau iepriekš noskaidrots, *nomas* šaurā nozīme uzliek lingvistiskos lietošanas ierobežojumus latviešu valodā, tas nozīmē, ka pēc pašreizējā tulkojuma ir iespējama tikai *noma* ar augļu ņemšanu. Atbalstāms ir pašreizējais pieejamais tulkojums, bet ar papildinājumu — *mūža īre*.

Vārdkoptermins *periodic tenancy* (tā sinonīms *tenancy from period to period*) nozīmē īres/nomas tiesības, kas automātiski turpinās nākamo posmu, parasti no mēneša uz mēnesi, gada uz gadu, ja vien perioda beigās to nepārtrauc (BLD). Latviešu valodas ekvivalents šeit būtu *periodiska noma/periodiska īre*.

Vārdkoptermins *tenancy for a term* (ar sinonīmu *tenancy for years*) apzīmē *nomas/īres* esamību, kas noteikta gados, nedēļās, dienās no tās stāšanās spēkā (BLD). Ekvivalents šādam terminam būtu *noma uz noteiktu laiku, īre uz noteiktu laiku*. Viens no avotiem, kur rast plašāku informāciju par iespējamo ekvivalentu ir Latvijas Republikas Ministru kabineta lēmums Nr. 210 Par dzīvojamo telpu īri, kur viens no iespējamajiem līguma slēgšanas veidiem ir *uz noteiktu laiku*.

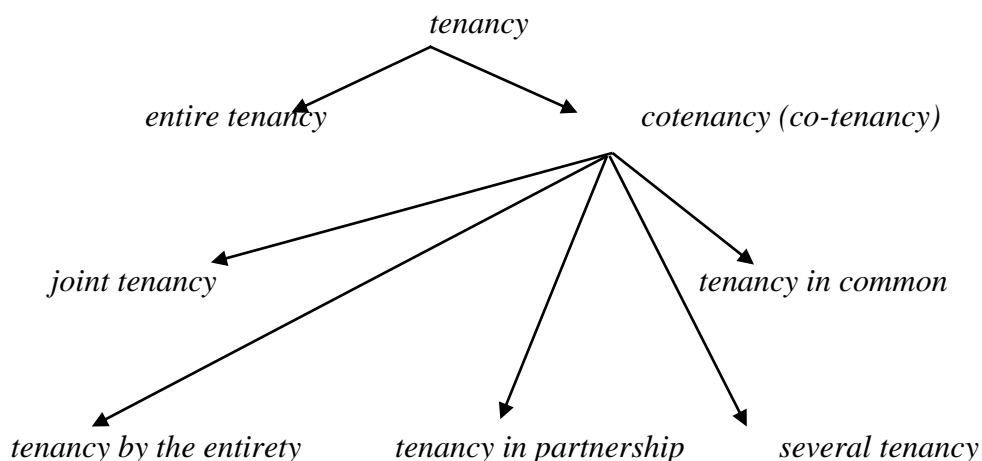
Iepriekš minētajiem terminiem ir grūti runāt par terminu īsumu, ko bieži min valodnieki un terminologi. Termini ir specifiski juridiskajai nozarei ar nošķirtām jēdzieniskām niansēm, un vairākos gadījumos tos ir grūti izteikt vienā vārdā, jo citādi tie zaudē daļēju vai pilnīgu avotvalodas nozīmi. Kā jau iepriekš minēts, juridiskos tekstos galvenais ir nozīme — jēdziens — lai lietas būtība būtu skaidra, tāpēc lielākoties terminiem ir nepieciešams skaidrojums vai tā garāks nosaukums. Arī V. Skujņa (2002, 11) saka, ja no vienas puses, jo vairāk objekta

pažīmju ietver terminā, jo tas ir precīzāks, bet garāks. No otras puses, jo īsāks termins, jo mazāk pažīmju tajā var ietvert, kā piemēru minot iepriekš neveiksmīgi tulkotos *kopvaldījums* un *kopīgs valdījums*, kas nebūt nav gari termini, vēl jo mazāk tiem ir kāda paplašinātā nozīmē. Šie vārdkoptermini ir skaidrs apliecinājums, ka ne vienmēr termini var būt īsi, jo tie ne tikai neapzīmē patieso nozīmi, bet ir arī nepilnvērtīgi. Ar šiem terminiem tomēr ir jābūt uzmanīgiem, jo tie ir Anglosakšu tiesību lokam piederoši, tāpēc ne vienmēr atpakaļtulkojums būs piemērojams visos gadījumos; tulkotājam noteikti ir jānosaka mērķvalodas piederība tiesību lokam. Tāpēc šos terminus būtu grūti definēt kā kontekstneatkarīgus. Un tulkotājiem ir jābūt īpaši uzmanīgiem, nosakot to piederību *nomai, īrei, īpašumam vai valdījumam*.

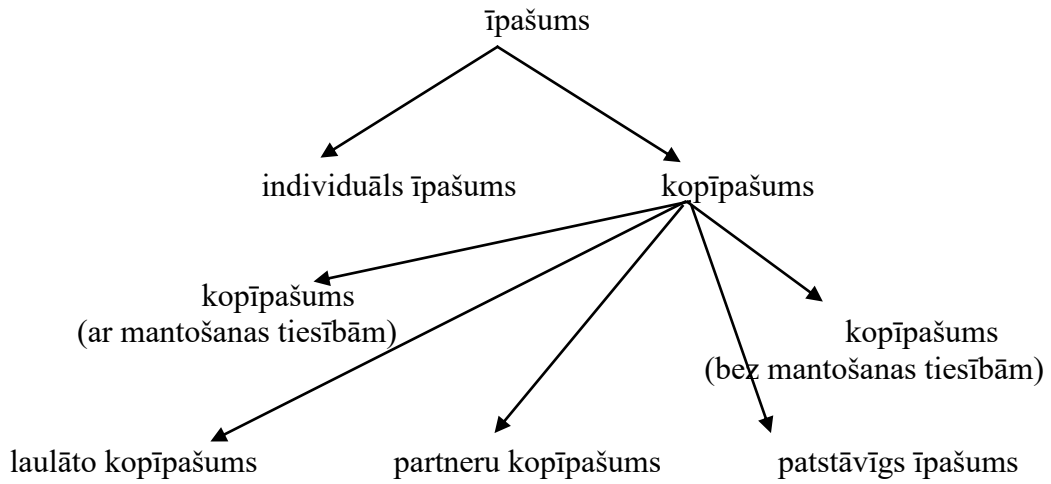
7. Terminu sistematizēšana pēc asociatīvajām attieksmēm

Lai viestu skaidrību par terminu piederību un tos sistematizētu, tiem ir jāpiešķir sava vieta terminu sistēmā jeb terminoloģijas apakšsistēmā, kas ir šajā gadījumā juridiskās nozares jēdzienu sistēmai atbilstoši izvēlētu, sistēmiski izstrādātu un strukturētu terminu kopa (VPSV). Virsjēdzienam *tenancy* ir divas mikrosistēmas, kas katra vieno vienas tematikas terminus.

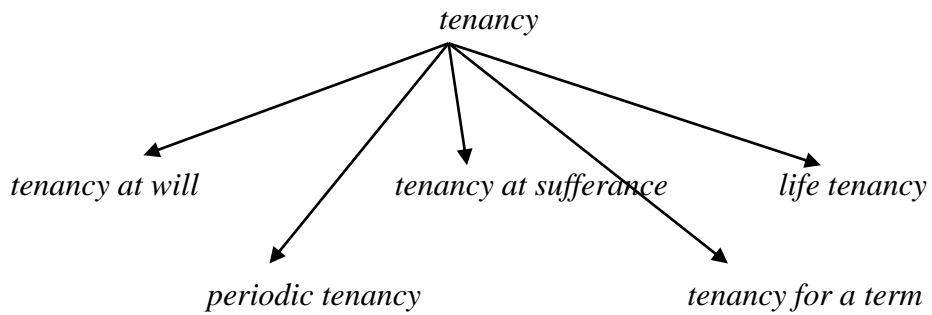
Pirmā mikrosistēma avotvalodā ir ar piederību īpašumtiesību nozīmei, tiek piedāvāts šāds virsjēdziena termina *tenancy* sazarojums:

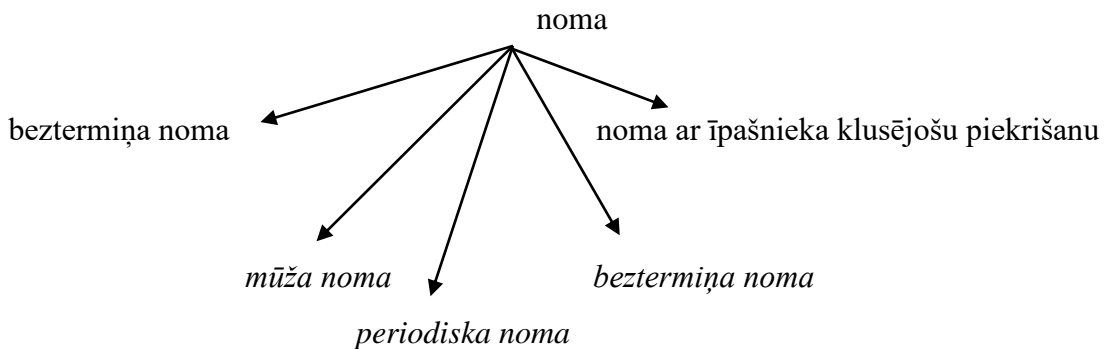
Kā iepriekš norādīts, *tenancy* iegūst nozīmi *īpašums*, līdz ar to mērķvalodas mikrosistēmā tiek piedāvāts šāds virstermina jēdziena *īpašums* sazarojums:

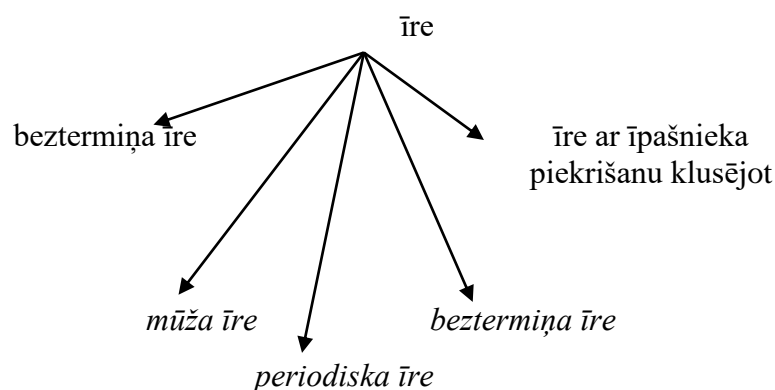

Otrā mikrosistēma avotvalodā ar piederību nomas un īres jēdzienam tiek piedāvāts šāds virsjēdziena termina *tenancy* sazarojums:

Mērķvalodas mikrosistēmā tiek piedāvāts šāds virstermina jēdziena *noma/īre* sazarojums:

Šādi sistematizējot terminus, tie tiek iekļauti konkrētā jēdzienu sistēmā, lai attiecīgais valodas lietotājs varētu ātri un bez piepūles atrast saistošo terminu, būtu skaidrs, uz ko termins attiecas. Iespējams, šāda sistēma ir noderīga arī juristiem, veidojot kādu tiesību sistēmas daļu vai vienkārši gatavojot dokumentus par kādu lietu.

Nobeigums

Šajā pētījumā ir apkopoti vārda *tenancy* tulkojumi vispārīgā lietojuma un speciālā lietojuma angļu-latviešu vārdnīcās hronoloģiskā secībā. Pētot vārda *tenancy* tulkojumu mērķvalodā, radās nepieciešamība noskaidrot, vai tas ir izmantots atpakaļtulkojumā. Konstatēts, ka lielākoties *īres*, *nomas* tulkojums tomēr ir *hire*, *lease*, *rent*.

Ekscerpējot terminus no dažādiem resursiem, tie avotvalodā tiek apkopoti divās grupās ar jēdzienisko piederību, izveidojot terminu sistēmu gan avotvalodā, gan atbilstīgi mērķvalodā. Vairākiem terminiem jau ir pieejami tulkojumi mērķvalodā, bet, veicot padziļinātu jēdziena izpēti, tika konstatēts, ka ne visos gadījumos tulkojums ir pietiekami precīzs, tāpēc, balstoties uz noteikto jēdzienu, tam tiek piedāvāts precīzāks tulkojums latviešu valodā. Dažiem vārdkopterminiem latviešu valodā ir tikai viens no relatīvajiem sinonīmiem *īre* vai *noma*, bet patiesībā pēc jēdziena angļu valodā tam ir jānorāda abi iespējamie varianti (piemēram, *life tenancy* var būt gan *mūža noma*, gan *mūža īre*). Veidojot terminus, šeit gan ir grūti aprobežoties ar īsu tulkojumu, jo dažviet, lai rastu skaidrību tā nozīmē, ir nepieciešams skaidrojošs tulkojums, kas ietver vairākus elementus (piemēram, *kopīpašums (ar mantošanas tiesībām)* un *kopīpašums (bez mantošanas tiesībām)*).

Lai skaidri norādītu termina sakaru ar jēdzienu, ir izveidota avotvalodas un attiecīgi mērķvalodas mikrosistēma. Šādi tulkotājam vai juristam ir iespējams skaidri un tieši noteikt termina jēdzienisko piederību, kas savukārt atvieglo tulkošanas procesu tieši no Anglosakšu tiesību loka Eiropas Kontinentālo tiesību lokā.

Literatūra

Alexiev B., Towards and experimentalist model of terminological metaphorisation//Terminology, International journal of theoretical and applied issues in specialized communication, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2004

Baker M., Routledge Encyclopedia of Translation Studies, London and New York: Routledge, 2000

Baldunčiks J. et. Al, Vārdnīcu izstrāde Latvijā, pētījums, Latviešu valodas aģentūra, 2012

Chroma M., Legal Translation and the Dictionary, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 2004

Ekonomikas skaidrojošā vārdnīca, Autoru kolektīvs, Zinātne, 2000

Ekonomikas, lietvedības un darba organizācijas termini, Autoru kolektīvs, Rīga, Rīgas paraugtipogrāfija, 1995

Oxford Dictionary of Law, Oxford: University Press, 2006

Mattila Heikki E.S., Comparative Legal Linguistics, Universitu of Lapland, Finland, Ashgate, 2006

Packeiser, K., The General Theory of Terminology: A Literature Review and a Critical discussion, Master Thesis. Copenhagen: Copenhagen Business School, 2009.

Mikkelson H., Awareness of the Language of the Law and the Preservation of Register in the Training of Legal Translators and Interpreters, 2005

Sīlis, J. Tulkojumzinātnes jautājumi. Teorija un prakse. Ventspils: Ventspils Augstskola, 2009.

Skujiņa V. Latviešu terminoloģijas izstrādes principi. Rīga: LVI, 2002

Šarčević, S. New Approach to Legal Translation. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 1997.

Terminu skaidrojošā vārdnīca civiltiesībās (lietu tiesības, saistību tiesības), Rīga, SIA Drukātava, 2011

Tiersma Peter M. Legal language, The University of Chicago Press, Chicago an London, 1999

Veisbergs A., Vai tiešām īsāk nevar?//Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi, Populārzinātnisku rakstu krājums 5, Rīga, Latviešu valodas aģentūra, 2010, 84

VPSV 2007 – Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca. Sastādījis autoru kolektīvs V. Skujiņas vadībā. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, Valsts valodas aģentūra, 2007.

Zauberga Ieva, Theoretical tools for professional translators, Rīga, SIA N.I.M.S, 2004

Normatīvie akti

Civillikums, <http://likumi.lv/doc.php?id=225418>

Latvijas Republikas Ministru Padomes lēmums par dzīvojamo telpu īri, <http://likumi.lv/doc.php?id=60247>

Likums par nekustamā īpašuma ierakstīšanu zemes grāmatā, <http://likumi.lv/doc.php?id=42284>

BAIBA EGLE

POLICIJAS DARBINIEKI LATVIJĀ UN LIELBRITĀNIJĀ: AMATU NOSAUKUMU TULKOŠANAS PROBLĒMAS

Ievads

Šī raksta mērķis ir atspoguļot Lielbritānijas kultūrspecifiku tieši policijas darbinieku amatu sistēmā. Pētījuma mērķis tiek sasniegts, veicot secīgus uzdevumus, sākot ar Latvijas un Lielbritānijas tiesību aktu par policijas regulējumu atlasī, izceļot tieši ar amatu nosaukumiem saistītās daļas, nevis vispārēju kvantitatīvu šo tiesību aktu analīzi. No tiesību aktiem iegūtie amatu un pakāpju nosaukumi ekscerpēti un izveidoti to iespējamie tulkojumi, ņemot vērā juridisko tekstu tulkošanas metodes. Iespējamie tulkojumi veidoti izmantojot tiešsaistē pieejamās vārdnīcas, kā arī tieši Lielbritānijā veidotās skaidrojošās Oksfordas un Kembridžas skaidrojošās vārdnīcas, lai nodrošinātu izmantoto definīciju kultūrspecifisko atbilstību.

1. Policijas amatpersonu nosaukumu tulkošanas problēmas

Juridiskā valoda un tiesības ir saistīta sistēma, kas atspoguļo kādas tiesību sistēmas vēsturi, evolūciju un kultūru, un atšķirības tiesību normās un to lietojumā ikvienā sabiedrībā parāda šīs sabiedrības specifiku (Cao 2010, 192). Zināšanas par pamatprasībām policijas darbā rada izpratni par attiecīgās valsts tiesisko regulējumu šajā jomā un var ievērojami atvieglot tulkošanas darbu, jo tulkotājs jau pirms darba uzsākšanas zina, ka pilnīga ekvivalence nebūs iespējama, un ekvivalences meklējumi var būt problemātiski.

Sākotnēji var šķist, ka, tā kā policijai visā pasaulē ir aptuveni vienādas funkcijas, kuru galvenais mērķis ir noziedzības novēršana un apkarošana, tad nevajadzētu būt arī problēmām ar attiecīgo amata nosaukumu tulkošanu. Šajā gadījumā gan ekvivalence iespējams būs dinamiska, proti tulkojums ir vērsts uz tā mērķauditoriju, un tulkojumā nepieciešamas gramatikas, leksikas un kultūrspecifisku elementu piemērošana, lai mērķvalodā nebūtu jūtama avotvalodas ietekme un avotteksta "svešums" tiek samazināts (Munday 2001, 42). Tulkam vai tulkotājam arī ar policiju saistītā tematikā jāprot ne tikai pārtulkot, bet arī saprast, kā veidot tulkojumu tā, lai veicinātu komunikāciju pušu starpā bez pārpratumiem. Šīs komunikācijas sastāvdaļa ir arī izpratne par avotteksta kultūru, un šīs zināšanas arī nepieciešamas juridisko tekstu tulkošanā, lai gan sākotnēji šķiet, ka šie teksti nav pārāk kultūrspecifiski.

Problemātika rodas arī tāpēc, ka teksti par policijas tematiku nav tikai juridiskie teksti, kā tiesību akti, oficiāli dokumenti, bet arī daiļliteratūra un ziņas, kas patiesībā aptver ļoti plašu tekstu loku, un katrā no šiem potenciālajiem tekstiem var būt pieminētas ar policiju saistītas reālijas dažādā kontekstā. Ja teksts nav preskriptīvs juridiskais teksts, piemēram, likums, tad tulkotājam pastāv lielāka brīvība tulkojuma veikšanā, kas var ietekmēt mērķvalodas tulkojuma nozīmi.

Protams, iespējams argumentēt, ka ikvienam tekstam ir implicīta nozīme, kas nav grozāma. Juridiskam teksta šī nozīme būs daudz stingrāk definēta, kā, piemēram, plašsaziņas līdzekļu ziņā, kurā pieminēts kāds policijas darba aspekts. Šāda teksta tulkojumā tulkotājs var pēc saviem uzskatiem veikt pārveidojumus to mērķvalodā. Šāda brīvāka oriģināla interpretācija var radīt to, ka atsevišķi termini, kam oriģināltekstā ir specifiska nozīme, tiek aizstāti ar vispārīgāku apzīmējumu, piemēram, atmetot amata pakāpju nosaukumus tulkojumā. Juridiskam tekstam ir sava stingri noteiktā nozīme, tomēr arī šeit var rasties situācija, ka tulkojumā notiek “transformācija”, ja tulkotājam nav pilnīgi skaidra izpratne par kādu juridisku aspektu. Tiesību normas var interpretēt dažādi, un vairāki juristi vienu un to pašu tiesību normu var izprast atšķirīgi. Līdz ar to kādas tiesību normas tulkojums ir atkarīgs no tulkotāja viedokļa par tās nozīmi un dažkārt tas var atšķirties no tiesību normas autoru mērķa. “Kad teksts tiek piedāvāts kā tulkojums, tas tiek pieņemts par pareizu un netiek apšaubīts. Kā jau minēts iepriekš, tulkotājam ir liela loma teksta tulkojuma veikšanā un tā pārveidē, līdz ar to varētu pieņemt, ka tulkot angļu “*Constable Smith*” latviešu valodā kā ‘seržants Smits’ ir pieļaujami, ja tas ir seriāla vai grāmatas tulkojums, kas nesatur kontekstuālas pretrunas, jo tam nav nekādu juridisku seku un skatītājs/lasītājs tāpat nezinās, kas sākotnēji bija domāts oriģinālā. Tulkotājam bieži ir ierobežots laiks darba veikšanai, un šādas šķietami sīkas nozīmju aizstāšanas ir nenozīmīgas, tomēr dažkārt tās var ietekmēt visa tulkojuma pareizību. Patvaļīgi veicot kāda termina aizstāšanu, vienalga vai laika trūkuma, vai vienkārši nezināšanas pēc, var rasties situācija, ka tulkojums ir nekonsekvents un neprecīzs. Šādu situāciju var novērot, piemēram, seriāla “*Midsomeras slepkavības*” (*Midsummer Murders*) tulkojumā. Protams, iespējams, ka šādas problēmas rodas tāpēc, ka seriālu tulko vairāki tulkotāji, un ne visi orientējas Lielbritānijas policijas amatu pakāpēs, tomēr šajā kontekstā tās ir svarīgas, un jo vairāk šādu tulkojuma kļūdu, jo lielāka ir šī tulkojuma “neīstuma” pakāpe. Teorētiski var pieņemt, ka policijas amata pakāpju nosaukumi ir termini. Tādējādi tulkošanas procesā var ņemt vērā Valsts valodas centra ieteikumus par terminu tulkošanu, proti, lai svešvalodas terminu varētu korekti un precīzi izteikt latviešu valodā, ir precīzi jānosaka tā nozīme, ko var izdarīt, izmantojot termina kontekstu, kas atrodams tulkojamā dokumentā. Kā papildu konteksta avotus var izmantot arī citus līdzīgus vai saistītus dokumentus. Tomēr jāņem vērā to atbilstība tulkojamā dokumenta statusam, veidam un būtībai. Nozīmes identificēšanā palīdz arī nozaru terminu vārdnīcās, speciālajā literatūrā, tiesību aktos atrodamie termina skaidrojumi” (VVC 2015).

Loģiski var secināt, ka policijas amata pakāpju nosaukumu būtību var izprast nojaušama tulkojamā materiāla kontekstā. Tomēr ne vienmēr saistītajos dokumentos, piemēram, tiesību aktos ir atrodams šo amatu skaidrojums. Vārdnīcas var būt noderīgs avots, tomēr tās sniegs vairāk semantisku skaidrojumu, un neietvers to, cik ilga pieredze policijā ir piemēram, vecākā inspektora amatu ieņemošai personai. Var gadīties tulkojuma konteksti, kur šādas

zināšanas nepieciešamas, piemēram, lai starptautiskās sadarbības dokumentā norādītu pareizo amatpersonu nosaukumus. Jo ņemot vērā tikai semantisko nozīmi, var rasties priekšstats, ka, piemēram, Lielbritānijas inspektors ir ekvivalents amatam ar tādu pašu nosaukumu Latvijā. Vēl lielāka nozīmīgu faktu kļūda iespējama, ja piemēram, pašvaldības policijas inspektors tiek tulkojumā pielīdzināts Lielbritānijas policijas inspektoram. Vārds *inspektors* tiek izmantots arī ikdienā, ne tikai specializētajos tekstos. Tā definīcija Latviešu literārās valodas vārdnīcā ir „Darbinieks, amatpersona, kas uzrauga, pārlūko, kontrolē kādu noteikumu izpildi (Tezaurs 2015).” Šis skaidrojums dod diezgan plašu iespējamo nozaru un amatu amplitūdu. Oksfordas vārdnīca terminu *inspector* definē gandrīz identiski: „*An official employed to ensure that official regulations are obeyed, especially in public services(OD 2015)*”. Tādējādi arī angļu valodā šim terminam var būt dažādas nozīmes, kas nav attiecināmas vien uz policijas amatiem. Savā ziņā policijas amata pakāpju nosaukumus var uzskatīt par vārdiem, ”kas reizē ietilpst gan neterminoloģiskajā līmenī, gan kādas nozares terminoloģijā” (Skujiņa 2012, 68). Ne tikai tiesībsargājošajās iestādēs pastāv tāds amats kā inspektors. Līdz ar to tas var būt gan vispārināts jēdziens, vai arī specifisks amats, kam ir noteiktas prasības.

Terminoloģijas tulkošanas problēmas tiek bieži uzsvērtas tieši juridisko tekstu tulkošanā, tomēr tulkojuma pamatelements nav vārds bet gan viss teksts kopumā, un efektīva juridisko tekstu tulkošana nevar kļūt vien par ekvivalentu meklēšanu (Šarčevič 1997, 229). Policijas amatu nosaukumu tulkošanā jāsasniedz “zelta vidusceļš” – jāspēj tos tulkot pietiekami precīzi, lai nezustu attiecīgā amata nozīme un specifika, tomēr arī lasītājam saprotamā veidā, lai teksts nešķīstu svešāds.

Viens tulkošanas paņēmieni, ko varētu izmantot policijas amatu nosaukumu tulkošanā ir t.s. “kulturālā aizstāšana”, ko raksturo M. Beikere, uzsverot, ka, izmantojot šo tulkošanas stratēģiju, aizstāj kultūrspecifisku elementu vai izteiksmes veidu ar mērķvalodas elementu, kam nav tieši tāda pati nozīme, bet kas radīs līdzīgu iespaidu mērķvalodas lasītājam (Baker 2011, 28).” Tātad teorētiski varētu tulkojumā vienmēr aizstāt kultūrspecifiskos elementus ar pazīstamiem, piemēram, izlemt tulkot visus Lielbritānijas policijas amatus kā *inspektors*, jo tas garantē to, ka latviešu mērķvalodas lasītājam/klausītājam būs automātiski saprotams, kas ir šī persona plašākā nozīmē. Šāds paņēmieni, iespējams, ir piemērots sarunu tulkošanā, kad nepieciešama ātra informācijas nodošana attiecīgā situācijā. Rakstveida tulkošanā, īpaši tulkojot oficiālus dokumentus, šāda aizstāšana var radīt neprecizitātes, kas var radīt pārpratumus. Ja ar šādu paņēmieni tulkotu Latvijas Valsts policijas amatu nosaukumus, tad rastos jautājums, tieši kā to tulkot, lai radītu pazīstamu jēdzienu britu angļu mērķvalodas lasītājam/klausītājam. *Constable* ir britiem pazīstams jēdziens. Arī M. Beikere atzīst, ka šī paņēmiena izmantošana atkarīga no tā, cik daudz rīcības brīvību dod tulkojuma pasūtītājs, tulkojuma mērķis un paša tulkotāja lēmums par to, cik daudz no oriģinālteksta kultūrspecifikas saglabāt. Ja tulkojamais teksts

saturiskā ziņā ir neformāls un tā mērķauditorija ir plaša, juridiski nespecializēta, tad šāda aizstāšana var būt pieļaujama, īpaši, ja pasūtītājs vēlas, lai tekstā nebūtu svešādu terminu. Tomēr juridisku tekstu gadījumā nebūtu pārāk vēlams aizstāt attiecīgos nosaukumus, jo tad zudīs teksta precizitāte, kas raksturīga juridiskajai valodai.

H. Matila pamatoti uzsver, ka juridiskie teksti regulē praktiski visas sadzīves jomas, un tā var intertekstuāli tikt savienota ar jebkuras citas nozares valodu (*Mattila 2012, 53*). Tā kā policija ikvienā sabiedrībā iesaistīta sabiedriskās kārtības nodrošināšanā, teksti par policiju ir ļoti izplatīti. Ikdienā plašsaziņas līdzekļi ziņo par dažādiem noziegumiem un to izmeklēšanu Latvijā un arī ārvalstīs. Tāpēc arī daļa no policijas amatu pakāpēm šķiet zināma ikvienam. Pat cilvēkam, kam nav īsti skaidra policijas amatu hierarhija ir kaut aptuvenus priekšstats par to, ka katrā iecirknī ir kāds inspektors un iecirkņa priekšnieks. Tas rada savā ziņā duālu tulkošanas problēmu – šiem nosaukumiem jābūt pārtulkotiem pareizi, tomēr jābūt arī pietiekami saprotamiem mērķvalodas adresātam, lai tas saprastu vismaz daļēji to, no kuras kultūras radies oriģinālais teksts. Oficiālu dokumentu tulkojumos iestāžu darbiniekiem ir skaidrs, ka oriģinālteksts atbilst, piemēram, Lielbritānijas tiesību normām un teksta veidošanas paradumiem, piemēram, atsevišķu jēdzienu apzīmēšana ar saīsinājumiem. Praksē novērots, ka dažkārt oriģinālvalodas saīsinājumu atstāj arī tulkotajā tekstā bez paskaidrojuma, kas mazina teksta satura nozīmi un var radīt svarīgas informācijas zudumu dokumentā. Tas, iespējams, tiek darīts tāpēc, ka tulkotājam nav zināšanu par attiecīgo tiesību jomu, vai arī tulkotājs baidās no situācijas, kad tulkotā teksta saturs var būt neveikls.

Bailes kļūdīties ir pamats tam, ka daži tulkojumi ir neveikli vai nepilnīgi, jo tulkotājs tulko burtiski vai atstāj kādu saīsinājumu vai veselu vārdu oriģinālā. Šāda situācija var rasties arī, ja tulkam ir jāskaidro kāds specifisks tiesību aspekts. Piemēram, vai ātri, neminstinoties ir iespējams izskaidrot, kāda atšķirība Latvijā ir starp inspektora un vecākā inspektora amatu? Ja vien tulks, kam uzdod šādu jautājumu nav ar lielu pieredzi policijas jomā un zina dienesta pienākumu atšķirības. Iespējams, ka tikpat neveiklu skaidrojumu par Lielbritānijas policijas amata pakāpēm sniegtu tulkotājs, kas, piemēram, tulko kriminālseriālus. Atšķirībā no tiesību normām, kurām ir plaša interpretācijas iespēja, policijas amatiem un pakāpēm ir skaidri nosacījumi, kuru izpēte prasa laiku, tomēr kad tas ir noskaidrots, nerodas apmulsums runājot vai rakstot par šādu tēmu. Tulkotāja darbu varētu atvieglot jau aģentūru sagatavoti terminu saraksti gadījumos, kad aģentūra bieži saņem tulkošanas pasūtījumus no attiecīgām iestādēm, piemēram, Tiesu administrācijas, Valsts policijas u.c. Tas nodrošinātu visu tulkoto dokumentu terminoloģisko konsekveni un paātrinātu darba ritumu tulkotājam. Tulkotājam jāatrod līdzsvaru starp tulkojuma mērķteksta atbilstību oriģinālajam tekstam, nepieļaujot pārāk lielu tulkojuma “neīstuma” iespēju. Lai gan liela nozīme juridiskā tekstā var būt tieši terminiem, avotteksts jāskata no holisma viedokļa – svarīgākais ir radīt mērķteksta lasītājam tādu pašu reakciju kā

avotteksta lasītājam neatkarīgi no tā, vai tulkotais teksts ir uzskatāms par juridisku vai citas nozares tekstu.

2. Latvijas policijas amatu un pakāpju nosaukumu iespējamie tulkošanas varianti

Pirms Lielbritānijas policijas amatu iespējamo tulkošanas problēmu risināšanas jāpievēršas amatiem Latvijas Valsts policijā, jo vispirms jāsaprot savas mērķvalodas, šajā gadījumā dzimtās valodas kultūrspecifiskie administratīvie termini. Var uzskatīt, ka gandrīz ikviens Latvijas iedzīvotājs pēdējo gadu laikā kaut reizi kādā ziņu raidījumā redzējis Valsts policijas priekšnieku Intu Ķuzi. Tomēr par tik daudzo pārējo policijas darbinieku amatiem zināšanas var būt dažādas, pat tulkotājam, kas specializējies juridisko tekstu tulkošanā ne vienmēr darbā sanāk saskarties ar tieši policijas tematikas tekstiem.

Vairums tulkotāju informācijas meklēšanai izmanto interneta resursus, tāpēc arī šajā pētījumā mēģināts rīkoties tāpat, kā rīkotos tulkotājs, kuram nepieciešams iegūt informāciju pēc iespējas ātrāk. Veicot šo pētījumu, nācies saskarties ar valsts iestādēm, kuru kompetencē ir policijas darbs un tā uzraudzība. Tomēr ar nožēlu jāsecina, ka iestādes nespēj ātri atbildēt uz pat tik elementāru jautājumu par to, kādi amati pastāv Valsts policijā un vai to nosaukumi tulkoti angļu valodā. Ja atbildi saņem, tad aptuveni pēc vienas vai divām nedēļām, kas gadījumos, kad tulkojums ir jānodod steidzami, ir pārāk ilgs laika posms.

Liepājas reģionālajā pārvaldē kāda persona, iespējams, no kancelejas paskaidroja, ka jebkādos nepieciešamos tulkojumus veic atsevišķi nolīgta aģentūra, un visu informāciju iespējams atrast Valsts policijas interneta vietnē.

Pēc ilgākas gaidīšanas Iekšlietu ministrijas ierēdņi tomēr atrada laiku, lai atbildētu uz pētījumā radušamies jautājumiem par policijas amatiem un fiziskās sagatavotības prasībām. Iespējams, ka telefoniski šo informāciju iegūt varētu ātrāk un ierēdņi spētu to izklāstīt pietiekami ticami, tomēr rakstiska informācija ir vienmēr uzticamāka, jo telefonsarunā ne vienmēr iespējams identificēt personu, ar ko notiek saruna un vai tai varētu būt zināšanas attiecīgajā jautājumā. Ja tulkotājam nepieciešama ātra informācija, tad šāda saruna varētu būt noderīga, tomēr var gadīties, ka atbilde šķiet nesaprotama un saturiski samudžināta, jo atbildes e-pastā, kas saņemts no Iekšlietu ministrijas Personāla vadības nodaļas vecākā referenta Ginta Rozenbilda ir sniegta izsmeļoša atbilde ar atsaucēm uz dažādiem tiesību aktiem, tai skaitā uz šajā darbā apskatīto Dienesta gaitas likumu.

Otra iestāde, kura, gan pēc ilgāka laika, sniedza daļēju atbildi, par to, kādi amati pastāv Valsts policijā, bija Policijas koledža, kurā izglīto topošos likumsargus. Tika norādīts apskatīt jau iepriekš minētā ‘‘Dienesta gaitas likuma’’ 19. pantu, kurā ir norādītas speciālās dienesta pakāpes.

Dienesta gaitas likums ir pārtulkots angļu valodā: *Law On the Career Course of Service of Officials with Special Service Ranks Working in Institutions of the System of the Ministry of the Interior and the Prisons Administration*, likuma pants tulkots kā *Section*, kas teorētiski būtu pieļaujams.

Šis tulkojums ir neoficiāls un nav saistošs. Pirms tulkojuma ir piezīme, ka oriģināltekstā izmantoti vīriešu kārtas vietniekvārdi vienskaitlī, bet tulkojumā izmantoti neitrāli (*gender-neutral*) vietniekvārdi. Šajā darbā apskatītajā šī tulkojuma daļā gan vietniekvārdiem nav nozīmes, jo pakāpes var piešķirt gan sievietei, gan vīrietim.

Jāņem vērā, ka šīs dienesta pakāpes attiecināmas ne tikai uz Valsts policijas darbiniekiem, bet arī citām Iekšlietu ministrijas struktūrām. Saskaņā ar Dienesta gaitas likuma 19. pantu, pastāv šādas speciālās dienesta pakāpes. TTC veiktais tulkojums angļu valodā [bez autores veiktiem labojumiem] dots iekavās):

- 1) ierindnieks (*private*)
- 2) kaprālis (*corporal*)
- 3) seržants (*sergeant*)
- 4) virsseržants (*first sergeant*)
- 5) virsniekvietnieks (*warrant officer*)
- 6) leitnants (*second lieutenant*)
- 7) virsleitnants (*first lieutenant*)
- 8) kapteinis (*captain*)
- 9) majors (*major*)
- 10) pulkvežleitnants (*lieutenant colonel*)
- 11) pulkvedis (*colonel*)
- 12) ģenerālis (*general*)

TTC tulkojums šeit reproducēts tādā formā, kā tas atrodams Dienesta gaitas likuma tulkojumā. Pārsteidzoši, ka šajā tulkojumā ir pieļauta ievērojama kļūda lielo burtu lietojumā – pakāpju nosaukumiem vajadzētu būt ar lielo sākumburtu, nevis mazo. Kā jau minēts iepriekš, tiek uzsvērts, ka šis tulkojums nav saistošs un ir tikai informatīvs. Tomēr pat informatīva rakstura tekstam jābūt ar zināmu kvalitāti. Šī darba ietvaros dziļāka tieši šī TTC veiktā tulkojuma analīze netiek veikta. Šis nelielais fragments no kopumā garā dokumenta satur ļoti svarīgu informāciju un šāds neveikls tulkojums tikai turpina kļūdu izplatīšanos.

No Iekšlietu ministrijas tika saņemta šāda informācija: Mūsu rīcībā nav informācijas, ka pakāpes būtu bijušas oficiāli tulkotas, jo tāda īpaša nepieciešamība nav bijusi. No vispārzināmiem pakāpju tulkojumiem, kurus sarakstē angļu valodā izmantojam, tiek ietoti šādi angļu valodas termini: *Lineman, Corporal, Sergeant, Senior Sergeant, Deputy Commander, Lieutenant, Senior Lieutenant, Captain, Major, Lieutenant-Colonel, Colonel, General*. [autores izcēlums] (Rozenbils 2015).

Kā redzams šajā informācijā, pakāpju tulkojumi atšķiras no tā, kas izmantoti TTC veiktajā tulkojumā. Gadījumos, kad tulkotājs meklē izmantojamus terminus jeb atbilstmes latviešu valodā, tiesību aktu tulkojumi ir samērā uzticams avots, kurā meklēt pareizos terminus. Nevar apgalvot, ka TTC tulkojuma terminoloģija ir nepareiza, tomēr tā atšķiras no ministrijas sarakstē lietotās. Tas

varētu radīt nelielu nekoncekvenci, ja, piemēram, kādu dokumentu ministrijas vajadzībām tulko tulkotājs, kuram šī sarakstē lietotā terminoloģija nav zināma.

Līgumtulkotāji, kuri saņem tulkojumu pasūtījumus no aģentūrām varētu nezināt par šīm nelielajām atšķirībām, jo publiski pieejams ir tikai TTC tulkojums.

Dienesta gaitas likuma 20. pantā noteikts, kas piešķir īpašās dienesta pakāpes. Līdz pat virsniekvietnieka pakāpei amatpersonai īpašo dienesta pakāpi piešķir amatpersona, kas tiesīga iecelt amatpersonu amatā. Pakāpes līdz pulkveža līmenim piešķir attiecīgais ministrs, t.i., iekšlietu ministrs. Ģenerāļa pakāpi piešķir Ministru kabinets. Lai amatpersona iegūtu kādu no dotajām pakāpēm personai, jānodienē noteikts laiks, līdz ar to vairumam tikko darbu Valsts policijā uzsākušajiem darbiniekiem varētu būt ierindnieka vai kaprāļa (gadījumā, ja personai ir atbilstošā izglītība).

Neatkarīgi no tā, kurš termins (TTC vai ministrijas lietotais) tiek izmantots pakāpju nosaukumu tulkojumā, to secība būs saprotama tulkojuma adresātam, jo liela iespējamība, ka ārvalstu iestādes, kas sadarbojas ar LR Iekšlietu ministriju un tās struktūrām zināmā mērā saprot šo pakāpju secību.

Ievērojama tulkošanas problēma rodas tad, kad jānošķir termini *pakāpe* un *amats*. Parasti plašsaziņas līdzekļu ziņās sniegts amatpersonas amats, nevis pakāpe. TTC tulkojuma variantā šis īpašās dienesta pakāpes tulkotas kā *Special Service Ranks*.

Britu angļu valodā vārdkopa *service rank* nav iekļauta Oksfordas un Kembridžas vārdnīcās, tomēr šeit ir skaidrota termina *rank* nozīme. Oksfordas vārdnīcā pirmā definīcija ir „*A position in the hierarchy of the armed forces*”, kas norāda uz termina militāro izcelsmi. Kembridžas vārdnīcas definīcija ir nedaudz plašāka „*a position in an organization, such as the army, showing the importance of the person having it*” un uzsver *pakāpes* nozīmi. Katra amatpersona, kurai ir pakāpe ir nozīmīga, bet pat militārās jomas nezinātājam ir skaidrs, ka neviens uzreiz par ģenerāli iecelts netiek.

Meklējot skaidrojumu latviešu valodā terminam *pakāpe* vārdnīcas piedāvā divus skaidrojumus, kurus varētu attiecināt arī uz policijas darbu. Viens no tiem ir vispārinātāks – „*Šķira, kategorija, iedalījums (kā) sistēmā, struktūrā.*” (Tezaurs 2015) Jo pēc būtības, dienesta pakāpes ir attiecīgo amatpersonu iedalījums Iekšlietu ministrijas struktūrā. Otrais skaidrojums ir nedaudz specializētāks – „*Parasti vārdu savienojumā "dienesta pakāpe": reglamentā, nolikumā paredzēts nosaukums, ko piešķir karavīriem atbilstoši viņu kvalifikācijai, amatam, nopelniem*” (ibid). Šajā skaidrojumā pat uzsvērts, ka pakāpe parasti tiek izmantota tikai attiecīgajā vārdu savienojumā. Nevarētu teikt, ka šis skaidrojums ir nepareizs, lai gan tas atsaucas uz to, ka tieši karavīriem ir dienesta pakāpes. Iespējams, ka vārdnīcas autoriem nebija zināms, ka ne tikai karavīri, bet arī iekšlietu struktūrās nodarbinātajām amatpersonām ir dienesta pakāpes.

Parasti gan policijas darbinieka amats, gan speciālā dienesta pakāpe tiek norādīta un izmantota starptautiskā kontekstā tad, ja šī amatpersona piedalās kādā

no Eiropas Savienības civilajām misijām. Latvijas amatpersonas ir piedalījušās divās šādās misijās: Eiropas Savienības novērošanas misija Gruzijā – *EUMM GEORGIA* un Eiropas Savienības policijas misijā Afganistānā *EUPOL AFGANISTAN*. Kopumā šajās misijās ir piedalījušās piecas amatpersonas no Latvijas (IeM 2015). Viens apraksts par amatpersonu, kas piedalās misijā Afganistānā:

Valsts policijas Galvenās kriminālpolicijas pārvaldes Starptautiskās sadarbības biroja Eiropola Latvijas nacionālās nodaļas vecākais inspektors majors Oļegs Lagutins, kas misijā pilda Policijas komponentes štāba virsnieka pienākumus misijas galvenajā mītnē Kabulā.

Šajā īsajā teksta fragmentā rodama vairākas tulkošanas problēmas, jo īpaši attiecībā uz pareizo viņa pārstāvētās policijas pārvaldes nosaukuma tulkojumu. Tulkojot teksta oriģinālā uzsvērtu daļu, būtu jāņem vērā divi faktori, kas var sarežģīt teksta satura izpratni angļu valodas mērķteksta tulkojumam, proti, tas, ka šī amatpersona piedalās civilajā, nevis militārajā misijā un tas, ka amatpersonas pakāpe un amats atbilst Latvijā pieņemtajiem standartiem. Tā kā starptautiskajās misijās piedalās daudzu dažādu valstu pārstāvji, katram būs zināms tieši viņa pārstāvētās valsts sistēma. Iespējams, kādam būs skaidrs, ko nozīmē *Major*, citam – *Senior Inspector*.

Tulkojumzinātnē daudzkārt apspriesta starpkultūru komunikācijas nozīme, un dažkārt rodas situācijas, kad nav iespējams tekstu pārtulkot tā, lai ikviens iespējamā teksta lasītājs saprastu, kas tajā patiešām ir teikts. Kā atzīmē A. Veisbergs katrs teksta autors zina, ko viņš grib pateikt lasītājam, bet to pasaka savā veidā un lasītāji to uztver tā, kā viņi to grib (2008, 223). Līdz ar to kāds lasītājs secinās, ka šī amatpersona kādreiz dienējusi bruņotajos spēkos un vēlāk sākusi strādāt policijā, cits prātos par to, kā majors pilda virsnieka pienākumus, tomēr viens būs skaidrs katram lasītājam – šī persona ir policists no Latvijas un šādā kultūru komunikāciju kontekstā tas ir galvenais.

Interesants ir fakts, ka Valsts policijas interneta vietnē īpašu skaidrojumu par policijas pakāpēm un amatiem nav atrodamā. Iespējams, ka tiek domāts, ka iedzīvotājiem tas neinteresē. Vienīgā saite, kur šī pakāpju sistēma norādīta Valsts policijas tīmekļa vietnē, sadaļā “Atšķirības zīmes” (VP 2015x), kur redzams, kā amatpersonas uzpleču noformējums atšķiras atkarībā no tās pakāpes. Iekšlietu ministrijas sistēmā strādājošajiem šīs atšķirības zīmes būs pašsaprotamas, tomēr cilvēkiem, kas ar šo nozari nav saistīti, tas var radīt apmulsumu, jo vairums zina, ka policijā ir inspektori, nodaļu priekšnieki u.c., bet šīs atšķirības zīmes tieši vērstas uz pakāpēm. Valsts policijas tīmekļa vietnē nav saraksta ar amatiem, kādi pastāv šajā iestādē.

Visi amati, kas eksistē Valsts policijā atrodami Ministru kabineta noteikumu Nr. 601 “Noteikumi par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm amatiem atbilstošajām augstākajām speciālajām dienesta pakāpēm” pielikumā.

Šeit uzskaitīti amati un tiem atbilstošā augstākā speciālā dienesta pakāpe. Pielikumā atrodamas tabulas ar visiem amatu nosaukumiem un to tulkojumiem.

Centrālajā aparātā, Galvenajā kriminālpolicijas pārvaldē, Galvenajā kārtības policijas pārvaldē, Kriminālistikas pārvaldē ir divdesmit seši amati, no kuriem tikai diviem, Valsts policijas priekšnieka un Valsts policijas priekšnieka amats atbilst ģenerāļa pakāpei. Rīgas reģiona pārvaldē ir divdesmit četri amati un tikai viens – reģiona pārvaldes priekšnieka amats atbilst ģenerāļa pakāpei. Kurzemes, Latgales, Vidzemes un Zemgales reģiona pārvaldē ir septiņpadsmit dažādi amati un neviens no tiem neatbilst ģenerāļa pakāpei.

Pirms pievērsties amatu nosaukumu tulkošanas variantu analīzei, jāiepazīstas ar termina *amats* skaidrojumu latviešu valodā un tā iespējami tuvāko tulkojumu angļu valodā.

Vārdnīcas skaidrojums ir īss: ‘dienesta stāvoklis, ieņemamā vieta (iestādē, uzņēmumā)’ (Tezaurs 2015), un tas atšķiras no termina *pakāpe* skaidrojuma, jo šeit skaidri izprotams, ka *dienests* attiecas uz vietu iestādē vai uzņēmumā un nevis bruņotajos spēkos.

Angļu valodā, runājot par policijas darbiniekiem, lieto jau iepriekš minēto terminu *rank*, bet tā kā Latvijā policijas amatpersonai ir gan pakāpe, gan amats, nepārprotami rodas tulkošanas problēma. Viens iespējamais tulkojuma variants ir *position*. Britu angļu valodas vārdnīca sniedz šādu minētā termina skaidrojumu: ‘*A situation, especially as it affects one’s power to act (OD 2015)*’ un ‘*a rank or level in a company, competition, or society (CD 2015)*’, kā arī abas vārdnīcas papildu paskaidro, ka tas ir arī *a job*, tātad darba vieta.

Britu policijas sistēmā ir cita amatu hierahija, tomēr jāatzīmē, ka viņu policijas amatpersonām nav militāra stila pakāpes. Teorētiski Valsts policijas darbinieks varētu sevi iepazīstināt kā, piemēram, *Captain Inspector Zars*, kas atbilstu viņa pilnajam amata un pakāpes nosaukumam. Bet arī nosaucot sevi *Inspector Zars* un pārstāvēto nodaļu viņa sarunu biedram angļu valodā būtu aptuvena skaidrība par šo amatpersonu.

Pretēji karjeras progresijai Valsts policijā amatu nosaukumu tulkojumu variantu analīze tiks veikta no augstāka amata līdz zemākajiem.

Pats augstākais amats Latvijas Valsts policijā ir *Valsts policijas priekšnieks*. Šeit iespējami vairāki tulkojuma varianti – *Head of State Police* vai *Chief of State Police*. Lielbritānijā augstāko policijas amatu nosaukumos bieži izmanto *Chief* – ‘*highest in rank (CD 2015)*’. Letonikas piedāvātajos tulkojumos atrodams arī termins *Head*, kas arī teorētiski būtu pieņemami. Valsts policijas interneta vietnes angļu valodas versijā šis amata nosaukums tulkots kā *Chief of the State Police*. Tas ir vienīgais amats, kura tulkojums atrodams angļu valodā iestādes tīmekļa vietnē. Nākamā augstākā amatpersona Valsts policijā ir *Valsts policijas priekšnieka vietnieks*. Šī amata tulkojumu var veidot kā *Deputy Chief of the State Police*. Trešā augstākā amatpersona Valsts policijā ir *Galvenās policijas pārvaldes priekšnieks*. Iepriekšējo amatu nosaukumu tulkojumā jau atrisināta *priekšnieks* tulkojuma iespējami pareizākā varianta meklēšanas problēma.

Lielākā problēma ir termins *pārvalde*, ko Latviešu literārās valodas vārdnīca (Tezaurs 2015) definē kā ‘*Administratīva institūcija, kas nodarbojas ar tam pakļauto iestāžu, uzņēmumu, organizāciju u. tml. darbības, vadības jautājumiem; celtne, telpa, kurā darbojas šāda administratīva institūcija*’. Kā tulkot terminu *pārvalde*? Viens iespējamais tulkojuma variants būtu *Administration*, kas atrodams Dienesta gaitas likuma tulkojuma nosaukumā (*Law On the Career Course of Service of Officials with Special Service Ranks Working in Institutions of the System of the Ministry of the Interior and the Prisons Administration*). Apzīmētāju *galvenais* var tulkot tulkojumu gan kā *central*, gan *main*.

Jānorāda, ka amatu nosaukumos parādās arī struktūrvienību nosaukumi, piemēram, priekšnieku amata nosaukumos, taču zemāko amatu nosaukumos struktūrvienību nosaukumi nav iekļauti.

I kategorijas iecirkņa priekšnieks kā arī II un III kategorijas iecirkņa priekšnieks ir amati, kuru nosaukumu tulkojumā var rasties problēma ar terminu *iecirknis*. Policijas iecirknis ir pilsētas policijas mazākā administratīvā vienība. Angļu valodā biežāk lietots termins *police station*, kuru lieto, lai nosauktu jebkāda lieluma policijas iecirkni, tāpēc mērķvalodas lasītājam būtu saprotams *Chief of Category I (Police) Station*. Amerikāņu angļu valodā dažkārt lieto apzīmējumu *precinct*: ‘*a division of a city or a town, especially an area protected by a particular unit of the police or a division used for voting purposes* (CD 2015)’. Tas teorētiski būtu arī saprotams britu angļu valodas lietotājam, tomēr gadījumos, kad tulkotājs vēlas mērķtekstu tuvāku Līlebritānijā pieņemtājam, to var aizstāt ar apzīmējumu *police station*.

Latvijas Valsts policijas militarizētības pakāpi atspoguļo arī tādi amati kā *vada komandieris, bataljona komandieris rotas komandieris*. Visi trīs amati pastāv Rīgas pārvaldē, bet rotas un vada komandiera amati atrodami arī reģionālajās policijas pārvaldēs. Diemžēl iepriekš minētajos Ministru kabineta noteikumos atrodami tikai saraksti ar amata nosaukumiem, bet amatu apraksti vairumam doto amatu nav publiski pieejami, jo to var ieņemt tikai amatpersona ar īpašo dienesta pakāpi un ar vairāku gadu pieredzi Valsts policijā. Visdrīzāk šo amatu apraksti pastāv, tomēr tiek lietoti tikai Valsts policijas personāla daļu lietvedībā.

Kā šādā gadījumā rīkoties tulkotājam? Tā kā Valsts policija pat pēc tiesību aktos sniegtās definīcijas ir militarizēta iestāde, tad šos amatu nosaukumus varētu tulkot tāpat kā tulkotu bruņoto spēku amatu nosaukumus. Protams, starp amatiem Valsts Policijā un Nacionālajos bruņotos spēkos pastāv vien lingvistiska līdzība, nevar apgalvot, ka šo komandieru darba pienākumi, profesionālā pieredze un izglītība ir ekvivalenta gan civilajās, gan militārajās struktūrās.

Kā jau minēts, Valsts policijā sastopami trīs dažādi komandieri – vada, bataljona un rotas. Pirms to nosaukumu tulkošanas vispirms jāiepazīstas ar attiecīgo militāro vienību definīciju. Vads ir ‘*karaspēka apakšvienība, kas sastāv no nodaļām vai grupām*’, bataljons ir ‘*karaspēka apakšvienība, kas sastāv no*

rotām, parasti ietilpst pulkā vai brigādē un rota – ‘karaspēka apakšvienība, kas sastāv no vadiem’ (Tezaurs 2015).

Platoon commander (vada komandieris), *Battalion Commander* (bataljona komandieris) un *Company Commander* (rotas komandieris) būs pietiekami precīzi amata nosaukuma tulkojumi, uz kuru atšķirību no militārās vides norādīs arī attiecīgās policijas struktūrvienības nosaukums, jo parasti norāda struktūrvienību, tad pakāpi, tad amatu un tikai pēc tam – personas vārdu un uzvārdu.

Pakāpi no amata grūtāk nošķirt amata *sakaru virsnieks* gadījumā. Lai gan iepriekš norādītajā Dienesta gaitas likuma 19. pantā uzskaitītajās pakāpēs nav tādas pakāpes kā *virsnieks*, tomēr ir samērā viegli to uztvert kā pakāpi. Lietojot gan amatpersonas pakāpi, gan amatu, nosaukuma *pulkvedis sakaru virsnieks* sakarā var rasties apjukums – kas tad tieši šī persona ir – virsnieks vai pulkvedis? Tad jāatceras pakāpes un amata secība un viss kļūst skaidrāks. Tādējādi *Communications Officer* šķiet pieņemams tulkojums.

Iespējams, ka viens no sarežģītāk tulkojamiem amatu nosaukumiem, kas eksistē LR Valsts policijas struktūrā ir *operatīvais dežurants*. Apzīmējuma *dežurants* atbilstme angļu valodā varētu būt (*person*) *on duty*. Vārdam *operatīvs* Latviešu literārās valodas vārdnīca sniedz šādus skaidrojuma: ‘*saistīts ar operāciju (2), tai raksturīgs*’ (Tezaurs 2015) kā militāra termina definīcija. Vispārējā definīcija sniegta kā ‘*tāds, kas ir jāveic nekavējoties; tāds, kas ir paredzēts (kā) tūlītējai veikšanai, saistīts ar (kā) tūlītēju veikšanu*’. Angļu valodā vārdam *operative* arī ir vairākas nozīmes, piemēram, kā lietvārdam tam ir divas nozīmes – “*A worker, especially one in a manufacturing industry (OD 2015)*”, kas neatbilst policijas jomai, jo policija neko neražo. Otra lietvārda definīcija ir ‘*a secret agent or private detective(OD 2015)*’, kas arī īsti neatbilst amatam, jo šis darbinieks nestrādā ne slepenā struktūrā, ne arī privātajā sektorā. Neitrālākais tulkojuma variants šajā gadījumā varētu būt *Officer on duty*, kas izceļ to, ka šis darbinieks dežūrē, un viņš rīkosies nekavējoties, ja radīsies attiecīga situācija.

Viens no amata nosaukumiem, kas zināms plašākai sabiedrībai, ir *inspektors*. Tomēr arī šeit rodas tulkošanas problēmas, jo ir kopumā četri dažādi inspektora amati un tiem atbilstošas speciālās dienesta pakāpes:

- galvenais inspektors (majors)
- vecākais inspektors (majors)
- inspektors (kapteinis)
- jaunākais inspektors (virsniekvietnieks).

Kā redzams, gan *galvenais*, gan *vecākais inspektors* ir viena speciālā dienesta pakāpe. Tradicionāli tulkojumos no angļu valodas *Chief Inspector* ir *vecākais inspektors*, tā kā pastāv arī amats, kas ir augstāks par to, tulkojumā no latviešu angļu valodā jāmeklē cits risinājums, jo tādi tulkojumi kā *Main Inspector* vai vēl ļaunāk, *Central Inspector*, kas varētu rasties, ja tulkotājs izmanto tikai pirmo, kas ienāk prātā, ir diezgan neveikli. Tomēr, ja angļisko atbilstmi *Chief Inspector* attiecina uz *galveno inspektoru*, tad pārējās amata nosaukumu

atbilstes varētu būt *Senior Inspector, Inspector, Junior Inspector*. Šie ekvivalenti ideāli neatbilst Lielbritānijā esošajiem policijas amatu nosaukumiem, tomēr tie ir pietiekami saprotami saturiskā ziņā ne tikai britu angļu valodas lietotājam, bet arī citiem.

2011. gadā uz laiku LR Valsts policijā ieviesa amatu *jaunākais kārtībnieks*, un šis amats eksistēja līdz 2013. gada beigām (TVnet 2011). Tagad šis amats vairs neeksistē, un visas amatpersonas, kas policijas koledžā apguva attiecīgo arodizglītības programmu tika pārceltas *kārtībnieka* amatā. Latviešu literārās valodas vārdnīcā sniegts šāds *kārtībnieka* skaidrojums: ‘*policists, kas uzrauga kārtības un drošības noteikumu ievērošanu sabiedriskā vietā*’ (Tezaurs 2015). Šķirkļi norādīts, ka tas ir historisms, un tā definīcija neatbilst šī policijas amata pienākumiem mūsdienās.

Saskaņā ar Valsts policijas 2015. gada jūnija vakanču sarakstu *kārtībnieka* amata pienākumi ir daudz plašāki par kārtības uzraudzības funkciju. Kārtības nodrošināšana ir tikai viens no amata pienākumiem, amatpersonai jāspēj darboties ar datu bāzēm, pārbaudīt informāciju, uzraudzīt, apsargāt un konvojēt apcietinātās personas un visi šie pienākumi prasa lielu centību darbā un katrai šīs amatpersonas rīcībai ir nozīme. *Kārtībnieka* amats nav tik vienkāršs, ka varētu šķist. Tā kā tas tomēr ir zemākais amats Valsts policijā, tam pielīdzināms konstebla amatam Lielbritānijā, jo darba pienākumi ir relatīvi līdzīgi. Nosaukt šo amatu par *officer* būtu pārāk liels vispārinājums.

Visu Valsts policijas amatu, kas doti 2010. gada 29. jūnija Ministru kabineta noteikumos Nr. 601 „Noteikumi par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm amatiem atbilstošajām augstākajām speciālajām dienesta pakāpēm” iespējamo tulkojumu varianti ir apkopoti šī raksta pielikumā, kurā amatu saraksti sadalīti pēc policijas pārvaldēm, kurās amats eksistē.

Mūsdienās policija vairs nav tikai iecirknis kādā vietā, kuram nav nekāda sakara ar pārējo pasauli, bet gan ķēdes posms visā pasaules policijas sistēmā. Arī Latvijas policija darbojas ne tikai Interpolā, bet arī Eiropolā, Starptautiskajā Policijas asociācijā, Ziemeļvalstu un Baltijas valstu sieviešu policistu tīklā un Eiropas Policijas akadēmijā (CEPOL) (VP 2015a). Tādējādi arī Latvijas policijas darbinieki, atkarībā no to darba specifikas, potenciāli var saskarties ar situāciju, kad tiem varētu būt nepieciešams izskaidrot kādam ārvalstu kolēģim to, kas tieši ir viņa amats Latvijā un kādam amatam attiecīgajā sadarbības valstī tas varētu atbilst.

Kopumā Valsts policijā 2015. gada aprīlī saskaņā ar iestādes publiski pieejamo informāciju strādāja 5834 personas dažādos amatos. Par vidējo atalgojumu pēc publiskā atalgojuma saraksta grūti spriest, jo tas atkarīgs no personas izdienas, nostrādātajām stundām un virstundām un citiem faktoriem. Augstākās amatu pakāpes, sākot no policijas priekšnieka, reģiona pārvaldes priekšniekiem ir aizpildītas, šajos amatos vakances parādās reti un tiem nepieciešama liela pieredze policijas darbā. Pašlaik visvairāk vakanču Valsts

policijā ir uz vecākā inspektora amatu (nepieciešama 2. līmeņa augstākā izglītība un divu gadu pieredze Valsts policijā), uz inspektora amatu (nepieciešama 1. līmeņa augstākā izglītība un 1 gada pieredze Valsts policijā), uz jaunākā inspektora amatu (nepieciešama profesionālā izglītība un divu gadu pieredze Valsts policijā vai citās tiesībsargājošās iestādēs).

Amata kandidātiem jābūt ne tikai atbilstoši izglītībai, veselībai un fiziskai sagatavotībai, bet arī labām datorprasmēm, vēlama pieredze Valsts policijā, jābūt teicamām latviešu un krievu valodas zināšanām, kā arī jāprot viena cita svešvaloda sarunvalodas līmenī un jābūt B kategorijas autovadītāja apliecībai. Teorētiski lielai daļai policijas amatpersonu, kas prot angļu valodu kaut sarunvalodas līmenī būtu jāspēj vismaz nosaukt savu vārdu, uzvārdu un amatu. Diemžēl Iekšlietu ministrija pagaidām neredz iemeslu, kāpēc vajadzētu tulkot arī policijas amatu nosaukumus, tomēr ar laiku var rasties situācija, ka Valsts policijas darbiniekiem arvien vairāk jāsadarbojas ar ārvalstīm dažādos jautājumos un tad atsevišķi nolīgtu aģentūru veikti tulkojumi var nebūt pietiekami ātri operatīvai saziņai. Policistam nav jābūt valodniekam – bet valodu zināšanas mūsdienās jebkādā amatā un nozarē var atvieglot darbu.

3. Lielbritānijas policijas amatu tulkošanas problēmas

Varētu rasties jautājums, kāpēc Lielbritānijas policijas amatiem vispār nepieciešami tulkojumi, jo tie taču ir tikai saistoši tiem, kas dzīvo Lielbritānijā. Latvijas iedzīvotāji ar Lielbritānijas policijas kultūru biežāk saskaras tieši filmās, seriālos un grāmatās. Protams, šie materiāli bieži nav dokumentāli, un to attēlotie laika posmi ne vienmēr ir mūsdienas, kā, piemēram, seriālā *Tēvs Brauns (Father Brown)*, Agatas Kristi darbu ekranizējumi utt. Tomēr par Latvijas iedzīvotāju interesi britu kriminālseriālos liecina tas, ka Latvijas Televīzija demonstrējusi praktiski visas sešpadsmit seriāla *Midsomeras slepkavības (Midsummer Murders)* sezonas, kuru darbība notiek mūsdienās.

Arvien vairāk Latvijas iedzīvotāju skatās ne tikai britu seriālus, bet pārceļas uz dzīvi Lielbritānijā. Diemžēl dažkārt mūsu valstspiederīgie Lielbritānijā pastrādā noziegumus vai tiek turēti aizdomās par smagiem noziegumiem. Nu jau nelaiķis Arnis Zaļkalns tika turēts aizdomās par pusaudzes Alises Grosas slepkavību, un lietas izmeklēšanas gaitā tika noskaidrots, ka viņam tiktu izvirzīta apsūdzība (*O'Connor* 2015). Arī Latvijas tiesas saņem starptautiskas palīdzības lūgumus par spriedumu izpildi finansiālu sankciju izpildi; Latvijas tiesībsargājošās iestādes ir tieši iesaistītas starptautiskajā tiesiskā sadarbībā ar Lielbritāniju.

Dažkārt arī Latvijas iestādēm nepieciešama Lielbritānijas kolēģu palīdzība. Piemēram, Latvijas policija Anglijā 2015. gadā meklēja krāpnieku Kristapu Meļķi, kas no portāla draugiem.lv lietotājiem izkrāpis lielas naudas summas. Diemžēl Valsts policijas mēģinājumi sadarboties ar Lielbritānijas policiju ir bijuši neveiksmīgi.

Tā kā tiesiskās palīdzības pieprasījumu nav publiski pieejami, var tikai izteikt minējumus par to, kāds bijis to saturs un kāpēc Lielbritānijas iestādes uz tiem nereaģē. Iespējams, ka pieprasījums nebija sagatavots atbilstoši prasībām. Iespējams, ja pieprasījums nosūtīts nepareizajai nodaļai vai amatpersonai, tas varētu palikt bez atbildes. Tāpat pastāv iespēja, ka pieprasījumā nebija saprotami norādītas Latvijas amatpersonas, to amats un kontaktinformācija. Šādu dokumentu noformējums un valoda ir ļoti nozīmīgs aspekts un ir tiešām žēl, ka Valsts policijai neveicās izmeklēšana šajā lietā. Tulkiem un tulkotājiem, kas sadarbojas ar Valsts policiju būtu ļoti noderīgi zināt gan Latvijas, gan Lielbritānijas policijas regulējumu vismaz tik lielā mērā, lai spētu veiksmīgi virzīt lietu izmeklēšanu.

Kā jau minēts iepriekš, ar Lielbritānijas policijas amatiem un to nosaukumiem sastopamies filmās, seriālos un daiļliteratūrā. Arī šādu tekstu tulkojumu precizitāte ir svarīga, lai gan tam nebūs juridisku seku un tas neietekmēs īstu lietu izskatīšanu. Ja nesaprotami pārtulkoti, piemēram, seriāla varoņu amata nosaukumi un to hierarhija, tad skatītājam nebūs skaidrs, kāda ir attiecīgā iecirkņa struktūra un kurš varonis ir priekšnieks, bet kurš – padotais un viss seriāls šķitīs bezjēdzīgs, ja pēkšņi visā iecirknī strādā tikai un vienīgi vienkārši policisti.

Brīžiem pat šķietami vienkārša termina *police officer* tulkojums var sagādāt grūtības un tiek pieļautas kļūdas. Oksfordas vārdnīca šo terminu definē kā „*A policeman or policewoman (OD 2015)*”, Kembridžas vārdnīca to skaidro šādi: „*a member of the police force (CD 2015)*”. Abi šie skaidrojumi ir vienkārši un neapšaubāmi, tādējādi pareizais tulkojums neapšaubāmi ir – *policijas darbinieks*.

Tomēr bieži šis vārdu savienojums tiek tulkots kā *policijas virsnieks* un šāds tulkojums ir neprecīzs vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, pat ja attiecīgajā iestādē pastāvētu tāda pakāpe kā *virsnieks*, ne visi iestādes darbinieki būs saņēmuši šādu pakāpi. Otrkārt šāds tulkojums norāda uz to, ka tulkotājs nav pat ieskatījies angļu valodas skaidrojošajā vārdnīcā. Šis ir viens no tiem ar policiju saistītajiem terminiem, kurš ir vienkārši tulkojams, vienalga vai teksts ir specifisks nozarvalodas teksts un satur daudzus citus policijas nozares terminus, vai arī vispārējs informatīvs teksts.

Polisēmija tulkošanā ir problēma, īpaši tulkojumos no angļu valodas latviešu valodā. Šīm problēmām ir pievērsies Juris J. Baldunčiks. Viņš norāda, ka šāda tulkojuma kļūda varētu rasties krievu valodas ietekmē, jo Krievijas milicijā ir militāra stila pakāpes un gadījumā, ja tulkotājam šī tiesību sistēma ir nosacīti labāk zināma, tad var gadīties šāda relatīvi tīša vai netīša kultūrspecifisku elementu aizstāšana, aizstājot angļu valodas vārdu savienojumu ar krievu valodai tipisku elementu latviešu valodas tulkojumā.

Tulkotāji ne vienmēr var pievērst pietiekami daudz laika katram vārdam, un varbūt vieglas nolaidības dēļ rodas šādas kļūdas, kuras tad var nonākt valodas lietojumā.

Efektīvākais veids, kā novērst šādu kļūdu rašanos tulkojot Lielbritānijas policijas pakāpju nosaukumus, ir pirms tulkošanas izprast attiecīgā policista amata pamatpienākumus. Visuzticamākais avots, kas saprotamā valodā izklāsta katras Lielbritānijā esošā policijas amata būtību ir Maikla Brauna izveidotais amatu saraksts. Viņš ir Vestmidlendās policijas iecirkņa inspektors, kurš guvis daudz atzinības par savu ieguldījumu policijas rīcības un izpratnes uzlabošanā saskaroties ar cilvēkiem, kuriem ir garīgas problēmas. Viņa sastādītais policijas amatu apraksts paredzēts tieši lasītājiem, kas nav saistīti ar policijas jomu.

Policijas amatpersonas amata nosaukums oriģinālvalodā (*Brown 2012*) un tā apraksta tulkojums latviešu valodā, sākot no zemākā amata līdz pat augstākajam:

Police Constable – policijas darbinieki, kas atbild uz izsaukumiem, ierodas izsaukuma vietā, izmeklē visbiežāk notiekošos noziegumus (*volume crime*).

Police Sergeant – uzrauga iepriekš minēto policijas darbinieku darbu. Parasti katrā rajonā dežūrē vismaz divi vai trīs.

Police Inspector – vecākais operatīvais darbinieks 24/7. Uzrauga visus tajā brīdī strādājošos policijas darbiniekus, parasti operatīvajā dienestā dežūrē viens inspektors.

Chief Inspector – katrā rajonā ir divi vai trīs šādi inspektori. Viens no viņiem būs *The Chief Inspector*, kas atbildīgs par visu noziegumu izmeklēšanu attiecīgajā rajonā.

Superintendent – katrā rajonā ir divas vai trīs šādas amatpersonas, un viena no tām pieejama jebkurā diennakts laikā. Parasti katrs superintendants atbild par kādu atsevišķu jomu, piemēram, Operatīvā darbība u.c

Chief Superintendent – atbildīgs par visa rajona policijas darbu.

Assistant Chief Constable/ Commander (in London) – atbildīgs par kādu politikas jomu savā pārvaldē un teritoriāli uzrauga vienu vai divus mazākus rajonus pārvaldes ietvaros. Katrā pārvaldē ir viens līdz pieci šādi amati.

Deputy Chief Constable/Deputy Assistant Commissioner(London) – katrā pārvaldē viens šāds amats. Otrs augstākais amats pārvaldē, kas uzrauga iestādes disciplīnu un darba rezultātus.

Chief Constable/Assistant Commissioner (Metropolitan Police) – “Augstākais priekšnieks”. Reģiona Pārvaldes priekšnieks.

Atšķirībā no citām policijas pārvaldēm, kurās karjeras progresija notiek, balstoties uz darba pieredzi, kvalifikāciju un citiem kritērijiem, Londonas Metropolitēna policijā ir divi augstākie amati *Deputy Commissioner*, kam ir tādas pašas funkcijas kā *Deputy Chief Constable* citās pārvaldēs un *Commissioner*, kas atbilst *Chief Constable* amatam, tomēr šajos amatos personu ieceļ Karaliene Elizabete pēc iekšlietu ministra ieteikuma.

Pati augstākā amatpersona Lielbritānijas policijā ir Sers Bernards Hogans-Hovs, Londonas Metropoles policijas vadītājs. Viņa amata nosaukums ir *Commissioner: „an important official who has responsibility in a government department or another organization(CD 2015)”*. Viņa amats teorētiski

pielīdzināms arī *Chief Constable* amatam citās Lielbritānijas policijas pārvaldēs. Autoritātes un atpazīstamības ziņā varētu teikt, ka Hogans-Hovs ir līdzvērtīgs Latvijas Valsts policijas priekšniekam Intam Ķuzim.

Pirms sākt sīkāk apskatīt iespējamus amatu tulkojumus, jāpievērš uzmanība vienam bieži lietotam anglicismam, kas saistīts ar policijas darbu – *the Force*. Ar to briti saprot policiju kā tādu. Teikums „*He was very young when he entered the Force as a Constable*”. Šī anglicisma zinātājam ir viegli tulkojams, bet tam, kas to nezina, var šķist, ka vārdnīcas dotā pirmā *force* nozīme, t.i. *spēks* ir pareiza. *Viņš bija ļoti jauns, kad sāka spēku kā konstebls* ir nesaprotams teikums. Protams, var gadīties, steigā šāda sīka detaļa paliek neievērota, tomēr tā loģisku teikumu padara pilnīgi nesaprotamu.

Iepriekšējā nodaļā aplūkotas prasības, kādām personām jāatbilst, lai varētu kandidēt darbam policijā Lielbritānijā. Svarīgi atzīmēt, ka atšķirībā no Latvijas, kur darbā pieņemtam kandidātam bez profesionālās izglītības no Policijas koledžas tāda jāiegūst, Lielbritānijā policisti ir ar visdažādāko izglītību, piemēram, iepriekš minētais Maikls Brauns pirms darba policijā studējis mūziku, Sers Hogans-Hovs Oksfordā studējis jurispudenci. Zināšanas, kas nepieciešams policijas darbā tiek apgūtas strādājot. Šī ir viena no praktiskajām kultūras atšķirībām.

Sniedzot tulkojuma variantus Lielbritānijas policijas amatiem, to tulkojumā mēģināts atspoguļot amata būtību, nevis vienkārši pielīdzināt Latvijas Valsts policijā esošajiem amatiem. Dažu terminu, kā piemēram, *Chief* tulkojums jau šajā darbā apspriests saistībā ar tulkojumu no latviešu valodas angļu valodā, līdz ar to jebkur, kur parādās šis termins izmantots vārds *priekšnieks*. Neliela atkāpe saistībā ar *Commissioner*, kas ir attiecināms tikai uz Londonas policijas pārvaldi. Tam teorētiski ir divi tulkojuma varianti – vai nu *priekšnieks* vai arī *vadītājs*. Tulkojumos gan vēlams ievērot konsekvenci un nodrošināt vieglu teksta izpratni, līdz ar to *priekšnieks* ir labākais risinājums šajā gadījumā. Sliktākais tulkojums, kas varētu rasties tad, ja tulkotājam vai tulkam nav zināma šī amata būtība ir termina burtiska transliterēšana, veidojot atbilstami, kas vispār nav saistīta ar policijas nozari – *komisionārs*. Šāds termins eksistē, tomēr pavisam citā nozarē, proti ‘*starpnieks tirdznieciskos darījumos, persona, kas par zināmu atlīdzību veic tirdznieciskus darījumus*’ (Tezaurs 2005).

Pēc Brauna sniegtā amatu apraksta var saprast, ka Lielbritānijas policija ir sadalīta vairākās reģionālās pārvaldēs. Nepastāv oficiāla centrālā pārvalde.

Saskaņā ar Lielbritānijas 2003. gada Policijas likuma 4. pantu, pastāv šādi amati (sākot ar augstāko, beidzot ar zemāko pakāpi):

<i>Termins angļu valodā</i>	<i>Tulkojuma variants</i>
Chief Constable;	Reģionālās policijas pārvaldes priekšnieks
Deputy Chief Constable;	Reģionālās vai pilsētas policijas pārvaldes priekšnieka vietnieks
Assistant Chief Constable;	Reģionālās pārvaldes priekšnieka palīgs
Chief Superintendent; Superintendent;	Vecākais superintendants Superintendants
Chief Inspector; Inspector;	Vecākais inspektors Inspektors
Sergeant;	Seržants
Constable.	Konstebls

Šeit dotais amatu saraksts aptver Angliju un Velsu un nesatur Londonas Metropoles policijai specifiskos amatu nosaukumus, to pielīdzinājums jau sniegts iepriekš.

Sākotnēji var šķist, ka šo amatu tulkojums nesagādātu problēmas, un tie būtu ekvivalenti Latvijā lietotajiem amatiem, bet arī šeit slēpjas daži “zemūdens akmeņi”. Teorētiski būtu iespējams visos tekstos, kuros figurē termins *constable* automātiski to adaptēt un nosaukt, piemēram, filmas varoni par inspektoru. Bet tādā gadījumā zudīs avotteksta kultūras nokrāsa un mērķvalodas teksta lasītāji vai skatītāji varētu brīnīties, kāpēc britu policijā pēkšņi visi ir inspektori, un neviens nav konstebls. Ideālu ekvivalenci amatu nosaukumu tulkojumos nav iespējams sasniegt. Arī *Chief Constable* var likt domāt, ka šī persona ir vecākais konstebls, lai gan patiesībā šī persona ir iecirkņa priekšnieks. Tāpēc it kā teorētiski pieļaujama tulkojums *Vecākais konstebls* var radīt apmulsumu, jo šķiet, ka šī persona ir atbildīga tikai par tiem darbiniekiem, kas ir konstebļa amatā.

Pēc tam, kad persona izturējusi divu gadu ilgo pārbaudes laiku, tā iegūst konstebļa amatu. Paaugstināšana amatā nenotiek automātiski: tie konstebli, kas vēlas, var pietiekties uz amata paaugstināšanas eksāmenu (*police promotion exams*), kuros tiek pārbaudītas personas zināšanas par policijas procedūrām un tiesību aktiem (*Police Information 2015a*). Paaugstināšana uz nākamajiem amatiem atkarīga no personas darba rezultātiem, nav noteikta laika posma, cik ilgi kādā amatā jāstrādā pirms var tikt paaugstināts uz nākamo.

Tomēr šeit uzskaitītie amati nav vienīgie, kas raksturīgi Lielbritānijas policijai. Ir divi nosacītu amatu paveidi, kādi pat nosacīti neeksistē Latvijas policijā. *Police Community Support Officer*, kas bieži tiek lietots kā akronīms PCSO ir jaunieviests amats, un šo darbinieku pienākums ir palīdzēt policijai, t.i., darbiniekiem, kuriem ir amats policijā. Viņiem nav tiesību arestēt personas, viņi var tikai aizturēt personu līdz 30 minūtēm (CC 2015a). Viņi neizmeklē krimināllietas, bet rūpējas par sabiedrisko kārtību. Tulkot šo terminu ir ļoti grūti, jo jāietver gan tas, ka šis darbinieks palīdz gan policijai, gan sabiedrībai. Šeit teorētiski labs variants savā ziņā būtu *kārtībnieks*, bet tas var radīt iespaidu, ka šim amatam ir tiesības veikt arestus kā arī tas varētu vadināt uz domu, ka tas atbilst *kārtībnieka* amatam Latvijas Valsts policijā.

Policijas palīgs sabiedriskās kārtības nodrošināšanā ir ļoti garš variants, kas arī var radīt neskaidrības. Latviešu valodā arī nevar saglabāt akronīmu, jo tekstā, kuru lasīs cilvēks, kas nepārzina šādu Lielbritānijas policijas darba specifiku, tas var palikt pilnībā nesaprasts. Funkciju ziņā šis amats ir līdzīgs pašvaldības policista funkcijām Latvijā. Tāda iestāde kā pašvaldības policija Lielbritānijā gan neeksistē.

Special Constable ir viltus draugs. Šķiet, ka tas varētu būt tas pats konstebls, kas minēts sarakstā, tikai ar kādu īpašu pakāpi. Tomēr saskaņā ar Kembridžšīras iecirkņa informāciju (CC 2015b), šis ir amats, ko veic brīvprātīgie, bez atlīdzības. Šiem brīvprātīgajiem ir tiesības veikt arestus. Tulkot šo amatu kā *īpašais konstebls* ir maldinoši pēc būtības. Precīzāk amata būtību ietver termins *brīvprātīgais konstebls*. Dažkārt šis brīvprātīgais amats vispār tiek apzīmēts kā *special*, kas pat tekstā, kurš saturiski apskata policijas darbu Lielbritānijā var būt pārāk kultūrspecifisks, lai tulkotājs bez iepriekšējām zināšanām par šajā apakšnodaļā izsklāstītajiem amatiem spētu to veiksmīgi iztulkot.

Prasības *Police Community Support Officer* un *Special Constable* amatu kandidātiem ir līdzvērtīgas tām, kuras jāizpilda tiem, kas grib iegūt amatu policijā

Tie, kuri labprāt skatās seriālu Midsomeras slepkavības oriģinālvalodā būs jau sen ievērojuši bieži atkārtotu teikumu : „*DCI Barnaby from Causton CID and DS Jones*”. Daudzie akronīmi teikumā var šķist ļoti svešādi, vien var saprast, ka teikumā parādās arī personu uzvārdi. Meklējot akronīma CID nozīmi var atrast daudzus iespējamus variantus, kā *Caller Identification*, kuriem nav nekāda sakara ar policijas darbu.

CID ir *Criminal Investigation Department* – Krimināllietu izmeklēšanas nodaļa. Tajā izmeklē nopietnus noziegumus kā slepkavības, smagus miesas bojājumus, laupīšanas un krāpšanu. (Police Information 2015b). Amatpersonu, kas strādā šajā nodaļā nosaukumam jāpievieno *Detective* (Debretts 2015). Tiem policistiem, kas nestrādā šajā nodaļā pirms amata nosaukuma var likt *Police*, piemēram, *Police Constable*. To tad saīsina kā PC, līdzīgi saīsinājumi iespējami arī amatpersonām, kas strādā krimināllietu izmeklēšanas nodaļā. Latvijā nav tipiski amatu nosaukumiem izmantot abreviatūras, tāpēc pārņemt šo lietojumu, tulkojot no angļu valodas latviešu valodā nebūtu vēlams. Pēc dzirdētiem seriālu

tulkojumiem var secināt, ka parasti netulko DCI *Detective* daļu, nosaucot vienkārši kā *vecākais inspektors*. Tas ir ļoti pieņemams tulkojums, jo šajā gadījumā skatītājiem nebūtu saprotams, kā vecākais inspektors nu jau arī kļuvis par detektīvu. Saīsinājums PC gan bieži tiek neveikli tulkots, piemēram, *PC Flory* tulkots kā *policiste Florija*, lai gan precīzāk būtu *konsteble Florija*. Cerams, ka nākotnē filmu/seriālu tulkotāju zināšanas par Lielbritānijas policijas amatiem papildināsies.

4. Policijas amatu nosaukumu lietojums plašsaziņas līdzekļos un sarunvalodā

Šī darba primārais mērķis ir apskatīt policiju un tās amatus no juridiskā skatu punkta, līdz ar to galvenais uzsvars likts tieši uz oficiālajiem pakāpju un amatu nosaukumiem, kas tiek izmantoti šajā Iekšlietu ministrijas pakļautībā esošajā iestādē. Šāda precizitāte nepieciešama juridiskajos tekstos. Katram dokumentam, kas tiek sagatavots kādā policijas iecirknī, jābūt skaidrai norādei par to, kas ir tā autors. Par daļu no policijas izmeklētajām lietām ziņo arī plašsaziņas mediji. Tajos parasti neievēro tiesību aktos noteiktos pakāpju apzīmējumus. Gadījumos, kad tiek ziņots par kādu notikumu vai noziegumu parasti lieto vārdu savienojumus *policija meklē*, *policija aizturējusi*, neminot attiecīgo amatpersonu pakāpju nosaukumus. Ja kāds notikums saistīts ar pašvaldības policiju, tad tas tiek īpaši izcelts, pārējos gadījumos skatītājam/lasītājam skaidrs, ka šīs lietas izmeklēšanu veic Valsts policija.

Interesanti pieminēt arī sarunvalodā lietotos slenga vārdus, kurus izmanto policista apzīmēšanai *Latviešu valodas slenga vārdnīcā* atrodami arī daži slenga vārdi par policiju – *pogainie*, *kruķi*, *ments*, *mentūra*, *kops*. Šo vārdu izcelsme nav skaidrota un to noskaidrot šādiem vārdiem var būt salīdzinoši grūti un nevar būt pilnīga pārliecība par patieso izcelsmi, pastāv tikai minējumi.

No minētajiem *ments* un *mentūra* latviešu valodā ienākuši no krievu valodas, lai gan vārda *мент* cēlies no ungāru valodas un nozīmē *mētelis* vai *apmetnis*, un šis vārds krievu valodā lietots jau divdesmitā gadsimta sākumā (*Newsland* 2007). *Kops* iespējams cēlies no angļu valodas *cop*. Dažkārt sarunvalodā dzirdams arī no krievu valodas aizgūtie vārdi *milicis* un *milicija*.

Iespējams, ka pastāv vēl vairāki slenga vārdi, kas raksturo policiju un tās darbiniekus likumpārkāpēju vidū. Iepriekš minētie slengismi pārsvarā tiek lietoti sarunvalodā un dažkārt tos, īpaši *kruķis* izmanto arī dažādu filmu un seriālu tulkojumos iespējamo noziedznieku vai aizdomās turamo runā.

Arī angļu valodā ne vienmēr policijas darbiniekus sauc to pilnajā amata nosaukumā un šeit tulkam vai tulkotājam jāņem vērā vēl viena problēma – slenga vārdi britu un amerikāņu angļu valodā atšķiras. Piemēram, amerikāņu angļu valodā bieži dažādu varas iestāžu pārstāvjus neformāli sauc par *the Feds*, tas ir federālo dienestu darbiniekus no FIB, CIP u.c. Pārsvarā oriģinālteksta izcelsmi var relatīvi viegli noteikt pēc attiecīgā romāna vai seriāla darbības vietas.

Piemēram, britu izcelsmes autora Lī Čailds (*Lee Child*) romānu darbība notiek ASV, nevis Lielbritānijā.

Slenga attīstību angļu valodā savā ziņā katalogizē un apkopo *Urban Dictionary*. Šajā vārdnīcā jebkurš, kas to vien vēlas var pievienot savu ierakstu par kādu slenga vārdu. Katru dienu tai tiek pievienoti neskaitāmi vārdi, un šķirkļu ticamība var tikt apšaubīta, tomēr bieži vien kvalitatīvākie ieraksti saņem visvairāk vietnes apmeklētāju balsis. Viena šīs vārdnīcas nosacīta priekšrocība ir tā, ka jauni, tikko parādījušies slenga vārdi tiek pievienoti uzreiz, nepaieļ ilgāks laiks līdz tos izvērtē valodnieki. Populārākais slengs var mainīties un paplašināties pat dažu mēnešu laikā un šādas izmaiņas nav iespējams iekļaut papīra formāta vārdnīcās.

Pat tiesas ASV izmanto šo vārdnīcu, lai noskaidrotu mūsdienās lietoto vārdu nozīmi, jo tas ir lētāk un ātrāk par valodnieka nolīgšanu. Šī vārdnīca gan netiek izmantota ka tieša atsauce tiesā (*Ingraham 2013*). Nav informācijas par to, vai šis resurss noder tiesām Eiropā. Tulkiem un tulkotājiem šī vārdnīca var būt ļoti noderīga tāpēc, ka angļu valodas neformālo leksiku nav vienmēr iespējams atrast standarta vārdnīcās. Tulkojot tekstus, kuros ir šāds neformāls saturs jāspēj tas izklāstīt mērķvalodas auditorijai saprotamā veidā, nebaudoties no juridiskām neprecizitātēm, bet ievērojot oriģinālteksta stilistika.

Cop, pig, bobby ir visbiežāk sastopamie neformālie policijas darbinieku apzīmējumi. *Cop*, bieži arī *Copper* esot radies tāpēc, ka savulaik policijas uniformām bijušas vara pogas, tomēr šo skaidrojumu visbiežāk apšaubā. Uzskata, ka šis vārds drīzāk radies no darbības vārda *to cop* – noķert vai arestēt un angļu valodā tiek lietots kopš 1840. gada (OD 2015).

Pig jau 16. gadsimtā cilvēkus, kas daudziem izraisīja nepatiku, šādi iesauca, un saistībā ar policiju šo nosaukumu neglaimojošā veidā izmanto jau kopš 1811. gada, no pašiem britu policijas aizsākumiem (*Straightdope 2005*). Londonas policija tika dibināta 1828. gadā un tās darbinieki tika iesaukti par *bobijiem*, jo šo iestādi dibināja sers Roberts Pīls, un vārdu *Robert* angļu valodā bieži saīsinā kā *Bob*. Arī mūsdienu angļu valodā gan presē, gan sarunvalodā bieži lieto vārdu *bobby* un savienojumu *bobby on the beat*. Gan *pig*, gan *bobby* tulkojumā būtu jāņem vērā tas, ka mērķauditorijas lasītājs/klausītājs var neasociēt *cūkas* ar policiju. Daži varētu šo to zināt par *bobijiem*, tomēr arī šeit pastāv iespēja, ka tas var tikai radīt apmulsumu.

Retāk par iepriekš minētajiem vārdiem populārajā kultūrā parādās vārds *plod*. Tas sākotnēji lietots Enidas Blaitones romānos (OD 2015). Tam nav izteikti negatīva pieskaņa, lai gan tas var tikt lietots arī savienojumā kā *PC Plod*. *To plod* – kustēties lēni, ar smagiem soļiem.

Tulkojumos, protams, vēlams izvairīties no slenga un sarunvalodas vārdu lietošanas, cik vien iespējams. Ja tulkojot oriģināltekstu tas nepieciešams stila un satura dēļ, tad tie ir jāizmanto. Šie vārdi piedod tekstam zināmu nokrāsu, kas oficiālā saziņā vispār nav pieļaujama, bet filmu vai daiļliteratūras tulkotājam ir dažkārt nepieciešama.

Nobeigums

Policijas nozare ir ļoti plaša un tajā ir ārkārtīgi daudz aspektu, kurus pārzināt, vismaz daļēji, būtu jāspēj gan tulkam, gan tulkotājam, lai kvalitatīvāk veiktu savu darbu.

Tiesību akti ir veids, kā rast pētījuma sākumpunktu dziļākas izpratnes veidošanai. Nav iespējams objektīvi salīdzināt divu valstu tiesību sistēmas un amatus, ja nav zināšanu par savas valsts tiesisko regulējumu attiecīgajā jomā. Maldīgs var būt uzskats, ka katrs Latvijas iedzīvotājs jau automātiski zina, kas ir policija un kāds ir policijas darbinieks, jo īpaši ja šīs zināšanas ir gūtas tikai no plašsaziņas līdzekļiem.

Tulkotājam jāpārvar ne tikai valodu, bet arī tiesību sistēmu barjeras, proti, jāveic attiecīgā juridiskā teksta transformēšana citā tiesību kultūrā. Pat šķietami visvienkāršākais tulkojamais teksts par policiju jau prasa šādu transformēšanu citā tiesību kultūrā. Nevar akli izmantot tikai aptuvenas zināšanas, kvalitatīvākie tulkojumi iespējami tad, kad tulkotājam ir laba izpratne par attiecīgo tematiku kultūrā.

Tulkojot tekstus, kas saistīti ar policijas jomu, ne vienmēr tulkojamais materiāls būs tiesību akts vai cits stringri noteikts formāls dokuments. Tā kā starptautiskā sadarbība policijas jomā attīstas, arī mutiska tulka pakalpojumi var būt nepieciešami dažādās situācijās, piemēram, starptautiskas konferences vai liecinieku iztaujāšana. Vēl svarīgāk saprast policijas amata pakāpes un to nozīmes ir gadījumā, ja jātulko tiesiskās palīdzības lūgumi, jo tajos svarīga ne tikai katra pārtulkotā vārda precizitāte, bet arī kontaktinformācija – kas lūdz palīdzību, kāda ir šīs personas dienesta pakāpe, kam tas ir adresēts.

Literatūra

- Baker, M. In other Words. A coursebook on Translation. London:Routledge, 2011.
- Baldunčiks, J. New Trend in the Translation of Polysemous English Words Into Latvian: Semantic Hypertrophy of the Basic Equivalent. *Within Language, Beyond Theories (Vol. II): Studies in Applied Linguistics*. Anna Bloch-Rozmej, Karolina Drabikowska (Eds). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. 275-289. ISBN 9781443874571 (hbk.)
- Cao, D. Legal Translation. No: The Handbook of Translation studies. Eds. Doorslaer, L, Gambier, Y. Amsterdam: John Benjamins, 2010.
- CC 2015a. Cambridgeshire Constabulary. Becoming a police community support officer. Elektroniskais resurss: <https://www.cambs.police.uk/recruitment/pcso/>
- CC 2015b. Cambridgeshire Constabulary. Special constabulary. Elektroniskais resurss: <https://www.cambs.police.uk/recruitment/specials/>
- Kischel, U. Legal Cultures – Legal Languages. No: Translation Issues in Language and Law. Eds. Olsen, F, Lorz, A. Palgrave Macmillan, 2006.
- Mattila, H. : *Comparative Legal Linguistics : Language of Law, Latin and Modern Lingua Francas*. Surrey: Ashgate, 2012. E-grāmata. Pieejama Ebscohost.
- Munday, J. Issues in translation studies. No: The Routledge Companion to Translation Studies. Ed. Munday, J. London: Routledge, 2009.
- Sīlis, J. Latviešu valoda kā avotvaloda un mērķvaloda valodu kontaktos un virtuālajā saziņā. Ventspils: Ventspils augstskola. 2012

Snell-Hornby, M. *The Turns of Translation Studies : New paradigms or shifting viewpoints?* Amsterdam: John Benjamins, 2006.

Šarčević, S. *New Approach to Legal Translation*. The Hague: Kluwer Law international, 1997.

Toury, G. *Descriptive Translation studies and beyond*. Amsterdam: John Benjamins, 1995.

Trim, J. *Multilingualism and the Interpretation of Languages in Contact*, Krājumā *Crossing Barriers and Bridging Cultures : The Challenges of Multilingual Translation for the European Union*. Redaktors Tosi, A. *Multilingual Matters*. Clevedon. 2003.

Veisbergs, A. *Pragmatic meaning in Language, Translation and Interpreting*. Krājumā *Valoda*.

West Midlands Police. Application. Elektroniskais resurss: <http://jobs.west-midlands.police.uk/pc-recruitment/application/>

Normatīvie akti

Par policiju. LR likums. 1991. gada 4. jūnijs

Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likums. LR likums. 2006. gada 4. jūnijs

Law On the Career Course of Service of Officials with Special Service Ranks Working in Institutions of the System of the Ministry of the Interior and the Prisons Administration. TTC tulkojums. 2007

The Police Regulations 2003. Lielbritānijas likums

LIENE ŠĪRMANE

EIROPAS SAVIENĪBAS AKTU TULKOŠANAS ĪPATNĪBAS: PARLAMENTA GROZĪJUMI

1. Eiropas Savienības juridisko tekstu īpatnības

Tulkošanu starptautiskās organizācijās var uzskatīt par īpašu tulkošanas jomu, un Eiropas Savienības unikālais darbības formāts tulkošanu Eiropas Savienības iestādēs padara par neatkārtojamu pieredzi. A. Feliči uzskata, ka tulkošanas unikalitāti nosaka divi aspekti, proti, Eiropas Savienības pārnacionālais raksturs un dažādās darbības jomas (*Felici* 2010, 100), turklāt Eiropas Savienības iestādēs sastopama liela juridisko tekstu daudzveidība — gan primārie un sekundārie tiesību akti, gan Eiropas Savienības Tiesas spriedumi, gan arī ieteikumi un atzinumi, kā arī dažādi iestāžu darba dokumenti. Kopējās praktiskās rokasgrāmatas 1. pamatnostādnes 1.2.1. punktā uzsvērts, ka Kopienas tiesību aktiem jāiekļaujas sistēmā, kas „ir ne vien sarežģīta, bet arī daudzkulturāla un daudzvalodīga”. D. Jankova norāda, ka salīdzinājumā ar citām starptautiskām organizācijām Eiropas Savienība ir vienīgā starptautiskā valstu savienība, kas pieņem visiem dalībvalstu pilsoņiem saistošus tiesību aktus, un šis aspekts ir Eiropas Savienības valodu politikas pamatā (*Yankova* 2008). Tieši pateicoties Eiropas Savienības vārienīgajai iecerei runāt vienbalsīgi daudzās valodās tulkošanai daudzvalodu vidē pēdējos gados pievērsta īpaša uzmanība (*Tosi* 2003, ix). K. Koskinena pat norāda, ka mūsdienu tulkošanas teorijas atziņas uz tulkošanu Eiropas Savienībā nevar attiecināt vai var attiecināt tikai daļēji (*Koskinen* 2001, 293). Neskatoties uz to, ka Kopējā praktiskā rokasgrāmatā vairākkārt, jo īpaši tās 1. pamatnostādnē, uzsvērts, ka tiesību aktiem jābūt skaidriem, vienkāršiem un precīziem, turpmāk izklāstītais nepārprotami liecina par pretējo.

Eiropas Savienības dokumentu tulkošanas unikalitāti nosaka ne tikai tās pārnacionālais raksturs un dažādās darbības jomas, bet arī vairāki citi apsvērumi, un būtiskākais no tiem ir daudzvalodības princips. Kopš 2013. gada 1. jūlija Eiropas Savienībā ir 24 oficiālās valodas, un daudzvalodības princips ir lielā mērā politisks jautājums un viens no būtiskākajiem principiem Savienības iestāžu darbā. Kā atzīst A. Feliči, tas ir arī viens no Eiropas Savienības problemātiskākajiem un pretrunīgākajiem jautājumiem kopš tās dibināšanas, kas to atšķir no citām starptautiskajām organizācijām (*Felici* 2010, 95). Eiropas Parlamenta tīmekļa vietnē norādīts, ka daudzvalodība veicina eiropēiskās vērtības — demokrātiju, vienlīdzību, pārredzamību un konkurētspēju. Šajā tīmekļa vietnē arī norādīts, ka daudzvalodība ir pat viens no demokrātijas stūrakmeņiem, uz kā balstās ES un kas nodrošina Eiropas Savienības iestāžu pieejamību un darba pārredzamību, kā arī Eiropas Savienības demokrātisku darbību. Taču šā principa īstenošana tiek arī kritizēta galvenokārt divu iemeslu dēļ — tā radītās augstās izmaksas un otrais ir lingvistiskās vienlīdzības relatīvais

raksturs (*Sosonis* 2005, 41). Oficiālās valodas ir minētas pašā pirmajā ES tiesību aktā 1958. gadā pieņemtajā Regulā Nr. 1, un daudzvalodības princips ir atzīts Eiropas Savienības līgumos, piemēram, Līguma par Eiropas Savienību 55. pantā, kurš paredz, ka šis līgums tiek sagatavots visās 23 Eiropas Savienības oficiālajās valodās un līguma teksti visās valodās ir vienlīdz autentiski, un Līguma par Eiropas Savienības darbību 24. panta 4. daļā, kurā noteikts, ka „ikvienam Savienības pilsonim ir tiesības rakstiski vērsties pie jebkuras no iestādēm vai struktūrām, kas minētas šajā pantā vai Līguma par Eiropas Savienību 13. pantā, kādā no minētā Līguma 55. panta 1. punktā minētajām valodām un saņemt atbildi tajā pašā valodā”. Eiropas Savienības oficiālās un darba valodas ir noteiktas 1958. gadā pieņemtajā Regulā Nr. 1, ar ko nosaka Eiropas Ekonomikas kopienā lietojamās valodas. Turklāt R. Štolce norāda, ka attiecībā uz Eiropas Savienības tiesību aktiem jāņem vērā tas, ka Eiropas Savienības tiesību akti nav daļa no kādas konkrētas valsts tiesību aktu sistēmas — tie ir pārvalstiski tiesību akti (*Stolze* 2001, 304). Valodu lietojumu Eiropas Parlamentā nosaka ne tikai iepriekš minētie līgumi, bet arī Eiropas Parlamenta Reglamenta 158. pants. Attiecībā uz daudzvalodību šā panta noteikumi paredz, ka „visus Parlamenta dokumentus sagatavo oficiālajās valodās” un „Parlamentā visiem deputātiem ir tiesības izteikties viņu izraudzītajā oficiālajā valodā”. Tā kā grozījumi ir viens no Parlamenta dokumentu veidiem, arī tos sagatavo un tulko visās oficiālajās valodās. Daudzvalodības principa praktisku piemērošanu Eiropas Parlamentā nodrošina Rīcības kodekss attiecībā uz daudzvalodību, ko Prezidijs pieņēmis 2008. gada 17. novembrī.

Paradoksāli ir tas, ka Eiropas Savienībā nerunā par dokumentu tulkojumiem, bet gan par autentiskām valodu versijām. Tulkojumzinātnieku un tulkotāju attieksme pret šādu kategoriju nav viennozīmīga: A. Feliči norāda, ka, „lai gan Eiropas Savienības tekstus uzskata nevis par „tulkojumiem”, bet par „valodu versijām”, būtībā tie ir nekas vairāk kā tulkojumi, kas bieži vien tapuši ļoti sarežģītos darba apstākļos”. A. Feliči arī atsaucas uz vairuma juristu viedokli, ka tikai viens teksts var būt autentisks, proti, teksta oriģināls (*Felici* 2010, 97). Savukārt A. Koreija uzskata, ka daudzvalodu tiesību akta jēdziens savā būtībā nav savienojams ar tulkošanu (*Correia* 2003, 39). Šis „savdabīgais”, ja tā var teikt, tulkojuma statuss Eiropas Savienībā arī nosaka tulkotāja lomu — neskatoties uz to, ka Eiropas Savienības iestādes ir lielākais tulku/tulkotāju darba devējs pasaulē un tulkotāji faktiski piedalās tiesību aktu izstrādē, tulkotāju lielais devums tiek drīzāk slēpts, nevis uzsvērts (*Koskinen* 2001, 298).

D. Jankova Eiropas Savienības iestādēs lietoto angļu valodu kopumā raksturojusi kā īpašu valodu jeb eirovalodu, kam raksturīgi arhaismi, aizguvumi, pārmērīgs specifisku terminu lietojums, nestandarta sintaktiskās struktūras, īpašvārdu metonīmisks lietojums un citas pazīmes (*Yankova* 2008, 133). Eirovalodai un eirožargonam savā maģistra darbā „Eirovalodas pragmatiskie aspekti un to nozīme tulkošanas procesā” pievērsusies Ventspils Augstskolas absolvente L. Deičmane (*Deičmane* 2009). Viņa norāda, ka būtiski atšķiras

dažādu autoru viedokļi par to, vai termini *eirovaloda* un *eirožargons* uzskatāmi par sinonīmiem vai krasī atšķirīgiem jēdzieniem, taču pati vairāk piekrīt tiem autoriem, kuri uzskata, ka minētie jēdzieni ir nošķirami (Deičmane 2009, 16). Pamatojoties uz dažādu autoru viedokļiem, Deičmane secinājusi, ka „eirovaloda ir latviešu valodas paveids, kurā ir ietvertas ES kontekstam raksturīgas standartfrāzes, īpaši saīsinājumi, akronīmi un specifiska terminoloģija, tostarp eirožargons”. Tāpat viņa atzīst, ka „profesionālo žargonu, kuru darbā un saziņā izmanto daudzi tūkstoši ES ierēdņu, varētu saukt par Eiropas Savienības žargonu jeb īsāk par eirožargonu” (turpat). Jāpiebilst, ka eirovaloda ir ne tikai latviešu valodas paveids, bet visu Eiropas Savienības oficiālo valodu paveids, un, ņemot vērā daudz kultūru un daudzvalodu vidi Eiropas Savienībā, eirovalodas attīstība un lietojums ir neizbēgams.

Papildus iepriekš minētajam Eiropas Savienības juridiskajiem tekstiem piemīt vēl vairākas īpatnības, kas tos atšķir no citiem juridiskajiem tekstiem, un nereti būtiski apgrūtina dokumentu tulkošanu. Pirmkārt, ikviena Eiropas Savienības, tostarp Eiropas Parlamenta, dokumenta izstrādē ir iesaistītas ne tikai vairākas personas un personu grupas, bet pat vairākas iestādes un dienesti dažādos politiskajos līmeņos. Bieži vien tiek izstrādātas vairākas dokumentu versijas. E. Vāgnere, kas daudzus gadus strādājusi Eiropas Savienības iestādēs par tulkotāju, atzīst, ka dažkārt viens teksts tiek tulkots piecas, desmit un pat vairāk reizes un ka Eiropas Savienības iestādēs nākas strādāt ar ļoti sliktas kvalitātes tekstiem (*Chesterman, Wagner* 2002, 48). D. Jankova norādījusi, ka „koplēmuma procedūrā ir vismaz 31 posms, kurā iesaistīti trīs vadošo iestāžu 11 dažādi dienesti” (*Yankova* 2008, 131). Dokumentu plūsmu spilgti raksturo viena no Eiropas Savienības tiesību aktu izstrādes un pieņemšanas procedūrām, proti, parastā likumdošanas procedūra (agrāk to sauca par koplēmuma procedūru), kas paredz, ka ES tiesību aktu pieņemšanā ir iesaistītas visas trīs ES iestādes, turklāt dokumenti vairākkārt tiek apspriesti un grozīti dalībvalstu valodās, kā rezultātā top tā sauktais hibrīdteksts (*Felici* 2010, 102). Jāpiebilst, ka Eiropas Savienības tiesību aktus un to tulkojumus par hibrīdtekstiem sauc arī K. Koskinena, jo šos dokumentus izstrādājuši, vairākkārt pārstrādājuši un tulkojuši neskaitāmi autori un tulkotāji (*Felici* 2010, 102, *Koskinen* 2001, 295). Taču, kā jau minēts iepriekš, Dž. Garcone par hibrīdtekstiem uzskata dokumentus, kas izstrādāti starptautiskā un multikulturālā sabiedrībā (*Garzone* 2000, 6). Savukārt Sosonis norāda, ka hibrīdteksti ir teksti, kas radīti kā kultūru kompromiss un ir dažādu valodu un kultūru saskarsmes rezultāts, un var ietvert mērķvalodas un mērķkultūras normām neatbilstošus elementus (*Sosonis* 2005, 46).

Otrkārt, dokumentus, uz kuriem balstās tiesību aktu priekšlikumi, autori sagatavo angļu un franču, un reizēm arī vācu valodā, kas nav viņu dzimtā valoda (*Chesterman, Wagner* 2002, 50). Tā kā nav iespējams nodrošināt tulkojumus visās valodu kombinācijās, ir valodas, piemēram, portugāļu valoda, kurā sagatavotie teksti sākotnēji tiek pārtulkoti tā sauktajā starpniekvalodā, proti, tiek

veikts starpniektulkojums angļu, franču vai vācu valodā, un tikai pēc tam jebkurā citā ES oficiālajā valodā. Arī šis ir viens no iemesliem kāpēc vairāki tulkojumzinātnieki, piemēram, K. Koskinena un A. Feliči, Eiropas Savienības dokumentus un to tulkojumus sauc par hibrīdtekstiem.

Treškārt, visiem juridiskajiem dokumentiem, arī Eiropas Savienības dokumentiem, jo īpaši tiesību aktiem, raksturīgs augsts standartizācijas līmenis. Uz to norādījuši arī D. Jankova un S. Šarčeviča. Šai sakarā jānorāda, ka Eiropas Savienības juridisko tekstu tulkošanā īpaša nozīme ir tieši vizuālajai ekvivalencei jeb formu simetrijai visās valodās (Kalniņa-Kalnarāja 2009, 54). Lai nodrošinātu Eiropas Savienības dokumentu standartizāciju, Eiropas Savienības trīs vadošo iestāžu speciālisti jau 1993. gadā publicēja „Izdevēja rokasgrāmatu”, kas pilnveidota un papildināta, iegūstot jaunu nosaukumu „Iestāžu publikāciju noformēšanas rokasgrāmata” (turpmāk „IPNR”) un patlaban pieejama ikvienam gan tiešsaistē, gan arī drukātā formātā. Šajā rokasgrāmatā detalizēti skaidroti iestādēs sagatavoto dokumentu noformēšanas noteikumi gan attiecībā uz visām valodām kopumā, gan arī konkrētām valodām. Kā norādīts IPNR Ievadā, šī rokasgrāmata iecerēta kā „rakstītā vārda atsauces instruments visām Eiropas Savienības iestādēm, struktūrām un aģentūrām”. Tulkojot EP grozījumus no angļu valodas latviešu valodā, īpaša uzmanība jāpievērš šīs rokasgrāmatas 3.3. daļai „Grozījumi”, kā arī ceturtajai daļai — „Publikācijas latviešu valodā”. Eiropas Savienības iestādes ir izstrādājušas arī citas rokasgrāmatas, tostarp rokasgrāmatu autoriem un tulkotājiem Eiropas Komisijā *English Style Guide* („Norādes par angļu valodas stilu”) (pēdējo reizi atjaunināta 2012. gadā) un iepriekš jau minēto Kopējo praktisko rokasgrāmatu tiesību aktu izstrādē iesaistītajām personām Kopienas iestādēs (2008. gads). Šajā rokasgrāmatā uz grozošajiem aktiem attiecas 18. pamatnostādne. Lai gan standartizācija zināmā mērā atvieglo gan dokumentu izstrādātāju, gan arī tulkotāju darbu, D. Jankovas un Tosi attieksme pret to ir drīzāk negatīva, proti, D. Jankova uzskata, ka standartizācija ir drīzāk trūkums un traucēklis kvalitatīvu tekstu radīšanai, bet Tosi norāda, ka augsts standartizācijas līmenis rada lingvistiskas nepilnības (Yankova 2008, 134, Tosi 2005).

Ceturtkārt, tulkojot Eiropas Savienības tiesību aktus, īpaša uzmanība jāpievērš terminoloģijas aspektam. S. Šarčeviča darbā *Challenges of Translating EU Terminology* („ES terminu tulkošanas problēmas”) norāda, ka ES tiesības turpina attīstīties un joprojām lielā mērā ir atkarīgas no dalībvalstu tiesību sistēmās pieejamajiem terminiem un konceptuālajām struktūrām. Tas savukārt ir daļēji pretrunā R. Štolces uzskatam, ka terminiem Eiropas Savienības tiesību aktos vienmēr jābūt pēc iespējas abstraktiem un neitrāliem (Šarčević 2010, 27, Stolze 2001, 307), proti, tie nevar būt piederīgi kādai konkrētai tiesību sistēmai. Arī Kopējās praktiskās rokasgrāmatas 5. pamatnostādne paredz piesardzīgi izmantot „jēdzienus un terminoloģiju, kas ir raksturīga tikai kādas konkrētas valsts tiesību sistēmai”. Ņemot vērā šo īpatnību, un, lai atvieglotu likumdevēju un tulku/tulkotāju darbu, tiek ieviesti īpaši Eiropas Savienības termini, kurus

apkopo īpašos glosārijos un terminu datu bāzēs, piemēram, *EuroVoc* un *IATE*. Strādājot ar terminiem, tulkotājiem ļoti noderīgs ir arī paralēlo tekstu korpus *Eur-Lex*. *IATE* ir pasaulē lielākā daudzvalodīgā terminoloģijas datubāze, kurā ir 8,4 miljoni terminu, tai skaitā apmēram 540 000 abreviatūru un 130 000 frāžu, turklāt šī datubāze aptver visas 24 ES oficiālās valodas. Savukārt *Eur-Lex* ir datubāze, kurā 24 ES oficiālajās valodās par velti ir pieejami ES tiesību akti un judikatūra, sagatavošanā esošie tiesību akti, starptautiskie nolīgumi un citi publiski dokumenti. Datubāzē patlaban ir vairāk nekā trīs miljoni dokumentu, un tā sniedz plašas iespējas pētniecībā un ir ārkārtīgi noderīga praktiskajā darbā. Diemžēl jāatzīst, ka joprojām liela problēma ir Eiropas Savienības tiesību aktos lietot terminu nekoncekvence un daudznozīmju terminu lietojums (*Šarčević* 2010, 31-32). D. Keja gan atzīst, ka šāda īpatnība raksturīga tiesību aktiem kopumā (*Cao* 2007, 70). Bieži vien problēmas rada tas, ka tiesību aktos lietotie termini Latvijas speciālistiem nav zināmi, kā arī sastopami termini, kuriem trūkst latvisko atbilstmju. Tomēr jāņem vērā, ka terminu izvēlē ir jāievēro ES tiesību aktu hierarhija, proti, tulkojot sekundāros tiesību aktos, jāņem vērā primārajos tiesību aktos lietotie termini un to nozīme. Kā norādīts Valsts valodas centra norādēs par terminoloģiju, juridiskās koncekvences principam ir būtiska nozīme, proti, saistītos tiesību aktos un vienas nozares tiesību aktos lietotajai terminoloģijai ir jābūt vienotai. Šis princips uzsvērts arī Kopējās praktiskās rokasgrāmatas 6. pamatnostādņē — „terminoloģiju konkrētā aktā izmanto tā, lai nodrošinātu koncekvenci gan pašā dokumentā, gan attiecībā uz spēkā esošajiem dokumentiem, jo īpaši tajā pašā nozarē”, kā arī Normatīvo aktu izstrādes rokasgrāmatā „terminoloģijas vienotība ir būtiski nozīmīga likuma tekstā un valodā vispār” (*Krūmiņa/V. Skujiņa* 2002, 24).

Tādējādi var secināt, ka uz Eiropas Savienības juridiskajiem tekstiem nevar attiecināt tradicionālo tulkošanas pētniecībā izmantoto pieņēmumu, ka tulkotājs strādā ar avottekstu un mērķtekstu. Kā norāda K. Koskinena, pētniekiem nākas saskarties ar „sarežģītu savstarpēji saistītu „versiju” jucekli un to kolektīvajiem un anonīmajiem autoriem un tulkotājiem, kas strādā gan vienā, gan arī vairākās valodās” (*Koskinen* 2001, 293). Šai sakarā jānorāda, ka tulkošana nereti tiek dēvēta par starpkultūru saziņu, taču K. Koskinena uzdod šādu jautājumu: „kura kultūras vide uzskatāma par avotkultūru dokumentam, ko starptautiskajā angļu valodā izstrādājis grieķu deputāts, kurš pēdējos divdesmit gadus dzīvojis Beļģijā?” (*Koskinen* 2001, 294)

2. Grozījumu veidi un nozīme Eiropas Parlamenta darbā

Kā norādīts Eiropas Parlamenta tīmekļa vietnē, grozījumi ir galvenais rīks, ko izmanto, lai ietekmētu un labotu Eiropas Savienības tiesību aktus. Tas ir rīks, ko izmanto Eiropas Parlamenta deputāti, lai aizstāvētu balsotāju, lobētāju, nevalstisko organizāciju un citu ieinteresēto personu intereses. Britu liberālis Endrjū Dafs (*Andrew Duff*) ir minējis, ka „Eiropas Parlamenta darba pamatā ir diskusijas starp Eiropas Parlamenta deputātiem par grozījumu izstrādi”.

Grozījumi veido lielāko daļu tulkojamo tekstu Eiropas Parlamentā. Grozījumu iesniegšanas un izskatīšanas kārtība, kā arī kārtība, kādā balso par grozījumiem, noteikta Eiropas Parlamenta Reglamenta 169.–170. pantā un 174.–175. pantā. Konkrētāk, Parlamenta Reglamenta 169. pantā „Grozījumu iesniegšana un to izklāsts” cita starpā noteikts grozījumu izstrādes mērķis, proti, „grozījuma mērķis var būt kādas teksta daļas grozīšana vai svītrosana, vārdu vai skaitļu pievienošana vai aizstāšana”, savukārt Reglamenta 170. pants attiecas uz grozījumu pieņemamību — tajā sīki izklāstīts, kādam jābūt grozījuma saturam. Reglamenta 174. pantā noteikta balsošanas kārtība par grozījumiem un 175. pantā noteikta kārtība plenārsēdē iesniegto grozījumu izskatīšanai komitejās. Uz grozījumiem attiecas arī Reglamenta 193. pants „Pieņemtie teksti”, kā arī 231. pants — „Kļūdu labojumi”. Ikvienam tulkotājam, pirms sākt darbu ar grozījumiem, būtu lietderīgi iepazīties ar šiem Reglamenta noteikumiem.

Lai runātu par konkrēta dokumentu veida vietu kādā konkrētā sistēmā, šajā gadījumā — par grozījumu vietu Eiropas Parlamenta dokumentu aprites sistēmā, būtu jānosaka, kas ir grozījumu lietotāji. Atbilstīgi S. Šarčevičas un R. Štolces piedāvātajam juridisko tekstu lietotāju dalījumam var secināt, ka grozījumu netiešie lietotāji ir sabiedrība kopumā, ir īpaši tad, kad grozījumi kļuvuši par daļu no spēkā esoša tiesību akta, un tiešie lietotāji ir Eiropas Parlamenta deputāti, kolēģi, citas Eiropas Savienības iestāžu amatpersonas un darbinieki, kā arī speciālisti ārpus Eiropas iestādēm. Daudzvalodu sistēmā, par kādu var uzskatīt arī Eiropas Parlamentu, šiem dokumentiem ir arī trešā lietotāju grupa — tulki un redaktori.

Eiropas Parlamenta izstrādātos grozījumus iedala normatīvajos un nenormatīvajos grozījumos atkarībā no grozāmo dokumentu veida. Nenormatīvie dokumenti ir dokumenti, kurus Parlaments izstrādā pēc savas iniciatīvas, piemēram, ziņojumi, kas attiecas uz rezolūciju, lēmumu vai ierosinājumu priekšlikumiem, un atzinumi, bet normatīvie dokumenti ir dokumenti, kurus Parlaments izstrādā saskaņā ar konkrētu likumdošanas procedūru, piemēram, ziņojumi, ieteikumi vai atzinumi, kas attiecas uz Komisijas priekšlikumiem, Padomes nostājām un spēkā esošiem tiesību aktiem. Gan normatīvos, gan arī nenormatīvos grozījumus izskatīšanai Parlamenta komitejā var iesniegt viens vai vairāki deputāti, savukārt izskatīšanai plenārsēdē — atbildīgā komiteja, politiskā grupa vai vismaz 40 deputāti. Attiecībā uz normatīvajiem grozījumiem jānorāda, ka jebkurš deputāts var iesniegt priekšlikumus grozījumiem izskatīšanai pirmajā lasījumā komitejā, taču otrajā lasījumā šādas pilnvaras ir tikai tās atbildīgās komitejas deputātiem, kas veic darbu saistībā ar priekšlikumu.

Pamatojoties uz Eiropas Parlamenta Reglamentu, shēma grozījumu iesniegšanai izskatīšanai plenārsēdē ir šāda: atbildīgā komiteja, politiskā grupa vai vismaz 40 deputāti iesniedz grozījumu izskatīšanai plenārsēdē → grozījuma iesniedzējs vai viņa aizstājējs iepazīstina ar grozījumu → grozījumu nodrukā un

izdala visās oficiālajās valodās → grozījumu izvirza balsošanai → deputāti vispirms balso par katru grozījumu atsevišķi un pēc tam — par visu grozīto tekstu kopumā → pieņemtajiem tekstiem sagatavo galīgo juridiski lingvistisko redakciju → pieņemto tekstu galīgo redakciju paraksta Parlamenta priekšsēdētājs un ģenerālsekretārs un publicē *Eiropas Savienības Oficiālajā Vēstnesī*.

Nemot vērā iepriekš minēto, kā arī to, ka normatīvie grozījumi attiecas uz Komisijas priekšlikumiem, Padomes nostājām un spēkā esošiem tiesību aktiem un grozījuma teksts galu galā var kļūt par daļu no Eiropas Savienības tiesību akta, grozījumiem ir jābūt ļoti kvalitatīvi sagatavotiem un iztulkotiem, turklāt šajā procesā ārkārtīgi būtiska nozīme ir tulkošanas darba organizācijai, kā arī visu pieejamo metodisko materiālu un palīgīdzekļu izmantošanai.

3. Eiropas Parlamenta izstrādāto grozījumu tulkošanas īpatnības

Kā jau minēts iepriekš, Eiropas Parlamenta izstrādātie grozījumi ir specifisks juridisko dokumentu veids, un to tulkošanā jāņem vērā vairākas īpatnības, kas aplūkotas turpmāk šajā nodaļā. Analizējot grozījumu tulkošanas īpatnības, autore vēlas sniegt plašāku ieskatu jautājumos, kas skatīti no šā darba 1. un 2. nodaļā minēto juridisko tekstu un Eiropas Savienības juridisko dokumentu raksturīgo iezīmju un to tulkošanas aspektu perspektīvas. Šajā nodaļā sniegtas atziņas, ko autore guvusi vairāk nekā trīs gadus — no 2013. līdz 2015. gadam — strādājot kā ārštata tulkotāja un tulkojot Eiropas Parlamenta grozījumus, pavisam — aptuveni 1500 lpp., kā arī piemēri, kas apkopoti, tulkojot grozījumus minētajā laikposmā. Šajā nodaļā autore nav veikusi vispusīgu apskatu, bet ir centusies radīt priekšstatu par daudzveidīgo problemātiku.

Lai atvieglotu dokumentu sagatavotāju un tulkotāju darbu, ir izstrādāti un pieejami dažādi metodiskie materiāli un rīki dokumentu sagatavošanai un apstrādei, kā arī dažādas lietojumprogrammas. IPNR iekļauti vispārīgi noteikumi, kas attiecas uz pilnīgi visām Eiropas Savienības iestādēs izstrādātajām un noformētajām publikācijām, taču ir pieejams arī konkrēti Eiropas Parlamentam paredzēts palīgīdzeklis dokumentu sagatavošanai un noformēšanai, un tas ir Eiropas Parlamenta tīmekļa vietne *Recueil des Modelès (RdM)*, kurā pieejami visu Eiropas Parlamenta izstrādāto dokumentu paraugi, kā arī norādījumi un noteikumi par šo paraugu izmantošanu. Šajā tīmekļa vietnē pieejami arī normatīvu grozījumu piemēri un to noformēšanas vispārējie noteikumi, kā arī paraugi un vispārīgi noteikumi nenormatīviem grozījumiem, — gan grozījumu izstrādātājiem, gan arī tulkotājiem šie noteikumi ir jāievēro savā darbā. Eiropas Parlamenta dokumentu izstrādātāju un tulkotāju vajadzībām ir izveidota arī Parlamenta dokumentu aprites sistēma *DocEP*. Eiropas Parlaments ir izstrādājis arī Latviešu valodas rakstiskās tulkošanas nodaļas tulkotāju rokasgrāmatu (turpmāk „EP tulkotāju rokasgrāmata”), vērtīgs palīgīdzeklis ir arī Tulkošanas un terminoloģijas centra izdotā „Tiesību aktu

tulkošanas rokasgrāmata” (turpmāk „TATR”). Turklāt autore ir novērojusi, ka lai palīdzētu ārštata tulkotājiem darbā, biroji, kuri veic Eiropas Parlamenta dokumentu tulkošanu un sadarbojas ar ārštata tulkotājiem, regulāri sniedz aktuālo informāciju par tulkotājiem saistošajiem noteikumiem un problēmu risinājumiem. Tulkotāji arī regulāri saņem veikto tulkojumu vērtējumus, kas ļauj izdarīt secinājumus un panākt uzlabojumus nākotnē. Kā jau minēts iepriekš, Eiropas Parlamenta tulkotājiem darbā ir pieejamas arī vairākas citas dokumentu aprites un apstrādes sistēmas un lietojumprogrammas, kā arī iekšējās datubāzes, taču, izņemot *Trados Translator's Workbench* un *Trados Studio*, autore tās šajā darbā neapskata, jo viņai kā ārštata tulkotājai tās nav nedz pieejamas, nedz arī nepieciešamas.

Pirms pievērsties konkrētām grozījumu tulkošanas īpatnībām, jānorāda, ka grozījumi, tāpat kā daudzi citi Eiropas Savienības dokumenti, diemžēl nereti ir ļoti zemas kvalitātes dokumenti. Kvalitātes līmeni ietekmē ne tikai tas, ka arī grozījumus deputāti bieži vien sagatavo valodā, kas nav viņu dzimtā valoda, bet arī tas, ka gadījumos, kad dokumentus sagatavo mazāk izplatītajā deputāta dzimtajā valodā, tiek izmantota starpniekvalodu sistēma, proti, attiecīgo tekstu vispirms iztulko starpniekvalodā (angļu, franču vai vācu valoda) un pēc tam no starpniekvalodas — pārējās valodās, tostarp latviešu valodā. Drīzumā par starpniekvalodām varētu kļūt arī spāņu, itāļu un poļu valoda. Tādējādi viena dokumenta tulkošanā var būt iesaistīti daudzi tulki. Turklāt grozījumi mēdz būt ļoti apjomīgi — nereti uz vairākiem simtiem lapu —, un tāpēc tos īso tulkošanas termiņu dēļ sadala vairākiem tulkotājiem. Neraugoties uz standartizācijas noteikumiem un rīkiem, grozījumi oriģinālvalodā bieži vien ir kļūdaini un nepareizi noformēti, turklāt, izmantojot starpniekvalodas, bieži vien zūd tulkojuma jēga, netiek nodrošināta terminu un izteiksmes konsekvence. Tādēļ var teikt, ka Eiropas Parlamenta izstrādātie grozījumi ir tipisks hibrīdtekstu paraugs gan Dž. Garcones, gan arī A. Feliči un K. Koskinenas izpratnē. Ārkārtīgi lielu darbu paveic redaktori, kuri saskaņo terminus, izteiksmi un veic citus teksta uzlabošanas darbus, taču diemžēl laika trūkuma un lielā iztulkoto dokumentu apjoma dēļ daļa tulkojumu netiek rediģēti. Viena no tulkotājām Eiropas Parlamenta Rakstiskās tulkošanas nodaļā nestrukturētā intervijā informēja, ka, lai risinātu jautājumu par Eiropas Parlamenta dokumentu kvalitāti, Tulkošanas ģenerāldirektorātā ir izveidota Rediģēšanas struktūrvienība, kurā atsevišķu kategoriju tekstus pārļasa darbinieki, kuriem attiecīgā valoda (pārsvarā angļu valoda) ir dzimtā valoda. Ir izveidots arī tā sauktais Kvalitātes dienests, kuram tulkotāji var rakstīt par problēmām konkrētos tulkojamos dokumentos. Šādi pārsvarā risina problēmas, kad tulkotājs avottekstā uzgājis iekšējas nekonekvences, neatbilstības, terminu nekonekventu lietojumu un nepareizas atsauces uz tiesību aktiem. Ņemot vērā iepriekš minēto, ļoti būtisks ir dokumentu izstrādes un tulkotāju darba organizācijas aspekts, kā arī aktīva sadarbība klientu, projektu vadītāju un tulkotāju, kā arī attiecīgo atbalsta struktūrvienību starpā.

Grozījumu kvalitātes problēmas spilgti ilustrē turpmāk izklāstītais piemērs par Eiropas Parlamenta Ekonomikas un monetāro jautājumu komitejas ierosinātajiem grozījumiem ziņojuma projektā par Eiropas Komisijas gada ziņojumu par konkurences politiku. *RdM* tīmekļa vietnē pieejamajos paraugos, kā arī *DocEP* modeļos skaidri noteikts, ka ziņojumā katrs apsvērums sākas ar *whereas* (tā kā), taču minētajā dokumentā, ar ko ierosina grozījumus ziņojuma projektā, vairāki, pat daudzi, grozījumi nav pareizi noformēti:

Db. Calls the Commission, considering the urgency of the matter, to present without unnecessary delays a legislative proposal for the revision of 868/2004 guaranteeing reciprocity fair and open competition among EU and non EU carriers;

Dc. Welcomes the EU unitary patent as a step forward to complete the single market and calls on all Member States to participate in it.

Autore, tulkojot šo dokumentu, būtībā ir labojusi kļūdas avottekstā un ir risinājusi šo problēmu šādi:

D.b tā kā, ņemot vērā jautājuma aktualitāti, būtu jāaicina Komisija bez nevajadzīgas kavēšanās iesniegt tiesību akta priekšlikumu par Regulas (EK) Nr. 868/2004 pārskatīšanu, lai nodrošinātu savstarpīguma principa ievērošanu, kā arī taisnīgu un atvērtu konkurenci ES un trešo valstu pārvadātāju starpā;

D.c tā kā atzinīgi tiek vērtēts ES vienotais patents kā soli uz priekšu virzībā uz vienotā tirgus izveides pabeigšanu un visas dalībvalstis tiek aicinātas piedalīties šajā procesā.

Šādas un līdzīgas kļūdas ir sastopamas bieži.

Grozījumu tulkošanā konsekvencei ir īpaša nozīme — gan formālai konsekvencei, kas attiecas vienīgi uz terminoloģiju, gan arī saturiskai konsekvencei plašākā nozīmē, turklāt „tiesību aktiem jābūt konsekventiem arī attiecībā pret citiem Kopienas tiesību aktiem” (Kopējās praktiskās rokasgrāmatas 4.3. punkts). Kā jau minēts iepriekš, konsekvences nozīme izklāstīta Kopējās praktiskās rokasgrāmatas 4. pamatnostādnes 4.2. un 4.3. punktā, kā arī 6. pamatnostādņē, kurā noteikts, ka „terminoloģiska konsekvence nozīmē, ka viena jēdziena noteikšanai jāizmanto vieni un tie paši termini un ka vienādu terminus nedrīkst izmantot atšķirīgu jēdzienu izteikšanai”. Terminoloģiskā konsekvence apskatīta turpmāk 3.3. punktā, taču attiecībā uz saturisko konsekvenci jāatgādina, ka grozījumi pēc balsošanas tiek iekļauti iepriekš izstrādātos dokumentos un tādēļ tiem arī izteiksmes ziņā jābūt atbilstīgiem. Lai to panāktu, tulkotājam noteikti būtu jāiepazīstas ar grozāmo dokumentu un arī dokumentiem, uz kuriem attiecas grozāmais dokuments, taču autore, pamatojoties uz savu pieredzi, atzīst, ka lielā darba apjoma un laika ierobežojumu dēļ tas ne vienmēr ir iespējams. Īpaša uzmanība jāpievērš atsaucēm — precīzi jānorāda minēto dokumentu nosaukumi un citētās teksta daļas. Tulkotājam vienmēr jāpārlicinās, vai citētais dokuments jau nav tulkots un jāsameklē attiecīgā dokumenta tulkojums. Autorei savā darbā ir nācies saskarties arī ar situāciju, kad dokuments, kuru ierosina grozīt, nav tulkots latviešu valodā un klients nesniedz nekādas norādes, kā šādā gadījumā rīkoties. Šāda situācija radās saistībā ar Ziņojuma projektu par priekšlikumu par

grozījumu veikšanu 1976. gada 20. septembra Aktā par Eiropas Parlamenta deputātu ievēlšanu tiešās vispārējās vēlēšanās, kas nav tulkots latviešu valodā, turklāt šajā ziņojumā ierosināts grozīt konkrētus minētā akta pantus (sk. 2. piemēru).

1976. gada Vēlēšanu akts **10. pants – 1. punkts**

1976. gada Vēlēšanu akts

Eiropas Parlamenta vēlēšanas notiek datumā un laikos, ko noteikusi katra dalībvalsts; visām dalībvalstīm šim datumam jābūt vienā periodā, sākot no ceturtdienas rīta un beidzot ar tās nedēļas svētdienu.

Grozījums

Eiropas Parlamenta vēlēšanas notiek datumā *vai datumos* un laikos, ko noteikusi katra dalībvalsts. Visām dalībvalstīm šim datumam *vai datumiem* jābūt vienā periodā, sākot no ceturtdienas rīta un beidzot ar tās nedēļas svētdienu. *Visās dalībvalstīs vēlēšanas beidzas šajā svētdienā pulksten 21.00 pēc Centrāleiropas laika.*

2. piemērs

Šajā gadījumā kā atsaucē dokumenti izmantoti vēlāk pieņemti lēmumi, ar ko groza minēto aktu un kas tulkoti latviešu valodā. Šis piemērs uzskatāmi parāda, ka bieži vien tulkotājam jāveic darbietilpīga sagatavošanās, kam nepieciešamas zināšanas par pieejamajām datubāzēm un kas būtībā nav saistīta ar tulkošanas procesu kā tādu.

Grozījumu izstrādē un tulkošanā plaši izmanto dažādus rīkus, piemēram, jau pieminēto sistēmu *DocEP* un tulkošanas programmatūru *Trados Translator's Workbench* un *Trados Studio*. Taču, lai gan šie rīki un programmas būtiski atvieglo tulkošanu un tulkošanas darba organizāciju un tulkotājiem parasti tiek sniegtas plašas norādes par šādu rīku un programmu izmantošanu, tie nereti rada arī papildu sarežģījumus, atstājot mazāk laika tiešā uzdevuma veikšanai, proti, tulkošanai. Šā darba tapšanas laikā Eiropas Parlamenta Rakstiskās tulkošanas nodaļā gandrīz pilnībā ir notikusi pāreja uz *Trados Studio*. Kā norāda tur strādājošā tulkotāja, šajā laikā aptuveni 50 % no kopējā darba apjoma tiek tulkoti ar *Trados Studio*, taču grozījumi to specifiskās struktūras dēļ ir viena no tām dokumentu kategorijām, kurām vēl tiek izstrādāti risinājumi darbam ar *Trados Studio*. Šai sakarā autore atzīst, ka tulkotājam cita starpā ir nepieciešamas arī labas datorprasmes, tostarp prasme izmantot aktuālos tulkošanas rīkus.

4. Teksta formas īpatnības

Grozījumu tulkošanā ļoti būtiska nozīme ir iepriekš jau minētajai vizuālajai ekvivalencei un formas simetrijai, un tas nozīmē, ka ir jāievēro stingri

standartizācijas, formatēšanas un noformēšanas noteikumi. Grozījumu — gan normatīvo, gan arī nenormatīvo — struktūra ir skaidri noteikta attiecīgajos noteikumos *RdM* tīmekļa vietnē, un tā ir šāda (sk. 3. un 4. piemēru):

Normatīva grozījuma struktūra
15.9.2014

A8-0037/49

Grozījums Nr. 49
Angelika Beer, Hiltrud Breyer
Verts/ALE grupas vārdā
Avril Doyle
PPE grupas vārdā

Ziņojums

A8-0037/20

14

Fernando Fernández Martín

Tropisko mežu un citu mežu saglabāšana un ilgtspējīga pārvaldība
jaunattīstības valstīs

COM(2014)0041 – C8-0029/2014 – 2014/0115(COD)

Regulas priekšlikums

2. apsvēruma

Komisijas ierosinātais teksts

(2) Daudzās rezolūcijās Eiropas Parlaments ir paudis bažas par mežu iznīcināšanu un par tās radītajām sekām attiecībā uz mežos mītošajām populācijām.

Grozījums

(2) Daudzās rezolūcijās Eiropas Parlaments ir paudis bažas par mežu iznīcināšanu un par tās radītajām sekām attiecībā uz mežos mītošajām populācijām, **jo īpaši pamatiedzīvotājiem.**

Or. en

(Sk. 1. apsvēruma 1. grozījumu)

Pamatojums

Pamatiedzīvotāju dzīvē mežiem ir svarīga ekonomiska, sociāla un kultūras nozīme, kuru mežsaimniecības politikā līdz šim neņēma pietiekami vērā.

3. piemērs. Normatīva grozījuma struktūra

Nenormatīva grozījuma struktūra
24.7.2014

A8-0325/6

Grozījums Nr. 6
Frithjof Schmidt, Margrete Auken
Verts/ALE grupas vārdā
Avril Doyle
grupas vārdā

Ziņojums

A8-0325/20

14
Nirj Deva
ES attiecības ar Klusā okeāna salām

Rezolūcijas priekšlikums
18. punkts

Rezolūcijas priekšlikums

18. prasa aizliegt jebkādas kodolizmēģinājumus un uzskata, ka ir būtiski visu reģionu izveidot par kodolbrīvu zonu;

Grozījums

18. prasa aizliegt jebkādas kodolizmēģinājumus un uzskata, ka ir būtiski visu reģionu izveidot par kodolbrīvu zonu *un ka ir jāatlīdzina kaitējums, ko kodolizmēģinājumi nodarījuši videi, ekosistēmām un sabiedrības veselībai;*

Or. En

4. piemērs. Nenormatīva grozījuma struktūra

Turpmāk šajā nodaļā ir iekļauti attēli, kuros redzams ar programmām *Trados Translator's Workbench* (sk. 1. attēlu) un *Trados Studio* (sk. 2. attēlu) veikts tulkojums, lai sniegtu labāku priekšstatu par tulkotāja darba vidi. Kā jau minēts iepriekš, Eiropas Savienības vadošās iestādes, tostarp Eiropas Parlaments, veic pāreju uz programmu *SDL Trados Studio*, un šā darba tapšanas laikā grozījumi tika tulkoti, gan izmantojot programmu *Trados Translator's Workbench*, gan arī *Trados Studio*.

▪ [<Amend>Grozījums·Nr.](#) → [·<NumAm>226</NumAm>](#)¶
[<RepeatBlock-By>Members>Miguel·Portas, Jürgen·Klute</Members>](#)¶
[</RepeatBlock-By>](#)¶
 ▪ [<DocAmend>Regulas·priekšlikums</DocAmend>](#)¶
[<Article>_{0}>Article·1·—·point·8<_100\(>1.°pants·—·8.°punkts<_0\)</Article>](#)¶
 ▪ [<DocAmend2>_{0}>Regulation·\(EC\)·No·1060/2009<_100\(>Regula·\(EK\)·](#)
[Nr.°1060/2009<_0\)</DocAmend2>](#)¶
[<Article2>_{0}>Article·6a·—·paragraph·1·—·introductory·part<_100\(>6.a°pants·—·1.°punkts·—·](#)
[ievaddaļa<_0\)</Article2>](#)¶

Komisijas ierosinātais teksts	Grozījums
1. _{0}>A shareholder or a member of a credit rating agency holding at least 5% of the capital or the voting rights in that agency shall not<_100(>Kreditreitingu aģentūras akcionārs vai loceklis, kuram minētajā aģentūrā ir vismaz 5% no kapitāla līdzdalības vai balsstiesībām, nevar<_0)	1. _{0}>A shareholder or a member of a credit rating agency holding a stake in the capital or voting rights in that agency shall not<_85(>Kreditreitingu aģentūras akcionārs vai loceklis, kuram minētajā aģentūrā kapitāla līdzdalība vai balsstiesības, nevar<_0)

Or · [<Original>{PT}pt</Original>](#)¶

1.attēls. Grozījumu tulkošana ar programmu *Trados Translator's Workbench*.

98	<Original> <EN> <ES> <PT> <FR> <IT> <DE> <NL> <EL> <PL> <HU> <RO> <BG> <LV> <LT> <SL> <SK> <CZ> <SI> <MT> <CY> <EU>	<Original> <EN> <ES> <PT> <FR> <IT> <DE> <NL> <EL> <PL> <HU> <RO> <BG> <LV> <LT> <SL> <SK> <CZ> <SI> <MT> <CY> <EU>	
99	<Amend> <ES> <PT> <FR> <IT> <DE> <NL> <EL> <PL> <HU> <RO> <BG> <LV> <LT> <SL> <SK> <CZ> <SI> <MT> <CY> <EU> Grozījums·Nr. → <NumAm> <ES> <PT> <FR> <IT> <DE> <NL> <EL> <PL> <HU> <RO> <BG> <LV> <LT> <SL> <SK> <CZ> <SI> <MT> <CY> <EU> 13	<Amend> <ES> <PT> <FR> <IT> <DE> <NL> <EL> <PL> <HU> <RO> <BG> <LV> <LT> <SL> <SK> <CZ> <SI> <MT> <CY> <EU> Grozījums·Nr. → <NumAm> <ES> <PT> <FR> <IT> <DE> <NL> <EL> <PL> <HU> <RO> <BG> <LV> <LT> <SL> <SK> <CZ> <SI> <MT> <CY> <EU> 13	
100	<RepeatBlo <Members> <ES> <PT> <FR> <IT> <DE> <NL> <EL> <PL> <HU> <RO> <BG> <LV> <LT> <SL> <SK> <CZ> <SI> <MT> <CY> <EU> Alfred·Sant	<RepeatBlo <Members> <ES> <PT> <FR> <IT> <DE> <NL> <EL> <PL> <HU> <RO> <BG> <LV> <LT> <SL> <SK> <CZ> <SI> <MT> <CY> <EU> Alfred·Sant	
101	<DocAmend> <ES> <PT> <FR> <IT> <DE> <NL> <EL> <PL> <HU> <RO> <BG> <LV> <LT> <SL> <SK> <CZ> <SI> <MT> <CY> <EU> Rezolūcijas priekšlikums	<DocAmend> <ES> <PT> <FR> <IT> <DE> <NL> <EL> <PL> <HU> <RO> <BG> <LV> <LT> <SL> <SK> <CZ> <SI> <MT> <CY> <EU> Rezolūcijas priekšlikums	
102	<Articles> <ES> <PT> <FR> <IT> <DE> <NL> <EL> <PL> <HU> <RO> <BG> <LV> <LT> <SL> <SK> <CZ> <SI> <MT> <CY> <EU> Recital·B	<Articles> <ES> <PT> <FR> <IT> <DE> <NL> <EL> <PL> <HU> <RO> <BG> <LV> <LT> <SL> <SK> <CZ> <SI> <MT> <CY> <EU> B.°apsvērums	
103	Rezolūcijas priekšlikums	Rezolūcijas priekšlikums	TC+
104	Grozījums	Grozījums	TC+
105	B. whereas the European Union is established as an open market economy with free competition;	B. tā kā Eiropas Savienība ir dibināta kā atvērta tirgus ekonomika, kurā pastāv brīva konkurence;	TC-
106	B. whereas the European Union is established as an open market economy with free competition: aimed at increasing consumer welfare and the standards of living of all EU citizens;	B. tā kā Eiropas Savienība ir dibināta kā atvērta tirgus ekonomika, kurā pastāv brīva konkurence, un tās mērķis ir uzlabot patērētāju labklājību un paaugstināt visu Eiropas Savienības iedzīvotāju dzīves līmeni;	TC+
107	Or.	Or.	P
108	<Original> <EN> <ES> <PT> <FR> <IT> <DE> <NL> <EL> <PL> <HU> <RO> <BG> <LV> <LT> <SL> <SK> <CZ> <SI> <MT> <CY> <EU>	<Original> <EN> <ES> <PT> <FR> <IT> <DE> <NL> <EL> <PL> <HU> <RO> <BG> <LV> <LT> <SL> <SK> <CZ> <SI> <MT> <CY> <EU>	
109	<Amend> <ES> <PT> <FR> <IT> <DE> <NL> <EL> <PL> <HU> <RO> <BG> <LV> <LT> <SL> <SK> <CZ> <SI> <MT> <CY> <EU> Grozījums·Nr. → <NumAm> <ES> <PT> <FR> <IT> <DE> <NL> <EL> <PL> <HU> <RO> <BG> <LV> <LT> <SL> <SK> <CZ> <SI> <MT> <CY> <EU> 14	<Amend> <ES> <PT> <FR> <IT> <DE> <NL> <EL> <PL> <HU> <RO> <BG> <LV> <LT> <SL> <SK> <CZ> <SI> <MT> <CY> <EU> Grozījums·Nr. → <NumAm> <ES> <PT> <FR> <IT> <DE> <NL> <EL> <PL> <HU> <RO> <BG> <LV> <LT> <SL> <SK> <CZ> <SI> <MT> <CY> <EU> 14	
110	<RepeatBlo <Members> <ES> <PT> <FR> <IT> <DE> <NL> <EL> <PL> <HU> <RO> <BG> <LV> <LT> <SL> <SK> <CZ> <SI> <MT> <CY> <EU> Michel·Reimon	<RepeatBlo <Members> <ES> <PT> <FR> <IT> <DE> <NL> <EL> <PL> <HU> <RO> <BG> <LV> <LT> <SL> <SK> <CZ> <SI> <MT> <CY> <EU> Michel·Reimon	
111	<AU/NomDes <ES> <PT> <FR> <IT> <DE> <NL> <EL> <PL> <HU> <RO> <BG> <LV> <LT> <SL> <SK> <CZ> <SI> <MT> <CY> <EU> Verts/ALE grupas vārdā	<AU/NomDes <ES> <PT> <FR> <IT> <DE> <NL> <EL> <PL> <HU> <RO> <BG> <LV> <LT> <SL> <SK> <CZ> <SI> <MT> <CY> <EU> Verts/ALE grupas vārdā	
112	<DocAmend> <ES> <PT> <FR> <IT> <DE> <NL> <EL> <PL> <HU> <RO> <BG> <LV> <LT> <SL> <SK> <CZ> <SI> <MT> <CY> <EU> Rezolūcijas priekšlikums	<DocAmend> <ES> <PT> <FR> <IT> <DE> <NL> <EL> <PL> <HU> <RO> <BG> <LV> <LT> <SL> <SK> <CZ> <SI> <MT> <CY> <EU> Rezolūcijas priekšlikums	

2. attēls. Grozījumu tulkošana ar programmu *Trados Studio*.

Viena no grozījumu raksturīgākajām iezīmēm, kas grozījumus atšķir no citiem dokumentiem (līdzīgu teksta izkārtojumu izmanto arī citu iestāžu grozījumos), ir tā, ka grozījumos teksts ir izkārtots slejās — kreisajā slejā grozāmais teksts, bet labajā slejā — grozījums. Šai sakarā tiek vērsta uzmanība uz to, ka, strādājot šādā formātā ar programmu *Trados Translator's Workbench*, tulkotājs var atklāt un bieži vien arī atklāj kļūdas grozāmajā tekstā. Šādi iespējams pamanīt izlaidumus pieturzīmju kļūdas, ortogrāfijas kļūdas, nepareizu terminu lietojumu u.t.t., ko tulkotājs attiecīgi izceļ, lai pievērstu to iestāžu dienestu uzmanību, kuri turpina darbu ar attiecīgo dokumentu. Eiropas Parlamenta Tulkotāju rokasgrāmatā norādīts, ka tulkošanas procesā patiesībā atrod vairumu kļūdu grozāmajā tekstā, un, pat ja kļūdas tiešā veidā neattiecas uz politisko grozījumu, to labošana ir būtiska teksta kvalitātes nodrošināšanai. Pirms grozījuma teksta slejās ir informācijas bloks, kas ietver vismaz grozījuma numuru, kā arī norādi uz grozāmo tekstu un grozāmo teksta daļu. Atkarībā no

dokumenta veida pievieno arī citu informāciju (sk. 3. un 4. piemēru iepriekš tekstā). Vēl viena grozījumiem raksturīga iezīme ir izcēlumi — labojumus, papildinājumus vai svītrojumus norāda treknā slīprakstā. Teksta izcelšana ļauj lasītājam ieraudzīt izdarītos labojumus un tulkotājam izvairīties no iztulkoto teksta daļu atkārtotas tulkošanas. Treknā slīprakstā izceļ gan politiskos grozījumus, gan arī attiecīgo dienestu (tostarp tulkotāju) izdarītos lingvistiskos un tehniskos grozījumus (sk. 3. un 4. piemēru iepriekš tekstā).

Informācijas blokā lielākās grūtības sagādā grozāmās teksta vienības apzīmējums, proti, norāde uz nenormatīva vai normatīva teksta daļām, kurās izdara grozījumus (sk. 3. attēlu, iekrāsots). Analizējot savas komentāru datnes, kuras pievieno tulkojumam un kurās tulkotājs sniedz savus komentārus attiecībā uz tulkojumu, autore secinājusi, ka nereti problēmas radušās tādēļ, ka kļūdas pieļāvuši grozījumu sagatavotāji. Ja grozījums paredz teksta papildināšanu ar jaunu daļu, bieži vien nav saprotams, vai tas ir jauns punkts, apakšpunkts vai daļa, jo grozījumu autori tos nepareizi nosauc angļu valodā. Piemēram, grozāmajā dokumentā apsvērumi apzīmēti ar lielajiem burtiem A, B, C u. t. t., taču grozījuma autors tos ir numurējis 1.a, 1.b vai 1.c. Tāpēc, lai strādātu ar Eiropas Savienības tiesību aktiem, tostarp grozījumiem, ir jāpārzina tiesību aktu struktūra, kas būtiski atšķiras no Latvijas tiesību aktu uzbūves. Kā norādīts TATR, Eiropas Savienības tiesību aktiem ir standarta uzbūve, proti, nosaukums, preambula, pamatdaļa, datējums un paraksts. Norādes par tiesību aktu strukturālo iedalījumu ir sniegtas gan Kopējā praktiskā rokasgrāmatā (15.4. punkts), gan TATR un IPNR, gan arī EP tulkotāju rokasgrāmatā. Šajos metodiskajos materiālos sniegtā informācija apkopota 2. pielikumā „Tiesību akta strukturālais iedalījums”. Precīzas norādes par Eiropas Parlamenta grozījumu struktūru sniegtas jau minētajos noteikumos par Eiropas Parlamenta normatīvajiem un nenormatīvajiem grozījumiem *RdM* vietnē.

Lai atrisinātu problēmas saistībā ar grozāmās teksta vienības apzīmējumu informācijas blokā, tulkotājiem ir svarīgi ievērot metodiskajos materiālos sniegto informāciju un nepieciešamības gadījumā informēt klientu par grozījumu izstrādātāja pieļautajām kļūdām.

</Amend>¶

▪ <Amend>Grozījums·Nr. → <NumAm>85</NumAm>¶

▪ <DocAmend>Lēmuma priekšlikums</DocAmend>¶

<Article> { 0 } Annex I — part II — point 3 — point 3.2 — point 3.2.2 — paragraph

2 <) 85 <) Pielikums — II daļa — 3. sadaļa — 3.2. punkts — 3.2.2. apakšpunkts —

2. daļa < 0 } </Article>¶

3. attēls. Informācijas bloks, grozījums tulkots ar programmu *Trados Translator's Workbench*.

Īpaši sarežģīti ir tie gadījumi, kad grozījumus izdara tiesību aktā, piemēram, direktīvā, ar ko groza citu direktīvu. Tad informācijas bloks var izskatīties šādi:

Grozījums Nr. 141

Franco Frigo, David-Maria Sassoli

Direktīvas priekšlikums

1. pants – 1. daļa – 2. punkts – ievaddaļa

Direktīva 96/53/EK

4. pants – 4. punkts – 2.a daļa (jauna)

4. attēls. Informācijas bloks, grozījums tulkots ar programmu *Trados Translator's Workbench*

Treknrakstā norādīts grozāmais dokuments, proti, direktīvas priekšlikums, un grozāmā teksta daļa, savukārt parastā rakstā dokuments, proti, Direktīva 96/53/EK, un tās daļa, proti, 4. panta 4. punkta 2.a daļa (jauna), ko groza ar grozāmo dokumentu — direktīvas priekšlikumu. Lai saprastu, kurā teksta daļā tiek izdarīti grozījumi, šādos gadījumos ir ļoti svarīgi darba procesā pastāvīgi izmantot ne tikai grozāmo dokumentu, bet arī citus atsaucē dokumentos.

5. Leksiski gramatiskās un sintaktiskās īpatnības

Kā jau minēts iepriekš, juridiskajiem tekstiem, tostarp tiesību aktiem un arī grozījumiem, piemīt leksikogramatiskās īpatnības, kas apgrūtina to tulkošanu. Attiecībā uz leksikonu jānorāda, ka grozījumiem reizēm raksturīgs unikāls un sarežģīts vārdu krājums — šajos dokumentos sastopams ne tikai juridiskais leksikons, bet arī visdažādāko nozaru specifiskais leksikons, jo ar tiesību aktiem regulē visas dzīves jomas un attiecīgi arī tulkotājam nākas strādāt ar dažādu nozaru tekstiem. Šai sakarā jānorāda, ka darbu ļoti lielā mērā atvieglo Eur-Lex datubāze, kā arī Savienības iestāžu dokumentu datubāzes, kurās iespējams atrast gan atsaucē dokumentus, gan arī citus dokumentus attiecīgajās jomās.

Grozījumiem, jo īpaši tiem, kuri attiecas uz tiesību akta nesaistošo daļu, proti, apsvērumiem, ir raksturīgs metaforiskums, turklāt tiek izmantotas tikai Eiropas Savienības iestādēs lietotajai valodai raksturīgas metaforas un metaforiskie termini. Metaforu lietojumu Eiropas Parlamenta dokumentos savā maģistra darbā apskatījusi Ventspils Augstskolas absolvente Vita Rudzīte (Rudzīte 2011). Viņa secina, ka metaforiskie termini ir plaši izplatīti Eiropas Savienības dokumentos, taču ir jauninājums latviešu juridiskajā valodā, turklāt metaforisko terminu krājums turpina paplašināties (Rudzīte 2011, 49). Tomēr Rudzīte arī norāda, ka angļu valodas dokumentos novērotais metaforiskums lielā mērā netiek saglabāts dokumentos latviešu valodā — tās tiek aizstātas ar neitrālāku tulkojumu (turpat).

Viena no Eiropas Savienības juridisko tekstu un līdz ar to arī Eiropas Parlamenta izstrādāto grozījumu leksikogramatiskajām īpatnībām salīdzinājumā ar tiesību aktiem latviešu valodā ir tīša lingvistiska neskaidrība un nenoteiktība, kas cita starpā tiek panākta ar plašu tā saukto ģenerālklausulu lietojumu. Bieži sastopami tādi jēdzieni kā pienācīga rūpība (*due diligence*), savlaicīga izpilde

(*implementation in due time, in a timely manner*), pienācīga nodarbinātība (*decent work*), saprātīgi centieni (*reasonable endeavours*), kā arī tehniski realizējams (*technically feasible*), nesamērīgi centieni (*disproportionate effort*) pamatoti/saprātīgi pasākumi (*reasonable steps*), nepamatota kavēšanās (*undue delay*) u. c. Spilgts piemērs ģenerāklauzulu plašajam lietojumam ir šāds kādas regulas apsvērumš:

Where a service provider processes personal data without being able to access this data by means that are technically feasible, do not involve a disproportionate effort, and reasonably likely to be used by the service provider to gain knowledge of the content of such data, such service providers should be deemed..;

Ja pakalpojuma sniedzējs apstrādā personas datus un nevar tiem piekļūt, izmantojot tehniski realizējamus līdzekļus, ja šāda piekļuve nav saistīta ar nesamērīgām pūlēm un nepastāv pamatota iespējamība, ka pakalpojuma sniedzējs izmantos datus, lai iegūtu informāciju par šādu datu saturu, šāds pakalpojuma sniedzējs būtu uzskatāms par ..

Tulkojot Eiropas Savienības juridiskos tekstus, tostarp arī Eiropas Parlamenta grozījumos, tulkotājiem pastāvīgi nākas meklēt atbildes tādiem vārdiem kā *facility, tool, instrument, public* un *actor*, un citiem līdzīgiem vārdiem, turklāt bieži vien tiem ir īpaša nozīme vienīgi Eiropas Savienības kontekstā. Vārds *facility* angļu valodā tiek lietots, lai apzīmētu, ne tikai iekārtu un ierīci, bet arī ražotni, konkrētu darbības vietu vai telpas. Nereti šo vārdu tulko arī kā *instruments*. Ar vārdiem *tool* un *instrument* Eiropas Savienības tekstos bieži vien domā dokumentu, programmu un tiesību aktu, savukārt *actor* var būt gan persona, gan iestāde, gan arī valsts un pat valstu savienība, piemēram, vārdsavienojumā *global actor* — pasaules līmeņa dalībnieks. Tulkotāja risināmās problēmas leksikas līmenī parāda arī šāds piemērs:

While coordination on migration policy and funding between the relevant EU services has improved in recent years, diverging mandates and approaches between migration, development and humanitarian actors within and outside of the EU bodies remain a challenge.

Problemātiskās vārdkopas varētu tulkot šādi: *migrācijas, attīstības un humānās palīdzības jomā strādājošie*, kaut gan šajā gadījumā, iespējams, ir domātas arī kādas struktūras ES un citās iestādēs, kas veic darbu šajā jomā.

Piemērs ar Eiropas Savienības tekstos tik plaši izplatīto vārdu *public* (Tildes datorvārdnīca: sabiedriska, publiska, tautas-, valsts-, pieejama, atklāta, vispārzināma):

in the medium-run, a public international Court, with publicly-paid and publicly-appointed judges applying a common set of international rules, is the most appropriate tool to address investment disputes..

Šajā gadījumā, ņemot vērā to, ka nav sniegti papildu paskaidrojumi, ir grūti saprast, kas domāts ar vārdu *public* katrā no šiem trijiem vārdsavienojumiem. Autore tulkojusi šādi:

vidējā termiņā starptautiska tiesa, kuras sastāvā ir tiesneši, kuru atalgojumu sedz no publiskā finansējuma un kurus ieceļ valstis, un kura piemēro kopīgu starptautisko noteikumu kopumu, ir piemērotākais instruments ar ieguldījumiem saistīto strīdu izšķiršanai..

Eiropas Savienības tekstos angļu valodā bieži vien sastopami arī sinonīmu pāri, piemēram, *efficient* un *effective*, *accessible* un *affordable*, *safety* un *security*, *just* un *fair* un tamlīdzīgi. Bieži vien šķiet, ka šādu sinonīmu pāru lietojums nav nekas vairāk, kā liekvārdība, taču, lai gan tulkojumzinātnē ir atzīta tāda tulkošanas metode kā tulkošana, izmantojot izlaidumu (*translation by omission*), tulkotājs, tiecoties uz pilnību, juridisko tekstu tulkošanā nevar atļauties izmantot šo metodi. Autore savā darbā šos sinonīmu pārus atveido, izmantojot sinonīmus ar zināmu nozīmes atšķirību, piemēram: lietderīgs/iedarbīgs/veiksmīgs un efektīvs (*efficient* un *effective*), pieejams un izdevīgs (*accessible* un *affordable*), drošība un drošums (*safety* un *security*) un godīgs un taisnīgs (*just* un *fair*). Gan saistībā ar dažādiem Eiropas Savienības dokumentos lietotiem vārdsavienojumiem, gan arī sinonīmu pāriem un citiem leksikogramatiskiem elementiem autore iesaka tulkotājiem veidot savas datubāzes vai integrēt tās izmantotajos tulkošanas rīkos un aktīvi izmantot savā darbā.

Tāpat Eiropas Savienības juridiskos dokumentus raksturo, iespējams, nenozīmīga, bet tomēr bieži sastopama leksikogramatiskā īpatnība — latviešu valodai neraksturīgu vārdsavienojumu, proti, īpašības vārdu un darbības vārdu savienojumu, lietojums. Šī īpatnība redzama tādos piemēros kā noteikti vai viennozīmīgi atbalstīt (*strongly encourage*, *strongly support*), asi nosodīt (*strongly condemn*), ļoti atzinīgi vērtēt (*warmly welcome*), būt stingri pārliecinātam (*strongly believe*), paust lielu nožēlu (*strongly regret*), stingri uzstāt (*strongly insist*) u. c. Šādos gadījumos tulkotājiem jābūt piesardzīgiem, lai vārdsavienojumos tiktu lietoti atbilstīgi īpašības vārdi, un nereti noderīgi var būt Eiropas Savienības iestāžu izstrādātie metodiskie materiāli tulkiem un tulkotājiem.

Lai gan, kā minēts turpmāk, Kopējās praktiskās rokasgrāmatas 4. pamatnostādnes prasība ir izvairīties no pārmērīgas saīsinājumu izmantošanas — autore vēlas piebilst, ka tas attiecināms arī uz abreviatūrām taču, nereti grozāmajos dokumentos un līdz ar to arī grozījumos redzams pretējais. Piemēram, dokumentā, ar ko groza Komisijas izstrādāto priekšlikumu par Eiropas vienotās gaisa telpas īstenošanu, tiek lietota abreviatūra *PRC*; tikai no konteksta iespējams izsecināt, ka ar to domāta *pastāvīgo pārstāvju komiteja* (*permanent representatives committee*). Izmantojot abreviatūras, pastāv iespēja kļūdīties, tādējādi padarot tekstu vēl sarežģītāku. Piemēram, šajā atkāpē jau minētajos grozījumos lieto abreviatūru *KPA* — autore diezgan ilgi mēģināja noskaidrot tās nozīmi, taču secināja, ka pieļauta kļūda un pēc konteksta atbildīga ir abreviatūra *KPI* — *key performance indicator*. Citā dokumentā lietota abreviatūra *PSC*, bet tikai no konteksta iespējams secināt, ka pieļauta rupja

klūda un ar šo abreviatūru ir domāts *Stability and Growth Pact (SGP)*. Vēl viens ar abreviatūras klūdaiņu lietošanu saistīts gadījums ir abreviatūras *CSS* (no *carbon storage and sequestration*) lietošana tekstā, kurā runa ir par oglekļa dioksīda uztveršanu un uzglabāšanu (*carbon capture and storage*). Šādos gadījumos tulkotājs informē klientu komentāru datnē.

Kā jau minēts iepriekš, juridiskajos tekstos, piemēram, Eiropas Parlamenta izstrādātajos grozījumos, bieži sastopamas definīcijas, turklāt nereti grozījumi paredz tieši teksta sākotnējo redakciju papildināt ar jaunām definīcijām. Tāpēc būtiski izšķirt definīciju veidus, kas aprakstīti šā darba 1. nodaļā. Lai atspoguļotu grozījumos sastopamo daudzveidību, darbā sniegti piemēri, pamatojoties uz D. Kejas piedāvāto definīciju dalījumu (*Cao 2007, 107*):

1) pilnīga definīcija (*exhaustive definition*):

„posted” worker means a worker who, for a limited period of time, carries out his work in the territory of a Member State other than the State in which he normally lives and usually works for his employer in the context of service provision;

„darbā norīkots darba ņēmējs” ir darba ņēmējs, kurš uz ierobežotu laiku veic darbu dalībvalsts teritorijā, kas nav dalībvalsts, kurā viņš parasti dzīvo un strādā, sava darba devēja labā saistībā ar pakalpojumu sniegšanu; kā arī

‘family members’ means the spouse, the person who is living with the victim in a committed intimate relationship on a stable and continuous basis having a joint household, the relatives in direct line, the siblings, and the dependants of the victim;

„ģimenes locekļi” ir laulātais, persona, kas pastāvīgi un ilgstoši dzīvo tuvās attiecībās ar cietušo un kuram ar cietušo ir kopīga mājāsaimniecība, radnieki tiešā līnijā, brāļi un māsas un cietušā apgādājāmie;

2) nepilnīga definīcija (*non-exhaustive*):

‘Feed intended for particular nutritional purposes’ does not include medicated feedstuffs within the meaning of Directive 90/167/EEC.

„Barība, kas paredzēta īpašiem barošanas mērķiem”, neietver ārstniecisko dzīvnieku barību Direktīvas 90/167/EEK izpratnē.

3) kā rāda autores pieredze, definīcija vienlaikus var būt gan pilnīga, gan arī nepilnīga:

‘Alternative fuels’ means fuels which provide a substitute for fossil oil sources in the energy supply to transport and which have the potential to contribute to the decarbonisation of transport. They include: electricity, hydrogen, biofuels as defined in Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council, ..

„Alternatīvās degvielas” ir degvielas, ar kurām transportlīdzekļu energoapgādē var aizstāt fosilos naftas enerģijas avotus un kurām ir potenciāls sekmēt oglekļa emisiju mazināšanu transporta nozarē. Šīs degvielas ietver: elektroenerģiju, ūdeņradi, – biodegvielas atbilstoši definīcijai, kas sniegta Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvā 2009/28/EK, ..

Eiropas Parlamenta izstrādātajos grozījumos tāpat kā citos juridiskajos tekstos sastopami gari un sarežģīti teikumi. Piemēram, attiecībā uz priekšlikumu

Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai, ar ko nosaka noziedzīgos nodarījumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimuma standartus, ierosināts šāds grozījums:

Šīs direktīvas mērķis ir nodrošināt, lai visi noziegumos cietušie saņemtu piemērotu aizsardzību un atbalstu un varētu piedalīties kriminālprocesā, kā arī tiktu atzīti un pret tiem attiektos ar cieņu, iejūtīgi un profesionāli, bez jebkādas diskriminācijas dzimuma, rases, ādas krāsas, etniskās vai sociālās izcelsmes, ģenētisko īpatnību, valodas, reliģijas vai pārliecības, politisko vai jebkuru citu uzskatu un valstspiederības dēļ, diskriminācijas saistībā ar piederību pie nacionālās minoritātes, diskriminācijas īpašuma, izcelsmes, invaliditātes, vecuma, dzimuma, dzimuma identitātes un dzimuma izpausmes, seksuālās orientācijas, imigrācijas un uzturēšanās statusa, kā arī veselības stāvokļa (tostarp saslimstības ar HIV un AIDS) dēļ visa veida saskarsmē ar jebkuru valsts iestādi, cietušo aizsardzības vai atjaunojošās justīcijas pakalpojumu sniedzēju. Jāšaubās, vai attiecīgais direktīvas pants tiks pieņemts šādā redakcijā, jo vārdi *bez jebkādas diskriminācijas* ietver turpmāko vairāku rindu garo uzskaitījumu. Kā piemēru var minēt arī šādu garu un neskaidru teikumu grozījumos, kas attiecas uz priekšlikumu Regulai par Eiropas Stratēģisko investīciju fondu:

The pursuit of the Union objective of smart, sustainable, long-term and inclusive growth and having high societal and economic value, the highest possible positive impact on quality job creation, and EU added value, like spending in health, care and education services as investment – and not just as current expenditure that add to public deficits – as it builds and sustains the social and human capital of our economies in the long-run.

Šajā gadījumā, lai padarītu tekstu skaidrāku, autore, ņemot vērā kontekstu, ir izmantojusi Ņūmarka minēto paplašināšanas procedūru un tulkojusi šādi:

ES garantiju piešķir arī, lai sekmētu Savienības mērķu sasniegšanu par gudru, ilgtspējīgu, ilgtermiņa un iekļaujošu izaugsmi un lielu sociālo un ekonomisko vērtību, kā arī augstāko iespējamo pozitīvo ietekmi uz kvalitatīvu darbavietu radīšanu un ES pievienoto vērtību, piemēram, lai, izmantojot investīcijas, segtu izdevumus veselības, aprūpes un izglītības pakalpojumu jomā atšķirībā no pašreizējiem izdevumiem, kas palielina valsts deficītu, — šāds mērķis ilgtermiņā veido un stiprina mūsu ekonomikas sociālo un cilvēku kapitālu.

Lai gan dokumentu izstrādātāji Eiropas Savienības iestādēs tiek aicināti rakstīt skaidri un saprotami un Kopējās praktiskās rokasgrāmatas 4. pamatnostādņē skaidri noteikts, ka „jāizvairās no pārlietu gariem pantiem un teikumiem, nevajadzīgi sarežģītiem formulējumiem un pārmērīgas saīsinājumu izmantošanas”, sarežģīta teikuma struktūra dokumentos joprojām ir plaši izplatīta. Turklāt nereti jau tā sarežģītajos teikumos ar grozījumiem tiesību akta tekstā tiek iekļautas jaunas teksta daļas, papildinājumi, uzskaitījumi. Vienīgais iespējamais risinājums ir rūpīgi izanalizēt avotteksta teikuma struktūru un izteikt tā jēgu mērķtekstā. Taču jāpatur prātā, ka, tulkojot Eiropas Savienības tiesību aktus, tostarp Eiropas Parlamenta izstrādātos grozījumus, nevar izmantot

paņēmienu, kurš paredz avotteksta teikumu mērķtekstā izteikt divos vai vairāk teikumos, — ir būtiski ievērot noteikumu par vienādu punktu skaitu avottekstā un mērķtekstā (*full-stop rule*), kas sliktākajā gadījumā pieļauj teikuma daļu atdalīšanu ar semikolu. Tāpēc šo tekstu tulkotāja darbā ļoti būtiska ir avotvalodas un mērķvalodas sintakses noteikumu pārzināšana.

Attiecībā uz sintaktiskajām īpatnībām jānorāda, ka problēmas nereti rada dažādu veidu uzskaitījumi.

Piemēram, ar grozījumu tiek pievienots jauns apakšpunkts:

the authority's top management will be appointed for a fixed term of three up to seven years, renewable once, and may be relieved from office during their term only if they no longer fulfil the conditions set out in this Article or have been guilty of misconduct under national law.

Neiepažīstoties ar grozāmo dokumentu, var šķist loģiski tulkot šādi:

iestādes augstākā līmeņa vadītājs tiek iecelts uz noteiktu termiņu no trīs līdz septiņiem gadiem, ko var pagarināt vienu reizi, un personas atbrīvo no amata pirms termiņa tikai tad, ja netiek pildīti šajā pantā minētie nosacījumi vai ja personas vainojamas nopietnā pārkāpumā saskaņā ar valsts tiesību aktiem.

Tāču grozāmajā dokumentā attiecīgā punkta ievaddaļa ir šāda:

„Nacionālo uzraudzības iestāžu personāls:”,

tādēļ atbilstošs tulkojums ir šāds (sākuma daļa, pievērst uzmanību pasvītrojumam):

kas attiecas uz iestādes augstākā līmeņa vadītājiem, — tiek iecelts uz noteiktu termiņu no trīs līdz septiņiem gadiem, ko [..].

6. Terminoloģijas aspekti

Eiropas Parlamenta izstrādāto grozījumu terminoloģijas aspektu raksturojums būtībā sasaucas ar Eiropas Savienības juridisko tekstu terminoloģijas īpatnību raksturojumu. Var tikai vēlreiz uzsvērt, ka grozījumos īpaši svarīgi ir nodrošināt terminoloģijas konsekveni, kas nozīmē, ka tulkotājam jāizmanto visi iespējamie atsaucē dokumenti — gan dažādi darba dokumenti, gan, protams, dokuments, kurā izdara grozījumus. Pieņemtie ES tiesību akti, kā arī Latvijas Republikā spēkā esošie tiesību akti ir viens no svarīgākajiem terminu avotiem. Kā jau minēts iepriekš, terminu izvēlē ir svarīgi ievērot tiesību aktu hierarhiju. Darbā ar terminiem tiek ieteikts izmantot Eiropas Savienības daudzvalodu terminu datubāzi *IATE*, kā arī paralēlo tekstu korpusu *Eur-Lex*. Par noderīgu avotu ir atzīta arī Valsts valodas centra terminoloģijas datubāze, kā arī akadēmisko terminu datubāze *AkadTerm*. Kā NAIR norāda tiesnese Veronika Krūmiņa un terminoloģijas speciāliste Valentīna V. Skujiņa, lai risinātu terminoloģijas problēmas, „ir svarīgi .. izmantot Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijā apstiprinātās terminu vārdnīcas un konsultatīvos sakarus ar šo komisiju” (Krūmiņa un V. Skujiņa 2002, 25). Diemžēl laika trūkuma dēļ tulkotāji reti var izmantot šo iespēju.

Diemžēl tulkotāju pieredze rāda, ka nereti terminu konsekvents lietojums nav ievērots, jau dokumenta sākotnējā redakcijā. Piemēram Direktīvā 96/53/EK termins *combination of vehicles* tulkots kā *transportlīdzekļu sastāvs*, taču Komisijas priekšlikumā minētās direktīvas grozīšanai COM(2013) 195, kas iesniegts Eiropas Parlamentam apstiprināšanai un ko skata un groza Parlamenta komitejas, attiecīgais termins tulkots kā *savienotais transportlīdzeklis*. Līdzīga situācija ir arī ar terminu *transport operation* — grozāmajā direktīvā lietots tulkojums *pārvadājumu operācija*, savukārt COM dokumentā — *pārvadājumu darbība*. Jānorāda, ka abiem minētajiem terminiem ir būtiska nozīme tekstā. Šajā gadījumā tika izmantoti grozāmajā direktīvā lietotie termini, kā arī tika informēts klients par atšķirībām ar COM dokumentu. Spilgts nekoncekvences piemērs ir Nodarbinātības un sociālo lietu komitejas Atzinuma projekts par virzību uz Digitālā vienotā tirgus aktu — atzinuma teksta garums ir tikai 1 lpp.; termins *forms of employment* šajā tekstā lietots divas reizes, taču katru reizi tulkots atšķirīgi, proti, kā *darba formas* un *nodarbinātības veidi*. Nereti terminu nekoncekvence vērojama pašā grozāmajā dokumentā. Piemēram, Komisijas izstrādātajā priekšlikumā par kopējo zivsaimniecības politiku termins *scientific advice* latviešu valodā ir tulkots gan kā *zinātniskie ieteikumi*, *zinātniskais padoms* un *zinātniskais ieteikums*. Šajā pašā dokumentā termins *precautionary approach*, kas turklāt iekļauts vienā no regulas priekšlikuma pantiem, ar ko nosaka definīcijas, tulkots gan kā *piesardzīga pieeja*, gan arī kā *piesardzības pieeja*. Citā dokumentā — Komisijas izstrādātajā priekšlikumā par Eiropas vienotās gaisa telpas īstenošanu — nekoncekventi tulkots tāds būtisks termins kā *national supervisory authority*; paziņojuma paskaidrojuma rakstā tas tulkots kā *nacionālā uzraudzības iestāde*, savukārt rezolutīvajā daļā, tostarp definīcijās, tulkojums ir *valsts uzraudzības iestāde*, un pārējā tekstā abi termina tulkojumi lietoti pārmaiņus. Ir skaidrs, ka dokumentu tulkojuši vairāki tulkotāji, un tas nav sakārtots. Šajā gadījumā, tulkojot attiecīgo dokumentu, tika lietots IATE norādītais variants — *valsts uzraudzības iestāde*. Nekoncekvences piemērs šajā dokumentā ir arī termins *performance review body*, kas tulkots gan kā *darbības novērtēšanas struktūra*, gan arī *darbības izvērtēšanas iestāde*, un termins *performance scheme* — tulkots kā *darbības uzlabošanas sistēma* un *darbības uzlabošanas shēma*. Tulkojumā tika izmantots termina tulkojums, kas lietots dokumenta regulatīvajā daļā. Tā kā regula vēl nav pieņemta, nav iespējams noteikt, vai minētās problēmas atrisinātas.

Ar grozījumiem nereti tiek ieviesti un definēti jauni termini, kas grozījumu pieņemšanas gadījumā kļūs par daļu no tiesību akta. Piemēram, jau minētā priekšlikuma par kopējo zivsaimniecības politiku grozījumos tiek ierosināts definēt un lietot jaunu terminu *fisheries reserve*. Autore, izvērtējot *Eur-lex* datubāzē pieejamos dokumentus, piedāvā tulkojumu *zvejas lieguma zona*. Ar grozījumiem regulā par finanšu instrumentu tirgiem tiek ieviesti vairāki jauni un sarežģīti termini, piemēram, *broker crossing network* (brokeru šķērstīkls) un *multilateral trade compression cycle* (daudzpusēju darījumu skaita

samazināšanas cikls - autores variants). Neviens no šiem terminiem nebija regulas sākotnējā redakcijā, kā arī tulkotājam tos neizdevās atrast terminu datu bāzēs, tostarp, *Eur-Lex* un *IATE* datu bāzē. Kā piemērus var minēt arī tādus terminus kā *over-the-top services*, *end-to-end connectivity*, *community sharing*, *creative accounting*, *financial engineering*, *shared mobility* (transportlīdzekļu koplietošana un kopīga izmantošana), *vehicle filling rate* (transportlīdzekļu piepildījuma rādītājs) u. c. Daži grozījumos angļu valodā lietotie termini norāda uz to, ka arī grozījumu autori, proti, Eiropas Parlamenta deputāti, ir pievērsušies terminu jaunradei; piemēram, termins *a right to log off* — ar to domātas strādājošo, kuri veic darbu tiešsaistē, piemēram, no mājām, tiesības izmantot pārtraukumu darbā. Vai arī termins *opt-in-member state* šādā piemērā:

„participating member state” means a member state whose currency is the euro, including a non-euro area member state that has opted in the single euro area supervisory mechanism (thereafter the ‘opt-in member state’);

„iesaistītā dalībvalsts” ir dalībvalsts, kuras valūta ir euro, tostarp dalībvalsts, kas nav eurozonas dalībniece un kas vēlas piedalīties eurozonas vienotajā uzraudzības mehānismā (turpmāk — „dalībvalsts, kas iesaistās pēc izvēles”).

Jānorāda, ka bieži vien šādu jaunu un sarežģītu terminu, jo īpaši finanšu jomā, izcelsme meklējama amerikāņu angļu valodā, un tiem nav atbilstmju latviešu valodā. Jānorāda autor, ka šādos gadījumos būtu nepieciešams iesaistīties terminologam, taču praksē tiek meklēts termina skaidrojums un izmantots funkcionālais termins vai pēc analogijas ar citiem terminiem veidots jauns termins. Nereti nākas saskarties arī ar terminu sinonīmiju, piemēram, terminam *financial engineering* IATE datubāzē tiek piedāvātas divas diezgan atšķirīgas atbildes — *finanšu inženierija* un *finansēšanas vadība*.

Nereti ar grozījumiem tiek ierosināts izveidot jaunu iestādi, un tulkotāja uzdevums ir piedāvāt jaunās iestādes nosaukumu. Piemēram, regulas, ar ko groza Regulu (EK) Nr. 1060/2009 par kredītreitingu aģentūrām, priekšlikuma grozījumos tiek ierosināts dibināt jaunu iestādi *European Debt Authority*. Tulkotājam ir atbildīgs uzdevums — piedāvāt atbilstīgu iestādes nosaukumu latviešu valodā, un šajā gadījumā tulkojums varētu būt *Eiropas Parādu pārvaldības iestāde*. Cits piemērs: ar Komisijas priekšlikuma COM(2012) 511 grozījumu tiek ieviests jauns pants un pirmo reizi tiek minēta jaunizveidojama iestāde *Eurobanking Central Supervisor*. Ieteicamais tulkojums latviešu valodā - *Eurozonas banku galvenā uzraudzības iestāde*.

Iepriekš minētie piemēri skaidri parāda, cik dažādi un sarežģīti uzdevumi veicami tulkotājam tulkošanas procesā. Risinot terminoloģijas jautājumus un problēmas, tulkotājiem būtu lietderīgi sadarboties ar attiecīgo jomu terminologiem, taču lielākoties tas nav iespējams, jo tulkošanai atvēlētais termiņš ir īss, un saziņai ar terminologiem laika nepietiek. Lielākoties darbs saistībā ar terminiem gulstas uz tulkotāja pleciem, un tulkotājs var tikai vērst klienta uzmanību uz radušos problēmu. Šai sakarā būtu ņemama vērā Valsts valodas centra prakse, proti darba gaitā tulkotājs sagatavo terminu tabulu, kurā

norāda neskaidro terminu, kontekstu, iespējamus tulkojumus un to avotus. Šo terminu tabulu tulkošanas laikā vai pēc tās izskata kāds no Valsts valodas centra terminologiem, un tulkotājs, vēl strādājot pie attiecīgā teksta, saņem un var izmantot terminu tabulu. Diemžēl daudzos tulkošanas birojos šāda prakse nav ieviesta.

Secinājumi

Nemot vērā globalizāciju, starptautisko organizāciju un multikulturālo kopienu darbību, kā arī aktīvo starptautisko sadarbību, juridisko tekstu tulkošana atzīta par īpašu tulkošanas virzienu. Īpašs un sarežģīts rakstveida tulkošanas virziens ir arī Eiropas Savienības dokumentu, tostarp Eiropas Parlamenta grozījumu, tulkošana. Šos dokumentus uzskata gan par hibrīdtekstiem, gan arī autentiskiem tekstiem.

Tulkotājs Eiropas Savienībā no vidutāja kļuvis par neatkarīgu teksta radītāju un pilnvērtīgu tiesību akta izstrādes procesa dalībnieku, kuram izvirzītas īpašas prasības, — citstarp ne tikai zināt vairākas svešvalodas, bet arī pārzināt tiesību aktu izstrādes principus un kārtību, pārzināt salīdzināmo tiesību analītiskās un empīriskās metodes, kā arī iegūt plašas zināšanas par avota un mērķa tiesību sistēmām. Tulkotājam pastāvīgi jāpilnveidojas un jāizmanto visi pieejamie resursi.

Tulkošanu Eiropas Savienības iestādēs par unikālu pieredzi padara vairāki aspekti, un viens no tiem ir daudzvalodības princips. Tas ir ne tikai viens no būtiskākajiem principiem Eiropas Savienības darbā, kas nodrošina Savienības demokrātisku darbību, bet arī viens no tās problemātiskākajiem un pretrunīgākajiem jautājumiem. Eiropas Savienībā nerunā par tulkojumiem, bet gan par autentiskām valodu versijām. Citi tulkošanas unikalitāti noteicošie aspekti ir eirovalodas lietojums, augstais standartizācijas līmenis, terminoloģijas aspekts, kā arī sarežģītās tiesību aktu izstrādes procedūras - visus likumdošanas procedūras dokumentus vairākkārt apspriež un groza dalībvalstu valodās, kā rezultātā top hibrīdteksts. Sarežģītās dokumentu izstrādes procedūras dēļ nereti cieš gan avottekstu, gan arī tulkojumu kvalitāte.

Grozījumi ir galvenais rīks, ko izmanto, lai ietekmētu un labotu Eiropas Savienības tiesību aktus. Tas ir rīks, ko izmanto Eiropas Parlamenta deputāti, lai aizstāvētu balsotāju, lobētāju, nevalstisko organizāciju un citu ieinteresēto personu intereses.

Darbā ar Eiropas Savienības dokumentiem, tostarp Eiropas Parlamenta grozījumiem, ikvienam tulkotājam ir lietderīgi iepazīties Eiropas Savienības iestāžu izstrādātajiem metodiskajiem materiāliem un rokasgrāmatām, kā arī izmantot palīg līdzekļus un pieejamas datubāzes un tulkošanas rīkus, tādējādi būtiski atvieglojot savu darbu, kā arī uzlabojot savas prasmes.

Tulkojot Eiropas Parlamenta grozījumus, viens no būtiskākajiem uzdevumiem ir nodrošināt konsekveni - gan formālo konsekveni, gan arī saturisko konsekveni jeb izteiksmes vienveidīgumu. Šai sakarā būtiska nozīme

ir tulkošanas darba organizācijai un tulkošanas rīku un sistēmu izmantošanai. Augstāku tulkojumu kvalitāti būtu iespējams panākt, ja saistītus dokumentus, tostarp grozāmos dokumentus un grozījumus, tulkotu tie paši tulkotāji.

Literatūra

Akmene, Dace. Formālā un funkcionālā pieeja Eiropas Savienības tiesību aktu tulkojamībai, maģistra darbs. Ventspils: 2012.

Biel, Lucja. Legal Terminology in Translation Practice: Dictionaries, Googling or Discussion Forums? 2008. Elektroniskais resurss: https://www.academia.edu/223221/Legal_terminology_in_translation_practice_dictionaries_googling_or_discussion_forums.

Cao, Deborah. Translating Law. Ontario: Multilingual Matters Ltd, 2007.

Chesterman, Andrew, Wagner, Emma. Can Theory Help Translators? A dialogue between the ivory tower and the wordface. Manchester: St. Jerome Publishing, 2002.

Cornelius, Eleanor. The Curious Case of Legal Translation. 2011. Elektroniskais resurss: <http://www.literator.org.za/index.php/literator/article/viewFile/6/6>

Correia, Renato. Translation of EU Legal Texts. In: Crossing Barriers and Bridging Cultures: The Challenges of Multilingual Translation for the European Union. Clevedon: Multilingual Matters LTd, 2003.

Daudzvalodība Eiropas Parlamentā. Elektroniskais resurss: <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/lv/007e69770f/Daudzvalod%C4%ABba.html>.

Deičmane, Linda. Eiropas valodas pragmatiskie aspekti un to nozīme tulkošanas procesā, maģistra darbs. Ventspils Augstskola: 2009.

Eiropas Parlamenta, Eiropas Savienības Padomes un Eiropas Komisijas Kopējā praktiskā rokasgrāmata tiesību aktu izstrādē iesaistītajām personām Kopienas iestādēs. Luksemburga: Eiropas Kopienų Oficiālo publikāciju birojs, 2008.

Eiropas Parlamenta Latviešu valodas rakstiskās tulkošanas nodaļas tulkotāju rokasgrāmata. Eiropas Parlaments, 2012.

Felici, Annarita. Translating EU law: legal issues and multiple dynamics.// *Perspectives*, 18:2, 2010. 95.–108. lpp.

Iestāžu publikāciju noformēšanas rokasgrāmata. Elektroniskais resurss: http://publications.europa.eu/interinstitutional_style_guide/index_lv.htm

Kalniņa-Kalnarāja, Vita. Eiropas Savienības normatīvo dokumentu tulkošana standartizācijas aspektā. Juridisko tekstu tulkošana: teorija un prakse, zinātnisko rakstu krājums. Ventspils Augstskola: 2009.

Kenny, Dorothy. Equivalence. In: Baker, Mona. Routledge Encyclopedia of Translation Studies. London: Routledge, 1998.

Kopējā praktiskā rokasgrāmata Kopienas tiesību aktu izstrādei. Koskinen, Kaisa. How to research EU translation?// *Perspectives*, 9:4, 2001. 293.–300. lpp.

Krūmiņa, Veronika, V. Skujiņa, Valentīna. Normatīvo aktu izstrādes rokasgrāmata. Rīga: 2002.

Munday, Jeremy. Introducing Translation Studies: Theories and applications. Abingdon: Routledge, 2008.

Nenormatīvu grozījumu piemēri un to noformēšanas vispārējie noteikumi. Elektroniskais resurss: <http://www.europarl.europa.eu/dm4epRDM/>.

Newmark, Peter. A Textbook of Translation. Hertfordshire: Phoenix ELT, 1995.

Normatīvu grozījumu piemēri un to noformēšanas vispārējie noteikumi. Elektroniskais resurss: <http://www.europarl.europa.eu/dm4epRDM/>. Aplūkots: 2.12.2015.

Robertson, Colin. Legal-linguistic Revision of EU Legislative Texts. In: Gotti, Maurizio, Williams, Christopher (eds). *Legal Discourse across Languages and Cultures*. Bern: Peter Lang AG, 2010.

Sosonis, Vilelmini. Multilingualism in Europe. Blessing or curse?//Branchadell, A., West, L. (eds.)

Sīlis, Jānis. Tulkojumzinātnes jautājumi: teorija un prakse. Ventspils Augstskola. Ventspils: 2009.

Stolce, Radegundis. Translating legal texts in the EU.// *Perspectives*, 9:4, 2001. 301.–311. lpp.

Šarčević, Susan. *Legal Translation and Translation Theory: a Receiver oriented Approach*. 2002. Tosi, Arturo. *Crossing Barriers and Bridging Cultures: The Challenges of Multilingual Translation for the European Union*. Clevedon: Multilingual Matters LTd, 2003.

Wagner, Anne. Translation of the language of the Common Law into legal French: Myth or reality//*International Journal for the Semiotics of Law* 16: 177-193, 2003.

Yankova, Diana. The text and context of EU directives: implications for translators//*IBÉRICA* 16, 2008, 129.–146. lpp.

Normatīvie akti

Līgums par Eiropas Savienību, *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, 1992. gada 7. februāris.

Līgums par Eiropas Savienības darbību, *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, 1957. gada 29. marts.

Regula Nr. 1, ar ko nosaka Eiropas Ekonomikas kopienā lietojamās valodas, *Eiropas Kopienu Oficiālais Vēstnesis*, 1958. gada 15. aprīlis.

Rīcības kodekss attiecībā uz daudzvalodību. Elektroniskais resurss: http://www.europarl.europa.eu/pdf/multilinguisme/code_conduct_multilingualism_lv.pdf